ANNALES

ACADEMICI.

CIƆIƆCCCXLIX—CIƆIƆCCCL.

LUGDUNI-BATAVORUM,

EX TYPOGRAPHEO J. G. LA LAU. | PROSTAT APUD E. J. BRILL.

1854.

Quae hoc annalium volumine continentur, haec sunt:

ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA.

ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA.

ACADEMIA GRONINGANA.

Additamenta ad Annales Academicos MDCCCXL—MDCCCXLIX.

ATHENAEUM AMSTELODAMENSE.

ATHENAEUM DAVENTRIENSE.

ACADEMIA

LUGDUNO-BATAVA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORUM,

QUI,

INDE A. D. IX FEBR. CIƆIƆCCCXLIX AD VIII FEBR. CIƆIƆCCCL,

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

GERARDUS CONRADUS BERNARDUS SURINGAR,

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

ANTONIUS RUTGERS.

IN FACULTATE MEDICA.

G. C. B. SURINGAR.
M. J. MACQUELYN, quantum aetas et valetudo sinebant.
C. PRUYS VAN DER HOEVEN.
F. W. KRIEGER.
A. E. SIMON THOMAS, Prof. Extraord.
H. HALBERTSMA, Prof. Extraord.

IN FACULTATE JURIDICA.

H. G. TYDEMAN, quantum aetas et valetudo sinebant.
C. J. VAN ASSEN.
H. COCK.
J. R. THORBECKE.
J. DE WAL.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

W. A. VAN HENGEL.
N. C. KIST.
J. F. VAN OORDT; J. G. FIL.
J. H. SCHOLTEN.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

C. G. C. REINWARDT, quantum aetas et valetudo sinebant.
J. VAN DER HOEVEN.
A. H. VAN DER BOON MESCH.
G. J. VERDAM.
F. KAISER.
G. H. DE VRIESE.
P. L. RYKE, Prof. Extraord.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

M. SIEGENBEEK, quantum aetas et valetudo sinebant.
J. BAKE.
J. M. SCHRANT.
A. RUTGERS.
T. G. J. JUYNBOLL.
J. H. STUFFKEN.
C. G. COBET, primum Prof. Extraord., deinde Ord.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. Extraord.

LECTOR.

C. A. X. G. F. SICHERER, Lector German. Litt.

GER. CONR. BERN. SURINGAR

ORATIO

DE

NATURAE ET LITERARUM STUDIO IN RE MEDICA CONIUNCTISSIMO,

HABITA DIE VIII M. FEBRUARII AN. MDCCCL, QUUM MAGISTRATUM ACADEMICUM SOLEMNI RITU DEPONERET.

Salvete iterumque salvete, Auditores Humanissimi, festo die anniversario Academiae Lugduno-Batavae, cuius lucem civitati huic literariae bonis auspiciis adfulsisse laetamur!

Gratulor vobis et omnibus, quotquot literis et humanitati favent, quotquot animorum culturae hominumque tam publicae quam privatae felicitati bene cupiunt, solemnem hunc laetumque diem, natalem Academiae ducentesimum septuagesimum quintum.

Quam quidem longam annorum seriem cogitare vix possumus, quin laetis piisque animi sensibus laudes celebremus Dei, summi et supremi rerum humanarum omnium moderatoris, ad cuius providam curam tum alia beneficia, tum sartam tectamque referri oportet hanc, nobis dilectissimam, eruditionis, doctrinae et sapientiae scholam.

Itaque Tu Deus ter optime maxime, quem Academiae nostrae conditorem veneramur, conservatorem fautoremque benignissimum, Tu non dedigneris nostras accipere grates nostrisque adnuere votis, quae pro perpetua huius scholae salute facimus.

Ad Te Academiae, in rebus quoqne adversis, quae subinde perniciem et interitum minabantur, servatae et adhuc antiquam suam famam tuentis, laus omnis ac gloria redeat!

Tu nobis rebusque nostris pergas esse propitius!

Placeat Tibi, precamur, ut, post quinque lustra denuo expleta, haec nobis et qui in nostrum succedent locum, Te duce et auspice, contingat felicitas, ut Academia nostra sospes, amplificata, ubi opus erit, reformata novoque splendore ornata, festum saeculare tertium, sereno ac hilari vultu, sit celebratura!

Sic igitur, A. A. H. H., post quadrantem saeculi, Deo volente, tertia sua saecularia Leidensis Academia celebrabit, neque tunc, si augurari hoc liceat, illi, qui annuo Rectoris munere defunctus, eodem octavo mensis Februarii die, orationem saecularem habebit, larga deerit dicendi materia, si argumentum, ut fieri solet, ab ipsius Academiae historia et insignioribus, quae habuerit, fatis petatur.

Quod ut in saecularibus festis commode fieri possit, tum acta et gesta in senatu diligenter scriptis mandari solent, tum vero, qui annuum magistratum depondituri sunt, lege iubentur, ut res prosperas et adversas, quae proximo anno contigerint Academiae, aut breviter aut magis copiose in audientium memoriam revocent.

Quod quidem exemplum, ut maxime semper laudandum esse censui, ita nunc libentissime sequi instituam.

Quum tamen mihi adeo felici esse contigerit, ut, quae vocantur, superioris anni academica fata quam brevissime enarrare possim, equidem prius alteri, quod muneris mei ratio, non quidem lege sed more laudabili, postulat, officio, sic ut potero, satisfacere conabor.

Quod consilium pace vestra A. A. H. H. iam exsequi liceat.

Ex quaestionibus igitur, postremo tempore plurimum agitatis, de academicae institutionis consilio, de optima docendi methodo, de loco studiis apto, de vario disciplinarum genere, quae vel publice doceri debeant, vel autodidactis possint committi, et quae ex eo genere sunt aliae, una praesertim nobis esse videtur, de qua saepius nos cogitare et nobiscum deliberare oportebit, ubi academiarum laudes et ipsum, quod tulerunt, *Universitatum* nomen tueri cupimus. Versatur haec, quam significamus, quamque in rebus academicis magni momenti esse censemus, gravissima quaestio tum in partitione, qua varia disciplinarum genera, in institutionis gratiam, distinguuntur, tum in cognatione aut affinitate, qua inter sese coniunctae sunt, tum denique in communi vinculo, quo omnes et singulae continentur.

Nimirum varia disciplinarum genera, quae communi scientiae nomine comprehenduntur et quarum infinita varietate ingeniorum ornamento et emolumento optime consultum est, si ad fontem attendimus, ex quo

manarunt, duplicis fere generis sunt. Aut quippe in corporibus, quae nata sunt vel creata, horumque proprietatibus et viribus explorandis, ideoque in ipsius Naturae rebus versantur: aut in literis et historia potissimum occupatae sunt, id est, in cognoscendis humani ingenii monumentis. Haec *humanitatis studia* appellantur, illa *physicarum disciplinarum* et *physiologicarum* nomine solent insigniri.

Horum utrorumque studiorum rationem prorsus disparem esse, et ita quidem ut sibi invicem adversentur, in rebus praesertim ad artem medicam pertinentibus, multi fuerunt et etiam nunc sunt, qui sibi persuasum habere profiteantur, suam quisque rationem acriter defendentes eamque unice probandam esse opinati. Quod quidem non paucis demum ante nos saeculis, sed in ipsa fere medicinae, simul atque aliquam scientiae formam adepta esset, origine factum esse videtur, quum constet, iam ante Celsi aetatem in eo dissensionem fuisse, quod alii sibi experimentorum tantummodo notitiam necessariam esse contenderent; alii, nisi corporum rerumque naturalium ratione comperta, non satis potentem usum esse proponerent. Attamen eadem res praesertim medicorum exercuit mentem atque industriam, a quo tempore Franciscus Baco, acri vir ingenio et magnum Angliae decus, condito et commendato philosophiae *experimentalis* seu *practicae* studio et spreta scholarum auctoritate, novam eamque evidentissimam monstravit instaurandae cuiuscunque humanae scientiae methodum. Quam veritatis inveniendae viam, ut fieri solet, alii impense laudarunt et alacriter ingressi sunt, alii improbarunt aut solam sufficere negarunt, aegre praesertim ferentes, omne sic negligi historiae studium. Cuius quidem belli inter viros doctos agitati, novam nostra aetate factam esse instaurationem, nemo valde mirabitur, qui aut insignes cogitaverit, qui hoc ipso saeculo facti sunt, scientiarum naturalium progressus, aut temerariam quorumdam hominum levitatem, qui, solo utilitatis studio ducti, quae ex prisco aevo nobis supersunt, humanitatis et scientiae reliquias, in hac saeculi, quod vivimus, luce prorsus fere negligi posse, aut, tamquam inveteratas et aniles opiniones, longe exterminandas esse opinentur.

Itaque in hoc hominum dissensu, de methodo deliberantium in rebus medicis praesertim probanda, aut *physiologica*, quam vocant, aut *historica* et *philosopha*, operae pretium mihi facere visus sum si indicare possim,

quae maxime ex utraque parte dicantur, et qua potissimum conditione medicorum dissentientium lites componi possint et debeant.

Quam quidem provinciam in me suscepturus, pace vestra A. A. H. H., dicam: de Naturae et Literarum studio in re medica coniunctissimo.

In quo quidem argumento explicando non universam studiorum naturalium et historicorum indolem atque ingenium eruere vobisque proponere conabor, quale quippe propositum exsequi, et virium mearum ratio et vero tempus, quod ad dicendum conceditur, prorsus vetarent; verum simpliciori dicendi genere usus, vestraque benevolentia fretus, exempla potius excitabo, quibus constet, utrumque studiorum genus minime adversis, ut dicitur, frontibus inter se pugnare, sed contra amico foedere contineri, nec sine gravissimo damno in re medica separari posse aut divelli.

Si quis quaerat, qua praesertim naturae et ingenii excellentia opus sit, ut iuvenes, in academiis scholas medicorum adeuntes, ad gravissimum medendi munus rite possint praeparari, aut ego fallor, aut respondendum est, praeter alias corporis ingeniique dotes, animum requiri, qui naturae contemplatione delectetur magnamque rerum naturalium explorandarum habeat cupiditatem. Quapropter si quis contendere velit, in hac consideratione et contemplatione naturae praecipuum positum esse omnis scientiae et artis medicae fundamentum, non admodum me dissentientem habebit. Nimirum, sive ad disciplinarum, quae medicis res scitu dignas suppeditare censentur, attendamus argumentum, sive doctrinae, qualem medici curant, spectemus ingenium, sive consulamus superiorum temporum historiam, sive recentissimam cogitemus, quae ad nostram aetatem pertinet, universae disciplinae nostrae apud principes Europae populos conditionem; singula haec et universa luculenter docere videntur, omnem fere, quam medici habent, scientiam solis rebus naturalibus contineri. Nec est, quod multum hac de re disputemus. Etenim in natura humana et natura, quam vocamus, externa, sive in explorandis et cognoscendis rebus singulis, quae tum ad hominem et corpus humanum, tum ad notitiam pertinent corporum, in quorum societate vivimus aut quibuscum commercium aliquod habemus, omne cognitionis medicae argumentum versatur.

Itaque praecipua studiorum, quorum medici interest, materies ipse homo est et corpus humanum: in quibus quippe quam diutissime servandis, sanis praestandis, et, ubi ex morbo laborant, curandis suum habeat, quod assequi cupit, consilium atque propositum. Cum hac autem hominis notitia, quam vocare poterimus Anthropologiam, modo omnem vim vocis teneamus, neque limitibus iusto arctioribus hanc definiri patiamur, coniungenda est accurata stirpium et bestiarum, quas contubernales habemus, cognitio, tum universae naturae, quam anorganicam vocare solemus, scientia. Ceterorum vero animantium et, quae solo affixae sunt, plantarum notitia indigemus, quoniam singula corpora, quae structuram organicam possident, quae aëris lucisque vi et desiderio reguntur et procreandi vim nacta sunt, adeo inter sese conspirant, ut imperfectissima sit hominis et corporis humani scientia, nisi clarissima luce, quam aliorum corporum viventium cognitio suppeditat, rite collustretur. Praeter ea autem naturam universam, res fere singulas, quotquot spatio et tempore continentur, quotquot sensu hominum externo percipiuntur, ad medicorum studia referri diximus, tum quia homo cognosci nequit, ignoratis corporibus, quae in hominem agunt, tum quia haec ipsa, praeter causas morborum, remedia suppeditant sive instrumenta, quibus hos vel superare possimus, vel lenire et mitigare. Videtis iam, nisi me omnia fallunt, singula, in quibus explorandis et cognoscendis medicorum industria occupatur, res naturales esse, solo sensuum auxilio investigandas; quaecunque autem extra vel supra naturam sunt, a foro medico prorsus excludi.

Quod quo melius appareat, principes in re medica locos persequamur singulos.

Itaque in materiae et formae studio, cuius utriusque notitia opus est ad corporis cuiuscunque, ideoque organismi etiam humani naturam intelligendam, occupata est Anatomia, quae ideo totius medicae scientiae praecipuum fundamentum habetur et firmissimum fulcrum. Haec autem, quo nunc colitur, ambitu, ecquid aliud est quam disciplina, quae universam fere complectitur corporum organicorum analysin? Quem finem ut assequatur, non solius cultri auxilio, a quo nomen habere scimus, sed manuum sensuumque adiumentis quam plurimis utitur, tum ad partium quarumcunque sedem, positum, ordinem, nexum omnemque figuram recte intelligendam,

tum ad subtilissimam et penitiorem, elementarem vocant, textuum et organorum fabricam investigandam. In quibus arcanae subtilitatis mysteriis detegendis si nuperrime longe magis simus progressi, quam Bichati tempore fieri potuit, ecquis dubitet, causam quaerendam esse in novis aut perfectioribus, quae ad organismi humani analysin adhibita fuerint, adiumentis sive praesidiis? Quodsi enim insignes cogitemus progressus, qui in cognoscendis minimis, ex quibus fluidae et solidae corporis partes conflatae sunt, elementis, qua nec manus pervenire poterat, nec acies oculi penetrare, tum microscopii tum Chymiae organicae auxilio, nostra praesertim aetate, facti sunt, tunc parum profecto abest, quin fateamur, omnem in re anatomica ceterisque disciplinis, quae naturales vocantur, perfectionem, pro maxima parte, pendere a novis, quae nunc adhibentur, artificiorum adiumentis.

Neque alia est methodus perficiendae disciplinae, in qua de usu partium, quae coniunctae constituunt organismum, probabiliter disputatur. Quid enim in cognoscendis naturalibus, quas appellant, corporis eiusque partium actionibus magnopere proficiemus, nisi sensuum nostrorum ministerio et diversissimis horum adiumentis diligenter utamur? Admirabilem illam, ut unum alterumve exemplum afferam, et prorsus singularem, quaeque, quamdiu vivimus, nunquam quiescit, actionem, qua spiritum vicissim trahimus et emittimus, nemo intelliget, nisi prius, quid in pulmones intret, quid ex his exeat, accurate cognoverit. — Intricatum digestionis et nutritionis negotium prorsus lateret, nisi, praeter alimentorum naturam, diversa succi gastrici, bilis aliorumque menstruorum organicorum elementa arte detegi possent. — Organa motus tandem, (ne de aure et oculo dicam, qui ab omni fere parte, cum instrumentis physicis comparari merentur,) organa motus igitur in quos usus sint, quibusque vicibus fungantur in corpore, is demum intelliget, qui animadverterit musculos ceu funes subtensos vectibus machinisque animalium; qui adverterit tendinum, in quos desinunt, directionem; ossium iuncturae genus; ligamentorum formam, quibus tamquam vinculis et retinaculis fulciuntur, et quae ex eodem genere sunt alia.

Itaque omne doctrinae physiologicae fundamentum prorsus empiricum est, solis superstructum observatis et experimentis, quorum interpretatio,

quum ad sobrietatis praesertim laudem adspiret, tum ab accuratissima petitur, quam anatomicam vocavimus, organismi cognitione, tum ab eo disciplinarum genere, quas per excellentiam physicas nominare solemus, tum denique, ubi sermo est de corporis animique commercio, ab eo Psychologiae genere, quam vocamus empiricam.

Vix alia est studiorum ratio, qua ad accuratam venire possimus morborum notitiam. Ut enim horum cognoscamus formam ac speciem, quae utramque produnt, notae physicorum more sunt explorandae. Itaque morbi non minus, quam, quae corpore bene valente fiunt, actiones, sua habent signa physica, chymica, anatomica sive organica, in quibus cognoscendis medici eadem, qua physici, utuntur methodo experimentali et analytica. Cogitetis eximios, qui nostra aetate in Pathologia facti sunt, progressus, quos debemus excultae Acusticae medicae: cuius quippe ope, ex percussi pectoris sono et vario, quod per tubum pectori impositum aure excipimus, intrantis vel exeuntis aëris murmure, strepitu aut clangore, reconditos pulmonum aliarumve vicinarum partium morbos adeo probabiliter suspicari possumus, ut signa sic intellecta pro clarissima habeamus Naturae voce. Quid praeter ea, accurata inspectio, exploratio, mensuratio (qua vel aërem, quovis emisso spiritu exeuntem, metiri et ponderare didicimus) aliaeque rationes physicae, et inter has quoque microscopica et chymica rerum exploratio, ad declarandam aegrotantis corporis naturam contulerint, equidem indicare cuperem, nisi in rerum praecipuarum commemoratione me continere deberem. Quemadmodum vero his aliisque praesidiis diagnosticis multum in morborum cognitione profecimus, sic non minus in hac re momentum habet Anatome pathologica, cuius ingenium recentissimo tempore prorsus fere mutatum est. Si enim cogitemus, qualis recentiorum aliquot medicorum sagacitati debetur, universam huius disciplinae rationem, vix dubium superest, quin eam vocemus et habeamus universae pathologiae clavem, qua intima morborum penetralia, antea prorsus recondita, felicissime quandoque recludi possint.

Si tandem quaeratur, quid de altera medicinae parte, de morbis sanandis et de praesidiis in hunc finem adhibendis, censendum sit, respondemus, praecipuam, quae ad harum rerum notitiam ducat, methodum in natura observanda et exploranda esse positam. Nisi enim naturam ducem ac

magistram habeamus in omni artis nostrae ministerio, nisi illius in morbis sanandis opera imitari et iuvare studeamus, metus est, ne pleraque nostra molimina omni successu careant. In morbis quippe plerisque ipsa natura indicat, quid a medico, qui auxilium allaturus sit, fieri oporteat. In his autem *indicationibus*, quo nomine naturae monita insignire solemus, prima Praxeos fundamenta contineri, ita ut, iisdem detectis, remedia facillime depromantur ex medicinae penu, post Sydenhamum recte monuit Italus medicus, quem in naturae studio excelluisse scimus, Georgius Baglivius. Ipsorum denique remediorum notitiam prorsus empiricam esse, solis observationibus et experimentis superstructam, adeo clarum et manifestum est, ut neque meo ad rem comprobandam, neque aliorum testimonio opus esse videatur.

Fateor A. A. H. H., non nisi obiter a me perlustrata esse tenuique penicillo adumbrata praecipua disciplinarum genera, quae coniunctae stadium medicum in hoc terrarum orbe absolvunt. At vel sic tamen, si recte video, luculenter constare potuit, hoc commune esse earum ingenium, ut nec in iisdem explorandis et cognoscendis, neque in praeceptis, quae continent, exsequendis proficere possimus sine accurato naturae studio. Unde intelligimus, quo iure dixerit, quem modo memoravi, Baglivius: Ars medica tota est in observationibus.

Experientia igitur, observationibus et experimentis diligenter factis superstructa, firmissimum omnis scientiae et artis medicae fundamentum est. Quanto autem magis observandi artem calleat medicus et in natura interroganda sit exercitatus, ad tanto maius perveniet doctrinae, eiusque germanae et salutaris, fastigium, tanto praestantior fieri poterit artifex, non solum ad faciendam, sed etiam ad promovendam artem idoneus.

In utrisque illis, quibus experientia medica comparatur, praesidiis qualis sit et quanta vis ad detegendam veritatem, vix satis potest declarari. Licet enim in rebus, quae tam ad hominis, quam ad universae naturae organismum pertinent, explorandis principem locum teneat observatio, in huius tamen complementum utiliter saepissime adhibentur experimenta. Quemadmodum quippe hominum ingenia melius subinde cognoscuntur in animi commotione, quam in placido vitae cursu, sic etiam pro naturae sua sponte loquentis voce, interdum audire praestat eiusdem interrogatae

et invitatae ad quaestiones sibi factas responsa. Praeter ea hoc quoque commodum habent experimenta, quod saepius et pro voluntate nostra, aut repeti possint, aut, si necesse fuerit, variari vel prorsus mutari. Quid ideo mirum, si declaremus, omnia et singula, quae ad scientiam et artem medicam pertinent, observando et periclitando sensim esse detecta, a medicis, eamdem viam ingressis, ulterius perficienda; aut si universam rem nostram spectantes, adsentiamur notissimo Aristotelis aliorumque philosophorum placito, nihil esse in intellectu, quod non antea fuerit in sensu.

Si tandem consulamus historiam, doceri videmur, in longa, quae sese exceperunt, saeculorum serie saepissime quidem ab intaminato naturae studio esse deflexum, ad hunc tamen purissimum scientiae fontem medicos, excellentissimo ingenio praeditos, nunquam non esse reversos. Prae aliis laudari meretur, quem artis nostrae parentem vocare solemus ac principem, Hippocrates, quippe qui antiquissimam Graecorum medicinam sic informaverit, ut hanc, quod Celsi testimonium est, a *studio sapientiae* separaverit, id est, ad naturae studium a mirabilium studio et ab inanibus hominum philosophantium commentis revocaverit. — Simili fere modo, medicos dogmaticos, qui post Hippocratis aetatem vixerunt, vario errorum genere irretitos, excepit praeclarus naturae interpres et in paucis eximius de rebus medicis scriptor, Aretaeus Cappadox, qui in observandi arte adeo excelluit, ut iure dicatur medicus diagnosticus summus, et ut vel nunc, ab aequalibus fere neglectum, praeclarum nobis exemplum sit, cuius magnitudinem admiremur. — Pulsam medii aevi barbariem secuta sunt immortalia Harvaei inventa, a Marcello Malpighio, Leeuwenhoekio aliisque optime comprobata, a quibus viris clarissimis, ex musei umbra in naturae lucem egressis, quid ad reformandam universam artis nostrae rationem sit praestitum, vix satis potest praedicari. — Cogitemus tandem Sydenhamum, Baglivium, Boerhavium aliosque in arte medica Coryphaeos, quorum exemplo factum esse laetamur, ut luxuriantis ingenii illecebris, quales a Paracelso et Helmontio profectae erant, naturae studium medici praeferre didicerint.

De eadem re nobis persuadebitur, si recentissimam spectemus universae disciplinae nostrae in Anglia, in Francia, in Germania conditionem. Ubi de Anglia sermo est, id est, de Harvaei, Ienneri, utriusque Hunteri et

Caroli Bellii patria, haec ipsa exempla testantur, libertatis studium, quo quippe ab auctoritatum vinculis liberemur, ingenii sobrietatem et infinitam in observando et periclitando industriam multum conferre, ut in disciplinis, quae empirici generis sunt, ideoque etiam in rebus medicis, quam plurimum proficiatur. — Neque aliam naturae explorandae methodum medicos in Francia habere, docet Anatomes generalis sive histiologicae, docet Physiologiae experimentalis, quam vocant, docet Anatomes pathologicae historia, quas quippe disciplinas in Francia aut primum cultas, aut penitus reformatas esse sciamus. — Si tandem ad Germaniam animum advertamus, in cuius nempe exemplum nostrates medici maxime solent intueri, decem fere postrema lustra luculenter testantur, per varios quasi gradus, in exploranda rerum natura, medicos principes, quos ea terra habuit et quibus adhuc gloriatur, esse progressos. Ineunte quippe hoc saeculo, reformandae medicinae initium factum est a philosophia naturali, id est a methodo quadam speculativa, cuius fautores ex naturae organicae contemplatione universam rerum naturalium rationem intelligi sive construi posse existimarunt. Horum autem labores, per quadrantem saeculi continuatos, si omni fere successu caruisse dixero, non est, quod quis valde miretur. Methodus enim, in qua soli ratiocinanti ingenio habebatur auctoritas, quasi philosophia ipsam suppeditare posset cogitandi materiam, vix aliquid bonae frugis conferre potuit ad stabiliendam scientiam, quae a rebus in facto positis omne suum momentum repetit. Itaque his maiorem auctoritatem habendam esse intellexerunt, qui ex eadem Schellingii schola, recentiori memoria, progressi sunt medici, maiorem a modestia laudem habentes, et rerum naturam minus creare, quam creatam intelligere cupientes, qui ipsam vitae scientiam ex cognitione vitae genetica petendam esse docuerunt. Hanc igitur sibi parare cupientes et philosophiae speciem professi, quae *naturae historia* sive *theoria evolutionum* vulgo vocatur, singulares quasdam scientiae medicae partes, embryologiam comparativam, morphologiam elementarem, metamorphoses, quae vocantur, aetatum et sexuum, morborum cum organismis simplicioribus convenientiam, et quae alia ad vitae historiam conferre visa sunt, quam diligentissime sunt persecuti. Neque hoc frustra factum fuisse, praeter alia, quae laudari merentur, praeclara quaedam docent doctrinae specimina de vario epidemiarum per hominum mundique aetates cursu.

Attamen et hanc methodum sua laborare imperfectione, neque solam sufficere ad declarandam, qua opus est, hominis et rerum externarum naturam, nostro demum tempore intelligere coeperunt medici, vere opinantes, firmissimum medicinae fundamentum nec in *naturae philosophia*, neque in *naturae historia*, verum in universa *naturae scientia* esse quaerendum.

Hoc igitur recentioris medicinae ingenium est, ut accurata naturae cognitio sola habeatur illius interpres, et vero nulla ad eam discendam aut perficiendam probetur methodus praeter empiricam, observationibus et experimentis superstructam. Itaque non amplius iam, ut antea fieri solebat, in exploranda rerum natura medici incipiunt, ubi physici desinunt (qua sententia multos, ut ignorantiam suam contegerent, abusos esse constat), ad propriam vitae legem, tamquam Deum ex machina, saepissime recurrentes; sed contra, ad physicorum similitudinem, ab universis naturae legibus humanae quoque naturae interpretationem, pro maxima parte, petendam esse existimant. Sic igitur intelligimus, Physicam, Chymiam, Anatomiam, Pharmacologiam experimentalem, et quae alia disciplinarum genera ad accuratam ducunt organismi viriumque huic insitarum analysin, sola fere haberi praesidia, quibus ad rerum medicarum cognitionem perveniatur, tum etiam subtilem potissimum physicorum et chymicorum esse experiundi artem, quam medici sibi imitandam proponant. Qua quidem via hoc profecimus, ut, si nondum absoluti operis extremum assecuti simus, praeclara tamen inchoati operis iacta sint fundamenta.

Absolvi A. A. H. H., priorem maioremque orationis partem, et felicem me praedicabo, si ex iis, quae dicta sunt, intellexeritis, quanti in re medica aestimari oporteat genuinum naturae studium.

Iam denuo benignas mihi praebeatis aures, dum in parte altera breviter dicturus sum de Literis cum naturae studio coniungendis.

Si experientiam recte dixerimus omnis artis et scientiae medicae fundamentum, et sic nobis constiterit, in utraque probandam praesertim esse methodum physiologicam, nunc quidem a commendando Literarum studio prorsus abstinerem, nisi mihi persuasum esset, in his maximum positum esse praesidium, tum ut in ipsa observandi arte proficiamus, tum ut brevis experientiae nostrae copiam augeamus observatis atque inventis aliorum,

tum vero, ut naturam recte interpretari possimus et intelligere; tum denique, ut animo nostro praebeatur pabulum, quo nutriantur virtutes, quibus in arduo medendi negotio, tam in aliorum, quam in nostram gratiam, indigemus.

Itaque, primo loco, hanc germanae experientiae medicae naturam esse censemus, ut maxime indigeat historiae et philosophiae luce, ideoque earum disciplinarum adminiculo, quas communi literarum nomine comprehendimus. Ut igitur in observanda et exploranda natura recte procedamus, sano praesertim opus esse videtur et subacto iudicio, ad quod acuendum et perficiendum, tum aliorum exempla magnum habent momentum, tum vero docta et accurata scientia plurimum confert. „Neque enim, qui rationalem „medicinam profitentur," ut Celsus monuit, „inficiantur, experimenta „quoque esse necessaria, sed, ne ad haec quidem aditum fieri potuisse, „nisi ab aliqua ratione, contendunt." Hunc igitur aditum suppeditant scientia atque doctrina, quae si cum disciplinis naturalibus dextras iungant et amico foedere consocientur, dici vix potest, quantum mutuis opibus sibi invicem possint auxiliari.

Testor illustrissima Boerhavii atque Halleri exempla, qui, ut constat inter omnes, in naturae studio mirifice excelluerunt, et in legendis medicorum, tam veterum quam recentiorum, scriptis adeo incredibilem posuerunt industriam, ut omnem omnium temporum memoriam tenuisse dicantur. Neque nostra aetate eiusmodi desiderari exempla, testes sunt, ne vivos nunc excitem atque sic aut in adulationis aut invidiae culpam incurram, Curtius Polycarpus Ioachimus Sprengelius, Stephanus Endlicherus, Carolus Prichardus paucique alii eximii viri, quorum quippe labores accuratam et multiplicem exponunt doctrinam, cum ipsius naturae studio quam diligentissime coniunctam. Aut quo tandem alio modo, ut in maximis et simul notissimis exemplis maneamus, quo, inquam, alio modo Georgium Cuvierium et, quem rebus humanis nondum ereptum esse gaudemus, Alexandrum Humboldtium ad eam laudis pervenisse censetis celebritatem, cuius magnitudinem non nostra solum admirata est aetas, sed vix minus admirabuntur nepotes? — Itaque his aliisque exemplis docemur, in observandis et explorandis naturae rebus ad nullam perveniri posse praestantiam sine scientia atque doctrina, quarum quippe luce carentes, fieri non potest, quin veritatis quaerendae et inveniendae viam ignoremus, et in errores

subinde incidamus gravissimos. Etenim, nisi quis didicerit, quid explorari oporteat, quo modo, quo tempore, quibus adminiculis quibusque cautelis opus sit, nae ille parum in arte videndi proficiet, comparandus utpote fere cum homine, qui, nullo modo praeparatus et paene indoctus, homines visurus et urbes, longe lateque peregrinatur, sed redux, praeter iacturam temporis, nullum reportare solet itineris fructum. Itaque intelligetis A. A. H. H., solos *corporis* sensus per se parum valere, si quis bonae frugis experientiam sibi parare cupiat, sed maxime opus esse nobilissima, et quae ceteris omnibus imperet, *animi* vi, quam rationem vocamus. Haec si in explorandis naturae rebus praesidium teneat et viam monstret, et omnes dirigat gressus multasque cautiones praecipiat, vix dubium est, quin, quam unam cupimus quaerimusque, eam consequi possimus *experientiam rationalem*, in qua omnem scientiae et artis medicae vim residere, una et consentiens intelligentium vox est.

Si altero loco dixerim, opus esse observationibus atque inventis aliorum, ut, quae ipsi observaverimus aut experti simus, augeantur et amplificentur, iam statim suspicor fore nonnullos, qui huic doctrinae et scientiae laudi multum detrahi opinentur Sydenhami aliorumque medicorum exemplo, in quibus ignorantia eorum, quae ab aliis praestita erant, compensari et resarciri videbatur ingenii felicitate et nativa quadam artis observandi excellentia. At vero his respondendum esse censemus, tum eiusmodi capitalia ingenia, quale Sydenhami fuit, raros esse nantes in gurgite vasto; tum, quae bona et laudabilia sunt, fieri posse meliora et maiori etiam laude digna;, tum denique, Sydenhamum ipsum, epidemiarum initio, fortasse eos, quorum vitam periclitatam esse fatetur, interdum potuisse servare, si aliorum observata magis curasset.

Itaque a nemine, ne Sydenhamo quidem excepto, observationes et experimenta aliorum impune negligi posse existimamus. Quodsi enim medicina recte dicatur temporis filia, ideoque nec unius hominis scientia sit, neque unius aetatis debeatur industriae, quis est quin videat, omnem doctrinam nostram fore imperfectissimam, si studia nostra intra loci temporisque, quae ad unam hominis aetatem pertinent, angustias contineantur. Si igitur, inter veterum medicinam eamque, qualem nunc habemus,

scientiam medicam instituta comparatione, fortunas nostras maxime laudandas esse putemus, simul, ut homines veri amantes decet, fatebimur, multis multorum laboribus et communi omnium aetatum omniumque populorum sollertia opus fuisse, ut tandem ad excellentiam aliquanto maiorem veniremus. Quodsi autem, post plurima demum aliorum experimenta iterataque studia et longe plures etiam commissos errores, nobis ad gradum altiorem in scientia et arte escendere licuerit, ne obliviscamur eorum, quorum humeris innixi paulo longius prospicimus. Neque hoc solum faciendum est, ne impietatis culpam sustineamus, sed etiam, ut nostra ipsi commoda promoveamus. Sine accurata enim scientia ars salutaris cogitari non potest; de medica antem disciplina non minus quam de aliis valet, *accurate* scire esse *historice* scire.

Praeter ea vero curandum est, ne in artis difficillimae studio et in hac vitae humanae brevitate, omnia a nobismet ipsis observari aut experimentis indagari posse putemus. Quo magis enim nobiscum habitemus et quo melius sciamus, quam sit nobis curta supellex, eo certius intelligemus, maiorum nostrorum et aequalium observatis atque inventis opus esse, quibus experientiam nostram augeamus et amplificemus. Nam in hac temporis nobis ad vivendum a natura praescripti brevitate, homines singuli, vel maxima diligentia usi, in ea arte, quae non terrarum sed ipsius demum naturae finibus circumscribitur, vix aliquid, quod laude dignum sit, praestare possunt, nisi multos multorum labores in suos usus convertere sciant, aut ex alienis periculis sibi cavere didicerint. Hoc demum modo artem, quam suo iam tempore longam dixit Hippocrates, aliquanto breviorem facere vitaeque nostrae cancellos quasi extendere nobis licebit. Si quis enim cum principum medicorum scriptis, bis mille annorem experientiam continentibus, amicam familiaritatem contraxerit, quidni hunc longaevum esse, aliosque homines vitae longitudine multum superare dicamus? Accedit etiam hoc, quod docta rerum, alio tempore locoque gestarum, scientia praesertim indigeamus in Pathologiae historicae, Geographiae medicae aliarumque disciplinarum gratiam, quae nostra praesertim aetate laudabilem excitarunt medicorum industriam, quibusque disciplina nostra, quae inter artes ingenuas et liberales suum tuetur locum, prorsus nequit carere, nisi rebus utilissimis et splendido ornamento eam orbari velimus.

Tandem, ut hoc unum addam, diligenti historiae et literarum studio, et quam huic debemus, exquisita doctrina hunc consequi poterimus fructum, ut experientiae nostrae addamus fidem. Si enim quaeratur, quare experientiam *fallacem* dixerit Hippocrates, respondemus, eiusmodi intelligenda esse observata et experimenta, quae aut imperfectionis notam prae se ferunt, aut a singulis hominibus facta, nondum aliorum testimonio sunt comprobata. Nimirum experientia subiectiva, quae vocatur, non minus erroribus obnoxia esse solet, quam subiectivum iudicium. Quapropter vix fidem merentur observata singularia, nisi confirmentur consensu quodam communi, aut saltem virorum in arte principum testimonio. Quemadmodum igitur observata aliena nostris confirmari debent lucubrationibus, nisi alios semper sequi et servili pecudum generi aequiparari cupiamus, sic vicissim, quae ipsi observasse nobis videmur, repetitis demum aliorum experimentis poterunt comprobari. Sic aetas docet aetatem et coniunctae vires plurimum valent in faciendis aut perficiendis, quae unius hominis sagacitatem et diligentiam superant.

Aliud, idque eximium, in literarum studio positum est adiumentum, ubi quaestio est de rebus naturalibus, quas medici curant, intelligendis. Nimirum libri, qui alienae experientiae fructus continent, et ipsius Naturae liber, qui in omnium gratiam apertus, infinitam lectionis copiam et varietatem suppeditat, hoc inter sese commune habent, ut solum scientibus prosint aut scire cupientibus. Praestantissima enim, quae tamquam multorum haereditatem accepimus, aliorum observata atque inventa, nostraeque, quas ipsi fecimus, observationes omni fere usu carebunt, nisi ea recte intelligamus intellectaque adhibere sciamus. Quid enim in arduo medendi negotio proficeretur, nisi ex morborum formis, quae observatione sensibusque cognoscuntur, eorum natura, quae ut plurimum intus latet et a sensibus remota est, probabiliter posset intelligi?

Itaque ad naturae observationem accedere debet naturae interpretatio. In hac tunc demum proficiemus, si non solius corporis sed animi quoque oculis omnem rerum formam ac speciem, omnem earum vim ac naturam explorandam esse noverimus. Nisi enim iudicium adhibeatur usu et doctrina subactum, tum in interpretando naturae libro, tum in intelligendis veterum

medicorum scriptis maiorumque nostrorum institutis atque inventis, metus est, ne saepissime incerti haereamus. Etenim inter utrumque, quem vocavimus, historiae et naturae librum hanc quoque communionem adesse scimus, ut ex eadem re, ex eadem observatione, ex eodem experimento argumenta subinde diversissima peti videamus. Quod ubi fit, quomodo assequi poterimus veritatem, nisi testimonia potius ponderanda quam numeranda esse sciamus?

Intelligitis A. A. H. H. eam, qua medicus indiget, naturae explorationem et cognitionem minime absolvi eo, ut diligenter cognoscamus aliorum de rebus sibi observatis testimonia, et ut ipsi sedulo observemus, aut experiundo extricemus, quae natura vel sensibus nostris ultro offerat, vel recondita servet, sed alterum accedere debere scientiae adminiculum, ut videlicet eorum, quae invenerimus, nexum videamus mutuasque necessitudines, utque uniuscuiusque rei, totiusque, quod contemplamur, rerum universi rationem aliquam assequamur probabilem. Itaque in rebus quoque medicis philosophari oportet, id est, exculto iudicio sive ingenio critico opus est, ne in rebus singularibus ordinandis, inter se comparandis et probabiliter explicandis erremus gravissime. Hoc enim mentis lumine carentibus, quo demum modo nobis scire liceret, quam fidem sensuum testimonio haberi oporteat, quae sit veri falsique nota in aestimanda scriptorum auctoritate, quis sit nexus rerum, quas ipsi vidimus aut viderunt alii, qua cautione opus sit ne fallamur, ubi ex effectibus causas rerum eruere conamur, aut ubi per inductionem ex specialibus ad generalium notitiam pervenire cupimus? Quodsi contra sana et sobria, quae a sensu communi orditur, philosophia veritatis inveniendae muniat viam, medicus filum sibi nactus videbitur, quo ex ambagibus, in quas aut suarum aut alienarum observationum dissensû ducitur, feliciter sese expediat et, in viam rectam reductus, finem sibi propositum assequatur, in suum aliorumque commodum.

Tandem, neque haec doctrinae et eruditionis infima laus est, literas haberi oportet morum et humanitatis magistras, tum etiam in ipsa artis factitatione, ubi in medias hominum calamitates ducimur, gratum animi solatium et oblectamentum. Tune igitur censes, dixerit fortasse quispiam,

linguae graecae latinaeque cognitionem multum profuturam esse aut chirurgo, ut ossa fracta committat, aut medico, ut tertianae febri medeatur? Audio, et ego, fateor, hac de re dubitarem, nisi mihi persuasum esset (ne nunc dicam de literarum notione melius definienda), longe potiorem hominis aegrotantis quam morbi rationem habendam esse, maioremque saepe animi quam corporis afflicti curam requiri. Quod si verum sit, ut est verissimum, medicus profecto artem vere salutarem exercere non poterit, nisi probitate et humanitate excellat. Itaque non a sola doctrina et medendi peritia, sed etiam ab animi et morum excellentia, quam vix uno nomine appellare possumus, praecipua proficiscatur medici commendatio. Quodsi enim sic, ut oportet, aliis vivere cupiat et prodesse, studeat omnino excellere probitate, benevolentia, benignitate, honestate, urbanitate, omnique genere virtutis. Singulae istae animi dotes, si coniunctae et consociatae fuerint, unam et perfectam efficiunt virtutem, in amore Dei et in omnium hominum caritate fundatam, cuius praeclaram et augustam imaginem tacite admirari, quam laudare, facilius est. Quodsi autem hanc humanitatem, quo nomine universam virtutis amplitudinem complecti liceat, itineris ducem ac sociam habere cupiamus, vix aliud aut efficacius ad eam colendam et perficiendam invenire poterimus praesidium, quam literas, quae ab ipsa humanitate nomen adeptae sunt et ad humanitatis studia pertinent. In his enim, quis est, quin vel levissime initiatus, videat, saluberrima contineri recte vivendi praecepta, et vero abundare hominum optimorum et cultissimorum exempla, quorum splendore animi nostri ad virtutis studium et imitationem alliciantur?

Idem fere dicendum est de animi consolatione et oblectamento, quibus, si quis alius, maxime indiget medicus, qui dies noctesque, in mediis hominum aerumnis vivit, et vero, aliis inserviendo, consumitur. Nec tamen animum laxari posse aut poculis, aut conviviis, aut chartis lusoriis, quis est quin videat, si secum reputet gravitatem ministerii, cui hominum vita committitur, res utique sanctissima? Neque etiam sermo est de excitanda hilaritate aut petulantia, sed de promovendis animi robore et constantia, quibus gravissimos labores, curas, vigilias et omne molestiarum genus aequabiliter tolerare, quibus nostrum aliorumque dolorem levare possimus. Hoc facere cupientes, ecquid, amabo, aliud praesidium, homine

dignum et satis perpetuum invenire poterimus praeter studia literarum, quae secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebent? Aut quis nostrum, Auditores, in suo ipse animo adeo hospes ac peregrinus est, quin expertus didicerit, quid in mitigandis vitae malis, in levandis miseriis, in depellendis fastidiis valeant literarum humanitas et eximiae virtutis exemplum, ad cuius expressam imaginem nosmet ipsos informare possimus?

Plura addi possunt; sed brevi praecidam, ne in amoenissimo loco versatus, latius excurram, quam loci et temporis opportunitas sinere videntur.

Quodsi igitur Vobis, Auditores Humanissimi, persuadere potuerim, naturae et literarum studium in re medica esse coniunctissimum et alterum alterius lumine, complemento, auxilio non posse carere, causam meam iam peroratam esse censerem, nisi in eorum gratiam, qui in medicina discenda suam collocant operam, pauca quaedam addenda esse viderentur monita sive praecepta, ex iis, quae disputavimus, proxime derivanda.

Et primo quidem loco hos monendos esse existimo, ut utramque, quam in re medica commendavimus, studiorum methodum, physiologicam atque historicam, sedulo coniungendam, neque alteram alteri posthabendam esse intelligant. Quodsi enim, utramque viam ingressi, unum idemque habeamus propositum, accuratissimam nimirum, qua medici indigemus, hominis et naturae notitiam, neutram sine gravissimo damno intactam relinqui posse videbimus, utpote scientes, quemadmodum in naturae studio rectam, sic in librorum lectione indirectam nobis esse cum homine ceterisque rebus naturalibus consuetudinem. Ecquid igitur audiamus eos, qui magnopere celebrantes studiorum medicorum rationem, hoc demum tempore melius intellectam, solas scientias physicas, inter quas ipsam medicinam collocari cupiunt, maxime commendant, sed literarum humaniorum studium a futuris medicis minus curandum, ne dicam, tamquam inutile membrum resecandum esse existimant? Quasi vero studia mathematica, physica, chymica, botanica, zoölogica, quas disciplinas nos etiam medicorum ministras et vel perpetuas comites esse cupimus, sufficerent sola ad eum excolendum veri pulcrique sensum, quo medicus neque in studiis suis recte regendis, neque in arte exercenda impune carere potest! Esse autem nostra aetate medicos, qui, non nisi suam aut aequalium admirati sapientiam, omnem superiorum

temporum memoriam pessime negligant, quasi medicina saeculi decimi noni aut postremi decennii esset inventum, tum, si argumento opus sit, plerique recentiores de rebus medicis conscripti libri probant, tum ipsa declarant medicorum, et inter hos virorum, qui satis magnam nominis famam adepti sunt, testimonia; quibus si obsequantur iuvenes, quotquot studiis medicis initiari cupiunt, non solum graecas latinasque literas non valde desiderabunt, sed vel cum Pragensi illo Medicinae doctore, cuius scholas vel exteri adire solent, existimabunt, in academiis iam non amplius opus esse cathedra, ex qua historia medicinae doceatur: Attendite, quaeso, et videte, quorsum se abduci sinant, qui a partium studio sibi cavere nesciunt, quique de suis suorumque temporum laudibus tam magnifice sentiunt, ut viam prorsus novam munitam esse, neque amplius de priorum vestigiis quaerendum esse existiment.

Si tamen, quod minime inficiamur, diligentissimum naturae studium futuris medicis maxime commendandum sit, secundo loco monendi sunt iuvenes, ut ad hoc melius praeparati accedant, quam quidem adhuc fieri solet. Quicunque enim in naturae templo magis, quam in museo literario, habitare sibi proponunt, alia fere *προπαιδείᾳ* sive praeparatione indigent, quam quae opus sit futuris literarum cultoribus. Licet enim et hi in naturae rebus accuratius cognoscendis operam suam cum fructu eximio collocare possint, quarum quippe contemplatione pulcri bonique sensum mirifice excitari sciamus, quemadmodum illustria docent poëtarum, oratorum, philosophorum et historicorum ex omni aevo exempla, per excellentiam tamen, quod nemo dubitabit, ut opinor, futuri medici sic praeparandi sunt, ut in arte observandi prae aliis excellere possint. Haec qualis esse debeat ad naturae studium praeparatio, ipsa rei ratio satis declarat. Etenim si in observationibus et experimentis praesertim sensuum ministerio opus est, hos non solum integros et natura bene valentes, sed etiam usu exercitatos et excultos esse oportet. Adhibita vero exercitatione et arte sensuum vim ac iudicium maxime posse augeri, quotidiana exempla satis aperte declarant. Quodsi autem opifices sola oculorum consuetudine admirabilem adipiscantur dexteritatem, aut si artium elegantiorum cultores quam plurima in pictura videant vel in cantu audiant, quae ne suspicantur quidem homines in eo genere minus exercitati, parum profecto abesse

opinamur, quin futuri etiam medici usu et exercitatione aciem sensuum suorum ac fidem multum augere, et sic ad arctissimam cum natura consuetudinem et familiaritatem optime praeparari possint. Quod si verum sit, iam tenera puerorum aetate utendum esse censemus, ut, aliis non neglectis, sensuum cultura fiat et congrua educatio. Cui quidem sententiae ipsa natura suffragari videtur. Quemvis enim, si modo aliquam habeat ingenia spectandi solertiam, experientia docet, tum magna rerum naturalium varietate ac specie ingenia puerorum maxime allici, tum insignem his propriam esse curiositatem et sciendi cupiditatem, ita ut, quaecunque videant vel audiant, accuratius explorare et cognoscere studeant. O praeclara vitae magistra natura! Tuam aperte monentis vocem si audirent, qui puerorum animos formare cupiunt, longe alio modo quam nunc fieri solet, primae institutionis initium facerent. Intelligerent quippe sensuum facultatem primam esse, quae in homine appareat, ideoque et primo loco esse excolendam. Interim huic naturae praecepto, tum in domus paternae umbra, tum in scholis, ubi pueri elementa docentur, tum etiam in Gymnasiis, tam parum satisfieri solet, ut maiorem fere in erudienda canis sagacitate operam collocari videamus, quam in exercitiis, quibus puerorum sensus perficiantur. Quodsi igitur quaeratur, quaenam adhucdum desideretur ad academica medicorum studia praeparatio, respondendum est, desiderari educationem sensuum. Nisi enim habitum et promptitudinem bene recteque videndi iam in scholis et Gymnasiis adepti sint iuvenes, et nisi iam ea aetate didicerint res singulas, etiam minimas, magis distincto ordine contemplari et explorare, metuendum est, ne academica institutio pro maxima parte frustretur. Quum autem, quae Rousseavius de educatione omnino dixit, eam minus praeceptis quam exercitiis contineri, ad sensuum potissimum eruditionem transferri mereantur, neminem fore opinor, qui sic nimium a me postulari existimet.

Si temporis genium consulamus, tertio loco, medici monendi videntur, ne in specialium studio toti sint et sic artis suae magnitudinem et integritatem aut ignorent aut parvi faciant. Licet enim laudemus in explorandis rebus singularibus, nostro praesertim tempore, laudabiliter collocatam hominum plurimorum industriam, intelligentes non parum profectum esse,

si in vastissimo scientiae et artis medicae campo plures cernantur agri, ante prorsus neglecti, nunc autem tam diligenter exculti, ut laetos iam tulerint fructus et messem uberiorem promittant; at vel sic tamen cautione quadam opus esse et moderatam prudentiam requiri censemus, ne virtus vertatur in vitium. Etenim labor, qui in rebus tantum paucis, singulis, discretis, omnino subsistit, multiplici rerum diversarum nexu et mutua coniunctione prorsus neglectis, quem alium ferre poterit fructum, praeter exiguam et mancam doctrinae copiam, ad vitae usum, qui ab omni abhorret partium studio, parum accommodatam? Quodsi igitur, pro more hodierno, singulae, quae medicorum sunt, disciplinae in portiones minimas secari pergant, sique singuli non nisi eiusmodi portionem singularem, eamque satis exiguam, sibi sumant elaborandam, ceterarum, ut fieri solet, multo negligentiores, utique metuendum est, ne specialia tractantes et non nisi in singularibus occupati, universam medicinae rationem et arctissimam doctrinarum, quae ad hanc pertinent, societatem minus recte perspiciant aut penitus negligant, utque iuvenum ingenia, quae undique ali cupiunt, sic nimia rerum singularium multitudine confundantur potius, quam ornentur et instruantur. Itaque hi, ut ex specialium studio laudabiles fructus reportent, mature intelligant, rerum naturae vim atque maiestatem, ut recte Plinius monuit, in omnibus momentis fide carere, si quis modo partes eius ac non totam complectatur animo. Quod si verum sit, Specialistarum, ut vocantur, laboribus sic utendum esse censebimus, ut ex reclusis rerum singularium mysteriis universum rerum organismum accuratius cognoscere studeamus. Hoc autem consilium ubi ante oculos semper habemus, ex scriptis monographicis, quibus aetas nostra abundat, multa lucrari poterimus eamque consequi doctrinam accuratam sive eruditionem medicam, qualis ab omni tempore maximas habuit laudes. Haec non rivulos sectatur aut disiecta corporis membra, at vero integram et universam scientiam artemque complecti studet, ideoque, licet quandoque, quae hominum quorumdam levitas est, in vituperium potius quam in laudem vertatur, praeclarum haberi meretur vitae ornamentum et ad promovendam, quam spectamus, aliorum salutem praesidium efficacissimum.

Hanc hominum salutem spectantes, minime ignorabimus artis nostrae

finem atque consilium. Intelligemus quippe artem, quam salutarem vocamus, in hominum gratiam esse inventam et utilitatis causa posteris tradi, nec vero contra in artis gratiam esse homines, qui vario morborum genere affligantur. Quod si verum sit, perspicietis A. A. Humanissimi, quare ultimo loco moneamus, curandum esse, ne methodo physiologica, cuius praestantiam praedicavimus, medici abutantur ad ipsos aegrotantium lectulos. Quod quidem facere mihi videntur, qui nullam observatis aliorum fidem habentes, ipsa morborum auxilia nunc demum invenienda esse censent, et medicam praxin habendam esse existimant pro arte experimentali. A quorum iudicio quantum dissideam, non pudet me publice profiteri. Licet enim concedam, in hominum aegrotantium cura, subinde ex iuvantibus et nocentibus intelligenti medico ipsam morborum naturam accuratius patefieri, ideoque saepe, ut Celsi verbis utar, aliorum salute aliorum interitu, perniciosa discerni a salutaribus, maxime tamen improbandi mihi videntur medici, qui hac sola methodo utuntur, quasi semper discendum sit periculis alienis et experimenta agere liceat per mortes. In quem gravissimum errorem, ut chirurgos taceam, si Gabrielem Andralium, Iohannem Cruveilhierium et alios non mediocres viros incidisse videamus, utique monendi videntur futuri medici, ne his aliisve exemplis seducti, in quovis fere morborum genere periclitentur, quid natura ferat aut faciat, immemores praecepti, quo prodesse et non nocere iubemur. Si quis enim, ubi a certis et exploratis remediis peti potest praesidium, novis semper utatur, aut si quis ratione arithmetica de varia medendi methodo iudicium ferri posse existimet, parum profecto abest, quin graviter peccetur tum contra notissimam Ethicae legem, quae praecipit, ne, quod nobis fieri nolumus, id faciamus alteri, tum etiam contra ipsam rationem, quae satis aperte declarat, nunquam inveniri posse remedia, quae in eodem aut simili morbi genere, singulis conveniant aegrotantibus, aetate, sexu, temperamento, corporis animique viribus et vivendi genere longe diversis. Neque enim eadem omnibus, etiam in similibus casibus, opitulantur; sed pro natura locorum hominumque diversitate, genera medicinae maxime differunt. Renuntiemus itaque inani studio inveniendae methodi generalis, et vero, prudentiam primum medici officium habentes, sacro sancto vitae tuendae munere sic veluti oportet, id est, religiose fungamur, quo magis nostro etiam

exemplo confirmetur amica inter probitatem et medendi peritiam conspiratio; qua neglecta omnis ars nostra perniciosa potius vocanda erit quam salutaris.

Superest, Auditores Humanissimi, ut vobis enarrem, quae aut tristia et adversa, aut laeta et prospera, superiori anno, Leidensi scholae contigerint.

In rebus igitur tristibus, quae Academiae cum universa patria fuerunt communes, et temporis ordine et luctus amplitudine, primum locum tenet clades gravissima, quam ex Guilielmi II, optimi regis, morte percepimus. Quo quidém acerbissimo casu non solum, ubi res accidit, vehementer contristati sumus, sed adhuc, licet tempus aliquam vulneri cicatricem induxerit, affectus nostros graviter commoveri sentimus. Abstinerem igitur a renovando dolore, nisi hac ipsa communis luctus renovatione pie grateque optimo Regi parentandum esse censerem. Huius autem memoriam quominus ulla sit deletura dies, praeter generis nobilitatem, eximiae vetant animi dotes, quibus amorem sibi conciliaverat omnium. Ut vero ob animi magnitudinem, comitatem, liberalitatem, rerum bellicarum peritiam aliasque virtutes, quas admirati sumus aequales et laudabunt posteri, omnium omnino civium animo grata et accepta manebit defuncti regis memoria, sic quoque hanc sanctam servabit Academia, cuius laudes cum monumentis historicis arctissime coniunctae esse censentur. Non solum enim hic, cuius iacturam dolemus, ex eadem fuit gentis Arausiacae stirpe, quacum perpetuam fere habuit Academia Leidensis, tam belli quam pacis tempore spectatam, necessitudinem; sed ipse etiam, quanti faceret academicam institutionem, ante hos quindecim, et quod excurrit, annos, magnifico probavit exemplo, quum filios dilectissimos hoc ipso loco, intra Leidenses muros, doceri iusserit et erudiri. Tum vero Guilielmum II venustis artificum operibus in pictura, sculptura, caelatura, statuaria, architectura similique genere magnopere delectatum esse, nemo fere est, qui ignoret. Denique, ut alia nunc taceam, si in memoriam nobis revocemus, hoc fere postremum fuisse optimi regis praeclare factum, ut praestantissimis aliquot et in vario doctrinae genere excellentissimis viris, inter quos ex nostratibus Ewijkium, Bakium et Wallium fuisse gaudemus, perficiendarum rerum academicarum curam mandaverit, tunc utique nulli dubitabimus, quin rex modo augu-

stissimus propensum quoque in literas habuerit animum. Itaque nobis etiam sancta maneat Regis Guilielmi II memoria!

Dolorem autem et laetitiam sibi per vices succedere, mox ego et collegae quidam experti sumus, ubi Guilielmo III, in patris locum suffecto, de calamitate ex genitoris obitu perpessa, Senatus academici verbis, moestitiam nostram significavimus et simul de imperio, quod interim auspicatus erat, gratulati sumus. Tunc quippe augustissimum regem (cuius imperio benigne annuat et secundet providentia Dei!) haec, praeter alia, pronuntiantem audivimus verba, quae coram vobis, A. A. Humanissimi, quum magnam laetandi contineant causam, sic ut excepimus auribus, repetere lubet: „Academiam vestram, inquit, Leidensem equidem maximi facio; et huius quidem loci, ubi altus et doctus sum, memoriam nulla umquam delebit dies. Vel nunc intelligo, academicam institutionem mihi plurimum profuisse. Apage parcos istos literarum et eruditionis cultores, qui de academia una aut pluribus delendis locuti sunt. Horum sermones et ego subinde audivi cum indignatione. Ignorare mehercle videntur, ut eiusmodi sapientiae scholae expensas cum usuris reddant abunde, et ut in iisdem praecipuum contineatur patriae ornamentum. Quod ad me attinet, qui academiarum laudibus aliquid detrahant, equidem istos similes fere reor, ac si qui dicant, nec in exercitu vexillum opus esse, ad quod concurratur, nec pugna finita, tropaeum, quod ponatur victoribus."

Ad exemplum regis, qui ita locutus est, si nostrorum hominum ingenia componantur, nullam desperandi causam habebimus, et vix dubium erit, quin sub vestris auspiciis, Curatores Amplissimi, tum antiquam suam famam Academia servatura sit, tum ad maius etiam perfectionis fastigium perventura. — Ex vestro Ordine neminem nobis morte ereptum esse, admodum laetamur. — Universas res nostras vobis, viri amplissimi, denuo commendamus quam maxime. — Tum provida vestra cura, tum virorum doctissimorum, qui iis praefecti sunt, labore et studio Bibliotheca, Nosocomium, hortus Botanicus, specula Astronomica, apparatus physicus et oeconomicus, Musea varia, anatomicum, antiquarium, numismaticum, alia, sive disciplinis ea, sive artibus, sive literis promovendis inserviant, tum

famam suam tueri pergant, tum etiam nova et tempori opportuna, quantum fieri poterit, capiant incrementa, quo magis magisque vere et omnium consensu, schola Leidensis locus mereatur vocari studiis aptissimus, domus Musis sacra, orbis terrarum compendium!

Vestrum Ordinem quum intueor Collegae coniunctissimi, in eo magnam laetandi habeo causam, quod omnes, qui superiori anno his solemnibus celebrandis interfuistis, adhuc sitis superstites sani salvique: quin adeo et veteranis omnibus integritatem corporis animique possum gratulari: quin etiam, quod ad hos attinet, impense laetor, Clar. Macquelynium, nuper gravissimo morbo afflictum, feliciter nobis servatum esse.

Neque tamen, ut nobis hominibus evenire solet, vita nostra privata ab omni clade immunis fuit.

Tecum enim dolemus, Cl. Stuffken, de acerbissimo casu, quo tibi et numerosae proli iactura facta est irreparabilis. Licet autem admodum flebilem censeamus dilectissimae coniugis obitum, macte tamen, precamur, animo esse pergas, intelligens ex eadem re, quae te tuosque maxime contristavit, carissimam tuam uxorem multum lucratam esse. Teneas, quaeso, quod tibi persuasum esse scio, exitum ex hac vita et aerumnarum fuisse finem et vitae melioris initium.

Est igitur hoc humanae conditionis, ut a laetis ad tristia, a tristibus ad laeta vicissim eamus. Itaque iam officium me admonet, quod libenter facio, ut ad vos animum advertam Viri Clarissimi, quibus superiori anno, festum aliquem diem celebrare licuit et singularia Dei beneficia recordari.

Tibi utique haec contigit felicitas, Cl. Pruys van der Hoeven, ut in media collegarum et discipulorum caritate vivens, corpore et animo vegetus, vicesimum quintum muneris, laudabiliter a te gesti, expleveris annum. Utinam quam diutissime, dum vitae tuae viribusque parcat Deus omnipotens, Academiae nostrae ornamentum esse pergas, tuumque nobis servetur, in quod intueamur, modestiae, doctrinae, probitatis exemplum!

Eadem fere vota habemus pro Tydemanno et Hengelio, Viris Clarissimis, quorum hic, septuagesimo aetatis anno expleto, honorifice rude donatus est, ille, idem otium iam ante duos annos adeptus, superiori anno, grato

animo festi diei celebravit memoriam, quo ante quinquaginta annos, summos in Ordine Iureconsultorum honores erat consecutus. Utrique viro Clarissimo miram corporis animique alacritatem superesse, omnes gaudemus Collegae. Quae si aliquamdiu maneat alacritas, neuter quidem, ut auguramur, indulgebit otio, sed praeclaris doctrinae et ingenii fructibus tum academiae, tum universae patriae civibus prodesse pergent uterque. — Qui autem Tibi Cl. van Hengel, in Theologorum Ordine, ab augustissimo rege constituetur successor, is nobis, precamur, in docendi munere socius sit, qui ingenii dotibus, qui doctrinae copia, qui facundia, qui morum comitate aliisque virtutibus, de docto et liberali Theologiae studio, de academia Leidensi huiusque civibus non minus mereatur, quam te vir clarissime, de his singulis diu et abunde meruisse, grato animo publice praedicamus.

In Iureconsultorum Ordine brevi expletum iri gaudemus locum, quem vacuum reliquit, ad altiora vocatus, Cl. Thorbecke. Qui vir Cl. si ea conditione eoque eventu ex scholae umbraculis in solem ac pulverem processerit, ut salus patriae, quae omnes omnium caritates complectitur, stabiliatur et amplificetur, erit profecto, quod laetemur et abunde compensatum existimemus insigne damnum, quod ex viri Cl. iactura Leidensis academia fecit. — Utinam hanc, sic ut in votis habemus, nobis reparaturus sit vir Consultissimus Vissering, cui vacantem cathedram ab augustissimo rege, bono successu, oblatam esse cognovimus!

Peerlkampio nostro ut honestum, quod ex voluntate sua consecutus est, gratulamur otium, ita tamen dolemus, adversam maxime valetudinem fuisse in causa, quod Vir Cl. de academica statione, quam per viginti quinque annos et ultra ornaverat, decedere cupierit. Cuius optimi viri egregia institutione quum orbatos videmus cives nostros academicos, tanto magis id dolemus, quo magis cogitamus ea, quibus vir praestantissimus et de nostra academia et de literis optime meruit. Utinam de his bene mereri pergat et suavissimo otio literario diu fruatur!

Tibi, Doct. Dozy, honorificam gratulamur provinciam, nuper ab augustissimo rege in te delatam. Academia L. B., quae te civem suum et

alumnum gloriata est, quod te sibi vindicaverit et doctorem publicum nacta sit, est, quod impense laetemur. Quo magis autem ea, quae a te docebuntur, ad vitae usum et ornatum sunt accommodata et quo magis allicere solent iuvenum ingenia, quippe quos in varios populorum mores, ritus, studia omnemque vitae rationem et cultum libentissime intueri sciamus, eo plures tibi nobisque pollicemur studiorum tuorum successus. Hos in tui honorem, in academiae utilitatem, in patriae gloriam redundare iubeat Deus!

De docenda historia cogitare non possum, quin tui memor sim, Clar. Cobet, qui hoc anno has Peerlkampii partes, ne prorsus vacaret cathedra, in te susceperis. Pro his officiis, quae iterum iterumque academiae nostrae praestare voluisti, mea voce, gratum tibi suum testificantur animum academiae cives, qui simul maxime tibi gratulantur auctos, quos consecutus es, honores, quorum fructibus quam diutissime tibi frui contingat. De academica iuventute, ut adhuc fecisti, docendis literis, in quibus prorsus te habitare scimus et regnare, pergas bene mereri, tuoque exemplo excitati discipuli in diligenti literarum studio positum esse intelligant et perennem honestae voluptatis fontem, et praeclarum culturae et humanitatis auxilium, et optimum utilis scientiae ipsiusque veritatis consequendae instrumentum!

De honesta voluptate ex diligenti literarum studio percipienda tibi, suspicor, maxime erit persuasum, vir iuvenis praestantissime Iohannes Corneli Zaalberg, cui haec contigit felicitas, ut in certamine literario de solvenda quaestione, ab Ordine Theologorum proposita reportaveris victoriam. Ut tibi impense gratulor summum hunc doctrinae honorem, sic te discipulum gratulor viris clarissimis, ex quorum schola prodiisti, Theologiae in hac academia Professoribus.

Itaque huc accedas, velim, iuvenis praestantissime, ut ex mea manu, eximium, quod consecutus es, accipias virtutis praemium! Quo quidem iucundissimo munere, a viris clarissimis, qui in certamine fuerunt iudices, invitatus, quam libentissime fungar.

Salve, praestantissime Zaalberg! En accipe doctrinae et eruditionis praemium, quod meruisti.

Sic tibi iam gloriae fores apertae sunt, tibique viam laudis ingresso ad maiora et grandiora patefactus est aditus.

Itaque tu eodem, quo coepisti, cursu gnaviter perge et in studiorum tuorum curriculo, ut nuperrime, sic porro etiam experire, nihil esse volentibus arduum. Nummo, quem tibi dedi, insculpta leguntur verba: "Honos alit artes." Idem vero philosophus, cuius haec verba sunt, potiori etiam iure dixit: "fortes et sapientes viri non tam praemia sequi solent recte factorum, quam ipsa recte facta." Tu igitur haec potissimum sequi pergas, et propediem sacro muneri admotus, commendes aliis. Quod si feceris, optima quaevis de te, tuisque studiis, horumque fructibus augurari nobis licebit.

In Vos tandem, Iuvenes optimi, Leidensis Academiae alumni, mea oratio desinit. In vestro Ordine desiderari duos optimae indolis adolescentes, Ioannem Henricum Regenbogen et Guilielmum Georgium Marinum van der Mee, hunc Theologiae, illum Medicinae studiosum, utrumque, post brevissimam in academia moram, subito brevique morbo exstinctos, est quod vobiscum, cum parentibus et amicis graviter doleamus. Itaque his iterum exemplis didicimus, mortem saepissime de improviso pulsare fores et ne florem quidem aetatis ab extremo fato esse immunem. Neque tamen haec cogitatio, generosi Iuvenes, sed longe magis, quae in vobis vestrisque studiis collocata est parentum, praeceptorum et universae patriae spes, optimum et efficacissimum vobis sit, si quo subinde indigeatis, ad omnia, quae bona, honesta et laudabilia sunt, incitamentum. Cogitate, quaeso, saepius, quae apud veterem scriptorem leguntur verba: "Sui cuique mores fingunt fortunam." Hac enim sententia, quae proverbii vim et auctoritatem propemodum nacta est, hoc vobis, in hac statione collocatis, significari censete, omnem omnino totius reliquae vitae vestrae exspectationem ab academica vita pendere. Quod si vobis persuasum sit, agite, in sapientiae et virtutis studio vigiles estote et in utramque sic incumbite, ut a vestris moribus, vestroque ingenii cultu et humanitate praecipuas suas laudes repetere possit, quae nobis curae cordique est, quae instar matris nos diligit, quamque nos vicissim amamus et, quamdiu spirabimus, amare pergemus, Academia Lugduno-Batava!

ACTA ET GESTA IN SENATU

ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE.

A. 1849.

Die 19 Martii. Rector de tristi Regis Augustissimi obitu cum Senatu communicavit.

Die 27 Martii. Rectori et Senioribus mandatum est, ut Regem GUILIELMUM III Viduamque Regis Augustissimam consolationis caussa adirent.

Die 19 Junii. Rector ad Senatum refert sese cum tribus Senatoribus, die 2 m. Aprilis, Augustissimum Regem consolationis caussa adiisse, legationem benevole et honorifice acceptam esse a Rege, Viduam vero Regiam huic observantiae specimini humanissime renunciasse.

Recitatae sunt literae Curatorum diei 4 m. Junii cum Senatu communicantium responsum Excellentissimi rerum internarum Administri, diei 4 m. Maji h. a., quo Clarissimo TYDEMAN, Antecessori Emerito, jus datur Juris Studiosos et Candidatos in examinibus interrogandi.

Die 5 Octobris. Lectae sunt literae Curatorum diei 26 m. Junii, quibus Senatui significant, Virum Clarissimum P. HOFMAN PEERLKAMP honorifice rude donatum esse.

5*

Die 27 Novembris. Lectae sunt literae Curatorum diei 25 m. Octobris h. a. nunciantes, Cl. Cobet, Professorem Extraordinarium, die 5 ejusdem mensis a Rege dictum esse Professorem Ordinarium in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum.

A. 1850.

Die 16 Januarii. Recitatum est Decretum Regium diei 20 m. Decembris a. s., quo Cl. W. A. van Hengel, in Facultate Theologica Professor Ordinarius, propter aetatem septuagenariam rude donatur.

Curatores cum Senatu communicarunt Decretum Regium diei 2 m. Januarii h. a., quo Doctissimus R. P. A. Dozy, Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. Dr. et Adjutor Interpretis Legati Warneriani, creatur Professor Extraordinarius in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum.

Candidati quatuor apud Regem edendi, e quibus Rector Magnificus in proximum annum Regis Decreto constituatur, designati sunt Viri Clarissimi:

J. de Wal.
N. C. Kist.
G. J. Verdam.
T. G. J. Juynboll.

Senatus Actuarium creari jussit ex quatuor his Viris Clarissimis:

H. Cock.
F. G. Krieger.
N. C. Kist.
G. J. Verdam.

Die 6 Februarii. Recitata est epistola Curatorum diei 1 h. m. adjunctum habens Decretum Regium diei 24 m. Januarii, quo Rector Magnificus in annum sequentem creatur Clarissimus J. de Wal.

Rectori futuro decernuntur a Senatu Assessores Viri Clarissimi:

J. H. Scholten.
A. H. van der Boon Mesch.
J. H. Stuffken.
G. C. B. Suringar.

Literae Curatorum diei 26 m. Januarii attulerunt Decretum Regium diei 18 ejusdem mensis, quo, loco Cl. J. R. Thorbecke, ad internam Regni administrationem vocati, Consultissimus S. Vissering creatur Professor Ordinarius in Facultate Juridica.

Die 8 Februarii. Rector ad Senatum retulit, in Conventu Curatorum, Rectoris et Assessorum e Candidatis designatis Actuarium in proximum annum creatum esse Cl. H. Cock.

Rector cum Senatu caeterisque Professoribus in auditorium majus descendit. Actuarius pro concione Regis decretum de Rectore in annum sequentem creato recitavit, Assessores novo Rectori additos et Actuarium commemoravit.

Rector, adscensa cathedra, dixit orationem *de naturae et literarum studio in re medica conjunctissimo.*

Mox solemnibus verbis deposito magistratu e cathedra descendit et in subsellia rediit.

Novum Rectorem Magnificum Professores deduxerunt et officiosissime salutarunt.

SERIES LECTIONUM

IN

ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

HABENDARUM INDE A MENSE SEPT. A. 1849 USQUE AD FERIAS AESTIVAS A. 1850.

FACULTAS MEDICA.

G. C. B. SURINGAR Therapiam generalem docebit, d. Mart. et Jov. horâ XII.
et die Saturni . . . . IX.
Pharmacognosin et naturalem remediorum Historiam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . XII.
Therapeuticum remediorum usum indicabit, d. Merc. et Ven. X.
Doctrinam morborum singularium tradet, d. Lun., Mart. et Jov. X.
Praxin medicam, ad lectulos aegrotantium, moderabitur, diebus singulis . . . . IX.

M. J. MACQUELYN quantum rerum suarum ratio patietur, juventutis Academicae commodis inservire paratus est.

C. PRUYS VAN DER HOEVEN Pathologiam docebit, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . I.
Medicinam practicam cum exercitatione in Nosocomio Academico, quotidie . . . . XI.
Historiam Medicinae tradet, diebus Martis et Jovis . . . . I.

F. W. KRIEGER Theoriam disciplinae Chirurgicae exponet, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . VIII.
Exercitationibus Clinicis, in Nosocomio Academico habendis, vacabit, diebus Lunae, Mercurii, Jovis et Saturni . . . XII.
Collegio casuali, diebus Martis et Veneris . . . . XII—III.
Operationes Chirurgicas, tum etiam Vincturarum et Fasciarum doctrinam demonstrabit, tempore opportuno, singulis diebus Saturni . . . . X—XII.
Doctrinam de morbis oculorum exponet, horis dein indicandis.
Medicinam Forensem, die Lunae et Jovis . . . . I.

A. E. Simon Thomas, Prof. Extraord., Theoriam Artis Obstetriciae exponet, diebus Martis, Jovis et Saturni . . . . . . horâ VIII.

Operationibus obstetriciis tum in pelvi factitia, tum in cadavere instituendis, praeërit die Mercurii . . . . I.

Gynaecologiae et gynaecopathologiae capita selecta tradet, horis auditoribus commodis.

Praxin Obstetriciam in Nosocomio Academico, quoties necesse erit, moderabitur.

H. Halbertsma, Just. Fil., Prof. Extraord., Anatomiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris . . . . . . X.

Physiologiam observationibus microscopicis illustratam, iisdem diebus . . . . IX.

Methodum secandi cadavera, quotidie, hiberno tempore . . XI—III.

F. W. Krieger et H. Halbertsma disputandi exercitiis publicis praeërunt, die Jovis . . . . III.

FACULTAS JURIDICA.

H. G. Tydeman Emeritatum nactus et cessans a praelectionibus, non tamen cessabit in studiorum suorum fructu lubenter communicando.

C. J. van Assen interpretabitur libros Digestorum, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . IX.

Institutiones Juris Civilis Romani, d. Lun., Mart. et Merc. X.

Gaji Commentarios Institutionum, cum selectis auctorum classicorum locis, jus civile Romanum illustrantibus, diebus Jovis et Veneris . . . . XI.

Jus Civile hodiernum, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . II.

die Jovis . . . . X.

Ordinem judiciorum et rem judiciariam privatam cum exercitationibus forensibus, die Jovis . . . . IX.

et die Veneris . . . . IX et X.

H. Cock tradet Jus Publicum et Gentium, d. Lun., Mart. et Merc. IX.

Jus Criminale, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . X.

et die Jovis . . . . XI.

Jus Naturale, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . . . horâ XI.
Ordinem Judiciorum Criminalium, dieb. Lun., Mart. et Merc. XII.

J. R. THORBECKE explicabit Statisticam patriae, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . I.
Historiam Europae diplomaticam a regno LUDOVICI XIV usque ad Congressum Viennensem, iisdem diebus . . . . XII.
Oeconomiam politicam, iisdem diebus . . . . XI.
Jus Mercatorium, die Jovis . . . . XII.
et die Veneris . . . . XI et XII.

J. DE WAL explicabit Encyclopaediam et Methodologiam Juris, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.
Historiam Juris Romani enarrabit, iisdem diebus . . . . . I.
Origines ac Progressus Juris apud Gentes Germanicas, inprimis Juris Patrii Historiam illustrabit, iisdem diebus VIII.

FACULTAS THEOLOGICA.

W. A. VAN HENGEL Euangeliorum capita, quae JESU CHRISTI *Passionem* ita dictam continent, interpretabitur, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . VIII.
Locos Classicos Veteris et Novi Testamenti explicabit, diebus Martis et Jovis . . . . VIII.
Cum Theologiae studiosis provectioribus de variis rebus gravioris argumenti familiariter colloquetur, die Veneris V sqq.
Oratoriae Sacrae exercitationibus praeërit, die Jovis . . . . I.

N. C. KIST Historiam Ecclesiasticam docebit inprimis recentiorem, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.
Christianae Morum Disciplinae partem exponet practicam et asceticam, diebus Lunae, Mercurii et Veneris . . . . . . XI.
Doctrinae et Dogmatum Christianorum Historiam tradet, diebus Jovis et Veneris. XII.
Historiae Ecclesiasticae Veteris monumenta exponet, die Martis XI.
Exercitia disputandi moderabitur, die Saturni . . . . II.
Orationibus Sacris praeërit, die Martis . . . . II.

J. F. van Oordt, J. G. Fil., Theologiam Christianam theoreticam tractabit, diebus Mercurii, Jovis et Veneris . . . . . . horâ IX.
Euangelium Johannis interpretabitur, dieb. Lunae et Mercurii X.
Historiam librorum N. F. exponet, duce E. Reuss, *die Geschichte der H. Schriften N. T.*, diebus Martis et Jovis X.
Theologiam Pastoralem tradet, die Mercurii . . . . I.
et Veneris . . . . X.

J. H. Scholten Disquisitionem de Euangelii quarti origine et pretio, respectu in primis critices Baurianae instituet die Lunae I.
et diebus Martis et Jovis . . . . XI.
Colloquiis vacabit de theologiâ naturali die Martis et Jovis, atque de Euangelio Johannis, die Veneris . . . . I.
Cum provectioribus leget loca selecta ex Actis Apostolorum, die Saturni, horis vespertinis . . . . VII—X.
Orationibus Sacris praeërit, die Mercurii . . . . II.
Publice disputandi exercitationibus praeërunt alternis hebdomadibus, die Saturni horâ I, alternatim J. F. van Oordt, J. G. Fil. et J. H. Scholten.

FACULTAS DISCIPLIN. MATHEM. ET PHYSIC.

C. G. C. Reinwardt Civium academicorum studia, quantum aetas et vires sinent, juvare paratus est.

J. van der Hoeven Zoologiam docebit, d. Lun., Mart. et Merc. XI.
Anatomen comparatam tradet, diebus Jovis et Veneris. . . XI.
Anthropologiam sive Historiam naturalem hominis et generis humani exponet, diebus Martis et Jovis . . . . I.
Mineralogiam docebit et elementa Geologiae, d. Lun. et Ven. II.
Vernaculo sermone et publice primas lineas Zoologiae generalis exponet, die Mercurii . . . . II.

A. H. van der Boon Mesch Chymiam corporum organicorum exponet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . . . IX.
Chymiam, quae anorganica vocatur, docebit iisdem diebus XI.
Artem pharmaceuticam theoreticam et experimentalem exponet, diebus Lunae et Mercurii . . . . XII.

Oeconomiam ruralem tradet, diebus Martis et Jovis . . . . horâ XII.
Experimenta instituendi artem docebit, et Exercitia practica in Laboratorio moderabitur quotidie.
Cum studiosis provectioribus de Physiologia chymica colloquetur, die Veneris horâ vespertinâ . . . . V—VIII.

G. J. Verdam Elementa Geometriae planae et Trigonometriam planam tradet, die Jovis . . . . X.
et die Veneris . . . . IX et X.
Stereometriam et Trigonometriam sphaericam, hujusque usum, docebit, diebus Martis et Jovis . . . . VIII.
Arithmeticam universalem sive Algebram tractabit, die Jovis IX.
et die Mercurii et Veneris . . . . VIII.
Lectiones de *Calculo Integrali* continuare et *Mechanices analyticae* principia exponere velit; dies autem et horas postea indicabit.
Scholas paedagogicas explicabit, die Lunae . . . . XI.

F. Kaiser Astronomiam theoreticam tradet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . IX.
Astronomiam practicam, iisdem diebus . . . . X.
Astronomiam, quam popularem vocant, tradet diebus Lunae et Mercurii, horâ vespertinâ . . . . V.
Post ferias paschales autem hora quadam matutina, auditoribns commoda.
Theoriam motus corporum coelestium et disquisitiones selectas, de perturbationibus, quas motus corporum coelestium patiuntur, aptis horis commentabitur.
Singulos suos auditores, ad coelum, tubi optici ope, perlustrandum, aptis temporibus evocabit.
Si qui sint, qui Chronographiae et Calendariographiae operam dare cupiant, in auditorum commodum horas constituet.

G. H. de Vriese Phytographiae fundamenta tradet autumnali tempore matutino, singulis diebus . . . . VII.
Plantarum indigenarum et medica virtute praeditarum historiam illustrabit verno et aestivo tempore, dieb. horisq. iisdem.

Physiologiam plantarum exponet, d. Lun., Mart., Merc. et Jov. horâ I.
Selectas demonstrabit familias naturales, iisdem diebus . . . II.
Excursionibus botanicis praeërit die Saturni, apta tempestate.
P. L. Rijke, Prof. Extr., Physicam experimentalem docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris . . . . . . XII.
Physicam Mathematicam tradet, diebus Lunae et Veneris . VIII.

FACULTAS PHIL. THEOR. ET LIT. HUMANIORUM.

M. Siegenbeek propter aetatem septuagenariam rude donatus, quantum per vires licebit, studiosae juventuti prodesse conabitur.
J. Bake explicabit Ciceronis Orationes *Verrinas* Act. II, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . IX.
Interpretabitur Sophoclis *Trachinias* et Platonis de Republ. Lib. I et II, iisdem diebus . . . . X.
In rerum Atticarum studio et cognitione exercebit Auditores, propositis Demosthenis orationibus Timocratea et Aristocratea, diebus Lunae et Mercurii . . . . I.
Scholas Paedagogicas moderabuntur J. Bake et C. G. Cobet, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis . . . . II.
J. M. Schrant, Praecepta styli Neêrlandi seu Eloquentiae, nec non Oratoriae artis externae, tradet diebus Jovis, Veneris . . II.
et die Saturni . . . . X.
Historiam Patriae enarrabit, diebus Lunae, Martis et Mercurii II.
Vondelium interpretabitur, die Saturni . . . . XI—I.
Literarum Neerlandicarum historiam criticam enarrabit, diebus et horis auditoribus commodis.
A. Rutgers Jesajae Vaticinia inde a Cap. XL et *Psalmos* selectos interpretabitur, diebus Lunae et Martis . . . . IX.
et die Mercurii . . . . I.
Primum Samuelis Librum cursoria lectione tractare perget, die Martis . . . . I.
et die Jovis . . . . XII.
Antiquitates Israëlitarum explicabit, d. Lun., Mart. et Merc. XII.

Grammaticam Sanskritam docebit et Anthologiam Sanskritam a Cl. Lasseno editam, explicabit, die Lunae . . . . . . horâ I—III.
Hitopadesam explicabit, die Veneris . . . . I—III.
Mahabharatam interpretabitur, die Jovis . . . . IX—XI.

T. G. J. Juynboll Sermonis Hebraei elementa tradet, tum Grammaticâ explicandâ, tum analyticis exercitiis moderandis, diebus Lunae, Martis, Mercurii . . . . VIII.
et die Jovis . . . . I.
Literarum Arabicarum, Chaldaicarum et Syriacarum initia docebit (duce Cl. Roorda, Winero, Uhlemanno), diebus Jovis, Veneris et Saturni . . . . VIII.
Cum provectioribus Librum legere perget Arabicum *de expugnatione Memphidis et Alexandriae*, ab Hamakero editum, die Martis . . . . II.
Et Hamāsae Carmina cum Tibrīzīi Commentario, die Veneris XI—I.
Coranum, additâ lectione Commentarii Baidhawiani, die Jovis V—VII.
Chrestomathiam Syriacam Kirschii a Cl. Bernsteinio iterum editam et Carmina Ephraemi selecta ex Chrest. A. Hahnii et F. L. Siefferti, die Mercurii . . . . II.
Chrestomathiam Persicam Spiegelii, die Veneris . . . . . II.

J. H. Stuffken *Logicam* tradet, diebus Jovis et Saturni . . . . IX.
et die Veneris . . . . XI.
Metaphysicam docebit, diebus Jovis et Veneris . . . . . . I.
Paedagogicam exponet diebus et horis auditoribus commodis.

C. G. Cobet, Prof. Extraord., Antiquitates Romanas tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii . . . . XII.
Elementa Artis Metricae docebit, diebus Jovis et Veneris . I.
Initia Palaeographiae Graecae provectioribus explicabit, diebus Lunae et Mercurii . . . . I—III.
Disputandi exercitia publica moderabitur, die Jovis . . . . XI.

Scholae *de Historia Universali* post ferias indicabuntur.

P. O. VAN DER CHIJS, titulo Prof. extr. ornatus, Numismaticam generalem tradet, diebus Lunae et Jovis . . . . horâ I.

C. A. X. G. F. SICHERER, Litt. Germ. Lector, KLOPSTOCKII Odas interpretabitur, diebus et horis, auditoribus commodis.

Si qui sint, qui linguae Germanicae minus periti, Grammaticam doceri cupiant, iis quoque lubentissime vacabit.

C. G. LOKKERS, Academicus Artis gladiatoriae Magister, aptum et elegantem gladii usum quotidie docebit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

DIE 31 DECEMBRIS 1849.

E FACULTATE MEDICA.	E FACULTATE JURIDICA.	E FACULTATE THEOLOGICA.	E FACULTATE DISC. MATH. ET PHYS.	E FACULTATE PHIL. THEOR. ET LITT. HUM.	CUNCTUS NUMERUS.
60	168	67	10	27	332

Praeterea in album academicum nomina studiosorum in diversis Athenaeis studiis operam navantium relata sunt, eo tantum consilio, ut hic examinentur et Doctores creari possint, quorum

in Facultata Medica . . . . 32.
" " Juridica . . . . 48.
" " Theologica . . . . 28.
" " Disc. Math. et Phys. . . . . 1.
" " Phil. Theor. et Litt. Hum. . . . . . 13.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

A DIE 9 M. FEBRUARII 1849 AD DIEM 8 M. FEBRUARII 1850.

IN FACULTATE MEDICA.

d. 12 Mart. JOSEPHUS CAROLUS BERNARDUS MAURY, Roterodamensis, def. Diss. *de lichene islandico*, M. D. *cum laude.*

d. 28 Mart. JANUS JACOBUS FREDERICUS HENRICUS THEODORUS MERKUS DOORNIK, Indo-Batavus, M. D., def. Thes. A. O. D.
JANUS PAULUS GILDEMEESTER, Amstelodamensis, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 30 Mart. CAROLUS ANTONIUS ADRIANUS KIECKENS, Bredanus, def. Diss. *de meningitide*, M. D. *cum laude.*

d. 20 April. LUDOVICUS JOHANNES DEL BAERE, Gandavensis, M. et A. O. D., def. Thes. Ch. D.

d. 1 Maji. ISIDORUS LEONIDES VAN PRAAG, Leidensis, M. et A. O. D., def. Thes. Ch. D.

d. 14 Maji. BALDUINUS VERSÉLEWEL DE WITT HAMER, Goesa-Zeelandus, def. Diss. *de haemorrhagiis post partum*, M. D. *cum laude.*

d. 15 Maji. GOMARUS FRANCISCUS VAN DOMMELEN, Ultrajectinus, publice def. Diss. *de structura urethrae*, M. D. *cum laude.*

d. 18 Maji. ARNOLDUS DE JONG, Campensis, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 25 Maji. JOSEPHUS REICHER, Leerensis, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 26 Maji. ARNOLDUS DE JONG, Campensis, M. et A. O. D. def. Thes. Ch. D.
HENRICUS PETRUS VAN PRAAG, Oudewaterensis, def. Diss. *continente duas observationes caet.*, M. D. *magna cum laude.*

d. 1 Junii. GUILIELMUS JOANNES KNOCKERS VAN OOSTERZEE, Roterodamensis, def. Diss. *de ratione quae est inter catamenia et morbos mulierum caet.*, M. D. *cum laude.*

d. 2 Junii. ANTONIUS FRANCISCUS VAN WIERINGEN, Bodegrava-Hollandus, def. Diss. *de pelvi oblique ovata*, M. D. *magna cum laude.*

d. 4 Junii. Hermanus Tomas, Roterodamensis, def. Diss. *de asa foetida*, M. D.

d. 9 Junii. Petrus Smits, Delphensis, M. D., def. Thes. A. O. D.
Petrus Smits, Delphensis, M. et A. O. D. def. Thes. Ch. D.
Didericus Veegens, Harlemensis, M. D., def. Thes. Ch. D.

d. 13 Junii. Henricus Joannes van Hengel, Amstelodamensis, M. et A. O. D., def. Thes. Ch. D.
Janus Jacobus Fredericus Henricus Theodorus Merkus Doornik, Indo-Batavus, M. et A. O. D., def. Thes. Ch. D.
Janus Paulus Gildemeester, Amstelodamensis, M. et A. O. D., def. Thes. Ch. D.

d. 20 Junii. Didericus Henricus Wildschut Rynders, Hornanus, publice def. Diss. *de acido urido caet.*, M. D. *cum laude.*

d. 21 Junii. Petrus Adrianus Richard, Amstelodamensis, publice def. Diss. *de antiphlogistica medendi methodo*, M. D. *cum laude.*
Isaäcus Elisa Luber, Amstelodamensis, publice def. Diss. *continente quaedam radicis valerianae analysin spectantia*, M. D. *magna cum laude.*

d. 22 Junii. Johannes van Leeuwen, Alcmariensis, def. Diss. *de Scirrho Cardiae ventriculi*, M. D. *cum laude.*

d. 25 Junii. Adrianus Broers, ex pago Zeyst, def. Diss. *exhibente casum rupturae aortae adscendentis caet.*, M. D. *cum laude.*
Johannes Fredericus Guilielmus Neeb, Leidensis, def. Diss. *de carcinomate epitheliali*, M. D. *cum laude.*

d. 26 Junii. Theodorus de Veer, ex insula Curaçao, def. Diss. *continente nonnullos morborum casus*, M. D. *cum laude.*
Guilielmus Joannes Petrus Timmermans, Leidensis, def. Diss. *de cystide ovarii*, M. D. *cum laude.*

d. 27 Junii. Joannes Nicolaus Ludovicus Bax, Roterodamensis, publice def. Diss. *de studio veterum ac majorum minime negligendo*, M. D. *cum laude.*

d. 29 Junii. Lucas Jacob Egeling, Harlemensis, def. Diss. *de pubertate*, M. D. *cum laude.*

d. 2 Julii. Johannes Verboom Soumain, ex pago Zegwaart, def. Diss. *de cholera asiatica*, M. D.

d. 2 Julii. Justus Ludovicus Dusseau, e pago 's Gravenland, def. Diss. *de tela ossea*, M. D. *cum laude*.
Joannes Baptista Antonius Goyarts, Sylva-Ducensis, def. Diss. *continente tres observationes clinicas*, M. D. *cum laude*.

d. 17 Sept. Johannes Carolus Hummel, ex Cattovico ad Rhenum, def. Spec. *de monstro caet.* M. D. *cum laude*.

d. 25 Oct. Antonius Franciscus van Wieringen, Bodegrava-Hollandus, M. D. def. Thes. A. O. D.

d. 5 Dec. Henricus Petrus van Praag, Oudewaterensis, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 20 Dec. Johannes Fredericus Guilielmus Neeb, Leidensis, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 21 Dec. Guilielmus Marinus Perk, Delphensis, def. Diss. *continente calculi urinarii cujusdam historiam et analysin chemicam*, M. D. *magna cum laude*.

d. 8 Jan. Johannes Carolus Hummel, ex Cattovico ad Rhenum, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 18 Jan. Adrianus Broers, ex pago Zeyst, M. D., def. Thes. A. O. D.

d. 21 Jan. Fredericus Janus Isaäcus Schmidt, Delphensis, M. et A. O. D., def. Thes. Ch. D.

d. 29 Jan. Didericus Henricus Wildschut Rynders, Hornanus, M. D., def. Thes. A. O. D.

IN FACULTATE JURIDICA.

d. 3 Mart. Hermannus Marius van der Sande, Dordraco-Batavus, def. Diss. *de jure cambiali Borussico et nostro*, J. U. D. *cum laude*.

d. 26 Mart. Epke van Heloma, Wolvega-Frisius, def. Thes. J. U. D.

d. 30 Mart. Joannes Pols, Haganus, def. Diss. *de corporibus moralibus*, J. U. D. *magna cum laude*.

d. 31 Mart. Eduardus Carolus Manuel, Samarangensis, def. Thes. J. U. D.

d. 25 April. Alexander Guilielmus Mauritius Carolus Ver Huell, Doesburgensis, def. Thes. J. U. D.

d. 24 Maji. Emanuel Levius van Emden, Lugduno-Batavus, def. Diss. *continente quaestiones juridicas*, J. U. D. *cum laude*.

d. 20 Junii. FREDERICUS JACOBUS ALEXANDER FLES, Bredanus, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 22 Junii. GUILIELMUS FREDERICUS JACOBUS VAN PALLANDT, ex Rozendaal Gelrus, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

ABRAHAMUS NEDERBURGH, ex pago 's Gravesande, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

SEBASTIANUS CORNELIUS HERMANUS NEDERBURGH, ex pago 's Gravesande, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 23 Junii. THOMAS ADRIANUS LAMBRECHTSEN, Medioburgensis, def. Diss. *de societate mutua*, J. U. D. *cum laude.*

FREDERICUS BERNARDUS VAN LEEUWEN, Soerabaya-Indus, def. Thes. J. U. D.

d. 25 Junii. AUGUSTUS THEODORUS VER HUELL, Haganus, def. Thes. J. U. D.

d. 26 Junii. GUILIELMUS PETRUS CORNELIUS KNUYSE DE MEY, ex pago Ossendrecht Brabantus Sept., def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 28 Junii. JANUS HENDRICUS WALLER DIEMONT, ex pago Haastrecht, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

JOHANNES FREDERICUS VAN LENNEP, e pago Bloemendaal, publice def. Diss. *de partibus quas reges habuerint in administranda justitia*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 29 Junii. GERARDUS JOANNES VRIESE, Indo-Batavus, publice def. Diss. *de poena exsilii*, J. U. D. *cum laude.*

d. 30 Junii. ABRAHAMUS GUILIELMUS THEODORUS DE JONGH, ex insula Java, def. Thes. J. U. D.

HENRICUS CAROLUS FRANCISCUS AEMILIUS SEYDLITZ, Venloënsis, def. Diss. *de flagranti delicto*, J. U. D. *magna cum laude.*

PAULUS GUILIELMUS EUGENIUS HENRICUS DE BIEBERSTEIN, Ultrajectinus, def. Thes. J. U. D. *magna cum laude.*

d. 5 Sept. PETRUS JACOBUS HENRICUS VAN WEEL, Oosterhoutanus, publice def. Diss. *de emancipatione pleniore*, J. U. D. *cum laude.*

d. 22 Sept. THOMAS JOANNES VAN OUTEREN, Leidensis, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

BARTHOLOMAEUS MARINUS VERBRUGGE, Roterodamensis, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 5 Oct. CLEMENS SANDENBERGH MATTHIESSEN, Amstelodamensis, publice def. Diss. *de liberis expositis*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 29 Oct. JACOBUS GERARDUS DE BRUYN, Roterodamensis, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 1 Nov. CAROLUS HENRICUS JOSEPHUS VAN BRIENEN, Amstelodamensis, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 9 Nov. FRANCISCUS JOANNES ANTONIUS HUBERTUS VERMEULEN, Sylva-Ducensis, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

CHRISTIANUS MIRANDOLLE, Haganus, def. Diss. *continente quaestiones duas e jure Neerlando*, J. U. D. *cum laude.*

d. 13 Dec. PAULUS GUILIELMUS HENRICUS VAN SONSBEECK, Zwollanus, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 19 Dec. JOACHIMUS JOCHEMS, Haganus, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

ANTONIUS JACOBUS CLANT, Haganus, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 21 Dec. JOHANNES VAN ANDEL, ex pago Klaaswaal, def. Diss. *continente quaestiones quasdam*, J. U. D. *cum laude.*

d. 16 Jan. EDUARDUS HERMANNUS 's JACOB, Haganus, publice def. Diss. *de art. IX legis quae generaliora exhibet praecepta*, J. U. D. *cum laude.*

d. 25 Jan. PETRUS PAULUS PHILIPPUS KIST, Haganus, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

d. 6 Febr. FRANCISCUS JOHANNES LAURENTIUS MOLESCHOTT, Sylva-Ducensis, def. Thes. J. U. D. *cum laude.*

IN FACULTATE THEOLOGICA.

d. 1 Mart. ZENO BACHIENE MUNTENDAM, Noordyk-Groninganus, publice def. Diss. *de hymno angelico*, Theol. D. *cum laude.*

d. 1 Junii. FREDERICUS GUILIELMUS BERNARDUS VAN BELL, Roterodamensis, publice def. Diss. *de patefactionis Christianae indole e vocabulis φανεροῦν et ἀποκαλύπτειν in libris N. F. efficienda*, Theol. D. *magna cum laude.*

d. 27 Sept. ABRAHAMUS GUILIELMUS VAN CAMPEN, Leidensis, V. D. M. in pago Opperdoes, publice def. Diss. *de jure quo nonnulli consilium apologetico-irenicum auctori act. apost. tribuant*, Theol. Doct. *magna cum laude.*

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

d. 2 Nov. ANTONIUS JACOBUS VAN DEINSE, def. Diss. *exhibente determinationem orbitae cometae detecti a Cl. de Vico die* 20 *Febr.* 1846, M. M. Ph. N. D. *magna cum laude.*

d. 21 Dec. GUILIELMUS MARINUS PERK, Delphensis, def. Diss. *de aquis Leidensibus*, M. M. Ph. N. D. *magna cum laude.*

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

d. 9 Febr. LEONARDUS PETRUS OUWERSLOOT, Amstelodamensis, def. Diss. *continente observationes quasdam de vita Cimonis Miltiadis filii*, Ph. Th. M. L. H. D.

d. 28 Sept. JOHANNES CAROLUS VAN DER WULP, Haganus. def. Spec. *continente observationes criticas in locos nonnullos scriptorum utriusque linguae*, Ph. Th. M. L. H. D. *magna cum laude.*

ACADEMIA

RHENO-TRAJECTINA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORUM,

QUI,

INDE A DIE XXVI MARTII A. MDCCCIL

USQUE AD DIEM XXV MARTII A. MDCCCL,

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

HERM. JOH. ROYAARDS.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

FRANCISCUS CORNELIUS DONDERS.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

H. BOUMAN.
H. J. ROYAARDS.
H. E. VINKE.

IN FACULTATE JURIDICA.

A. C. HOLTIUS.
J. ACKERSDYCK.
G. W. VREEDE.
B. J. LINTELO DE GEER (Extraordin.).
J. VAN HALL.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

A. VAN GOUDOEVER.
J. C. SWYGHUISEN GROENEWOUD.
L. G. VISSCHER.
S. KARSTEN.
C. W. OPZOOMER (Extraordin.).

IN FACULTATE MEDICA.

B. F. SUERMAN.
J. J. WOLTERBEEK (Emeritus).
J. L. C. SCHRÖDER VAN DER KOLK.
G. J. LONCQ, Corn. Jan. Fil.
F. C. DONDERS (Extraordin.).
L. C. VAN GOUDOEVER (Extraordin.).

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE.
R. VAN REES.
C. A. BERGSMA.
P. J. I. DE FREMERY (Extraordin.).
G. J. MULDER.
P. HARTING.
C. H. D. BUYS BALLOT (Extraordin.).

LECTORES.

Antiquarum Litt. G. DORN SEIFFEN.
Linguae Germanicae J. H. HISGEN.
Linguae Anglicae J. VENNING.
Astronomiae A. S. RUEB.

HERM. JOH. ROYAARDS

ORATIO

DE

COMMUTATIONIS,
QUAM SUBIIT THEOLOGIA IN NEDERLANDIA,
SAECULO HOC UNDEVICESIMO,
VIA AC RATIONE.

PUBLICE HABITA, DIE XXI M. MARTII A. MDCCCL, CUM ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE REGUNDAE MUNUS ITERUM DEPONERET.

S

Festina lente.

Effatum Theologiae Nederlandicae,
saec. 19.

ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE CURATORES, VIRI AMPLISSIMI, QUIQUE HIS AB ACTIS ES, VIR CONSULTISSIME.

DISCIPLINARUM PROFESSORES, VIRI CLARISSIMI, COLLEGAE CONJUNCTISSIMI, LECTORES DOCTISSIMI.

QUI IN REGNO NEDERLANDICO, IN PROVINCIA ET URBE RHENO-TRAJECTINA, AUCTORITATE ESTIS CONSPICUI, VIRI SPECTATISSIMI.

DIVINORUM ORACULORUM INTERPRETES; DISCIPLINARUM DOCTORES, VIRI VENERABILES, ERUDITISSIMI.

STUDIOSAE JUVENTUTIS LECTISSIMA CORONA, PATRIAE SPES, NOSTRA CURA.

CIVES DENIQUE ET HOSPITES, SUO QUIQUE LOCO HONORANDI, AUDITORES OPTATISSIMI.

Annum agimus quinquagesimum saeculi undevicesimi. Prolabente jamjam dimidiata saeculi parte, — nisi nos fallit arithmetica, — oculos convertamus par est in praeterita illa, quae ipsi viximus, tempora, ut vitae anteactae rationem habeamus, utque praeterita nos doceant, vitam instituere et regere futuram.

Quodsi Europae et Patriae nostrae adeo historiam per dimidiatum fere saeculum hocce attendimus, quot quaeso, Aud.! rerum conversiones agitarunt gentes! — Ineunte saeculo, anarchia, quae thronos et altaria subvertebat, quae Deum curabat neque homines, ut sibi ipsi altaria strueret homo, vexavit Galliam, atque ex illo receptaculo studiorum Europaeorum ceteras suâ peste infecit regiones. Mox anarchiam excepit despotismus dirissimus; despotismum frangere studuit studium libertatis acerrimum; alia vero post aliam rerum conversio, semper fere e Galliâ procedens, plures peragravit regiones, turbavitque pacis et tranquillitatis, quae successerat,

aetatem. Neque tamen recentiorum gentium historia phaenomenon nobis spectandum praebuit, quod paucorum intra mensium dierumve spatium talem tantamque peperit rerum conturbationem, quantam annus hujus saeculi quadragesimus octavus.

Movebatur *Gallia*, ubi velut fulminis ictu turbata rerum politicarum conditio regnumque eversum, quod splendore Galliam ornaverat, inque mediis procellis agitatisque hominum mentibus, uno temporis articulo, Respublica condita, colluctans ab incunabulis inde cum Socialismi et Communismi insanis simul et horrendis conatibus. Motâ vero Galliâ omnis fremere Europa. Caput iterum extulit in *Teutoniâ* anarchia, ut quorsum se verterent homines, securitatis politicae et tranquillitatis studiosi, nescirent plane. Surrexit *Italia* et, democraticis aevi studiis Hierarchiae minitans, Papam fugavit ipsaque Respublicas condidit, quarum praecipuam ipsi Rerumpublicarum in Europa auctores, Franco-Galli, evertere haud erubuerunt. Surrexerunt *Teutones*, tremendâ anarchiâ Imperatori, Regibus, Principibusque pavorem et metum incutientes, quaeque postulabant exasperatae gentes, mox, veluti vi coacti, iis concesserunt Principes; vel adeo regnum, quod occupabant, quam citissime possent, abdicarunt. Omnis ferme agitabatur Europa, et, penitus quassata, fundamentis suis vacillare videbatur, adeo ut intra paucorum mensium dierumve spatium novam periodum ingressa videretur recentiorum gentium historia.

Quorsum haec ducant, quidve futurum sit hoc nostro tempore, augurari nondum licet. Illud tamen constat, principia quaedam extrinsecus prodiisse, quae haud adeo facile gentes sibi ereptum iri sinent. Hactenus sane in multis pari rerum conditione versamur hodie, qua versabamur hoc saeculo incunte.

Verum non civitatum tantum, ipsa item Religionis et Ecclesiae conditio vehementer fuit turbata, quassata adeo. Quae enim fuit, ineunte hoc saeculo, rerum conditio, hanc majori vi hoc nostro animadvertimus tempore. — Religionem Christianam vim fere vitalem novimus Europae recentioris, quae tam altas egit in gentibus Neo-Europaeis radices, ut sane nulla hominum vi neque ingenio evelli queat. Mater illa exstitit cultûs Europaei, ipsiusque elementa arctissime hodieque cohaerent cum gentium Europaearum institutis, moribus, legibus; adeo quidem, ut oppugnatâ illâ,

vel debilitatâ per breve temporis spatium, malint plerumque ad crassiorem redire superstitionem vel hierarchiam populi, quam illam abrogare aut vi vel usu destituere. Profecto carere illa haud amplius possunt, nisi ad barbariem sint recessuri. Hanc quidem Religionem, uti antea, ita jam denuo antiquatam dixerunt nonnulli, suique ingenii (dicam an phantasiae?) figmenta oraculis divinis substituere temerarie et violenter conati sunt. Abrogatâ publice (uti Franco-Gallis visum erat), Religione Christianâ sub finem saeculi superioris, Theophilanthropismus Atheismum et Materialismum fugare et Deismum novâ quadam formâ restituere conabatur. Verum enimvero, jam ineunte hoc saeculo restituendae Rel. Chr. studium exarsit, quandoquidem sine Religionis Christianae professione vivere diu nequeunt gentes hominesve. — Quid! nonne eadem phaenomena, mutatâ formâ, hac ipsâ aetate advertuntur? Civitatem, humanis fundamentis nixam, Religione carere posse, quin indole atheisticam esse debere, multi sibi persuadent. Quoad possunt e gentium legibus Christiana tollere elementa student, inscii, frustra aliquamdiu e legibus tolli, quod ipsi hominum animo altissime inhaereat, ut vix aut ne vix quidem evelli possit. Quid mirum adeo si gentes, quae Dei loco ingenii humani cultum venerari inceperunt, hac nostrâ aetate refugium quaerant in superstitionis sacrariis, et facili transitu ab *ἀπιστίᾳ* ad superstitionem ducantur? Maximam sane in mediis hisce rerum conversionibus disciplinae theologicae, una cum Religione turbatae, commutationem subierunt per saeculum undevicesimum. Quidquid enim sit rerum politicarum atque civilium, hoc sane constare nobis videtur, *Ecclesiae* historiam novam sibi aperuisse periodum, quam ob ingentem illam commutationem, hoc aevo excitatam, jam ante aliquot annos praesagire licuit.

Quid mirum, A. A. hodiernam Patriae conditionem ob oculos mihi versari, exeunte fere priori hujus saeculi parte? Neque tamen metuatis velim, inane mihi esse propositum e hodierno tempore futura praesagiendi. Historica enim studia in deliciis habere soleo: Historia autem praeterita curat et hodierna, non adeo futurâ longeque a vate et prophetâ distat historicus. Oculos propterea conjeci, Historiâ duce, in illam, quae jam elabsa est hujus saeculi partem; non adeo, ut ego, Theologus qualiscunque, de rebus civilibus aut politicis dicerem; quam quidem provinciam aliis facile cedo; neque etiam, ut hoc loco de rebus ecclesiasticis verba

facerem, de quibus multa sane monenda forent hac nostrâ aetate. Verum solam disciplinae theologicae historiam hac horâ animadvertendam esse duxi. Dicam igitur *de commutationis, quam subiit saeculo hoc undevicesimo Theologia in Nederlandia, via ac ratione.*

Habetis, AA. HH. argumentum sane uberrimum, de quo tamen pauca dicere jubet hujus diei locique opportunitas, adeo ut nonnulla tantum, eaque praecipua, ex eo eliciamus. Ne autem in Theologiae penetralia *hujus* loci auditores abducerem, non quidem de ipsâ Theologiae commutatione, verum potius de commutationis illius viâ ac ratione dicendi regulam mihi scripsi, ita tamen ut superstitum Theologorum nomina excitemus nulla, ne cui injuria fiat. — Quae quidem singula indicanti magis, quam exponenti, vos faciles, uti soletis, praebeatis aures, rogo.

Disciplinam dico theologicam; non adeo ut Theologiam arctioribus circumscribam limitibus, uti antea solebat, sed ut Encyclopaediam theologicam significarem. Recentiori enim tempore communi *Theologiae* nomine diversae comprehenduntur disciplinae theologicae. Dicunt adeo de Theologiâ exegeticâ, historicâ, dogmaticâ, philosophâ, practicâ, communi vinculo encyclopaedico conjunctis, quarum nulla alterius ope indigere potest. Quas quidem singulas persequi prohibet hujus diei solemnitas. Praecipua igitur seligamus, ita tamen ut prius nonnulla moneamus *de gentis nostrae in excolendâ Theologiâ indole*, quae ad rite intelligendam Theologiae hoc nostro aevo commutationem valere poterunt.

Peculiarem suam indolem in disciplinis excolendis explicare solent gentes. Quam si negligamus, injuste plerumque de iis judicium interponimus. Quae sane studiorum et indolis varietas ad disciplinarum ambitum uberius excolendum earumque fructus amplificandos, magnopere valuit. Hinc explicandum, quod qui *aliarum* gentium rationem maxime *imitari* student, vix laboris inter indigenas fructus ferant; contra, qui, illarum exemplum et progressus suos in usus convertentes, suae ipsius gentis principia ulterius excolunt, prosperos plerumque habuerint successus. Uti enim in rerum naturâ e seminibus sui generis plantae evolvuntur, ita apud quamque gen-

tem e hesterno die explicatur hodiernus et futurus. — Attendant illud nostri aevi homines, qui rumpendum esse hodie vinculum cum historiâ affirmant. Spem fallet eventus! Quod quidem imprimis in eos dictum sit, qui quam primum attenderint progressus peculiares, quos fecerunt in hac illâve gente disciplinae, statim quaerant: utrum eosdem illos suâ in gente animadvertant? Sin secus, nullius praetii esse hanc suae genti disciplinam, clamitant. Verum enimvero per *varias* admodum vias excoli solent inter diversas gentes disciplinae, ipsa adeo Theologia; quae conjunctae magis ducere solent ad disciplinarum maturitatem promovendam, quam si unius gentis disciplina supremam exerceat auctoritatem.

Quod sane attendamus potissimum, ut respondeamus ad quaestionem: num Nederlandia eâdem illâ viâ, quâ ceterae gentes, maxime Teutones, ad illam pervenerit Theologiae commutationem, quam hodie observamus? Quod ut rite fiat, sunt peculiaria gentis nostrae studia in excolendâ Theologiâ attendenda.

Uti in ceteris disciplinis, ita potissimum in sanctiori Theologiae disciplinâ suam semper explicuit indolem gens nostra, qua distinguebatur admodum a ceteris gentibus. Nec mirum! Valet enim magnopere Religio, — et quidni eo valeret Theologia? — ad explicandas sublimiores ingenii facultates animique sensa; valet illa ad omnem explicandum *hominem*. Hinc uniuscujusque gentis Theologia ipsius fere characterismum referre solet.

Quae Nederlandis ab antiquo inde tempore propria fuit privaque *tum* animi in Deum pietas, ab aliarum gentium *ἀπιστία* aliena, *tum* summa Codicis s. veneratio, hanc expressit, licet diversis admodum formis, Theologia Nederlandica. Quippe bina potissimum studia in nostratibus viguerunt, evangelica dico et practica, quae (quod attendere neglexerunt nonnulli) ab aliis conjuncta, a plurimis vero suâ singula viâ peculiariter fuerunt exculta. Neque tamen in hisce substiterunt. Accessit enim philosophandi et ratiocinandi subtilitas, cum duobus hisce principiis arcte conjuncta, numquam vero ab iis divulsa. In hisce quidem nostrae Theologiae peculiaris cernitur indoles. — E variâ autem ratione, qua tria haec principia vel conjunxerunt, vel separarunt, diversae sunt explicandae Theologiae, quae exstiterunt inter nostrates, formae. Ita, *evangelicae* i. e. positivae fidei tenaces, in illâ

exponendâ et commendandâ, summo animi ardore versati fuere Theologi primarii, stupendâ admodum doctrinâ clari, negativa plerumque fastidientes. Facile ita ea philosophorum placita susceperunt, quae *positivam* firmarent doctrinam. Illud vero semper ob oculos habuerunt, ut in rebus exegeticis atque dogmaticis, practicam suam ipsi explicarent indolem. — Hinc etiam, Theologiam apud nos arctius plerumque, quam apud exteros, conjunctam fuisse cum Ecclesiae commodis, scite animadverterunt extranei Theologi, qui de nostris agerent rebus. Hinc liberaliores adeo Theologi nostri in tuendâ doctrinâ positivâ fuerunt occupatissimi, ne iis exceptis, qui de formis dogmaticis haud raro ipsi minus erant solliciti. Hinc explicandum, utramque illam Theologiae formam, quae Ecclesiam nostram diu agitavit, — Voetianismum dico et Coccejanismum — dispari nonnumquam ratione, Dogmatismum coluisse; *aristotelicum* Voetiani de praxi, *typicum* Coccejani de interpretando Cod. s. meritissimi; quin et practici Coccejani, qui utrorumque principia miscuerunt, Lampii, viri pietate conspicui, vestigia prementes, in Theologiam typicam plane abierunt. Quid! nonne in praestantissimis doctrinâ et liberalitate Theologis, Venema, Vitringa, Witsio (ut ceteros taceam) positiva aeque ac dogmatica ratio plane habitare videtur? Nonne singula haec veluti elementa Theologiae Nederlandicae, opposita saepe, satis patuerunt in antiquorum Teleio-baptistarum et Remonstrantium familiis, dum contra Lutheranorum plurimi, inter Teutones plerique instituti, horum rationem retulerunt?

Multiplex ita fuit Theologiae ratio, quae a tribus hisce principiis, exegeticis, practicis, dogmaticis, magis minusve vel conjunctis vel disjunctis, pependit. — In ipsâ Ecclesiâ Reformatâ superiori saeculo triplex fere regnavit Theologia, Voetiana, Coccejana et mixta, quam Lampianam minus recte dixerunt. Hoc unum tamen habuerunt variae hae formae commune, quod *Dogmatica*, Reginae instar, ceteras saepissime secum duceret disciplinas theologicas, veluti pedissequas, dum in alia ruerunt ceterae familiae, quae singulae haec illave explicuerunt elementa gentis Nederlandicae, s. biblica, s. ascetica, s. dogmatica severiora. — De quibus quidem singulis fusius dicere, hîc certe non decet.

Jam vero, Aud.! commutatio, quam hoc nostro saeculo orientem vidimus in rebus theologicis, hisce, nisi egregie fallor, cernitur notis characteristicis. —

Primum quidem, quod commutata fuerit *mutua* inter se disciplinarum theologicarum ratio, earumque encyclopaedia justius veriusque constituta. Commutatio illa non unam tantum alteramve spectavit disciplinam, sed vero omnes omnino disciplinas theologicas, adeo quidem ut singulae illae sensim progrediendo hujus commutationis fuerint participes. Nova ita plane exstitit Theologia, ineunte dimidiato hoc saeculo undevicesimo, incognita exeunte saeculo superiori. Spectavit illa cum ambitum disciplinae theologicae, ejusque Encyclopaediam, tum ejus fundamentum; tandem principia, e quibus processit. Theologia enim, suae, qua versabatur, conditionis pertaesa, alia petiit et summo in eâ ardore ferebatur. *Dogmaticae* partes quidem primarias, neque tamen supremas illas, tribuere perrexerunt Theologi. — Hinc factum est *deinceps*, ut illam justo superstruerent fundamento, Cod. s. interpretationi, quae sane liberaliorem tulit Theologiam, a vi hujus illiusve systematis dogmatici liberiorem. — Accessit *tandem*, quod variarum familiarum inter Protestantes Theologi, antea a se invicem separati, jam iisdem principiis ducti, communi ardore excoluerint Theologiam. — Quas quidem si animadverterimus indolis Theologiae recentioris notas, liberaliorem sensim exstitisse eam, nemo facile mirabitur.

Hisce praemonitis, qua quidem *viâ* et qua *ratione* illam subierit Theologia commutationem, agedum, paullo accuratius inquiramus!

Aetatem hanc nostram ingredientibus luce clarius nobis patebit, varias disciplinas theologicas suas easque peculiares vixisse aetates, quibus una post alteram praesertim Theologorum occupavit studia atque labores; unamque post alteram in dies majori ardore fuisse excultam et novâ prorsus facie prodiisse. — Quod quidem, ne de singulis dicamus, temporis augustia coacti, in studiis exegeticis, historicis, dogmaticis persequamur, temporum *περιςάσεων* ratione habitâ.

Theologiae recentissimâ aetate commutatio incepit fere ab exegeticâ disciplinâ, quam fundamentum iterum posuerunt omnis omnino Theologiae. — *Praeparatam* dicimus illam rerum commutationem a quartâ fere inde parte posteriore saeculi duodevicesimi; *ad maturiorem* autem processit rationem hoc nostro tempore.

Quae enim tentaverant, post unius Grotii, quem sua non intellexit aetas, labores, *primum* Coccejani, ipsi mox in errores abducti typologicos, itemque Remonstrantes, Grotii vestigiis insistentes, magis tamen tempore Episcopii et Wetstenii, quam quidem postea, haec in ipsâ Ecclesiâ Reformatâ resuscitarunt Philologi. Studia enim philologica, quae triumviri in patria nostrâ philosophicâ viâ excitaverant, Ten Katius, Hemsterhusius et Alb. Schultensius, haec schola Schultensiana, Henrici Alberti Schultensii vestigia secuta, ad saniorem interpretationem Vet. Foederis applicare coepit, idque magno cum applausu fructuque, ita ut una cum grammaticâ interpretatione aestheticam simul adverteret librorum V. F. dignitatem, utque ex ipsâ Reformatâ Ecclesiâ nova ita lux oriretur libris poeticis et propheticis. — Sic via parata, qua mox incesserunt in grammaticâ N. Foederis interpretatione. *Teutonia* vim habere beneficam incepit in Nederlandiâ. Ipse Semlerus multorum aperuit oculos, licet a temerariis ipsius hypothesibus abstinuerit fere plerumque prudentius nostratium ingenium, qui Ernestii maxime et Michaëlis vestigia prementes, *disciplinae* jura vindicarunt Exegesi et Hermeneuticae s. — Non amplius Exegesis solum (paucos si excipias) a Dogmaticis et Homiletis exculta, ut inde systema theologicum construerent; sed grammatice et critice procedentes, fundamentum, quo niteretur universa Dogmatica, illam posuerunt plurimi. — Testes nobis sint Universitates Nederlandicae! Nullae plerumque illic haberi antea solebant a Theologis scholae exegeticae, pro tenui admodum parte a Professoribus Linguae Graecae haberi solitae. Jam vero post annum demum octogesimum saeculi superioris, Theologi, uti in Leidensi Academiâ, Broesius, Te Waterus et maxime Voorstius, in Groninganâ Abreschius atque Muntinghuis, ita in hac nostrâ *Pater*, mihi carissimus, primas suo marte instituerunt scholas exegeticas de V. et N. T., antea nullibi obvias, a quo inde tempore suam sibi cathedram vindicarunt, in hac nostrâ scholâ ab Heringa egregie occupatam.

Fuit, fateor, haec ineunte hoc saeculo disciplinae nostrae conditio, ut antiquae rationis vestigia superessent plurima; nova vero simul studia excitata prodierunt et promota in dies. Quod quidem item patuit in Exegesi sacrâ. Eam omni suâ vi restituerunt, antesignanos secuti, hujus aevi

Theologi, in eo maxime occupati, ne analogia fidei *ecclesiasticae* amplius moderatrix haberetur interpretandi Codicis sacri.

Ab initio inde hujus commutationis duplex fuit usus Exegeseos, *tum* ut ipsi libri s. explicarentur, secundum regulas grammaticas, criticas, hermeneuticas, *tum* ut emendaretur Dogmatica, quae saniore niteretur exegesi, non amplius spinis scholasticis vel formulis typicis et allegoricis referta. Quod quidem postremum imprimis a nostratibus Theologis negligi vix potuit, qui, peculiari suâ indole ducti doctrinaeque Religionis Christianae positivae tenaces, in Dogmaticâ excolendâ praecipuas semper egerant partes. Jam vero Grotii et Ernestii, a Segario et Voorstio laudatorum, vestigiis institerunt in exegeticis; in dogmaticis haud raro Doederleinii, Mori et scholae Tubingensis — antiquiorem dico, Storrianam illam, — quae exegetico-dogmatica audit. Excitato vero in Universitatibus potissimum hoc studio, ecce! ita Exegesis occupatos tenuit omnes fere Theologos, ut maximam sane partem scripta Theologorum nostratium id temporis argumenti fuerint vel exegetici, vel exegetico-dogmatici. — Testor nomina Borgeri, Brinkii, Clarissii, Heringae, Muntinghii, Palmii, Pareavii, Perponcherii, Reddingii, Vlotenii, Voorstii, ut alios taceam complures! Testor Dissertationes et Specimina, quae in Academiis nostris prodierunt tribus prioribus hujus saeculi lustris! Testor scripta ipsa dogmatica, quae in operibus Societatis Haganae prodierunt, ad unum fere cuncta dogmaticam exegeticam spectantia.

Sed quid plura! — In medio hoc Exegeseos excolendae ardore abesse vix potuit, quin Patria, quae antea Erasmum, Grotium, Wetstenium, aliosque complures tulerat, arctissime cum eâ conjungeret *Critices* s. studium, in Clarissii, Heringae, Muntinghii, Voorstii scholis excitatum denuo. Hanc Critici adhibuerunt, non adeo, uti alibi jam id temporis solebat, ut Critices, q. d. conjecturalis ope ad sui ingenii placita libros Codicis s. emendarent; verum potius ut Codicum Versionumque auctoritate Codicis s. textum rite constituerent. — Nec vero minus, Seileri Ernestiique vestigia secuti, *Hermeneuticam* peculiariter explicuerunt et constituerunt, quo firmiori fundamento niteretur interpretatio Cod. s. — Neque tamen negligendum, utrasque hasce disciplinas imprimis in Academiis

fuisse excultas, illosque Theologos, qui ultra Academiarum cancellos interpretes prodierunt, magis in pure exegeticis scriptis, quam quidem in Criticis et hermeneuticis fuisse versatos.

Quod sane commutationis, de qua agimus, fundamentum magnopere non valere non potuit ad excolendam Theologiam liberaliorem. Mediâ processerunt illi inter Palaeologos et Neologos viâ, odiosâ plerumque iis, qui in extrema ruere gestiunt. Magno profecto ardore Dogmaticam colere perrexerunt nostrates; verum eam non amplius apud plurimos pendentem plane a systematibus et placitis, s. dogmaticis, s. philosophis, contra vero ab unâ auctoritate divinâ, quam pie venerabantur nostrates. — Huic autem fundamento exegetico institerunt per hoc, quo vivimus, saeculum.

Quodsi cui mirum videatur, excitato Theologiae exegeticae studio non citius progressus fecisse Theologiam, attendat quaeso temporum illorum *περιςάσεις*. — Non tantum vim habere insignem perrexit constituta ab Ecclesiâ doctrina orthodoxa; verum et negativa illa Theologia, quae alibi in mediis Neologorum et Rationalistarum cum Palaeologis et Supranaturalistis viguit dissidiis, plurimos deterruit Nederlandos prudentiores. Imprimis autem cogitate temporum injuriam, quam ineunte hoc saeculo passi sumus. Vix cathedras theologicas iterum publice occupaverant Theologi nonnulli personati, q. d., quos hîc illîc Theologorum nomine in Academiis haud tulerant recentioris libertatis patroni ferventiores, jactantes illi, Professores Theologiae libertatis et aequalitatis votis obesse. Vel sic tamen hi, latentes sub aliis professoriae dignitatis titulis, Theologiam docere perrexerant, donec, ineunte hoc saeculo, Facultatibus theologicis debitus iterum concederetur in Universitatibus locus, quae cunctas repraesentarent disciplinas. Ab insanâ illâ rabie mox recesserunt nostrates, quibus alte inhaeret sensus religionis, isque Christianus; neque tamen simul remota erant obstacula disciplinarum satis feliciter excolendarum.

Scilicet, alia potissimum innuo. Ea fuit prioribus hujus saeculi lustris incerta afflictaque Patriae conditio, ut in ipsis fere musaeis scholisque laterent plerumque Theologi, suam sedulo excolentes disciplinam, neque tamen in publicum editis scriptis prodeuntes. Ecclesiae, quae apud nos arctiori, quam quidem in Teutoniâ, vinculo Theologiae erat socia, incerta

admodum et dubia erat conditio, maxime nata e mirâ illâ volubilitate, qua sibi invicem successerunt leges fundamentales, atque ex immutatâ semel iterumque Patriae formâ et regiminis ratione. Evanuerat non tantum jam antea Belgii foederati Respublica, inter gentes clarissima; sed vero evanuit item mox Batava illa, quae antiquo satis nomine dicebatur a viris, nova quaeque sectantibus. Jam gens Napoleontica Nederlandiam regebat, animosque ita depressos tenuit, ut sub ipso Ludovico Rege, multis nominibus erga nostrates laudando, minus alacri animo versari viderentur, uti alii, ita ipsi etiam Theologi bene multi; in his, quod mirandum, potissimum juniores illi. Quod quidem obstaculum augebatur in dies, quo tempore Patria, atrocissimo Napoleontis jugo submissa, Francogallici Imperii vastissimi alluvies diceretur. — Quominus vero extrinsecus somno oppressa videretur Theologia, caverunt Societates theologicae, Teyleriana, Hagana, Stolpiana, itemque privatus Professorum in musaeis et scholis indefessus labor, qui eos, velut in horrea, condiderunt thesauros, quos, paucis admodum exceptis Theologis, Censurae Napoleonticae submittere recusarunt plerique.

Nova vero lux affulsit tandem Theologiae! Quippe litterae et disciplinae, a tyrannide alienae, flagranti ducuntur libertatis arbore. Vix igitur dirissimo excusso jugo et restitutâ libertate in regno Nederlandico, quid mirum praeparatam jam in mediâ illâ temporum injuriâ liberalioris Theologiae commutationem, e musaeis privatisque scholis in publicum processisse? — Ecce! novo vigore prodeunt disciplinae theologicae, in *Ephemeridibus* theologicis, id temporis classicis, latiorem sibi aperiuntes exspatiandi campum. Exarserunt in dies una cum libertatis ardore, qui gentem nostram occupavit, liberalioris Theologiae studia, publice celebrata e Leidensi cathedrâ a Clarissio, justisque suis terminis prudenter comprehensa. Huc autem profecto haud parum valuit sublatum schisma, quod antea disciplinarum theologicarum in diversis Protestantium familiis cultores separatos tenuerat. Hi enim in mediâ sententiarum diversitate, Theologiam communis esse juris advertentes, pari ardore in eam incubuerunt, singulisque sentiendi libertatem de rebus dogmaticis lubenter concedentes, fraterno disciplinae vinculo conjungebantur. Quos fecerant in Teutoniâ hae disciplinae pro-

gressus, avide in suos usus converterunt Reformati, Remonstrantes, Lutherani, Teleiobaptistae, ita tamen ut, a servo imitatorum pecore abhorrentes, suam eamque Nederlandicam rationem et indolem in hisce explicare perrexerint.

Quae quidem quo magis promoverentur, accessit satis feliciter *Universitatum Nederlandicarum instauratio* anno hujus saeculi quinto decimo, quam sane disciplinis theologicis vehementer profuisse publice affirmare haud erubesco.

Moris est, A. A., apud multos hodie, ut illam vehementer vituperent legem academicam, quam impense laudarunt illius temporis homines, docti aeque ac liberales; vereor autem, ut hisce instituendis querelis animi non tantum grati, sed etiam veri studiosi, testimonium edant. Non is ego sum, qui vitia, legi illi inhaerentia, maxime hoc nostro tempore, abnegarim; neque tamen aliquem eorum, qui mecum illa tempora in Academiis vixerunt, facile negaturum crediderim, legem illam academicam disciplinis vehementer profuisse. In memoriam praeterea revocemus, quantopere viri, vere liberales — dico inter plurimos Kemperum, Heringam, Muntinghium! — laudare solerent legis liberalitatem eo, quo vivebamus, tempore. Facile quidem concesserim legi illi inesse, quae cum nostris temporibus minus congruant; verum enimvero sunt singula instituta non adeo e posteriorum temporum commodis et desideriis dijudicanda, sed potius ex illorum, quibus exstiterunt, temporum conditione, comparatâ cum superiori, non adeo cum posteriori aetate. Quin et nemini me opponam affirmanti, multa, quae ex illâ lege exorta hodie feruntur incommoda, originem magnam partem cepisse ex iis, quibus legem illam deinceps dilacerarunt, decretis regiis, tum et maxime e perversâ studiorum ratione, legi vim inferente, quam haud raro secuti sunt disciplinarum studiosi; quibus sane medela paranda videtur. — Sed quidquid est, hoc mihi haud dubie constare videtur, legem illam academicam disciplinae theologicae campum amplificasse, eamque ad maturitatem perduxisse nova illa studia, quae praeparaverant Theologi. Profecto novo ardore, saltem per priora lustra, imbuit lex illa Theologiae studiosos. Neque aliter fieri potuit, quin Academiae in posterum reformationi Theologiae inservirent quam maxime. —

Novistis A. A.! antea plurimos (neque tamen omnes,) Theologiae studiosos scholis unis interesse solere dogmaticis, pastoralibus, homileticis; hîc illic exegeticis; verum de Ethicâ Christianâ, Criticâ, Hermeneuticâ, Historiâ dogmatum, Patristicâ, aliis, a multis ne cogitari quidem; quin et Historiae ecclesiasticae parvam, si ullam, navari plerumque operam. — Jam vero campus ubivis apertus singulis disciplinis theologicis, et opportunitas oblata per illum huc illuc exspatiandi. Inaudita antea id temporis audivimus, cum peculiares scholae variis his disciplinis instituerentur. Uti vero in fronte ceterarum disciplinarum, ita etiam Theologiae, scripsit lex illa Encyclopaediam, qua justum Studiosis aperiret totius Theologiae ambitum; quam tamen jam antea in ipsâ Gelrorum Academiâ erectioris ingenii Studiosis tradere coeperat Clarissius, ipse Theologus rarâ doctrinâ encyclopaedicâ clarus. — Sane dici vix potest, quantopere reformatio illa academica valuerit ad imbuendos futuros Evangelii nuncios saniore et liberaliore Theologiâ et porro ad promovendam ulterius commutationem, quam illa in Nederlandiâ subiit.

Ad quam quidem Theologiae commutationem revertentes, attendamus potissimum eam deinceps ulterius processisse ope maxime Theologiae Historicae, quae itidem novam denuo vivere incepit in Nederlandiâ aetatem. Huc igitur oculos convertamus!

Tulerat sane Nederlandia ipsâ recentiori aetate plus semel Historiae ecclesiasticae patronos praeclaros; quos inter Hamelsveldium, Muntinghium, Ypeijum, Te Waterum fuisse, cui vestrum ignotum, ne superstitem illum Veteranum dicam? Neque tamen disciplina, cujus nulla antea fere in probationibus ecclesiasticis habebatur ratio, nisi ut haereses refellerentur, magno pretio habebatur a Studiosis, paucis admodum exceptis, qui privatis potissimum studiis ei operam darent. Illius vero ardor accessit ardori exegetico, jam diu excitato.

Quid vero tu (ita forte aliquis) Historiae laudatorem agis hisce nostris temporibus, quae vincula ruperunt cum superioribus saeculis? Occupata est Historia in rebus superioris aevi perscrutandis: nostrae aetatis est procedere continue. Hodierna nos curamus et futura, non item praeterita.

Progrediendum est, non retrocedendum. Quid igitur est, quod hodie tempus teramus in antiquatis rebus fatisque explicandis? Nostri aevi est philosophari, ut sui ipsius tandem conscius reddatur homo. Historica nostrae aetati nequaquam amplius conveniunt!

Audio, — at quae reponam plura habeo; unum illud regero: absque Historiae ope nullam facile disciplinam rite pertractari. Jure enim meritoque illa dicitur *lux veritatis*, a qua aberramus, nisi historiam consulamus. Historia facem praefert singulis sane disciplinis theologicis; illius nisi auxilium imploremus, nulla rite excolatur Theologia vere liberalis. — Recte mones, progrediendum esse continue, non retrocedendum; sin vero juste et prudenter procedas, facem tibi praeferat Historia, par est. Haec illustrat omnem illum orbem theologicum: haec cavendum docet ab erroribus, quibus indulgent dogmatisantes et philosophantes contemplando: haec in justam nos ducit viam: haec hodierna et futura a praeteritis divelli non posse, quippe e seminibus, antea sparsis, fructus esse ortos, quos hodie animadvertimus, serio monet. — Quae quidem (ne alia plura addam) quomodo valuerint inter nostrates, paucis, age, videamus!

Historiae studium progressus fecerat permagnos recentiori aetate. Neque tamen pari passu processerant nostrates, qui docte satis et accurate in explodendis fatis factisque inque crisi historicâ versabantur, minus autem philosopham Historiae indolem attigerant. Historia Ecclesiae saltem nondum communis juris videbatur inter Theologos. Jam antea Venema noster pragmaticis historicis viam paraverat; verum ad excitandum ardorem historiae ecclesiasticae nemo facile inter nostrates magis valuit, quam summus noster Heusdius. — Nomen excitavi pluribus dulcissimum! — Novistis enim, eam fere fuisse vim institutionis Heusdianae, non adeo ut scholam conderet vel systema, sed ut institutionis principiis, quae excitabat, studium acueret veri, pulcri et justi, quo mentem informaret, praeparatam ad singulas excolendas disciplinas. Hinc explicandum, quod haud minus sane valuerit ad regunda studia Jureconsultorum, Philosophorum, Medicorum et Theologorum, quam Literatorum; quippe suà eos imbuit mente, neque facile quispiam reperiatur, qui tantam exercuerit vim in diversis disciplinis, quantam dilectissimus nobis Heusdius. — Testes

vos compello, Collegae Conjunctissimi, Heusdii mecum condiscipuli! testes plures in vario disciplinarum genere conspicuos Collegas, Leidenses et Groninganos et Amstelodamenses, e quibus Te praesentem hîc intueri, optime Texi, germanum Heusdii discipulum, est profecto, quod gaudeam; quem quidem non dissentientem crediderim. — Mihi sane grata ad rogum usque erit et pia Praeceptoris optimi, amici integerrimi, memoria!

Pragmaticae autem historiae studium et acumen historicum prae ceteris excitavit Heusdius. Historiae amore auditores imbuit, quippe quae in accurate explicandis fatis factisque simul humani ingenii et generis progressionem nobis indicet. Ita altiora excitata fuerunt ejus studia, vere philosopho-pragmatica, longe aliena ab illâ Franco-gallorum, superiori saeculo, philosophiâ historiae, q. d.; sed quae ad omnem vitam regundam, quin ad disciplinas singulas juste excolendas, perquam valerent.

Hunc quidem historici studii amorem excitavit profecto Heusdius acerrimum inter futuros Theologos ad indaganda explicandaque Ecclesiae et dogmatum fata. Recedentes illi ab inani sententiâ, quae viguerat, eheu! in patriâ nostrâ ante triginta adhuc hosce annos, ac si Historia ecclesiae unice absolveretur spinis tricisque, et litium atque haeresium explosione, historicum cum habuerunt divinae mentis interpretem, qualem eum praedicaverat Borgerus, tum vero simul humanarum facultatum perscrutatorem, adeo ut ipsius *hominis* progressio in eâ maxime sit conspicua.

Excitato ita ipsis aevi studiis, in Teutoniâ et alibi excultis, novo eoque uberiore Historiae ecclesiasticae ardore, ecce! ubivis ipsius eruperunt desideria. — Novam vitam illa agere videbatur, novâque veluti gratiâ sese commendare. Jam peragrarunt ubivis campos Ecclesiae, antiquioris aeque ac medii aevi et recentioris, bene multi historici, rite animadvertentes, hospites nos esse et peregrinos in iis, nisi justa nobis adsit atque accurata fontium notitia et erudita doctaque rerum gestarum, ex ipsis fontibus ductarum, copia: his vero sedulo esse utendum, ut tandem historiam condant. Sibi enim persuasum habuerunt ad aedificium struendum non saxa sufficere et caementa, rerum architectum etiam desiderari, qui justo ordine singula disponat.

Novam ita aetatem ingressa videbatur Theologia Historica. — Vide, quam alacri animo juniores, aeque ac veterani Theologi, hancce abhinc excoluerint disciplinam! Historia facem praeferente Theologiae, humana in

rebus religionis a divinis secernebantur, quibus cunctis opem tulit illa exegeticae doctrinae. Docuit illa, quomodo ecclesiastica dogmata sensim increverint et qua viâ tutissime redeamus ad Christi et Apostolorum mentem: docuit, quantopere studia, quae omni aevo viguerunt, dogmatica, philosopha, hierarchica, superstitiosa et fide destituta, quae ἀπιςίας nomine dici solent, valuerint ad corrumpendam omnino disciplinam theologicam. Vera a falsis segregans, Historia ad ipsa Theologiae accessit penetralia, ut missis iis, quae de suo addiderant homines, puriorem conderent doctrinam Christianam. Communi ita ardore in vitam rediit Theologia historica, a proavis exculta, a posterioris aevi Theologis nostris, dogmatisandi studio abreptis, haud raro neglecta. Locum illa dedit in Nederlandiâ *Apologeticae*, nullo non tempore nostratibus carae atque acceptae, porro *Juri Ecclesiastico*, *Patristicae* et *Patrologiae* atque *Archaeologiae*, ne de aliis dicam disciplinis philosopho-theologicis ceterisque, quas s. in Universitatibus, s. in privatis studiis coluerint nostrates. — Hinc ita praeterea lux accensa universae Theologiae dogmaticae et exegeticae: dogmata purius exposita, illorumque fata per saeculorum decursum explicata fuere: imprimis vero multiplices illa tulerunt fructus in interpretando criticâ et grammatico-historicâ viâ Codice s. — Longe enim abfuit, quod excitato studio historico negligeretur Theologia exegetica. Contra eo majori ardore excolebatur utraque disciplina, quo magis sibi invicem opem ferret.

Neque tamen est, quod negem, historicâ hac Theologiâ, aeque ac Crisi, abusos fuisse nonnullos, adeo ut historicâ et criticâ viâ explicanda sibi sumerent, quae e puro revelationis fonte ducenda aliis videbantur; verum usum non tollit abusus. Testis sit mythica illa interpretatio, quam, eheu! nonnulli cum historicâ confuderunt. Eo majoris vero pretii habenda est exegetica disciplina, a qua inceperunt nostrates Theologi ante, quam historicam ulterius excolerent. Haec enim ab hypothesibus, nullo fundamento nixis, et a laxiore (quam dicunt,) interpretatione, cui diu faverunt, aliena est dicenda. Contra conjuncta illa studia exegetica, critica, historica, egregie valuerunt ad emendandam Theologiam.

Aliter enim fieri haud potuit, quin hujus quidem commutationis vim in dies magis experirentur Dogmatica et Ethica, quae tandem suam item

aetatem vivere inceperunt. — At vero in hac mediâ aetate ipsi hodieque versari nobis videmur, neque adhucdum omnem ejus vim experiri licet. Absit propterea, A. A. quod illam commutationem Dogmatices et Ethices *historice* indicemus, ne hîc itidem hominum commenta deleat dies crastinus. — Vel sic tamen sunt pauca quaedam nobis, potissimum de Dogmaticâ dicturis, attendenda. Quominus enim peculiariter de Ethicâ dicamus et Asceticâ, tempus vetat.

Tertiam vero hanc *commutationis* theologicae *aetatem* indicantibus forte quis nobis objiciat: quid est, quod Nederlandi recentiori aetate, non adeo, uti Teutones illi, aetatem vixerint in Theologiâ philosopham? Quippe philosophorum, sibi invicem succedentium, placitis plane regebatur omni hoc saeculo Teutonum Theologia, cujus in eo hodieque habetur ἀκμή. Quid ita est, quod horum progressuum participes non fuerint Nederlandi, tantopere recedentes a proavorum exemplo, ut antiquato mallent procedere tramite, ab aevi nostri ratione prorsus aliena? — Cui quidem opponenti hoc unum opponere liceat. Causa in eo fuit, quod nostri Theologi fuerint Nederlandi, non Teutones. — Unum illud, de quo in Orationis initio dixi, attendamus; scilicet peculiarem illam Theologiae indolem et rationem, in gente nostrâ excultam. Suâ semper viâ processerunt in illâ excolendâ nostrates, nullo, nisi forte hoc nostro, tempore de eo solliciti, num accurate vestigia premerent extraneorum Theologorum. Servilis illa ratio numquam nostratibus placuit, neque placet plerisque hodieque. Peculiaris cernebatur omni aevo Theologiae Nederlandicae character, peculiaris item Teutonicae. Quod quidem nostra item tempora probarunt.

Hanc enim gentis indolem, in Theologiâ conspicuam, ubi attendimus, manifesto patet, animi pietatem, imis infixam medullis, summo ardore eos duxisse in Exegesin s. et practica studia, quae plerumque nostratium Dogmaticam magis regebant, quam studia philosophiae abstracte contemplativa. Haec quidem Theologiae, a nostratibus exultae, colorem dederunt et formam. *Positivae* potissimum fidei tenaces erant Nederlandi, quaeque hanc enervare videbantur, ea singulae inter Protestantes familiae, licet diversâ admodum ratione, vehementer oppugnarunt. Sic in dogmatismum saepe ruerunt illi ipsi, qui lubentes philosophabantur de Deo, ubi cum

sacri Codicis veneratione sua placita conjungerent. Hanc quidem philosophiam sedulo coluerunt eamque juxta suam ipsi indolem ad Apologeticam adhibuerunt Christianam. Contra vero illa Philosophorum placita, quae terminos sacri Codicis excedere iis videbantur, minorem semper vim habuerunt inter nostrates, Philosophiae pure contemplativae, uti et Scepticismo minus indulgentes; quodsi ea recipere tentarint nonnulli, successu plerumque caruerunt. Namque *abstracte* philosophari minus iis placuit, qui philosophari studebant non *scholae*, sed *vitae*. Eclecticismum coluerunt potissimum.

Cogitate quaaso aetatem inter nostrates Cartesianam, et oppositam huic Aristotelicam; Wolfianorum item inter Teutones aetatem; cogitate Societatem theologicam Teylerianam, de Theologià philosophà egregie meritam; cogitate imprimis haec nostra tempora! A conjungendà Philosophià cum Theologià nequaquam alieni, necessarium utriusque disciplinae vinculum semper existimarunt. Notitiam ita sibi compararunt placitorum, a Philosophis excultorum; verum, apum instar, e singulis illis systematibus eclectice optima, quae sibi videbantur, collegerunt. Potissimum Kantianae philosophiae fructus uberrimos susceperunt ad purgandam Theologiam a naevis scholasticis, ipsi adhaerentibus, licet veri nominis Kantiani inter Theologos pauci admodum exstiterint. In his autem ne ipse quidem eorum Coryphaeus, Paulus Hemertus, Vir sagacissimus, idemque doctissimus et pius, scholam condere potuit. Vel sic tamen acumen philosophum ejusque vim et doctrinam adeo philosopham adhibuerunt multi ad Theologiam exegeticam, historicam, dogmaticam, practicam, excolendam. Quo vero minus ipsi susciperent Theologi, uti superiori aevo puriorem Cartesianismum et Wolfianismum, ita hoc nostro aevo Kantianam, tum maxime Fichtianam, Schellingianam, Hegelianam, vel Feuerbachianam adeo doctrinam, prohibuerunt tum eclectica ratio, nostratibus propria, tum practica studia, quae absolute contemplativis minus indulgebant; imprimis autem pia et sincera fides, qua Deum Christumque amplectebantur, nec vero minus regnans inter nostrates Theologiae exegeticae, historicae, asceticae, studium, quod eos discernere docuit Philosophiam a Philosophorum placitis. Illam coluerunt assidue; haec aliis pertractanda reliquerunt. Contra Religionis Christianae amor et *positivae* Theologiae tuendae studium eos, uti antea, ita et

hoc nostro tempore, ad Apologeticam sedulo colendam duxerunt, adeo ut Philosophiae effata adhiberent ad vindicandam, non adeo enervandam, fidem Christianam.

En discrimen Theologiae Teutonicae et Nederlandicae hoc ipso saeculo! — Utraque exegeticas et historicas disciplinas sedulo coluit. Verum in illâ praevaluit elementum philosophum, maxime contemplativum, quod haud raro oppugnavit historicam rationem; contra in hac elementum exegetico-historicum. Utroque hoc elemento apud diversas hasce gentes regebatur Dogmatica, quae plane principia illa suscepit, sive philosopha, seu exegetico-historica perque varias hasce vias, saepenumero sibi invicem oppositas, in excolendâ Dogmaticâ versati fuere. Qua quidem suâ sibi propriâ viâ procedentes, cum extranei multi Theologi saeculo hoc undevicesimo iter facerent per labyrinthum systematum ἐφημερῶν, nostrates Theologi non vehementer *converterunt*, sed vero commutare et *reformare* Theologiam placide perrexerunt. Et sane varias hasce vias Theologiam pertractandi, per quas inter diversas gentes iverunt Theologi, egregie valuisse ad ipsam emendandam Theologiam, quis est, qui neget?

Quid vero, (forte dicas,) Theologi Nederlandi, qui antea potissimum in rebus dogmaticis occupati esse solebant, ipsi per maximam hujus saeculi partem, tam parum curarunt Dogmaticam, ut plurima, quae prodierunt, scripta theologica in argumento versarentur, s. exegetico, s. historico; dogmatica vero scripta perpauca prodierint? Nonne ita a suâ ipsi indole recesserunt nostrates?

Nequaquam, Auditores. — Sunt sane multa his opponenda, quae tamen mihi hac horâ nonnisi digito attingere licet. — Reputetis quaeso, eundem illum ardorem, qui superiori saeculo nostrates in dogmaticis occupatos tenuerat, jam vi reciprocâ magnam partem transiisse in alias disciplinas; exegeticas, historicas, alias. Reputetis praeterea, ineunte hoc ipso saeculo, Compendia prodiisse dogmatica, plura, quam quidem antea; Muntinghii dico, Voorstii, Regenbogenii, Bosveldii, pluraque alia in usus academicos confecta, licet non typis expressa; quin et praeterea scripta haud pauca prodiisse argumenti dogmatici, de quibus jam monui. Attendatis potissimum Theologiam Nederlandicam, sibi propriâ privâque viâ

procedentem, longe diversâ illâ a Teutonum Theologiâ, sanctioris disciplinae *reformationem*, quae minus adeo in oculos incurrit, pedetentim spectasse; non item, quam dixi, vehementiorem *conversionem*. Imprimis vero ne obliviscamini, integram illam et Exegeseos et Historiae ecclesiae ac dogmatum emendationem, omni hoc saeculo undevicesimo, a Theologis nostris fuisse adhibitam, ut, aliud agentes, Dogmaticam simul et Ethicam emendarent. — *Erasmianam*, ut ita dicam, spectarunt Theologiae reformationem et historice idque prudenter procedere adamabant Nederlandi. Quamdiu ita, hac viâ euntes, eam emendare possent, ad puriorem sanctioris doctrinae Christianae notitiam penetrare studuerunt.

Neque tamen negandum plane, Theologos nostros, qui ad libros conscribendos edendosque stimulis externis minus quidem, quam aliarum gentium Theologi, incitari solebant; eos dico diutius forsan, quam nostra tempora flagitare videbantur, a dogmaticâ ratione abstinuisse et nonnisi lento pede accessisse ad Dogmaticam ex instituto excolendam. — Tandem vero in arenam dogmaticam ipsi descenderunt nostrates Theologi, tribus his posterioribus lustris. Quae eos eo perduxerint causae in promtu sunt. Quippe eo jam redire iis videbatur nonnullorum Theologorum in Germaniâ Philosophia, ut cum sacri Codicis auctoritate atque fide Christianâ eam se componere posse sibi viderentur. Potissimum vero eo accesserunt, ubi diversa studia Theologos occupabant, omnisque Theologia fundamentis suis vacillare videbatur, neque tantum hujus illiusve libri sacri, verum totius Codicis s. impugnaretur auctoritas; maxime, cum eadem illa studia et principia, quae alibi Theologiam invaserant, in solum nostrum natale transferrentur. — Quae postquam animadverterunt, Theologorum plurimorum ardor in Dogmaticam plane converti coepit. — Novistis, A. A. in quibusnam ardor ille dogmaticus patuerit phaenomenis. Cogitate opposita sibi invicem aevi studia, quae magno animorum impetu prodierunt, ipsamque Theologiae disciplinam, ab auctoritate ecclesiasticâ liberam, singulorum et Theologorum et Christianorum, matronarum ac mulierum adeo, subjectivae crisi submittendam docuerunt. Cogitate lites, uti alibi, ita hîc itidem de Symbolorum ecclesiasticorum auctoritate ortas; porro lites Palaeologorum dogmatisantium, qui in Separatistarum coetibus antiquatam jam diu doctrinae formam resuscitare studebant, ac si inscii essent illi, non

frustra bina posteriora saecula vixisse Theologos; tum vero maxime omnem illam cogitate commutationem, quae oritura videbatur e Christologiâ Theologorum, qui Evangelii indolem et vim non adeo a Christi doctrinâ, verum potius a Christi personâ et ἐπιφανείᾳ repetebant, eamque ad vitam Christianam alendam commendabant; nec vero minus postea renovatum novâ admodum formâ sententiarum discrimen, utrum Rationi, anne sensibus, potiores sint in Religione et Theologiâ partes tribuendae; quin et Theismi et Pantheismi certamen, quod alibi occupavit Theologos, neque intactum reliquerunt Nederlandi, omni aevo Theismi patroni; studia porro apologetica, quae omni aevo nostratibus placuerunt; tandem (ne plura afferam) Pietismum q. d. recentiorem, qui doctrinae ecclesiasticae tuendae ardorem cum studiis practicis ad vitam excitandam Christianam arcte conjunxit. — Quae cum viderent, jam suas esse partes agendas in dies magis animadverterunt Dogmatici, imprimis postquam vernaculo sermone dogmata explicare coeperunt nostrates. Jam in ipsam indolem tum Evangelii, tum Religionis Christianae, altius inquirere inceperunt; jam ab utraque parte pugnarunt pugnantque multi de cunctis hisce Theologi; in mediis quibus incedunt ingenti sane numero Eclectici Theologi, nemini se mancipantes, nullius nomen gerentes, qui, usi nostri aevi subsidiis historicis, exegeticis, philosophis, semper progrediendo Theologiae reformationem spectant vere liberalem. De cunctis hisce Theologiae et principiis et placitis cum disputetur hodieque, multiplex inde exstitit Theologiae ratio et forma, quae quorsum ducat, historici non est hoc nostro tempore dijudicare vel vaticinari, sibi quippe conscii nos in mediâ hac principiorum pugnâ in Theologiâ colendâ versari. — Noverit ea posteritas!

Iter fecimus per amplissimum Theologiae campum. — Quodsi, Aud.! retrospicientes oculis ita lustremus inceptam, progredientem adeo, neque tamen consummatam rerum theologicarum commutationem, quae jam per dimidiatum hoc saeculum obtinuit, facile animadvertimus cuncta illa arctissime cohaerere, unum ex altero ita processisse, ut *reformari* coeperit Theologia, plane *conversa* non item fuerit. Suae adeo gentis indolem in rebus theologicis expresserunt nostrates Theologi plerique, ita quidem, ut qui inter eos conversionem vehementiorem — revolutionem barbare dicunt, —

spectaverint, successu satis prospero fere caruerint; contra, qui sensim pedetentimque processerint in reformandâ Theologiâ, critice et philosophice excolendis disciplinis, alterâ post alteram, hi ingentem habuisse vim dicendi sint. Sententiae vis: *festina lente* in nostrâ sane patuit Theologiâ. Neque tamen vel philosophandi contemplative ardor, vel politica rerum in Europâ conditio, summam vim in hodiernâ Theologiae facie non habere non potuit, habebitque haud dubie in posterum. Haec vero nobis occlusa!

Quod autem novimus, est illud, omnem hanc disciplinae theologicae commutationem processisse ex Universitatibus, ibique sedem habuisse, unde in Ecclesiam transiit. Haec fuit Europae ratio recentior; quid mirum adeo, nullam dari gentem paulo prudentiorem, atque a religionis sensu haud alienam, nisi forte atheistico nomine glorietur, quin Facultates theologicas cum Universitatibus arctissime junxerit. — Advertat illud Nederlandia hoc, quo vivimus, tempore, neque suum Theologiae locum in Ordinibus Academiarum denegare audeat!

Est autem, quod gaudeamus de progressibus, quos fecit Theologia hoc ipso saeculo undevicesimo, neque desideramus illam rerum theologicarum conditionem, quae fuit ineunte hoc saeculo. Omnino tamen caveant Theologi, ne eâ ferantur superbiâ, acsi disciplina sua, in rebus sublimioribus versans, vera et justa, hac nostrâ demum aetate exstiterit, utque adeo detrahatur proavorum meritis. Eorum humeris insistentes, oculos in Theologiae campum clarius quaquaversus conjicere potuimus, quin et sine eorum labore assiduo, eheu! quantum distaremus ab eâ Theologiâ, qua gaudemus hodie. Vel sic tamen ne impense gaudeamus, ac si metam jam aliquatenus attigissent hodierni Theologi. Longissime sane ab eâ distamus! — Opposita longe animadvertimus in ipsâ Ecclesiâ Christianâ aevi principia. Vigent ubivis summâ vi libertatis studia, communia illa plurimis gentibus Europaeis in rebus non tantum politicis, verum et religiosis et ecclesiasticis, quae diversa prorsus excitant phaenomena. Imprimis vero huic nostrae proprium est aetati in Protestantismo aeque atque Romano-Catholicismo illud, quod diversa illa elementa, quae in diversis Societatibus s. Ecclesiis Christianis conjuncta fuerunt hucusque, magis magisque dissolvantur.

Singula illa peculiari ratione sese explicatura videntur in Neo-Catholicismo, Puseijismo, Irvingianismo, Separatismo, Ecclesiis liberis aliisque nostri aevi institutis. Tendit praeterea hic illic aetas nostra, proh dolor! ad anarchiam et barbariem in rebus politicis et theologicis. — Has aevi notas Vos attendatis, futuri Theologi! discipuli carissimi! ne usum tollat abusus; ne cuncta subvertentes, sive Palaeologiâ, sive liberalismo abducti, negligatis, quos fecerit hoc aevum progressus. Explicentur potius a vobis item in dies magis semina, terrae mandata, neque evellantur una cum fructibus radices! Caveatis, ne in sanctissimâ colendâ disciplinâ imprudenter procedatis, neque ut illa vos inficiat hujus aevi labes, qua Dei loco sese substituit pusillus homo. Tum demum stabilior exspectanda erit Theologiae conditio, si singulae disciplinae, rite excultae, mutuam sibi opem ferant et pius Dei Christique amor Theologos occupet ac regat. Quodsi hoc amore imbuti, prudenter, fortiter et vere liberaliter agatis, Patriae et Ecclesiae emolumentum estis allaturi, ipsaque Religio Christiana, qua, quidquid moliuntur homunculi, carere haud amplius possunt neque humanae societates, neque Reges nec Principes — haec magis magisque in usus practicos conversa, *fermentum* erit *generis humani*.

Saeculi hujus fatis lustratis, ad nostra accessimus tempora. In his jam subsistamus. Sunt enim mihi, Aud. Academiae nostrae fata, quae fuerunt me Rectore, enarranda.

De *Musaeis* et *Clinicis* academicis pauca dicenda habeo, ne bis in idem incidamus; quippe qua sint conditione ea, quae ad Philosophiae naturalis et Medicinae studia promovenda inserviunt, fusius indicarunt Amplissimi Curatores, editâ Relatione, typis expressa [1]). Quae quidem aperte declaravit allatisque testimoniis probavit in hac nostrâ palaestrâ ea inveniri,

[1]) *Rapport betrekkelijk den toestand der hulpmiddelen voor het Natuur-Geneeskundig onderwijs enz. aan de Hoogeschool te Utrecht aanwezig, — aan Zijne Exc. den Minister van Binnenl. zaken aangeboden door Curatoren der evengemelde Hoogeschool.* 1849.

vel brevi affore, quae studiis academicis satis superque sufficiant, *dummodo non desit pecunia, ne lentâ tabe consumantur Academiae!* — Jam vero novis instructa sunt instrumentis *Musaea* et *Laboratoria mineralogica*, *geologica*, *chemica*, alia, et institutionis academicae egregie inserviunt commodis.

Musaeum anatomicum pluribus hoc anno speciminibus egregiis rursus ornatum est, in quibus praecipue enumerandi sunt quatuor uteri gravidi e diversis graviditatis periodis, quorum vasa sanguifera in duobus speciminibus egregie arte impleta sunt, tum etiam plura specimina rara diversarum partium Elephantis, superiori anno Amstelodami mortui; porro nonnulla crania rariora aliaque specimina sunt addita. Parti autem Musaei *pathologicae* perpauca tantum specimina sunt addita.

Laboratorii physiologici subsidia egregie sunt aucta: exercitiis physiologicis varii generis opportunitas data, et a plurimis studiosis gnaviter adhibita est.

In *horto botanico* numerus plantarum tropicarum, inter quas multae in hortis Europaeis vix obviae, insigniter auctus est, donis iteratis Virorum Spect. H. Heylidyi et Listii, item et Teumanni Hortulani in horto Botanico Bogoriensi, singulorum illorum horti nostri fautorum benevolorum.

Bibliotheca academica hoc quoque anno non tantum pecuniâ, publice et Curatorum decreto attributâ, valde locupletata est; sed donis etiam aliquantum ditata, imprimis collectione librorum argumenti mathematici, a Viro Cl. van Rees oblatâ. — *Amanuensis* librorum Catalogo in artem redigendo, duce Eberto, diligenter occupatus est. Cum vero res admodum sit difficilis et summi laboris, eam nonnisi lente procedere, nemini hujus rei perito mirum accidet, reputanti Amanuensem aliis etiam muneris sui partibus distractum, impediri, quominus unice in hac Catalogi confectione operam ponat.

Sunt vero alia hodie haud negligenda. — A Deo principium! — Incipiamus igitur a celebrando providam Dei curam, qui in mediis gentium motibus et rerum conversionibus salvam sospitemque reddidit Academiam nostram; qui, quo tempore extraneae plures Universitates tumultuum civilium et politicorum fluxu fuerunt agitatae et sententiae veritatem confirmabant: *inter arma silent Musae*, annum academicum nobis concessit, quiete et tranquillitate, quae literis favere solent, admodum conspicuum.

Illius tamen initium tristissimo fato insigne fuit. — Mecum reputatis, V. Ampl. et Clar., diem vicesimum sextum Martii anni superioris, quo intra parietes Senaculi nostri academici, in consessu Senatus amplissimi, mihi traderetur Rectionis munus. Festum enim diem Academiae celebrare non licuit. Lugebat Patria optimum Regem, Guilielmum II, paucos ante dies exstinctum. Ante exacta funeralia festum agere publicum, nec licuit, nec placuit ulli. Quam in me contulerat provinciam Guilielmus II, sub ejus filio et successore Guilielmo III, suscepi. Postea autem die vicesimo quarto Maji demum festum celebratum academicum, praeeunte Clar. de Fremery, superioris anni Rectore Magnifico. — Mox vero novum Regem Senatus nomine salutatum iverunt Rector et Assessores. Quali sit Academia nostra animo erga Patriam et Regem aperte Ipsi significavimus; quali vero Ipse feratur ardore promovendarum disciplinarum et tuendarum Academiarum, veluti primarii regiae coronae ornamenti, Ipsi haereditarii, quo est candore affirmavit Rex augustissimus, quaeque tunc verbis expressit, haec deinceps significavit ipso inaugurationis die, quo Clar. Mulderum Decurionem, Cl. Boumannum Equitem Leonis Nederlandici creavit, quos quidem Decurionum honores et tum et brevi post contulit in viros Ampl. Golsteinium et Ravium, de patriâ et foro meritissimis, uti et in ipsum Rectorem magnificum. Regi nostro vitam viresque conservet et augeat Deus O. M., quo favente, Rege Guilielmo III, diu floreat Nederlandia!

Est praeterea, ut Deo summas agamus gratias, quod vehementissimus ille morbus, qui superiori anno in patriâ et hac nostrâ in urbe dirissime saeviit, intactam praeterierit Academiam. — Reputetis, Aud. tristissimos illos dies, quibus afflicta erat admodum Patria, ob millenorum luctum ad angustias plane redacta: quibus angelus mortis, supremi Dei in hisce terris nuncius, urbes visitaret et vicos, quaquaversus cujuscunque aetatis, sexus, conditionis homines, ad sepulcrum rapiens. Benignissime tamen Academiae nostrae cavit Deus, qui Curatores, Professores, Studiosos salvos sospitesque omnes servavit. — Ad Academiae limina accedere videbatur *Cholera*, cum praestantissimum juvenem, Engelbertum Marinum van Ysendyk, vixdum per aliquot horas e stadio academico egressum, dirissimâ morte raperet. Miseremur omnes afflictos parentes, qui vix filium, institutâ

probatione, s. Ministerii Candidatum ex imo pectore salutabant, quem post paucarum horarum spatium lecto incumbentem, morbo vehementissimo perculsum, moribundum, mortuum adeo, ploraverunt: quamvis carissimum filium ad altiorem scholam evocatum pii profiterentur. — Sit illi terra levis!

Neque tamen dirissimus ille morbus carissima vobis capita intacta reliquit, Clar. Karstene et Vredi, qui cum uxoribus mortem lugetis sororis et matris, animo vestro carissimae. — Mortem autem non cholerae auxilio indigere, Tu expertus es, Amplissime van Nes, cui fidelissima per quadraginta annos vitae socia, uxor praestantissima, moderante Deo, ex improviso fuit erepta; cui quidem animi dolori accessit nuperrime luctus de morte sororis carissimae, unicae Tibi superstitis; Vosque illud item experti estis, Amplissime Ravi a Gameren et Clar. Mulder, quibus paternum, eumque acerrimum, qualis esse solet, dolorem paravit Deus, exstinctis post diuturnum morbum pueris dilectissimis; vosque Cl. Holti, cui fratris conjunctissimi luctus animum cruciavit, et Cl. Donders, qui socrum, hesterno die ereptam, luges carissimam.

Vestrum omnium ex animo lugemus dolorem, admodum sperantes, fore ut Evangelii, quod profitemur, vis consolatrix, unicum illud afflictorum animorum remedium, medelam vobis afferat, omni vi humanâ efficaciorem!

Neque vos, quam fragilis et caduca sit in ipso aetatis flore vita humana, non experti estis, Ornatissimi juvenes, e quorum cohorte tres rapuit mors dira socios.

Occubuit primum Jacobus Johannes Christianus de la Sabloniere, Juris Cand., tabe confectus, ab insigni studiorum assiduitate commendatus, qui ne ulla negligeret, quae ad suae disciplinae provinciam pertinerent, raro admodum exemplo inter Juris studiosos! Juri Ecclesiastico etiam operam navavit. — Occubuit deinceps Paulus Alex. Eduard Phil. de Rote, qui valetudinis causa in paternâ domo versatus, exstinctus fuit; tandem nuperrime Janus Daniël Fockens, vix ad Theologorum scholas delatus et industriâ moribusque sese commendans, parentibus suisque flebilis occidit. — Quorum quidem desideratorum juvenum fatum, vobis, o boni! in memoriam revocat illud:

omnium
Versatur urna; serius, ocius
Sors exitura,

nec vero minus seriam illam admonitionem, dum hîc versamur:

Mementote mori!

Ceterum vero, Aud. impense laetor ejusdem me, qua ante tria haecce lustra frui contigit, et nunc participem esse felicitatis, quod mihi, magistratum academicum deponenti, nemini, vel Curatorum, vel Professorum sit parentandum. — Vigentem te, aetate, non animô senem, suspicimus Curatorum Praesidem, Amplissime Lyndene a Lunenburg, cui nuper, exacto octogesimo quinto aetatis anno, ex animo sumus gratulati. Tu veri Christiani, ad mortem semper parati, sed vivere non refragantis, diu sis exemplum! — Restitutam gaudemus corporis sanitatem Curatorum Graphiario, Viro Consult. Craeyvanger et Clar. Vreedio, ad labores academicos rursus, uti solent, paratis, ipsisque ut et ceteris Viris Ampl. et Clar. sanam apprecamur mentem in corpore sano. — Gaudemus omnino pluribus Collegis contigisse editis scriptis profuisse disciplinis. Quae dum recordor liceat mihi, nemine invito, gratulari Clar. Boumanno, qui pietatis erga praeceptores, quam in gente nostrà antea laudare solebant extranei, documentum dedit splendidissimum, ubi Clarissium, quem haud raro die hujus Academiae natali praesentem hîc intueri solebamus, accuratissime nobis depinxit, et futuris Theologis exemplar ad imitandum proposuit.

Sunt autem et alia, quae gratos excitant hoc ipso die animi sensus. — Rumor exierat Regni Moderatores, ut fisco consulerent, hujus illiusve Universitatis Nederlandicae exstinguendae propositum cepisse. Confabulabantur plurimi de quanam actum foret Academià. Nonnulli Rheno-Trajectinam indicare imprimis sibi placebant. Tales quidem tempestates semel iterumque vixerat Universitas nostra, e quo tamen certamine ita semper exiit ut majori prodiret splendore ornata. Nec mirum adeo! Illa enim tam altas egit in ipsà gente nostrà radices, ut facile evelli nequeat. Quod, ecce! nostra iterum docuerunt tempora. Namque post ipsos incertos hosce rumores et fallaces hominum sententias de sorte Academiarum, tot

ex universâ Patriâ ad nostram, exactis feriis, accesserunt studiosi novitii, ut longe superaret numerum non tantum eorum, qui Academiam reliquerant, verum etiam eorum, qui superioribus annis ad nos accesserant. Tantam probarunt fiduciam nostrates in Academiâ nostrâ repositam, ut Studiosorum numerus trecentorum et quinquaginta jam superet. Quis quaeso credat, Nederlandiam, ἐραςὴν παιδείας, exemplum daturam, quod frustra in historiâ Universitatum Europae cultioris quaesiveris, Academiam sublatam iri florentissimam?

Credat Judaeus Apella, non ego!

Hac igitur spe freti, Academiae hodieque florentissimae commoda Illi commendamus, qui per duo et quod excurrit saecula salvam sospitemque eam servavit.

Quid? quod hoc ipso anno jacturam, quam fecerat Academia morte praestantissimi Baumhaueri, resarcire studuerunt Curatores, annuente Rege Guilielmo III, dum ejus loco substitueret Virum doctissimum Ludovicum Christianum van Goudoever, jam antea, vacante cathedrâ Mulderianâ, de Academiâ et Medicinae studiosis egregie meritum. — Gratulamur ita Tibi, Vir Cl., mandatam hanc provinciam extraordinariam. Tu, favente Deo, medelam afferas Medicorum ordini, post alteratam Suermanni, Mulderi et Baumhaueri mortem semel iterumque afflicto. Diu sis ornamento Academiae et cum Collegis tuis aestumatissimis diu Medicinae prodesse, tibi concedat Deus!

Cum Collegis dico tuis; — inter quos hoc ipso die Cl. Dondersium, tamquam nostrum salutare, nobis esse concessum, est quod magnopere gaudeamus. Tu quidem, Vir Clarissime, bene egisti, quod stationem Rheno-Trajectinam haud reliqueris, dum ad Groninganam cathedram ordinariam te vocaret decretum Regis et Curatorum providentia. Vestigia pressisti omnium eorum Professorum, qui per saeculum undevicesimum tibi praiverant, Cathedram Ultrajectinam nulli alii cedendam statuentes. Hoc te monuerant Heringa, Heusdius, Mollius, aliique quos superstites vides. Sit tuum nomen in provectam usque, fieri si possit, senectutem Academiae Rheno-Trajectinae decori, ut in dies magis magisque hîc vigeant Medicorum studia!

Est vero praeterea de eo laetandum, quod ipsi Academiae Studiosi plurima ediderint documenta, satis probanda. Sunt sane bona mixta malis in tantâ juvenum frequentiâ, imprimis hac nostrâ aetate, neque vitia et errores desunt prorsus a vitâ academicâ; vel sic tamen his opponenda alia meliora. — Quo tempore alibi arma caperent Juvenes academici, ut patriae turbarent ordinem, Vos hoc anno arma deposuistis, suscepta illa antea, ubi, insanis studiis ne turbaretur ordo publicus, vobis item cum ceteris civibus cavendum videbatur.

Vestram erga Patriam et Regem significastis animum, cum luctum de morte Regis vestes indicarent; atque deinceps, ubi delegatos vestros misistis ad Regem Guilielmum III, significaturos, quali ardore in Patriam et Regem feratur juventus nostra academica.

Vestrum erga hujus urbis cives, matronas, puellas maxime, significastis animum, cum honesto admodum concentu musico illarum exhilareretis animos, et pulcri studia harmonice excitaretis, etiam ludis gymnasticis — *olympicis* fere dicam, — in quibus probarunt nonnulli, quid valerent humeri, quidve ferre recusarent. — Quin et nuperrime vestras adjecistis symbolas, egregiae mentis testes, ad sublevandam miseriam nostratium, aquarum colluvie oppressorum.

Imprimis vero, quod majus est, studiorum assiduitate et morum sinceritate multi sese Praeceptoribus perquam commendarunt. — Neque reticere velim erga disciplinas ardorem, quem solenniter testati sunt Chemiae studiosi. Vos enim, procul dubio non adeo ducti aevi nostri communi quodam ardore, (dicam an furore?) ubivis monumenta ponendi, aut ingenii humani cultui altaria struendi, verum potius incensi disciplinae vestrae amore in splendidissimo vestro laboratorio chemico Berzelii imaginem Muldero vestro obtulistis. Sit illud omen, disciplinarum causam vobis curae cordique esse, atque quotidie vos doceat Berzelii imago vera persequi indefessâ industriâ, neque ab iis abripi vulgari hominum sententiâ, neque temerariis aevi commentis.

Ad metam fere accessimus. Quippe unum tantum mihi superest officium, cui lubentissime satisfacio, ut Magistratum academicum iterum deponam illudque conferam in successorem designatum.

Ex auctoritate Regis Augustissimi, Guilielmi III.

Bartholdum Jacobum Lintelo de Geer, virum Cl. in proximum annum Academiae Rheno-Trajectinae *Rectorem Magnificum* dico, renuncio, proclamo. — Accedas igitur, vir Magnifice, et vacuam hanc occupes sedem, quam lubens tibi cedo.

Salve, Magnifice Rector, iterumque salve! Tu, quo es aetatis vigore, Academiae prospicias! Sit tibi leve munus! Sint tibi rectionis curae exiguae, tempestates Academiae obortae nullae! Sit tibi in regundâ Academiâ propitius Deus, cujus sub auspiciis firmetur, stabiliatur, floreat Academia Rheno-Trajectina!

DIXI.

ADDENDA.

Pauca sunt, quae addam huic Orationi typis expressae. Datâ mihi hac publice dicendi opportunitate, haud abs re fore judicavi ea, quae mihi per longam annorum seriem in stadio theologico observanda visa erant, brevi idque compendiose pro Orationis publicae ambitu communicare, imprimis cum Theologiae studiosis, quo magis propria Theologiae Nederlandicae indoles, qualis illa mihi videbatur, pateret. — Primum quidem propositum mihi fuerat, huic Orationi annotationem addendi, ut ea, quae in tantâ rerum ubertate non nisi verbo indicari possent, ulterius illustrarentur, et allatis rerum testimoniis probarentur. Mox vero ab eo persequendo proposito abstinui, animadvertens, annotationis copiam facile excessuram Orationis ambitum, neque magnopere sese commendaturam Orationem, cujus singula fere verba vel pericopae uberius notis allatis explicarentur. Quodsi tanti videatur, alibi forsitan, Deo favente, haud abs re erit argumenti hujus continuata expositio.

Haec vero dum typis pararentur, ad me pervenit amicissimi Luckii, Theologi Gottingensis Clar., docta atque accurata disputatio de celebratâ imprimis inter nostrates sententiâ: *In necessariis Unitas* cet. — una cum Epistolâ, ad Theologos Nederlandos missa, humanâ illâ, atque animi integerrimi teste. Grata mihi item erat praeter alia multa observatio, Luckium in dijudicandâ Theologiâ nostratium plura protulisse, quae ipse in hac indicaveram Oratione de indole Theologiae nostrae. Teutonum et Nederlandorum Theologiam suâ quamque propriâ indole esse conspicuam, rite quidem ille animadvertit, nec vero minus utramque gentem ad unam eandemque stirpem referri Germanicam. Quod quomagis ipse indicarem in hac Oratione Germanos et Teutones, pariter fere ac ille, discernendos duxeram, de quo quidem discrimine fusius antea dixi [1]). Hinc est, quod *Teutonum* Theologiam et gentem dixerim, non adeo *Germanicam*; quippe ad Germanicam et gentem et Theologiam aeque referenda est Nederlandorum, atque illa Teutonum, qui communis sunt stirpis Germanicae. — Verum haec hactenus, ne propositi sim immemor mei!

M. Maji 1850.

[1]) *Geschiedenis van het Christendom en de Christelijke Kerk in Nederland, gedurende de Middeleeuwen*, bl. 28 verv.

PROGRAMMA CERTAMINIS LITTERARII

A

RECTORE ET SENATU ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE,

DIE XXVI MENSIS MARTII A. MDCCCIL.

E DISCIPLINA THEOLOGICA.

Narrationes de Sauli ad Christum conversione, quae in Actorum Apostolicorum libro exstant, conferantur, explicentur, a dubitationibus novissimis praesertim vindicentur; item hujus conversionis momentum ad comprobandam religionis Christianae veritatem exponatur.

E JURISPRUDENTIA.

I. Exponatur historia probationis per testes in causis civilibus, qualis ea communis juris Europaei fontibus continetur; deinde comparentur inter se praecipuae hac de re recentiorum leges; postremo explicentur nostri juris, quae ad hunc locum pertinent, praecepta.

II. Instituatur disquisitio de tributis directis et indirectis, quo exponantur commoda et incommoda, quibus inter se differant et magis minusve commendanda videantur.

E MEDICINA.

Quaeritur, quid efficiant ad fibrinae e sanguine acquirendae quantitatem mutandam:

1°. diversa, quacum liquor examinandus e vena vel arteria effluxerit, celeritas;

2°. parcior aut copiosior eademque sive promtior sive tardior sanguinis detractio, proxime praegressa;

3°. temperatura diversa, motus, quies, aliae conditiones, quibus sanguis emissus subjiciatur.

Ad quam quaestionem ita respondeatur, ut, experimentis institutis, requisitae quantitatis differentiae primum definiantur, deinde, quoad possint, explicentur.

E PHILOSOPHIA NATURALI.

I. Exponantur critice recentiorum indagationes et propria instituantur experimenta de aequivalentibus, quae dicuntur, endosmoticis.

II. Instituantur observationes et experimenta de praesentia acidi tannici in plantarum organis earumque partibus elementariis per varias evolutionis periodos.

E LITTERIS ET PHILOSOPHIA THEORETICA.

I. Phocionis Atheniensis in administranda republica voluntas, ratio, consilia et acta exponantur et dijudicentur.

II. Generales regulae, tam jubentes quam vetantes, quae in morum disciplina tanquam sanctae et immutabiles vitae leges proponi solent, veluti: proximum tuum diligas! ne mentiare! ne occidas! cett. unde ortae sunt et quam habent auctoritatem?

Certaminis campus aperitur omnibus Academiarum et Athenaeorum in regno Nederlandiae civibus, qui ante finitum annum MDCCCL curriculi Academici annum tertium ingressi erunt.

Commentationes latina oratione sunt conscribendae, exceptis iis quibus respondetur ad quaestiones e disciplina Medica, e Philosophia naturali, ad secundam e Jurisprudentia, secundam item e Litteris et Philosophia theoretica, quas vel latino vel vernaculo sermone conficere licebit. Responsa, aliena manu scripta, ante diem X m. Januarii MDCCCLI mittuntor ad Virum Cl. S. Karsten; singula lemmate inscribuntor adjunguntorque scidulae obsignatae, extrinsecus eodem lemmate distinctae, intus auctorum nomina continentes.

De acceptis commentationibus judicia publice pronuntiabuntur et optimorum responsorum auctoribus praemia tribuentur ipso die Academiae natali anni MDCCCLI.

ACTA ET GESTA IN SENATU

ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE

A DIE 26 M. MARTII MDCCCXXXXIX AD DIEM 26 M. MARTII MDCCCL.

MDCCCXXXXIX.

Die 24 Maji. Convenit Senatus, diem academiae natalem celebraturus, quod officium ob Regis Augustissimi GUILIELMI II obitum fuerat dilatum. Itaque in cathedram deductus est anni superioris Rector Magnificus P. J. I. DE FREMERY, Vir Clarissimus, qui orationem habuit de *Jano Kopsio ejusque erga patriam meritis*, — qua habita praecipua Academiae fata memoravit.

Die 21 Junii. In Senatus conventu Doctor Theologiae creatur honoris causa Vir erudit. DIDERICUS HARTING, in Teleobaptistarum coetu Enchusano verbi divini Minister, promotionis formulam recitante Cl. ROYAARDS.

Die 12 Octobris. Rector cum Senatu communicat duas epistolas a Curatorum collegio datas, quarum alteri junctum est apographum decreti Regii, quo Vir Doctissimus L. C. VAN GOUDOEVER Medicinae Professor extraordinarius creatur; alterâ nunciatum est, ab eodem Viro Clarissimo jusjurandum solenne jam datum esse. Novum Collegam in Senatum modo receptum nomine collegarum salutat Vir Clar. ROYAARDS, Rector Magnificus.

Die 3 Decembris. Vir Clarissimus L. C. VAN GOUDOEVER, Facultati medicae nuper adscriptus, jam antea praestito solenni jurejurando, Professoris extraordinarii munus publice auspicatur habenda oratione *de chirurgicae et obstetriciae disciplinae in Academia Rheno-Trajectina adminiculis, eorumque amplificatione optabili.*

MDCCCL.

Die 26 Martii. Comitante Senatu, in cathedram deductus est Vir Clarissimus J. H. ROYAARDS, qui orationem habuit *de commutationis, quam subiit theologia in Nederlandia saeculo hoc undevicesimo, via ac ratione*, et, magistratu deposito in proximum annum Rectorem Magnificum renuntiavit Virum Cl. BARTH. JAC. LINTELO DE GEER.

L. C. VAN GOUDOEVER

ORATIO

DE

CHIRURGICAE ET OBSTETRICIAE DISCIPLINAE

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

ADMINICULIS, EORUMQUE AMPLIFICATIONE OPTABILI.

HABITA PUBLICE DIE III. M. DECEMBRIS 1849.

ACADEMIAE RHENO-TRAJECTINAE CURATORES, VIRI NOBILISSIMI, AMPLISSIMI! QUI HIS (PRO TEMPORE) AB ACTIS ES, VIR CONSULTISSIME!

MAGNIFICE ACADEMIAE RECTOR!

DOCTRINARUM ET ARTIUM PROFESSORES, VIRI CLARISSIMI, NEC NON LECTORES DOCTISSIMI!

QUI IN PROVINCIA NOSTRA AC URBE POTESTATE ET AUCTORITATE CONSPICUI ESTIS, VIRI HONORATISSIMI!

RERUM DIVINARUM INTERPRETES, ARTIUM ET DISCIPLINARUM DOCTORES ET MAGISTRI, VIRI VENERABILES, DOCTISSIMI!

JUVENES LITERARUM DISCIPLINARUMQUE STUDIIS OPERAM DANTES, EXOPTATISSIMI, COMMILITONES AMICISSIMI!

VOS DENIQUE CIVES ET HOSPITES, QUOTQUOT HUC CONVENISTIS, AUDITORES OPTATISSIMI!

Plures forsitan mirabuntur, nonnullos forte taedebit, me, hoc quo vivimus tempore, nunc praesertim, quum sermo est uniuscujusque arbitrio permittere, utrum latina lingua utatur nec ne, publicam orationem dicentem, hac adhuc lingua uti. Optandum ab omni parte me judice foret legitimum linguae latinae usum lege quoque abrogari, quandoquidem revera, examinibus tantum promotionibusque pro parte exceptis, in medica saltem facultate, jam prorsus fere in desuetudinem abierit. Quamdiu autem lex nostra medica, nondum abolita, vigere existimari debet, tamdiu, ut mihi videtur, illi nos obtemperare, tamdiu quoque nos latina lingua uti oportet, nisi sontica caussa prohibeat, quominus secus faciamus. Talem vero caussam tunc non adesse opinor, quando latine sententiam nostram clare satis ac perspicue exprimere possumus. Permulta, cum in doctrinis physicis universe, tum in iis earum partibus, quae magis speciatim res medicas

tractant, argumenta inveniri, de quibus latino sermone clare et dilucide agere nequeamus, id, ut mihi videtur, optimum est argumentum, ut eo in posterum non utamur. Brevi, quod speramus simul et confidimus, hodiernam legem alia et melior excipiet, prouti ab omni parte necessitas jubet.

Argumentum, quod hac hora mihi tractare in animo est, istiusmodi est, ut sine difficultate latine tractari possit, quod si non ita fuisset, ne momentum quidem dubitassem belgico sermone verba facere; atque inique de me judicarent isti, qui ex hoc latinae linguae usu rationem ac sensum dijudicare vellent, quae sequi mihi in animo est; ac si latina lingua utentes semper temporis acti laudatores essent, et statum rerum praesentem servare cuperent, dum ille contra, qui patrio sermone utitur, *hac re* progressui se favere indicaret. Quodsi mihi Deus vitam incolumem servet, me omnibus ostendere posse spero et confido ad progressum continuum indefesso gradu sed caute me usque tensurum esse. Quae imperfecta sunt aut vitiosa, ostendam, ubi ea inveniam; ut emendentur nitar, quantum mihi vires sufficiant, nec quiescam antequam revera sublata fuerint.

Argumentum, quod hoc tempore tractaturus sum, agit *de chirurgicae et obstetriciae disciplinae in Academia Rheno-Trajectina adminiculis, eorumque amplificatione optabili.*

In qua re exponenda vestra precor mihi adsit benevolentia, Auditores optatissimi. Multa profecto in oratione mea desideranda adhuc, multa imperfecta sunt; indulgete vero mihi; feci quae potui, non quae volui, meliora facere temporis angustiis prohibitus sum.

Ut emendarentur atque ampliarentur academica instituta, medico usui destinata, en quod semper nimis cito defunctus Mulderus, cujus memoria et nunc nobis omnibus cara est, toto animo optabat. Licet industria ejus atque assidua diligentia nequaquam, uti merebatur, remunerarentur, semper tamen indefessus manebat ad attingendum summum illud, quod ei erat in votis. Quem tamen finem Muldero attingere non licuit, quum eo ipso tempore, quo conari potuisset repraesentare ea, quae optima judicaret, gravis morbus eum corripuerit, qui intra paucos dies vitae finem imposuit. Mors ejus clades insignis tum Academiae, tum omnibus qui, quantum valeret, cognoverant, sed insignis praesertim iis, qui intima

amicitia cum eo conjuncti erant. Mihi semper non tantum praeceptor erat humanissimus, sed et carus amicus; semper eum et ego et omnes tristi animo recordabimur, semper, quoad potero, ejus vestigia premere conabor.

Defuncti Mulderi locus per plures menses vacuus manserat, quum discipulus, qui illi carus fuerat, ad eum occupandum vocabatur. Multi vestrum Clarissimum von Baumhauer cognoverunt, sciuntque eum omnes intendisse vires ut decessoris vestigiis instaret; sciunt quoque ejus conamina jam in initio felici eventu coronari. Et ille clare perspexerat permultas et magnas rimas institutiones nostras academicas ducere; nil quoque ei optatius erat, quam vitiis istis medicinam quaerere, et remedia adhibere, quibus penitus refici possent. At vero aeque minus atque ille, cui successerat, voti compos factus est; et illum vehemens morbus corripuit, brevique e medio sustulit.

Iterum nunc munus vacabat, donec ego ad illud gerendum vocarer. Num bene munus gerere potero? Num omnia efficiam, quae a praecessoribus meis, si vixissent, facta essent? Persuasum mihi est, me hoc tempore nondum disciplinas, quas tradere jubeor, ita docere posse, ut ab omni parte satisfaciam iis, quae hodierna scientiae conditio poscit; persuasum mihi est in institutione mea plura adhuc imperfecta reperiri posse; simul autem scio industriam et indefessam perseverantiam multum valere; scio nos ea, quae facere volumus, plerumque quoque facere posse; et sincerum meum usque desiderium erit, strenueque conabor disciplinarum tradendarum munere jam mihi imposito ita fungi, ut ea, quae hodie in istis disciplinis postulàntur, praebere possim; sed omni ope simul nitar ea obtinere, quibus istis scientiae conditionibus satisfacere queam. Ut enim scopum feriat institutio, omnia adsint oportet, quae ut feriatur requiruntur, tum creber detur locus videndi ac sese exercendi. Jam vero? atqui hîc praebetur locus ille? Doleo profecto responsum, quo huic quaestioni respondeam, nequaquam, quale optarem, esse posse. Multa, quin plurima, mutari debebunt, antequam instituta nostra talia esse queant, qualia esse oportet. Quid enim theoreticae lectiones, etiamsi ab omni parte cum praesenti doctrinae statu conveniant, juvabunt, nisi illis theoreticis lectionibus practica simul institutio, et quidem latiori vocis sensu accepta, jungi possit?

Quodsi de medicina in universo valet, valet praesertim de iis doctrinae partibus, quae meae curae mandatae sunt, nempe de arte chirurgica et obstetricia. Nemo profecto bonus chirurgus, nemo peritus obstetricator fiet legendo tantum, etiamsi optimis libris utatur, eosque perfecte cognoverit. Hoc ut fiat, opus est ut videamus, et quidem multa videamus, sed simul ut ipsi agamus necesse est, omnimoque dolendum in praesenti rerum statu hujus rei non satis rationem haberi posse.

Omnis academica institutio, si saltem academia *Universitatis* nomine digna esse velit, revera liberalis esse oportet. Multiplex ibi adesse debet occasio sese ab omni parte exercendi, et totam artem, quam nobis comparare cupimus, addiscendi. Non necessarium esse deberet in peregrinis regionibus ea addiscere, quae in ipsa patria non aeque bene addisci possunt. Nonne magna in eo injustitia sita est, quod illi tantum, quibus non deest pecunia, iter in peregrinas regiones facere queant, atque in externa universitate addiscere ea, quae domi prorsus non, aut imperfecte saltem addiscuntur, dum alii, ingenii dotibus hosce fortasse longe superantes, ea carent occasione, quum sumtus necessarios in iter impendere nequeant?

Quomodo ille cui tradere disciplinam mandatum est, eam ut oportet tradere poterit, deficientibus remediis, quae requiruntur ut institutio bona sit ac frugifera? Quo tandem modo aliquis bonos chirurgos et obstetricatores formare poterit, cui deest occasio illis omnes aut plurimos saltem, qui occurrunt, casus monstrandi, qui iis facultatem agendi sufficientem praebere nequit? Quomodo boni chirurgi orientur, ubi subinde tantum operatio instituitur, ubi aptus desideratur locus, quo juvenes exercitationibus in cadavere factis addiscant ea, quae in vivis dein periclitaturi sunt?

Mihi proposui primum de instituto chirurgico agere, ut deinde de obstetricio verba faciam.

Si in nosocomio academico cubicula accipiendis aegrotantibus, ad forum chirurgicum pertinentibus, destinata percurrimus, sponte exiguum illorum spatium, ne de prava eorum constructione verba faciam, ante oculos venit. Occupatis omnibus, qui in illis adsunt, lectulis, locus datur viginti quinque circiter aegrotis. Quodsi ab illo numero eos, qui oculorum morbos patiuntur, eosque qui institutioni clinicae non aut parum tantum apti sunt, talesque in nosocomio semper dantur, abstrahimus, tunc non nisi

exiguus admodum numerus aegrotantium revera clinicae institutioni inservire valentium remanet.

Non apta occasio datur, eos, qui ab oculis patiuntur, seorsim collocandi, et nihil est, quod tantopere urget; nulla occasio aegrotantes syphiliticos ab aliis separandi, unde necesse sequitur me ejusmodi aegrotos sufficienti numero recipere nequire. Duo dantur cubicula, in quibus isti, qui oculorum morbis laborant, recipiuntur, sed quot aegroti? Tres aut quatuor ad summum in utroque. Evenire igitur potest, ut aeger in quo cataractae operatio fuit instituta prope alium aegrotantem, qui ophthalmia gonorrhoica correptus est, decumbat; et si majori numero tales aegrotantes recipiuntur, tunc inter alios aegros chirurgicos collocandi sunt.

Policlinicum sic dictum, quamvis in meliori versetur conditione, multumque adhuc extendi queat, ut per se patet, eodem gradu utile non esse potest, quo clinici aegroti prodesse valent; sufficit vero ad addiscendam quam vocant chirurgiam minorem. Ab eo autem, qui gradum chirurgiae doctoris sibi comparare velit, plura desiderantur, quam ut minorem chirurgiam exercere possit; artem toto ambitu cognoscat oportet, et hancce cognitionem, ut in clinico chirurgico sibi parare queat, undique necesse est.

Clinicum nostrum chirurgicum non tale mansurum esse, quale nunc est, hoc quidem pro certo habendum; mutationes orituras esse non dubitandum, brevi vero eas orituras speramus, nam quoque hoc respectu cavendum ne sero medicina malo paretur.

Ut bonum sit institutum prorsus necesse erit, ut occasio detur quinquaginta ad minimum aegrotos vere chirurgicos in clinicum recipiendi; viginti quinque circiter syphilitici, talesque qui ab oculis laborant eodem numero recipi possint oportet. Pro paucis istis, maleque constructis cubiculis, quibus huc usque usi sumus, octo saltem vel decem ampla cubicula continere debet clinicum chirurgicum, talia ut in quoque decem circiter aegrotantes aptum locum inveniant. Balnearia adsint oportet, hucusque plane deficientia, ita ut, etiamsi vellemus, balneum aegrotanti praescribere nunc fere non possimus.

Est quoque valde inepta consuetudo aegrotantes, uti nunc facere cogimur, famulorum curae prorsus relinquere; detur occasio oportet ut in ipso

nosocomio habitet medicus, qui in omni casu ad auxilium ferendum promptus sit, quod nunc non raro nisi aliquo jam praeterlapso tempore obtinet. Ita se res habet in omnibus fere peregrinis academiis, quot ut haud secus in nostra obtineat utique optandum.

Quae si facta fuerint, quando simul policlinicum bonum est, satisque extensum, institutio chirurgica revera utilis erit, et proposito respondebit.

Quae mihi vires sunt semper impendam ad institutum eo, quo dixi, modo instructum obtinendum, dum mihi prorsus persuasum est hunc in finem tum Amplissimorum Virorum, academiae nostrae antistitum, qui semper salutem academiae sibi ante omnia cordi esse ostenderint, qui, si potuissent, necessarias mutationes jam faciendas curavissent, tum eorum, qui urbi nostrae praesunt, auxilium mihi nunquam defore; persuasum mihi est utrosque, ut servetur academia, omnia, quae facere possint, facturos esse ad praesentia instituta emendanda.

At vero etiamsi adsit occasio sufficientem aegrotantium numerum in clinicum recipiendi, unde talis aegrorum numerus habebitur, et nonne saepius cubicula aut vacua erunt, aut aegrotis institutioni parum valentibus repleta?

Verum omnino est in nostra urbe pauperes pro magna parte male de nosocomio judicare, eosque saepius domi summa inopia versari malle, quam in nosocomio curari. Praejudicata ista opinio non ita facile eruenda est, nec brevi tempore deleri poterit. Multa tamen fieri possunt, quibus aegrotantium numerus in nosocomio curatorum augeatur. Quod ut fiat libere adeundi facultas omnibus tribui debet, nec opus esse ut dies pro dimidia parte vel totus praetereat, antequam aeger nosocomium possit intrare, uti nunc subinde fit; atque ab altera parte remedia minus facile talibus aegrotantibus essent tribuenda, qui melius in nosocomio possent curari. — Tunc quidem mirandum esset in urbe, quam quinquaginta millia incolarum habitant, in qua pauperes nequaquam desunt, in tali urbe sufficientem aegrorum chirurgicorum numerum non reperiri. Sed non ex ipsius tantum civibus aegri quaerendi sunt, multi alii peregre advenient, quando sciunt omnes sine ulla difficultate nosocomium intrare posse, et quando non amplius requiritur ut vel pagus vel oppidum, quod habitant aegri, sumtus solvat eorum curationi destinatos, quo fit ut saepe aegrotantes ex iis locis in nosocomium mittere vel nequeant vel nolint.

Utinam semel, brevique speremus, quae optavi vera fiant; utinam institutum obtineamus chirurgicum tale ut optimis in aliis locis institutis aequiparari possit; utinam brevi eluceat dies, quo non amplius nos pudeat opus sit peregrinum in clinico nostro circumducere, mirantem in tanta urbe tam imperfectum dari institutum, cum sciat in aliis multis urbibus longe minoribus clinica inveniri, quae nostrum, quod ad amplitudinem et casuum occurrentium gravitatem attinet, longe superant.

Jam ad institutum, quod ad docendam practicam artis obstetriciae partem destinatum est, transeuntes, et hîc multa vitia inveniemus, quibus tamen facilius, minorique pretio subveniri poterit.

Numerus mulierum, quotannis in clinicum obstetricium venientium, vulgo circiter sexaginta erat, nunc autem, uti jam superiori quoque anno, parumper major factus est. Jam per se satis exiguus hic numerus est, et optandum profecto esset eum totum ad practicam artis obstetriciae partem addiscendam inservire posse, quod tamen neutiquam locum habet: clinicum quovis tempore cuivis foeminae auxilium petenti patere necesse est, neque uti nonnulli voluerunt feriarum tempore claudendum est, quod uti cuivis, bene de re cogitanti, facile patebit, optimum remedium esset ad nullas omnino gravidas amplius accipiendas. Per has ferias, itaque per quatuor aut quinque anni menses, disciplina obstetricia tradi nequit, unde necessario sequitur non paucas mulieres a medicinae candidatis aut non videri, aut tantum ab uno horum alterove, qui forte fortuna in urbe remanserit. Quum numerus eorum, qui medicinae candidati vocantur, hoc tempore tam exiguus sit, eorum quisque, velit modo, plures partus observare poterit; certum vero non est eum numerum semper tam exiguum fore, et quo major fit eo minor videndi occasio et sese exercendi redditur; quae res paucos ante annos obtinuit, quo tempore nemo fere, etsi optima voluntate praeditus, plus quam octo vel decem ad summum partus toto anno durante observare potuit. Eum numerum justo longe minorem esse, quisque facile mecum conveniet. Quomodo iis, qui viginti circiter parturientibus opem tulerunt, aut eas parturientes viderunt, facultatem tribuere poterimus totam artem obstetriciam exercendi, atque in omni casu, difficillimo quoque talique, quem nunquam ante viderunt, suo tantum consilio ducti agendi? Et utinam omnes 20 mulieribus opem tulissent! Plures mihi

innotuerunt artis obstetriciae doctores, qui, quo tempore doctores creati sunt, tot partuum numerum non viderant, multo minus tot parturientibus opem tulerant; et nihilominus iis, dummodo possideant theoreticam lege postulatam doctrinam gradus artis obstetriciae doctoris tribuendus est.

Quum jam ita difficile sit sufficientem numerum partuum naturalium, quos vocant, observare, idem, et multo magis quidem, valet de partubus sic dictis praeternaturalibus. In clinico, in quo quotannis circiter sexaginta parturientes auxilium petunt, mulieres ut plurimum sanae, juniores, corpore bene conformato praeditae, multum quod praeter naturam est accidere nequit. Non raro plures praetereunt menses, quibus ne quidem ullus instrumentalis aut praeternaturalis, ut dicunt, partus observatur. Per spatium sex annorum, in quo longe majorem numerum partuum hîc obviorum aut observare aut terminare potui, bis tantum, ne de aliis rebus mentionem faciam, versio infantis in pedes instituta est; partus forcipis ope ad terminum perducti paullo frequentiores erant, sed felix jam ille, qui talium partuum duos vel ad summum tres per totum annum videre potuit, felix dicendus, cui semel forcipem applicare contigit. — Pars dimidio major eorum, qui artis obstetriciae doctores lege creantur, nunquam versionem instituit, quin multi tali operationi nunquam interfuerunt. Postulat nihilominus lex ut quisque duos minimum praeternaturales partus ipse terminaverit, dum, quod partus secundum naturam decurrentes attinet, ejus tantum praesentiam poscit, neque rogat utrum auxilium tulerit, an viderit modo. Quasi sola praesentia sufficeret, quasi videndo tantum peritia, qua nemini artem factitare cupienti carere licet, addisci posset! An igitur omnes partus solius naturae viribus ad finem perducti sibi invicem similes sunt? Nonne sexcenties ipsa natura a norma discedit? Nonne in quovis fere partu decursus plus minusve modificatur? Et in omni tali casu justa exercitatione carentes peritia quoque carebimus. Qua tandem ratione fieri potest, ut hîc, ubi tam pauca accidunt, quae contra naturam sunt, artisque auxilium postulant, quisque legi satisfaciat? Hoc autem minoris esset momenti: ut legi satisfaciamus, facile hunc illumve practicum obstetricatorem adire possumus, eoque ducente semel, aut bis si opus est, forcipem applicare, vel si id non succedit, instrumento ab obstetricatore applicato, saltem tractiones instituere, et tali ratione ipsi partum ad finem

perducere. Neminem vero tali modo obstetricatorem fieri, etiamsi gradus artis obstetriciae doctoris ei tributus fuerit, quisque mihi assentietur.

„Talibus hominibus doctoris gradus non concedendus est," dixerit fortasse quispiam, „iique tantum doctores creandi sunt, qui revera non „theoreticae modo, sed practicae quoque artis obstetriciae partis peritos se „esse ostenderint." Et bene dixerit, ita esse deberet, sed tali ratione agentes ab omni parte injusti essemus. An licet nobis excludere eos, quibus occasio ulterioris ac justae exercitationis defuit? Caussa igitur, qua plurimi artis obstetriciae doctores tam parum parati practicae vitae curriculum intrant; caussa, quae facit, ut casus maxime momentosos, eos in quibus non raro ab obstetricatoris judicio animique praesentia matris salus non tantum sed infantis quoque pendet, non prius fortasse observare poterint, quam practicam vitam jam inchoaverint; — caussa cur artis obstetriciae doctor practica cognitione simplici chirurgo saepe inferior est, quin imo a perita obstetrice interdum discere potest; — haec, quam dico, caussa non in eo ipso est quaerenda, non est quaerenda in iis, qui legibus obtemperantes secundum legis praescripta examina instituere debent, et unumquemque admittere coacti sunt, qui legi satisfacere possit, — quaerenda tantum est in *instituto obstetricio admodum imperfecto.*

Quod primum ad spatium attinet clinico obstetricio destinatum, satis superque notum est, quot quantaque in eo desiderentur. Eo excepto cubiculo, in quo parturientes recipiuntur, unum tantum remanet cubiculum, in quo tum puerperae, tum gravidae, quae noctem in clinico degunt, tum eae, quae aliquo ante partum tempore recipiuntur, remanere coactae sunt; cubiculum ejusmodi in quo septem ad summum lectuli apte collocantur, nimisque jam exiguum, ubi septem in eo puerperae degere debent; saepiusque vidi per noctem in parvo eo spatio decem ad duodecim mulieres habitare, ita ut duae in eodem lectulo decumbere deberent. Noxias, quas tam exiguum spatium afferat, indicare non opus erit, unicuique eae satis manifeste apparebunt. Et si jam nunc spatium longe minus est, quam esse oportet, quid tunc, quando gravidarum numerus increscit, quod, opportunis consiliis captis, procul dubio eveniet?

Instituti, quale nunc est, noxiae, eo tempore magis adhuc conspicuae fiunt, quo dirus iste puerperarum morbus, febris puerperalis dictus, saevire

incipit, ut ante annum et dimidium accidit. Nullum datur cubiculum, in quo tales mulieres ab aliis separatae curari possint, ita ut tum istae, quae aeque ac aegrotantes brevi ante pepererunt, tum eae, quae partum quotidie exspectant, quaeque jam in clinicum receptae sunt, saevi istius morbi imaginem continenter ante oculos habeant, semperque metu vexentur, ne, unam post alteram morbo correptam, plerumque brevi tempore e medio sublatam videntes, et ipsae morbo corripiantur.

Quis est qui momentum, quod animi conditio, quod terror et metus ad morbum procreandum habeant, negare vel possit, vel audeat? Et, quod peius adhuc, quis est qui morbum non contagiosum esse ostendere queat? In febre puerperali contagium produci, talique modo morbum ab una in alteram transmitti posse, plurimi pro certo, aut saltem admodum verisimile, habent auctores; et nihilominus aegrotantes a sanis segregare nequimus. Nulla occasio tali epidemia orta alius cubiculi eligendi, quod consentientibus omnibus prorsus necesse esset. Nonne vero, ut ante aliquot annos necessitate coacti fecerunt, totum clinicum in alium locum transferri potest, donec cubiculum infectum a contagio purgatum sit? Hac autem ratione metus necessario augetur. In ipso clinico obstetricio adsit cubiculum amplum aegris recipiendis aptum, in quod puerperae, suspicione febris puerperalis orta, transferri possint. In clinico praeterea duo ad minimum ampla cubicula adesse oportet, quorum alterum ad puerperas, alterum ad gravidas recipiendas inservire possit. In alio cubiculo quatuor simul parturientibus auxilium ferri posse oportet. Verum quidem est hodie numquam quatuor parturientes eodem tempore adesse, facile autem tale quid evenire poterit aucto earum numero.

Primum igitur quod requiritur spatium sufficiens est in quo recipiantur mulieres, occasio puerperas a gravidis segregandi, aegrotantes quoque a sanis. Quale spatium si in nosocomio nostro inveniri non potest, et inveniri me judice nequit, extra nosocomium quaerendum est, omnesque semper vires intendam ad mutationem istam obtinendam, quam puerperarum salus ab omni parte requirit.

Etiamsi vero spatium, in quo recipi mulieres possint, emendatum sit atque amplius factum, nondum peractum negotium erit; hac enim ratione earum, quae auxilium invocant, numerus non major redditur. Intelligi

prorsus nequit, quomodo in urbe, quam quinquaginta millia incolarum habitant, et quae pauperibus abundat, uti satis superque notum est; in urbe, ubi quotannis mille et quingenti infantes gignuntur, quorum centum et viginti ad centum et quinquaginta extra matrimonium procreantur; ubi plus quam trecenti partus quotannis in Dei gratiam, ut dicunt, perficiuntur; in tali urbe sexaginta tantum ad septuaginta mulieres auxilium in clinico obstetricio invocare, ubi omnia, quibus indigent, inveniunt, longe melius quam domi suae invenire possint; — idque minus adhuc intelligitur si a parvo isto numero quintam fere partem detraxerimus, quum quotannis plures aliunde advenientes gravidae in clinicum recipiantur, quo facto ex tota nostra urbe ne quinquaginta quidem tocoeomium adeuntes remanebunt. Quodsi hac in re nostram urbem, aut potius hanc non tantum sed et alias quoque patriae urbes, academia praeditas, cum aliarum regionum oppidis comparamus, exiguus hicce numerus magis adhuc animadversionem nostram excitat. In nonnullis Germaniae urbibus, quas incolarum numero bis terve urbs nostra superat, in tocoeomia academica longe plures quam hîc gravidae recipiuntur. In urbe Pragae quotannis plus quam duo millia mulierum in tocoeomium receptarum pariunt, et tamen istud oppidum vix centum et viginti millia incolarum continet. Quaenam igitur caussa est, cur eatenus patria nostra peregrinis regionibus hac in re sit postponenda, et qua ratione vitium illud emendari poterit?

Maxima pars pauperum tum in nostra urbe, tum in aliis quoque patriae nostrae, non nisi summa necessitate coacta nosocomium adit; est praejudicata profecto opinio, quae, uti jam diximus, sensim tantum paullatimque, si et nosocomiorum institutio congrua, et aditus introire cupientibus facilior et celerior factus fuerit, successu temporum poterit deleri.

Quod si de nosocomiis valet in universo, magis adhuc de tocoeomio verum est; plurimas gravidas clinicum obstetricium adire recusare constat; praejudicata illa opinio cum tempore speramus evanescet, in praesenti quidem nimis pervulgata est, quam ut ex omnium animis prorsus eripiatur. Dantur vero et aliae caussae, quae tolli omnino poterunt, et de his tantum nunc agere volo. Inter illas caussas primum fere locum tenet, quod in instituto academico, in quo liberalitatem vigere oportet, minime inveniri deberet: nempe *rei pecuniariae inopia*. Exigua summa est, quae in diversas

medicinae partes impendi potest; sumtus quotannis in clinicum obstetricium impensus paucorum centenorum florenorum summam excedere non debet, et ex summa illa non tantum instrumenta, quae requiruntur, paranda sunt, sed et cubicula bene instruenda atque sufficienti statu retinenda; eadem porro pecunia non solum tum ignis et lumen, tum vestimenta tegumentaque et medicamina, quibus opus est, solvenda, sed inde quoque gravidis puerperisque alimenta quaerenda sunt, quorum alimentorum sumtus, pro exiguo numero earum, quae in tococomio nostro parturiunt, quotannis non minus quam quingentorum florenorum summam aequat.

Ex omnibus hisce sequitur nunquam fere gravidas aliquo ante partum tempore in tococomium recipi posse, sequitur etiam eas exercitationibus obstetriciis plerumque inservire non posse. Haud sane magni momenti est semel iterumque infantem nascentem videre, dari quoque ante omnia debet occasio observandi ipsius graviditatis decursum. Ab omni igitur parte necesse est ut jam aliquo ante partum tempore gravidas in clinicum recipere possimus, quod hodie non nisi rarissime fieri potest. Gaudeo autem me hic coram omnibus opinionem proferre posse, hac in re verosimiliter brevi notabilem emendationem esse exspectandam, et a benevolentia eorum, qui Nosocomii urbani negotia gerunt, omnia, quae concedere possunt, exspectemus; nunquam vero obliviscamur ea, quae fieri nequeunt, ab iis roganda non esse.

Hocce sublato obstaculo, aditu libero omnibus gravidis, quousque saltem requiritur, breviori longiorive ante partum spatio patente; si non amplius cogimur anxie calculare num forte gravida aliquot ante partum hebdomadibus clinicum intret, aut puerpera paullo diutius in eo remaneat, summa instituto obstetricio impensa non nimis exigua erit, et, quod pluris adhuc momenti, tunc multum jam factum erit ut numerus partuum notabili ratione increscat. Quae enim caussa est quare in aliis oppidis, quae nostra urbe, quod ad incolarum numerum attinet, longe inferiora sunt, major gravidarum numerus in clinica obstetricia recipiatur? Num omnes hae ex uno oppido proveniunt? Minime vero; magna earum pars ex vicinitate advenit, idemque etiam hîc obtinere poterimus, si cognitum fuerit gravidis jam aliquo ante graviditatis terminum tempore tococomium intrare licere. Hae quoque mulieres amplam exercitationis opportunitatem praebebunt,

nam raro tantum fiet ut mulieres, non in tococomium receptae, etiamsi moribus maxime dissolutae, ante partum saepius in clinicum veniant, ut explorationem tum externam tum internam subeant; quod apud eas tantum obtinere potest, quae in ipso tococomio degunt.

Altera ex caussis, quibus tam paucae gravidae in clinico auxilium quaerant, ubi tamen earum conditio ab omni parte praeferenda est conditioni, in qua domi versantur, quaerenda est in magno eorum numero, qui antea cuivis partui adstabant; sola hac caussa multae retinebantur, quae alioquin procul dubio venissent, sola hac caussa nullae fere nuptae tococomium intrant.

Antea prorsus necesse erat ut cuivis partui quatuor medicinae candidati praesto essent, idque necesse fuit ob majorem eorum numerum, nunc autem candidatorum numero longe minori facto hocce obstaculum sublatum est. Nunc si apud singulam parturientem duo adsunt, quisque longe plura adhuc videbit quam antea; si duo tantum adsunt tococomii metus et fastidium sensim sensimque evanescet. Hoc autem paucis mensibus nondum ita fore, aliquot fortasse annos requiri, admodum verisimile est; scimus enim omnes quam difficile sit praejudicatas opiniones non ex vulgarium tantum, sed ex humaniorum etiam animis evellere; sed etiamsi difficulter evellantur in dies tamen vim suam amittunt, et sic etiam praejudicata illa et apud multas, quin plurimas vigens, de tococomio opinio successu temporis, et brevi quidem ut speramus, delebitur.

Jam vero si in posterum duo tantum cuivis parturienti praesto sunt, hujus mutationis major parturientium numerus non sola erit salutaris sequela, sed iis quoque qui partui intersunt longe optabilius est, quod non majori simul numero adsint. Quid enim, vulgo saltem, locum habet, quando quatuor, aut ut aliquando evenit quinque vel sex assistentes, ut dicuntur, adsunt? Tam facile tunc tempus confabulando terimus, neque utilibus rebus occupati sumus, saepeque alter libenter alteri curam relinquit explorationem instituendi; ita ut antea non raro factum sit, ut unus aliusve per plures horas partui interfuisset, nec semel ipse explorasset. Dissipabantur nonnunquam decem pluresve horae, quem ad finem? Ut videretur, quomodo infantis caput et truncus nascerentur, quod profecto longe minoris est momenti, quam accurata totius partus decursus observatio. Et etiamsi plurium adsistentium praesentia non id efficiat ut tempus desidiae

detur; etiamsi quisque libenter explorare velit, tali explorationi in casu modo allato non apta occasio datur, quia nequaquam licet mulierem tam saepius explorare, neque explorationem tantopere producere, quantopere a novitiis, si aliquid distinguere velint, fieri solet et debet. Si contra duo tantum adsunt, eorum uterque partus decursum accurate observare poterit, tunc iste qui et senior est, et majorem jam experientiam sibi comparavit, juniorem in explorando adjuvare poterit; tunc facilius, quam si plures adsunt, per libera intervalla, rebus utilibus occupati erunt, multaeque horae, per quas non raro in tococomio morantur, non amplius prorsus perditae erunt. Si praeterea remanenti tempore exercitationes in phantasmate instituuntur, et instrumentorum cognitio addiscitur, illud tempus non vacuum erit, tunc tococomium revera exercitationis aptam occasionem praebebit.

Hac ratione practica artis obstetriciae pars in academia nostra revera utilis fiet, et scopum feriet; simul quoque firmiter credo hac demum via sufficientem parturientium numerum obtineri posse. Ut iis, quae in instituto nostro desiderantur, prospiceretur, proposuerunt ut medicinae candidati etiam extra nosocomium parturientes observarent, iisque auxilium ferrent. Cujus autem auspicio partus istos observabunt? Auspice obstetrice? Nemo profecto erit, qui desideret. Auspice eo, cui tradere disciplinam obstetriciam in academia nostra mandatum est? Hoc fieri nequit, tempus enim illi prorsus deesset. An igitur partubus illis aderunt auspice alio quovis obstetricatore? Et hoc fieri non potest quin academicae institutioni magnopere noceatur. In ipso tococomio numerus partuum tantus esse debet, ut justae exercitationi sufficiat, et, uti vidimus, hunc scopum, si non statim saltem sensim sensimque, attingere poterimus. Sed quoque tunc unius adhuc rei cura habenda erit, ejus nempe ut medicinae candidatis occasio praebeatur partus sic dictos praeternaturales numero satis magno videndi et terminandi. Hoc obtinere poterit, quando partus urbis sumtibus locum habentes, auspice eo, qui disciplinam obstetriciam tradere debet, geruntur. Tunc in quovis casu difficiliori ejus auxilium invocaretur, tunc ille cuivis partui praeternaturali adesset, et candidatis occasionem talium partuum etiam extra clinicum observandi et finiendi praebere posset.

Quae hic proposui non facile fortasse instituentur, spero tamen fore ut

propositum illud temporis lapsu, bene enim scio hoc in praesenti fieri nequire, revera locum habeat.

Hucusque in serie lectionum in academia nostra habendarum nulla mentio facta est *de morbis mulierum et infantum*, sed cuivis relinquebatur ut semet ipsum, quantum posset, exerceret. Etiamsi dictae medicinae partes non ad meam provinciam pertineant, si stricto ac vulgari sensu accipitur, pertinent omnino ad eam liberiori et ampliori sensu acceptam; et revera omnia, quae tum mulierem spectant, tum propriam muliebrem vitam, ad obstetricatorem omnino pertinent; nec minoris momenti isti morbi sunt, qui prorsus aut praesertim saltem infantili aetati proprii sunt. Utraque morborum species digna omnino est, quae separatim tractetur, ad quod faciendum vires mihi sufficiant opto.

Multa profecto requirentur ad obtinendum institutum tum chirurgicum, tum obstetricium, quale supra depinxi; sumtus, ut per se patet, majores fient, fructus autem, quos tunc feret institutio, horum omnium optima plenaque remuneratio erunt; et si a summa in patria potestate mutationes istae obtineri nequeunt, quandoquidem ab ista potestate subsidia pecuniaria majora concedi non possunt, tunc Rheno-Trajectini incolae, speramus sed exspectamus simul, ostendent scientias se doctrinasque magno pretio habere, atque semper paratos esse tam urbis saluti, quam academiae, quae nunc per duo jam saecula floruerit, quantum possint prospicere.

Ex intima animi convictione ea, quae supra locutus sum, dixi; aperte ac libere, quae nobis desunt, ostendi, et, quantum potui, indicavi remedia, quibus deficienti succurrere possimus. Veritati me, quantum scio, fidelem semper praestiti; nemini ingrata sit veritas.

Eorum, quae hac occasione dicere mihi proposui, restat altera pars eaque sane gratissima. Quidni enim Vos, Viri Amplissimi, lubenter compellarem, utpote qui me muneri, quod gero, parem judicastis, Regique me ut crearer commendare voluistis! Sentio muneris meis humeris impositi gravitatem, scio multa a me expeti, quorum peritia usu tantum et experientia comparatur, et quibus rite docendis maturior aetas quam mea magis fortasse par esset. Vel sic tamen spes, quam in me posuistis Viri Am-

plissimi, ne admodum Vos fallat, quoad possum studebo. Utinam mihi vires suppeditent ut dignum me praestem exspectationibus vestris. Scio equidem et probe sentio mihi multa deesse, sed eo majori teneor desiderio addendi ea, quae adhuc in me desiderantur; cui desiderio, quo semper flagrabar, quum jam operâ vestrâ satisfaciendi locus mihi datus sit, Vobis per totam vitam gratias agere me jubebit mens laetis exspectationibus plena. Etiamnunc tamen vestram imploro indulgentiam, nec frustra me implorare autumo. Locus enim, in quo me collocastis, istiusmodi est, ut nisi pedetentim progressus faceremus, doctrinae copiam continenter augeremus, meliora inveniremus et ingenium nostrum in dies excoleremus, ludibrio essemus iis, quos instituere nos oportet.

Quodsi tabernaculum vitae in disciplinarum studiis ponere, aliis prodesse potuero, vestrae munificientiae, Viri Amplissimi, id me debere ex animo profitebor; Vobis vitae meae felicitatem debebo, quum me honorifico munere ornaveritis, quo nihil, fateor, mihi optatius vel fuit, vel hodie est.

Quod munus ut honorificum est accipere, sic honorificentius est digne probeque gerere: atque equidem munere, quo me decorastis, ita fungi studebo, ut quum jam in praesenti dignus judicer fide vestra, in posterum cum benevolentia vestra favorem amicitiamque mereri videar!

Jam ad Vos me converto, Viri Clarissimi, jam Collegae mei aestumatissimi, quondam, pro parte saltem, per longius breviusve temporis spatium Praeceptores carissimi! Credite me cum reverentia quadam dulce mihi illud Collegae nomen effari. Accipite quaeso cum benevolentia recens collegio vestro adscriptum! Quid? Benevolentiam erga me vestram invocem? Praeteritorum me immemorem jure dixissetis, si Vos mihi propitios esse vellem, deque futuris vota facerem. Maneat precor idem vester erga me animus; benevolentia ista dignum me gerere assidue, credite, conabor.

Gratus me animus cogit inprimis Vos alloqui, Viri Clarissimi, qui quondam mihi dilecti Praeceptores fuistis, et in quorum me numerum jam relatum video. Saluberrimos fructus, quos ex institutione vestra discipulus percepi, collega non sum obliturus, sed pluris, si fieri poterit, aestimaturus sum; mihi vestro discipulo et multa quotidie addiscere cupienti auxilium vestrum ne denegete. Utinam semper Vos, Viri Clarissimi, benignos non tantum Collegas sed etiam Praeceptores inveniam!

De vestra in me amicitia, Collegae ex facultate medica, Viri Clarissimi Suerman, Schroeder van der Kolk, Loncq et Donders, si dubitarem impius essem, toties enim eam expertus sum, ut supervacaneum foret pro benevolentia vestra nova vota suscipere. Sinite me conatibus vestris addere meos, mihique infirmo fortasse pede progredienti Duces estote viae periti; nam eandem viam Vobiscum inibo, et eodem Vobiscum tensurus sum ad veram nempe sinceramque rerum medicarum scientiam. Hanc ut quam optime percipiamus et cum discipulis caris communicemus, accipite me socium, ardoris et studii plenum.

Vobis imprimis, Viri Clarissimi Schroeder van der Kolk et Loncq, solemni hac occasione justas, quas debeo, gratias imo pectore ago, non solum pro egregia institutione vestra, qua frui mihi contigit, verum etiam pro liberalitate et amicitia, quam in discipulum vestrum conferre voluistis. Vestram in me benevolentiam in posterum tantam imprecor, quanta gratia me Vobis devinctum esse sentio.

Te vero, Cl. Suerman, si ultimo loco alloquar, idcirco non videar de tuis erga me meritis aliquid detraxisse. Quae enim, quantaque sint, quae Tibi debeo, sentio equidem sed verbis exprimere non possum. Persuasum Tibi sit gratam acceptorum beneficiorum recordationem ad extremum usque vitae diem permansurum. Quodsi consilia tua saluberrima, et perspicientia, qua polles, naturae humanae mihi jam in gravissimis vitae temporibus praesidio fuerint; si hucusque nihil habuerim praeter gratam mentem, quo collata in me beneficia remunerarem, ne nunc quidem alia profiteri, aliaque promittere necesse est, praeter hoc, me ex ubere fonte experientiae tuae et consiliorum tamdiu avide esse hausturum, quam et per humanitatem tuam mihi licuerit, et Tibi a summo Numine vegeta senectus tributa fuerit. Te veneror, me sicut facis amare perge!

Paucis Te quoque alloquar, Carissime Donders, qui quamvis me prior facultati adscriptus, mecum tamen facultatis nostrae minimus natu es. Sit aetas, par utriusque nostrum, ratio, cur pariter quoque et conjunctis viribus agamus; quumque me in via ad honores praeiveris, de multis quoque mihi praeire et poteris et voles. Ita enim fore, propter amicitiam, quae inter nos intercessit, existimo, quam ut antea magni feci, sic in posterum quoque faciam: sim contra Tibi et ego gratus amicus!

Non possum, quin Tibi etiam, Patrue dilectissime, hac opportunitate gratias agam pro omnibus iis, quae a Te, quamdiu civium academicorum ordini adscriptus eram, et postea quoque, accepi. Sis mihi dehinc idem, qui hucusque fuisti, ut non consanguinitatis tantum, verum etiam amicitiae vinculis conjuncti simus!

Et quibus Te verbis compellem, optime Pater? Paucis sane aut nullis ut Tibi significem, quot quibusque me beneficiis Tibi devinctum sentiam, vel ut Tibi gratias agam pro cura in me posita, et sumtibus, quibus non pepercisti ut curriculum vitae, quod intrare ardebam, honeste feliciterque conficerem. Jam omnia quae sperasti, sat scio, ex voto processerunt; et si de munere, mihi mandato, maxima, qua potui, laetitia affectus sum, ejus laetitiae non minima pars inde orta est, quod felici sorte, quae mihi contigit, tuam simul felicitatem augeri sentirem. Toto pectore Deum optimum, maximum, precor ut diu Te incolumem servet, meaeque felicitatis testem, ut diu me conspiceris gravissimo munere digne fungentem!

Tandem ad Vos me converto, Juvenes ornatissimi, Commilitones amicissimi, quibuscum mihi via, quae ad scientiam ducit, erit ineunda. Insigni Curatorum quam in me posuerunt fide, et delectu Regis vocatus sum ut viam istam Vobis munirem. Audivisti me ingenue vitia institutis nostris inhaerentia enumerantem: utinam Vos etiam videretis ista vitia, nisi omnia, saltem pleraque esse sublata; sed etiamsi vigeant, nec fortasse statim corrigi queant, nos tamen, exiguo praesidio instructi, maxima conemur; utamur iis, quae in promptu sunt; et Vobis equidem consiliis monitisque, quantum potero, praesto semper esse studebo.

Finis, quo tendimus, pulcher est: ut afflicto humano generi opem feramus, ut miseriis mortalium subveniamus, en summum illud, quod nobis propositum est; et quo plura praesidia nobis undique comparaverimus, eo melius feliciusque consilium illud perficiemus. Scio equidem nondum omnia in me inveniri, quae jure posceretis; sed scio etiam me omnia esse facturum ut dignus videar, qui dux Vobis et praeceptor appeller. Omnem cognitionis scientiaeque materiem, quam vel ex studiis, vel ex usu rerum percepi, omniaque quibus valeo in vestrum usum conferam, nec operae curaeque parcam, ut boni chirurgi et obstetricatores evadere possetis: verbo, id efficere conabor, ut rite parati practicam vitam intrare possitis.

Quanam igitur ratione hac in re versabor, qualis erit necessitudo, quam inter non intercessuram esse cupiam? An tantum magistri locum teneam inter Vos? Minime vero; nam nec aetati meae, neque animo istiusmodi quid congruum esset. Praeceptorem me quidem Vobis fore cupio, sed amicus esse longe malo, quandoquidem mihi persuasum sit, nisi invicem amicitiae vinculis juncti simus, meam Vobis institutionem revera utilem esse non posse. Sed praeterita mecum reputans, non est quod precer, ut bono in me animo sitis: humanitatem vestram toties jam expertus sum, ut non dubitam, quin et postea mihi ea gaudere contingat. Sic et Vos multum contuleritis ad muneris, mihi impositi, gravitatem sublevandam.

Vobis denique, quotquot huc convenistis, Auditores humanissimi, gratias ago, quod et hoc loco adesse, et me disserentem audire voluistis. Sint verba mea, uti attente auscultastis, sic benigne quoque a Vobis excepta. Sitis, precor, diu florentis atque prosperae Academiae nostrae testes! Honorifico nomine, quo celebratur, magis magisque digna sit, ut revera aliquando dici mereatur *Scientiarum Universitas.*

DIXI.

SERIES LECTIONUM

IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA

HABENDARUM INDE A DIE III M. SEPTEMBRIS ANNI CIƆIƆCCCXLIX USQUE AD FERIAS AESTIVAS ANNI CIƆIƆCCCL.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

Encyclopaediae theologicae partem priorem tradet H. Bouman, diebus veneris, horâ X.

Theologiae naturalis, sive *Philosophiae de Deo*, *historiam recentiorem* enarrabit H. Bouman, diebus iovis et veneris, horâ IX.

Historiam Ecclesiae Christianae, imprimis *Societatis*, a Christo ad nostram usque aetatem, duce *Compendio* suo *Hist. Eccl.* Vol. I et II. (Traj. 1840 et 1844), enarrabit H. I. Royaards, diebus lunae et martis, horâ XII, mercurii, horâ II.

Patristicam, interpretando Justini M. *Apologiam* I et II, secundum *Chrestomathiam* suam *Patristicam*. Vol. II. Traj. ad Rhenum, 1837, docebit H. I. Royaards, diebus iovis, horâ I.

Jus ecclesiasticum, *v. commune*, *v. Nederlandicum*, explicabit H. I. Royaards, diebus iovis, horâ XII.

Critices praecepta ad *difficiliores S. S. locos* applicabit H. Bouman, diebus lunae, horâ IX.

Hermeneutices sacrae conspectum tradet H. Bouman, diebus martis, horâ IX.

Locos V. T. selectos interpretabitur H. Bouman, diebus iovis, horâ X.

Posteriores epistolas catholicas explicabit H. Bouman, diebus lunae et martis, horâ X.

Theologiam dogmaticam tradere perget H. E. Vinke, diebus lunae, martis et iovis, horâ XI.

Collocutionibus *de Theologia Paullina*, cum commilitonibus habendis, vacabit H. E. Vinke, die veneris, horâ XII et I. p. m.

Ethicam Christianam docebit H. I. Royaards, diebus lunae, martis et mercurii, horâ I.

Theologiam pastoralem tradere perget H. E. VINKE, diebus martis, iovis et veneris, horâ VIII.

Puerorum doctrinae Christianae initiis *erudiendorum* exercitationem instituet H. E. VINKE, die veneris, horâ XI.

Commilitonibus, *orationes sacras* habentibus, praesides aderunt H. BOUMAN, H. I. ROYAARDS et H. E. VINKE, diebus et horis, tum sibi, tum commilitonibus maxime commodis.

Publicis *disputandi* exercitationibus praeerunt alternatim, die mercurii, horâ I, H. BOUMAN, H. I. ROYAARDS et H. E. VINKE.

IN FACULTATE IURIDICA.

Ius Pandectarum tradet A. C. HOLTIUS, diebus martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, horâ XII.

Institutiones Iustiniani interpretabitur B. J. L. DE GEER, diebus lunae, martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, horâ VIII.

Historiam Iuris Romani tradet B. J. L. DE GEER, diebus lunae, horâ XII, iovis, horâ X, et saturni, horâ XII.

Encyclopaediam Iuris exponet B. J. L. DE GEER, diebus martis, mercurii et veneris, horâ I.

Ius civile Nederlandicum docebit J. VAN HALL, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ I.

Ius mercatorium et maritimum exponet J. VAN HALL, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ IX.

Rem iudiciariam et rationem procedendi in causis civilibus explicabit J. VAN HALL, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ X.

Exercitiis practicis, a provectioribus instituendis, praeerit J. VAN HALL, diebus lunae, horâ XII.

Praecipua iuris civilis Nederlandici principia, in usum eorum, qui arti chartularii sive tabellionis operam dare cupiunt, exponet J. VAN HALL, diebus martis, mercurii et iovis, horâ VIII.

Historiam gentium recentiorum politicam tradet I. ACKERSDYCK, diebus martis, iovis et saturni, horâ IX.

Statisticam I. ACKERSDYCK, iisdem diebus, horâ XI.

Oeconomiam politicam docebit I. Ackersdyck, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ XI.

Disciplinae Iuris naturalis fata et praecipua placita exponet G. G. Vreede, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ IX.

Ius publicum Batavum tradet G. G. Vreede, diebus lunae et martis, h. VIII.

Ius gentium et Europaeum G. G. Vreede, diebus martis et saturni, horâ X.

Ius criminale, tam *Batavum* quam *commune*, docebit G. G. Vreede, diebus mercurii, iovis et veneris, horâ VIII.

Codicem Quaestionum criminalium explicabit G. G. Vreede, diebus veneris et saturni, horâ I, die iovis, horâ X.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITTERARUM HUMANIORUM.

Litteras Latinas A. van Goudoever docebit, diebus martis, mercurii, iovis, veneris, horâ XI, interpretando Sallustium *de Bello Iugurthino* inde a capite LI. et Virgilii l. III. *Aeneidos.*

Antiquitatem Romanam A. van Goudoever, diebus martis, mercurii, iovis, veneris, horâ X.

Litteras Graecas docebit S. Karsten, diebus martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII, interpretando Aristophanis *Plutum* et Demosthenis orationem *de Corona*, adhibita Aeschinis oratione *in Ctesiphontem.*

Antiquitatem Graecam S. Karsten, diebus mercurii et veneris, horâ IX.

Litteras Hebraicas tradet I. C. Swyghuisen Groenewoud, cum interpretandâ *Grammaticâ*, tum *hujus* ut et *Syntaxeos* usu in legendis quibusdam V. F. capitibus historicis monstrando, diebus luuae, horâ I, martis, horâ II, mercurii, horâ X et II.

Litteras cum *Aramaeas*, tum *Arabicas*, I. C. Swyghuisen Groenewoud, die mercurii, horâ XII, et die iovis, horâ XI.

Antiquitatem Hebraicam I. C. Swyghuisen Groenewoud. diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ IX.

Ceterum provectiorum commilitonum desideriis, quoad poterit, satisfaciet libentissime I. C. Swyghuisen Groenewoud.

Litteras Belgicas et litterarum Belgicarum Historiam exponet L. G. Visscher, diebus lunae, martis, veneris et saturni, horâ X.

Praecepta Stili bene Belgici L. G. Visscher, diebus martis, iovis et saturni, horâ II.

Historiam gentium antiquarum, praecipue *Romanorum*, enarrabit S. Karsten, diebus martis et iovis, horâ I.

Historiam medii aevi et recentiorum temporum I. Ackersdyck, diebus mercurii et veneris, horâ I.

Historiam Patriae L. G. Visscher, diebus lunae et martis, horâ XI, iovis, horâ X, saturni, horâ XI.

Logicen docebit C. G. Opzoomer, diebus iovis, veneris et saturni, horâ II.

Metaphysicen C. G. Opzoomer, diebus iovis, veneris et saturni, horâ I.

Historiam philosophiae veteris enarrabit S. Karsten, diebus lunae et iovis, horâ II, aliâve commodâ.

Historiam philosophiae recentioris ipsa philosophorum scripta explicando tradet C. G. Opzoomer, die iovis, horâ p. m. V—VII.

Exercitationes Oratorias moderabitur A. van Goudoever, die saturni, horâ I.

Institutiones Paedagogicas habebit S. Karsten, die saturni, horâ XI et XII, partim *Paedagogiae historiâ* enarrandâ, partim moderandâ interpretatione selectorum *Pindari* et *Horatii* carminum.

Disputandi exercitationibus praeerunt, alternis hebdomadibus, die saturni, horâ I, A. van Goudoever et S. Karsten.

G. Dorn Seiffen, Litt. Hum. Lector, praecipua, tam antiquarum, quam recentiorum, gentium historiae facta enarrabit, gentesque quod ad culturae progressus inter se comparabit, diebus mercurii et saturni, horâ XI, aliâve, commilitonibus magis commodâ.

IN FACULTATE MEDICA.

Anatomen docebit I. L. C. Schroeder van der Kolk, quater per dierum hebdomadem, horâ IV.

Physiologiam I. L. C. Schroeder van der Kolk, diebus lunae, martis et iovis, horâ VIII matutinâ, die mercurii, horâ IX.

Anatomen pathologicam, bis per dierum hebdomadem, I. L. C. Schroeder van der Kolk, horâ auditoribus commodâ.

Dissectionibus cadaverum anatomicis, opportuno anni tempore instituendis, praeerit quotidie I. L. C. Schroeder van der Kolk.

Pathologiam exponet B. F. Suerman, quater per dierum hebdomadem, h. IX.

Materiem Medicam et praecipua *Therapiae generalis* capita exponet G. I. Loncq, diebus lunae, mercurii et veneris, horâ II.

Pharmaciam G. I. Mulder, die veneris, horâ X—XII.

Pharmacologiam et *Historiam plantarum medicinalium* tradet P. Harting, diebus iovis et veneris, horâ XI.

Anatomen generalem docebit et *Organorum fabricam subtiliorem normalem et morbosam* demonstrabit P. Harting, diebus mercurii et veneris, horâ I.

Nosologiam et Therapiam specialem G. I. Loncq, diebus martis, iovis et saturni, horâ IX.

Exercitationes Clinicas in arte Medica quotidie moderabitur G. I. Loncq, horâ XI, in Nosocomio Academico.

Theoriam disciplinae Chirurgicae tradet B. F. Suerman, quater per dierum hebdomadem, horâ VIII.

Historiam Chirurgiae exponet B. F. Suerman, diebus et horis dein indicandis.

Biologiam generalem exponet F. C. Donders, die mercurii, horâ XI, die iovis, horâ X.

Ophthalmologiam docebit F. C. Donders, diebus mercurii et saturni, horâ I.

Anthropologiam, praecipue ut juris studiosis propaedeusis sit ad medicinam forensem, docebit F. C. Donders, diebus veneris et saturni, horâ X.

Medicinam forensem exponet F. C. Donders, dieb. merc. et vener., horâ II.

Politiam medicam, diebus iovis et saturni, horâ II, F. C. Donders.

Experimentis et *Indagationibus physiologicis* in laboratorio physiologico quotidie praeerit F. C. Donders.

Sectionibus cadaverum, in usum tum anatomico-pathologicum, tum medico-forensem, datâ occasione, praeerit quotidie F. C. Donders, horâ XII et dimidia.

Institutiones clinicae in arte chirurgica, ophthalmiatricae, ceterae, nec non *operationes chirurgicae*, opportuno tempore in cadavere instituendae, deinceps indicabuntur.

Hoc item valet de *artis obstetriciae theoria* et de *exercitationibus obstetriciis practicis*, in tococomio academico habendis.

I. I. WOLTERBEEK, quamvis munere suo defunctus sit, civibus tamen Academicis officia humanitatis praestare, praesertim Medicinae studiosis qualibet opportunitate prodesse, haud recusabit.

IN FACULTATE MATHESEOS ET PHILOSOPHIAE NATURALIS.

Physicen experimentalem exponet R. VAN REES, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, horâ I.

Mechanicam analyticam R. VAN REES, dieb. lunae, mercurii et veneris, h. XI.

Physices mathematicae capita selecta R. VAN REES, dieb. mart. et iov., h. XI.

Chemiam theoreticam G. I. MULDER, die lunae, horâ X.

Chemiam generalem et applicatam, tam organicam quam anorganicam, tradet G. I. MULDER, diebus lunae, martis, mercurii et iovis, horâ IX.

Chemiam physiologicam G. I. MULDER, die veneris, horâ IX.

Chemiam analyticam G. I. MULDER, diebus lunae, martis, mercurii, iovis et veneris, horâ XII.

Chemiam artibus adhibitam, necessariâ datâ opportunitate, docebit P. J. I. DE FREMERY, die martis, horâ pomeridianâ VI—VIII.

Chemiam practicam G. I. MULDER, quotidie in Laboratorio Chemico.

Botanices et Physiologiae plantarum elementa exponet C. A. BERGSMA, diebus lunae, martis et mercurii, horâ XI.

Botanicam Historiam plantarum medicinalium C. A. BERGSMA, diebus lunae et martis, horâ XII.

Anatomiam plantarum C. A. BERGSMA, diebus et horis auditoribus commodis.

Oeconomiam ruralem C. A. BERGSMA, diebus mercurii et saturni, horâ XII, duce compendio suo: *Handboek voor de Vaderlandsche Landhuishoudkunde*, ed. Traj. ad Rhen. 1842.

Excursionibus Botanicis singulis hebdomadibus praeërit C. A. BERGSMA.

Zoologiam TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE, diebus lunae et martis, horâ X.

Anatomiam comparatam TH. G. VAN LIDTH DE JEUDE, die mercurii, horâ X.

Anatomen et *Physiologiam plantarum* docebit P. HARTING, diebus martis et iovis, horâ pomeridianâ II.

Astronomiam theoreticam et practicam quater per dierum hebdomadem tradet A. S. RUEB, Astronomiae Lector, diebus et horis auditoribus commodis.

Astronomiam popularem, bis per dierum hebdomadem, A. S. RUEB, diebus et horis auditoribus commodis.

Elementa matheseos docebit C. H. D. BUYS BALLOT, diebus lunae, martis et veneris, horâ VIII, die saturni, horâ IX.

Stereometriam, *trigonometriam sphaericam* et *algebram* diebus mercurii, iovis et saturni, horâ VIII.

Algebrae superioris methodos explicabit C. H. D. BUYS BALLOT, diebus et horis auditoribus commodis bis per dierum hebdomadem.

Geometriam descriptivam tradet C. H. D. BUYS BALLOT, diebus lunae et martis, horâ XII, *calculum integralem* diebus mercurii, iovis et veneris, eâdem horâ.

Methodum docendi mathesin horis auditoribus commodis exponet C. H. D. BUYS BALLOT.

Geologiam docebit C. H. D. BUYS BALLOT, bis per dierum hebdomadem.

J. H. HISGEN, litterarum Germanicarum Lector, diebus et horis auditoribus commodis, *Litteras Germanicas et Litterarum Germanicarum historiam, inde a sec. XVIII*, exponet.

J. VENNING, litterarum Anglicarum Lector, *Litteras Anglicas* docebit, horâ auditoribus commodâ.

L. DE FRANCE, Academicus Gladiatoriae artis Magister, quotidie aptum et elegantem gladii usum docebit.

Bibliotheca Academica diebus lunae, martis, mercurii, iovis, veneris et saturni, ab horâ XII in IV, feriarum autem tempore singulis diebus iovis, ab horâ I ad III, unicuique patebit. Museum Zoologicum quotidie patebit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

DIE 31 DECEMBRIS 1849.

In	Facultate	Theologica	118.
〃	〃	Juridica	161.
〃	〃	Philos. Theor. Litter. Human. .	11.
〃	〃	Medica	36.
〃	〃	Discipl. Math. et Phys.	13.
			339.

Praeterea in album academicum nomina studiosorum in diversis Atheneis studiis operam navantium relata sunt, eo tantum consilio, ut hic examinentur et Doctores creentur, quorum

in	Facultata	Theologica	6.
〃	〃	Juridica	23.
〃	〃	Phil. Theor. et Litt. Hum.	3.
〃	〃	Medica	5.
〃	〃	Discipl. Math. et Phys.	2.
			39.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

A DIE 26 MARTII 1849 AD DIEM 26 MARTII 1850.

RECTORE HERMANNO JOHANNE ROYAARDS.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

d. 21 Junii. DIDERICUS HARTING, Roterodamensis, honoris caussâ Theologiae Doctor creatus est.

IN FACULTATE JURIDICA.

d. 26 April. ISAÄCUS VIZÉVENE, Schiedamensis, defensa publice Dissertatione *continente adnotationem ad loca selecta tituli digestorum de actionibus emti venditi*, J. U. D. *cum laude.*

d. 7 Maji. LUDOVICUS HUBERTUS MATTHEUS LE CLERCQ, Ruremundensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 21 Maji. JOHANNES HENRICUS CHRISTIANUS CAZIUS, Leodiensis, defenso privatim Specimine Historico-Juridico *de Judice delegato ad quaestiones criminales*, J. U. D. *cum laude.*

d. 25 Maji. JOHANNES HENRICUS LEOPOLDUS HOFFMANNS, e pago Horst, Limburgensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 30 Maji. PETRUS HERINGA CATS, Leovardia-Frisius, defensis privatim Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 1 Junii. CORNELIUS HENRICUS BACKER, Amstelodamensis, defensa publice Dissertatione *de poena mulctae pecuniariae*, J. U. D. *cum laude.*

d. 15 Junii. JACOBUS 'T HOOFT, Zutphaniensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 20 Junii. JANUS GUILIELMUS FAEST, Amstelodamensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 21 Junii. NICOLAUS CORNELIUS LAMBRECHTSEN, Medioburgensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 22 Junii. OTTO d'AUMALE VAN ROMONDT, e vico Zeist, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 29 Junii. GUILIELMUS ARENTIUS WIELING, Amstelodamensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 30 Junii. GUILIELMUS JOANNES TEN HOET, Noviomagensis, publice defenso Specimine *sistente quaedam de tabulis status civilis secundum art.* 13. *C. C. N.*, J. U. D.

d. 30 Junii. LAMBERTUS EDUARDUS LENTING, Indo-Batavus, defenso privatim Specimine Historico-Politico *de Gasparo Fagelio, consiliario*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 28 Sept. W. A. HENNY, defensis privatim Quaestionibus, J. U. D.

d. 12 Oct. EDUARDUS ALEXANDER SANDBRINK, Trimontensis, defenso publice Specimine Historico-Juridico *de advocatorum, qui in Belgio Septentrionali floruerunt, juribus et doctrinâ*, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 16 Oct. CORNELIUS BACHIANUS ADRIANUS MOERKERK VAN STEEL, Amisfurtensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 17 Oct. YSBRANDUS JANUS HENRICUS DE KOCK, Rheno-Trajectinus, defensis privatim Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 24 Oct. JOANNES HENRICUS VAN DELDEN, Daventriensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D. *magna cum laude.*

d. 26 Oct. GUILIELMUS CAROLUS VAN DER BREGGEN, Amstelodamensis, defensis privatim Quaestionibus, J. U. D.

d. 26 Oct. GUILIELMUS ADRIANUS VERHELLOUW, Sylva-Ducensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 18 Jan. ABRAHAMUS JOHANNES ZUBLI, Amstelodamensis, defenso publice Specimine *de forma litterarum cambialium*, J. U. D. *cum laude.*

d. 29 Jan. J. W. S. VAN BAUMHAUER, defensis privatim Thesibus, J. U. D.

d. 20 Febr. T. VAN ROSEGAARDE BISSCHOP, Zutphaniensis, defensis privatim Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 21 Febr. A. H. DE BRUYN, Roterodamensis, def. privat. Thesibus, J. U. D.

d. 27 Febr. JOANNES FREDERICUS VAN REEDE, Rheno-Trajectinus, privatim defenso Specimine Historico-Juridico *de Juribus Toparchicis, quae dicuntur, ratione habita novissimae legis imperii*, J. U. D. *cum laude.*

d. 28 Febr. E. A. VAN EMDEN, privatim defensis Thesibus, J. U. D. *cum laude.*

d. 7 Mart. Guilielmus Leonardus Voorduin, publice defenso Specimine Juridico *de vi novae legis fundamentalis, inde ab ipsius promulgatione camputanda*, J. U. D. *magna cum laude*.

IN FACULTATE MEDICA.

d. 10 Maji. Adrianus van der Kloes, Amstelodamensis, defensis privatim Quaestionibus, Artis Obstetriciae Doctor, *cum laude*.

d. 1 Junii. Leonardus Johannes de Roock, defensa privatim Dissertatione *de Lichene Islandico*, Medicinae Doctor.

d. 4 Junii. Regnerus Lammerts van Bueren, ex oppido Geertruidenberg, defensa privatim Dissertatione *de lacte*, Medicinae Doctor *cum laude*.

d. 5 Junii. Guilielmus Josephus de Lespinasse, Haganus, defensa privatim Dissertatione, *continente quaedam de paralysi nervi facialis*, Medicinae Doctor *cum laude*.

d. 8 Junii. Petrus Taats, Rheno-Trajectinus, defensa privatim Dissertatione Medico-Obstetricia *continente historiam partus praematuri, arte provocati in foemina prima vice gravida*, Medicinae Doctor *cum laude*.

d. 16 Junii. Ysbrandus Keyser, e pago Zevenhuizen, defensa privatim Dissertatione *exhibente casum meningitidis, febrem biliosam mentitae*, Medicinae Doctor *cum laude*.

d. 29 Junii. Regnerus Lammerts van Bueren, ex oppido Geertruidenberg, defensis privatim Quaestionibus, Artis Obstetriciae Doctor *cum laude*.

d. 30 Junii. Justus Alderts Mensonides, Koudumo-Frisius, defensis privatim Quaestionibus, Chirurgiae Doctor *cum laude*.

d. 20 Dec. Regnerus Lammerts van Bueren, ex oppido Geertruidenberg, defensis privatim Quaestionibus, Chirurgiae Doctor *cum laude*.

d. 12 Jan. C. Lens, Rheno-Trajectinus, defensis privatim Quaestionibus, Artis Obstetriciae Doctor *cum laude*.

d. 12 Febr. Guilielmus Berlin, Amstelodamensis, privatim defenso Specimine, *continente quaedam de circulatione in cavo cranii*, Medicinae Doctor *magna cum laude*.

ACADEMIA

GRONINGANA.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORIS,

QUI,

INDE A D. XI OCTOBRIS MDCCCXLIX AD X OCTOBRIS MDCCCL.

IN ACADEMIA GRONINGANA

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

RECTOR MAGNIFICUS

JACOBUS HERMANNUS PHILIPSE.

SENATUS ACADEMICI ACTUARIUS

HENRICUS NIENHUIS.

IN FACULTATE JURIDICA.

H. NIENHUIS.
J. H. PHILIPSE.
C. STAR NUMAN.

IN FACULTATE MEDICA.

A. A. SEBASTIAN (Emeritus).
J. BAART DE LA FAILLE.
F. Z. ERMERINS.
J. HISSINK JANSEN.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

TH. VAN SWINDEREN.
H. C. VAN HALL.
J. W. ERMERINS.
C. MULDER.
W. A. ENSCHEDÉ.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

P. HOFSTEDE DE GROOT.
L. G. PAREAU.
W. MUURLING.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

G. DE WAAL (Emeritus).
F. C. DE GREUVE.
J. A. C. ROVERS.
J. J. PH. VALETON.
J. A. C. VAN HEUSDE.
M. DE VRIES.

LECTOR PAEDAGOGICES.

W. HECKER.

SERMO

HABITUS A

JACOBO HERMANNO PHILIPSE,

CUM A D. X M. OCTOBRIS A. CIↃIↃCCCL,

ACADEMIAE REGUNDAE MUNUS DEPONERET.

ARTIUM DOCTRINARUMQUE IN HAC ACADEMIA CURATORES, DOCTORES, STUDIOSI, FAUTORES, CIVES, HOSPITES, AUDITORES EXOPTATISSIMI!

Favete linguis animisque. Paucis vos morabor. Ex festi quippe recentis negotiis ac labore vixdum recreatum ad ultimam officii mei partem properandum esse admonuere diei Academiae anniversarii instantis solennia. Itaque, — quod multi quoque vestrum se probe intelligere amanter mihi significarunt, — pauci dies, quos a templi Academici dedicatione effluxisse novimus, non siverunt, ut meditatam hodie orationem adferrem de argumento aliquo ex doctrinarum studiis deprompto, hac eruditorum coronâ dignam, doctrinae adeo ubertate, oratoriis luminibus, et apta concinnaque materiae partitione commendabilem. Quamobrem nemini mirum acciderit, hodie me iterum oratoris personam induere gravatum esse, omnemque potius in eo curam posuisse, ut simplici commemoratione ad vos relatis, quae, me Rectore, Academiae evenisse constaret, officii legitimi finibus me continerem, munusque pro virili administratum brevi sermone in successorem transferrem.

A me tamen impetrare non potui, ut vobiscum recolerem festi pompàm atque celebritatem magno nuper civium nostrorum gaudio et hilaritate gesti, quantumvis peracti iis animorum studiis, qualia prae se ferre deceat populum ingenuum atque ad veram liberalitatem humanitatemque compositum. Laetitiam igitur illam popularem Academiae nostrae cum gratam acceptamque tum honorificam et memoria dignam jam liceat praetermittere.

Rem quippe praeclare actam, recens memoria testatur, neque vacabunt caerimoniae, quibus interesse contigit, accurato, qui de iis ad posteros referat, scriptore. Caeterum quibus popularis adspiravit aura laudibus cumulati ex palaestra redierunt, neque meo adeo indigent praeconio; nos vero, collegae conjunctissimi! quibus muneris necessitas partem imposuit curarum et sollicitudinis insigniorem, si probabiliter officio functi videamur, habemus, quo nobis gratulemur et Academiae; sin minus, virtute nostra, id est, consilii conscientia nos involvere conabimur. — De me vero unum hoc addere liceat: nimirum vestro, viri clarissimi! nomine ac jussu id agere studui, ut Praesidi Senatuique Urbano, Ordinibusque hujus regionis debitas persolverem gratias pro eximiis benevolentiae documentis atque in Academiam nostram amore; quorum haud scio an nulla similem, nedum parem, prodiderit civitas patria. Hanc autem officii sanctissimi partem, quam ipsa muneris ratio Rectori injungere mihi videbatur, cum alii cedere turpe duxerim, nolite, quaeso, me ista censere arrogantia, quasi scilicet credidissem, facundo oris eloquio, doctrinaeve commendatione eorum me virorum aequare praestantiam, quos ad solennia illa dignius celebranda nonnullorum vota designarent, quibusque, si liber fuissem, ipse lubens meo favissem suffragio. Cum ergo honorificam stationem derelinquere vetaret religio, in eo studium omne mihi collocandum esse intellexi, ut quod facultati et ingenio deesset, diligentiore opera compensaretur, ut ne solenni hac occasione ex Senatus auctoritate verba faciens, orationem haberem munere, quo fungerer, honorifico, indignam, imo tempori et loco et vero optimorum civium erga Deum et patriam studiis convenientem. Cujus certe consilii exsequendi voluntatem, si Rectori Academiae Magnifico parata fuisset audientia, vos comprobaturos fuisse, jure quodem meo confido.

Tandem igitur obmutuere publicae laetitiae voces ac significationes, quibus cum incolis hujus civitatis singulis paene et universis, grato erga Academiam nostram animo pro hujus salute vota nuncupantibus festos illos dies concelebrare contigit. Neque tamen deposita studia, sive in tanti beneficii auctores, sive in bonas literas, novi templi splendore atque amplitudine tam honorifice habitas ornatasque. Instaurato quippe cum alma

matre foedere amoris ad suos quidem redierunt pristini Academiae alumni ac sodales, nostros vero studiorum socios atque commilitones, juvenes ornatissimos alacriter intermissa literarum et humanitatis studia repetere gaudemus. Itaque bene habet! nec nos sane, collegae aestumatissimi! sumus defuturi, utpote bene memores, eam esse publici, quo fungimur, officii rationem, ut, si quando in popularis hilaritatis communionem trahamur, mox ad seriora revocati, brevis gaudii horaeque ruentis usuram impensiore diligentia et in juventutem Academiam studio compensemus.

Ad Rectoris autem munus deponendum antequam pergere liceat, in recolenda anni mei memoria utinam ne a festis laetisque diebus ad tristem revocarer commemorationem carissimorum capitum, quae cum Academiae universae, tum amicis nostris sociisque studiorum flebili morti occubuere. At communem novistis, Auditores! mortalitatis legem: quotus quisque vero tam animo levis, tam importunus ac ferreus, quin vel in maximis vitae praesentis jucunditatibus piae locum relinquat memoriae defunctorum. Temperamentum igitur gaudii nimium forte exsultantis doloremque salutarem ne recusemus.

Decantatum a pueris tenemus, A. A! sed elegans illud *Horatianum:*

> Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas
> Regumque turres.

Abstineas, mors atra! precor. Nondum eluximus heroëm patriaeque amantissimum Guilielmum Regem, jamque domi sunt Regiae duo filioli, festivitate et oris suavitate insignes, parentum ocelli, patriae spes et amor: namque illorum cura ad omnem quidem Regiae vitae elegantiam, neque tamen ad aulicas ineptias, verum ad virtutem vere patriam tenuis adhuc et flexibilis ipsorum informatur juventus.

Aliter Summo vitae Arbitro visum est: alterum de duobus lugent parentes, lugent omnes patriae stirpisque Nassavicae amantissimi cives. Praematura, ut nobis videtur, morte exstinctus est mense Junio hujus anni Guilielmus Fridericus Mauritius, Guilielmi III filius natu minor. Nos quoque in doloris communionem venisse, non est quod dicam: illud vero

animadvertite, A. A! humanitatis Regiae insigne documentum. Cum Minister Regius, rebus civitatis domesticis Praefectus literis ad Rectorem et Senatum datis ingentem illum augustissimorum parentum luctum declarasset, nosque, ut par esset, cum reverentiae atque ingenui doloris significatione rescripsissemus, ex inopinato alteram accepimus epistolam de domo ipsa Regia depromptam, benignitatis plenam, dulcemque Regi acceptamque fuisse consolationem nostram palam testificantem. Tunc scilicet, collegae conjunctissimi! vere intelligere nobis videbamur, illas fuisse Regalis, sed solitae erga nos observantiae testes, hanc vero patris moerentis affectum atque benevolentiam prodere. Imperium quippe Regium et voluntas ut temperentur ac regantur ipsa, lege et instituto civitatis effici potest, benignitati atque amori imposita frena natura respuit.

In Curatorum collegium cum oculos convertimus, quam saepe aciem nostram fugiant flexus rerumpublicarum atque circuitus, sponte mentem subit cogitatio. Quem enim hîc praesentem salutare eramus soliti, virum nobilissimum Guilielmum Fridericum Ludovicum Rengers, eundem jam in hujus diei solennibus desideramus. Quippe Praesidis regionis Groninganae munere et officio abire jusserunt mandata Regis nomine ad ipsum data. Missionem quidem honestam — quid enim viro probo et honesto ignominiosum accideret — et vacationem a regunda his temporibus civitate, nemo quidem nostrum invidebit; quod vero inopinatus ille casus hanc ei mentem injecit, ut alio migrans Academiae nostrae curam probabiliter gestam deponeret, id sane, ut par est, graviter ferimus. Viginti enim annos in honorifica hac vitae statione prudentiam suam et in Academiam Groninganam studium adeo nobis probavit, eàque humanitatis et observantiae laude apud omnes floruit Academiae cives, ut neminem sane pudeat desiderii, quod omnium nomine expressimus, ut nemo non virum egregie de nobis rebusque nostris meritum votis precibusque lubens prosequatur.

Viro amplissimo in Academiae regimine Rex augustissimus successorem creavit virum gravissimum Bernardum Wichers, Curiae Groninganae Praesidem, in Ordinum Generalium numerum tum saepe antea tum hoc quoque anno populi suffragiis adlectum. Hic autem cum insigni Juris

peritia omnibus commendetur, variisque publici regiminis partibus magna cum laude administratis haud vulgarem contraxerit rerum bene gerendarum experientiam, spem nobis lactam excitavit, fore ut quem inter praestantes hujus Academiae alumnos referre nulli dubitarunt antecessores, eundem lumine suo collustrantem cernamus amplissimorum virorum collegium, et vero commoda atque salutem Academiae omnibus carissimae propugnantem ac promoventem. Ea, qua par est, observantia viro gravissimo, reipublicae causa absenti, item Academiae nostrae et Curatorum collegio de honore in ipsum recens collato gratulamur.

Viri amplissimi Oncko van Swinderen, et Jos. Gockinga aetatis provectae incommodis detinentur; nemo vero nostrum vitae laboriosae et laudabiliter peractae perfugium in placida ac tranquilla senectute viris de civitate et patria bene meritis non lubens apprecatur.

Amplissimo van Panhuys, caro nobis quondam discipulo, servatam ipsi ex difficili nuper ac tristi puerperio uxorem gratulamur.

A te quoque, aestumatissime van Imhoff! omnia domesticae sollicitudinis pericula avertat Summus, cui confidis, rerum humanarum Arbiter, laetusque et alacri studio cum civitatis, tum Academiae nostrae commodis servire pergas. Non repetam, quae tibi, vir gravissime! tanquam Senatus Groningani Praesidi nuperrime significavi, ne modestiae tuae sim molestus, neve ambitiosior dulci quidem sed eodem iterum officio fungi videar. Nempe cum placuisset ut in celebranda novi templi Academici dedicatione Rector Senatus nomine patrio sermone verba faceret, id profecto tempus, illa diei festivitas, gratiis agendis ob beneficii accepti magnitudinem atque congratulationibus fuit opportunissimum.

Hodierni vero officii ratio non sinit, ut silentio premam quae docentium ordini in utramque partem accidisse anni mei jamjam elabentis memoria animo suggerit. Utinam liceret abstinere; nam luctuosa superant.

Ac primum quidem ad nos pervenit nuncius de obitu collegae, tum senectute, tum eruditione venerabilis, Cornelii de Waal, ipsis Kalendis Decembribus superioris anni Amstelodami fatis functi. Suo quidem tempore exstinctum nemo negaverit; nam octavum et septuagesimum vitae annum expleverat, at viro placido ac leni placidiorem senectuti portum optavissemus.

Enimvero in urbem natalem, juvenilium studiorum et jucunditatum testem, haud diu a nobis secesserat, cum diros corporis cruciatus, mortis instantis certissimos nuncios expertus lecto adfigeretur, nec solatii quidquam, neque levaminis ex adstantium cognatorum alloquio auribus excipiens, sibi, ut videretur, relictus atque acutissimis doloribus, decumberet. Forti tamen, quali Philosophum deceat, imo vere sapientem, animo ad supremum usque omnia pertulisse, vitamque tandem auctori reddidisse, nobis perhibetur. Nec mirum: talem et hîc cognovimus acerbissimos suos suorumque casus perferentem, omnemque in Dei gratia atque amore spem collocantem.

Mirum quam fatis studiisque in diversa saepe trahentibus agitata fuerit ejus adolescentia. Ex quo enim puer sedecim annorum ex gymnasio Goudano sese ad Academicas scholas contulerat, primum quidem Amstelodamum ad patrem rediit, deinde vero Lugduni-Batavorum, ubi summos in Jure utroque honores impetravit, et Trajecti studiorum causa commoratus est. Fuit literarum humaniorum studio inprimis deditus, et philologiae adeo penetralia adiit, linguae Graecae, Latinae, Hebraeae et Arabicae thesauros perscrutaturus; Mathesin, Physicam et Astronomiam in deliciis habuit; fuit Jctus, Theologus, mercator; addamne an sileam, quod cum, primus e schola Heringana discipulus in numerum receptus sacri ministerii candidatorum, in eo esset ut stationem Euangelicam impetraret, vi armata rusticorum, de fide ejus orthodoxa fustibus certantium, paene loco pulsus sit? — has et alias vitae juvenilis tempestates, si cui ferat animus, legere est in celebri apud Groninganos programmate, quod anno hujus seculi sexto fasces Academiae deponens orationi subjungendum curavit v. cl. Seerpius Gratama. — Quod vero magis hujus loci videtur, praetermittere nolim, utpote vitae in doctrinarum studiis actae perpetuum futurum jucunditatis animique gratissimi fontem. Ne dicam de Theologorum celeberrimorum, quibus interfuit, scholis, Klinkenbergii, Bonneti, Royaardsii, tandem Heringae, juvenis audivit Wyttenbachium, Walravenum, Swindenum, Crassum, in Literis, disciplinis mathematicis, Jurisprudentia; — contractaque cum viris gravissimis, postea in patria celeberrimis, necessitudine et amico consortio adeo floruit, ut juventuti suae ac virilis aetatis vigori nihil facile sive ad honorem, sive ad utilitatis fructum cumulatius expetere potuisset. Cum igitur tandem Amstelodami consedisset, merca-

turae, quam a patre acceperat, florentissimae faciendae causa, neque in cultissimo hoc virorum quoque doctorum emporio dulcia ipsi literarum et Philosophiae studia remissius tractaret, quis miretur, A. A! in virum vere eruditum oculos convertisse Academiae Groninganae Curatores, quem JOHANNI BOSMANNO, vacante cathedra Logices, Metaphysices et disciplinae moralis, successorem destinarent. Conditiones accepit, et mense Septembri anno h. s. sexto, munus auspicatus est habita oratione *de sentiendi dicendique cum libertate tum modestia, atque hujus utriusque virtutis Philosopho inprimis necessaria conjunctione.* — In provincia, quam nactus erat, administranda insignem viri diligentiam omnes qui supersunt ex illa aetate auditores uno ore collaudant; inprimis vero quibuscum privatim in Philosophiae arcana interiora penetrare haud dedignabatur, ingenii subtilis acumen et late patentem doctrinae copiam in ipso cum magna benevolentia et persuadendi voluntate conjunctam se admiratos esse profitentur. Quamvis vero, quod gravissimae scientiae doctoribus perquam accidit molestum, juventus nostra, si forte opportunitatem excipias Kantianae Philosophiae efflorescentis, philosophandum quidem, sed paucis, arbitrari sit solita, ea tamen defuncto, quem lugemus, collegae debetur laus, quod ne infelicissimis quidem, quae insecuta sunt, scientiarum ad humanitatem pertinentium temporibus, levem et umbraticam rationem scholas suas inquinare passus sit. Itaque cum periculum incidisset, ne Academia quoque Groningana tanquam pars Universitatis Parisinae quasi accessionis jure intercideret, certe degeneraret, tantum abest, ut animo submisso tempestati cesserit, ut cum collegis docendi munera obeuntibus strenue tuitus sit patriam, qua Academiae apud nostrates adeo floruerunt, id est accuratam, atque ab ubertate doctrinae et sermonis elegantia commendatam instituendi rationem. Restituta vero patria, atque ad pristinum vigorem resurgentibus doctrinarum studiis, ipse quoque partos sibi eruditionis thesauros amplificare atque excolere aliisque reserare nunquam destitit. Anno autem hujus seculi XIX ad XX Rectoris munere functus orationem habuit doctam, et pro argumenti natura elegantem, qua probare conatus est, *varia Ethices cognoscendi, quae vocantur, principia, a Philosophis proposita, enunciandi formulis magis quam re discrepare.* Et hanc quidem Annales Academiae nostrae typis expressam continent. Insequenti vero anno, cum aegrotante medico eruditissimo,

Gerbrando Bakker pro Rectore verba fecisset *de corpore hominis facto ad explicationem mentis intelligentis*, hunc sermonem, benigne quidem ab auditoribus acceptum, sed intra sex et triginta horarum spatium conflatum, edere gravatus est. Denique ad annum usque hujus seculi trigesimum primum solus universam explicuit Philosophiam, tum vero provinciae late patentis partem cessit collegae aestumatissimo Friderico Christiano de Greuve, ex Belgii exaestuantis calamitate et civili bello ad nos delato; qui insignem viri humanissimi facilitatem atque obsequium ea in re omni laude superiorem praedicare solet. Tandem cum quadraginta circiter vitae annos in hac civitate docendo explevisset, Amstelodamum concessit otio fruiturus literato; quod tamen optimo seni, nunc propinquis atque amicis desideratissimo, atque a nobis etiam pie colendo diuturnum haud fuisse, ante significavi.

Tui vero mentione facta, clarissime de Greuve! tuumque in nostram Academiam adventum cum Meijero ac Brouwero animo recolens, quidni lubens tibi his inprimis diebus laetum illud *feliciter!* collegarum nomine adclamem. Septem dies, ut opinor, si accesserint, gratissimo in Deum animo celebraturus es muneris tui auspicia ante hos quinque et viginti annos Lovanii habita: septimo enim decimo mensis Octobris anni hujus seculi XXV inaugurali oratione ibi disputavisti de argumento, quod, sine invidia dixerim, ejusmodi fuit, ut paene silentio jam premendum videatur; dixisti enim: de fructibus ex instituto collegio Philosophico *saluberrimis* exspectandis. Attamen quod frustra hanc spem conceperis, id sane nemo tibi, vir eruditissime! tuaeve disciplinae vitio verterit: quod vero nefanda ista patriae, ut tunc videbatur, calamitas, te instituto vere patrio nobisque reddiderit, id in magno Philosophiae emolumento nemo non lubens collocaverit, qui te novit, tuamque multis scriptis acutissimis proditam Philosophandi facultatem. Feliciter quoque tibi cedat quarta seculi quam jamjam ingressurus es nova pars, sique tamdiu apud nostrates suus sit constiturus Philosophiae honos — ruinam enim prope severioribus minantur indoctae plebis clamores — Academiae nostrae haud ante desinas prodesse, quam in placida Philosophi senectute honestam laboris vacationem tibi ipse expetieris.

Inter domesticas laetandi causas referre licet secundas nuptias, quas ante paucos menses iniit collega aestumatissimus Guil. Muurling; prima item

vota, in quae concessit clarissimus HISSINK JANSEN, cui viro ob insignem Chirurgiae peritiam Senatus Academicus quoque summos in hac arte honores pro meritis decrevit. Sit vobis, viri conjunctissimi! ad provectam usque, quam vobis precamur, aetatem omnis reliquae vitae perpetuum consortium, atque, Deo favente, suavitatum domesticarum fons uberrimus!

In laudes vestras iterum excurrere non juvat, collegae honoratissimi, MATTHIA DE VRIES et JANE HISSINK JANSEN! Cum in muneris vestri auspiciis ex Academiae nostrae more palam significarem, quantam de vobis spem concipere juberent haud vulgaria vestra in Philologiam atque Medicinam merita, abunde, ni fallor, neque tamen invitus, officio dulcissimo satisfeci. Nunc vero anni recolens memoriam eo impensius vobis de inchoato munere gratulor omnium nomine qui Academiae nostrae bene cupiunt, quo evidentius jam probavistis, haud fallaci vos augurio ad nos venisse. Orationibus quippe ad omnem doctrinae praestantiam et elegantiam compositis, ac juventutis Academicae, quam magna cum laude et comprobatione estis adgressi, institutione omnium exspectationem superavistis.

Utinam vero, A. A! ne me haec commemorantem conturbaret acerrimi doloris sensus cum utriusque viri accessione et auspiciis conjuncti. JANSENII quippe, quantumvis nobis grata, praesentia hoc ipso die SEBASTIANI rebus nostris non amplius inservientis vel invitis nobis suscitat desiderium; VRIESII nostri adspectus et frons parum laeta intimum ipsi inflictum vulnus arguit. — Est tamen et hîc ut saepe in adversis rebus insigne doloris temperamentum ac solatium. Clarissimus SEBASTIAN enim honestam vacationem nactus a lectionibus Academicis, caeterisque quae adfectae sanitati nocere solent incommodis, jam refectis prope viribus ad pristinum, quod vix sperare ausi fuimus, animi vigorem revertitur, neque arti medicae vel civitati nostrae consiliis, scriptis, multaque experientia prodesse desinit. Utinam, vir amicissime! diu nobis intersis, Deus autem reliquam tibi tuisque vitam donis ad veram felicitatem efficacibus fortunet. — Neque te, aestumatissime DE VRIES! tuumque mentis vigorem fregit inopinatus ille casus, qui te de vitae domesticae summa felicitate quasi fulminis ictu dejecit. — Pauci quidem — feriae erant aestivae, — aderamus collegae, sed uti omnium tibi amorem jam conciliaveras, ita nemo nostrum, tristi allato nuncio de uxoris tuae juvenilis decessu, non intimo quoque pectore

tuum accipiebat dolorem. Verborum praestigias novisti, vir prudentissime! itaque fastidium non suscitabo, sed parcam animo commoto. Luctus sincerus Deum amat testem atque amicorum paucitatem. Hujus te solatii efficacitate recreatum brevi cernamus, eademque, qua incepisti, studiorum alacritate et juventutis et Academiae nostrae commodis servientem.

Quid tibi, Jane Guilielme Ermerins! dicam de intercepta tibi exspectatione Francisci tui, optimae spei filioli, quem omnes tecum amabant propinqui atque amici. A prima inde adolescentia rebus tuis interfui ipse, laetis, quod gaudeo, plerisque, publice quoque olim a me commemoratis; quidni ex communi fragilitatis lege et luctus tui nunciandi necessitas ad me perveniret? quidni vero tu, amice! inter tot prospera ac laeta fortiter ferres inustum tibi huncce dolorem? Facis, ut novimus, et in Dei sapientis arbitrio acquiescis.

Haec est feminei merces extrema triumphi,
Laudat ubi emeritum libera fama rogum,

Et hos docti Propertii versus novisti, doctissime van Heusde! neque tamen iis indiges, ut hac te persuasione consoleris de matris tibi carissimae obitu. Scilicet exterorum laudes beata spernere potest feminae Christianae anima, cui in omni vita nihil exoptatius fuit domesticarum virtutum domestico monumento, quod, digna conjugio patris tui vere amabilis, Philippi Guilielmi, marito suo dicaret, liberisque relinqueret. Hoc tu saepe intuens praestantiae maternae exemplum tibi ipse praebeas desiderii justissimi lenimenta.

Roversii autem nostri ubi proximis his annis vitae sortem cogito, verba prope desunt, ut pro domestici luctus gravitate vere significem, quot et quanta pio in Deum et suos animo vulnera acceperit. Novistis, A. A! ex decessorum meorum orationibus carissima liberorum capita deinceps veluti ad familiae internecionem amissa; jamque anno superiore in australem Franciae tractum profectus cum dulcissima conjuge et unico ex septem liberis superstite filio, ut hujus valitudini prospiceret, procul a patria, quodque ei supererat ex propinquorum amicorumque necessitudine, in acerbiorem etiam incidit luctum. Ipsam enim calamitatum domesticarum fidissimam sociam, cui se in omni vitae ratione plurimum debere profitetur, relicta ipsi ex puerperio filiola, celeri tabe consumtam amittit, carasque

defunctae uxoris reliquias per mediam ipse Franciam domum ducit, scilicet eam, in qua prope Groningam juxta liberos in aetatis flore exstinctos ossa quiescant. — Qui huic funeri interfuimus — aderamus autem multi ejus amici, — ubi fortem ac constantem amici moerentis animum admirabamur, in exemplum intueri nobis videbamur, quod non sine numine nos commonefaceret, quomodo vitae infelicis aerumnas ferre deceat hominem vere Christianum. — Utinam Deus amicorum vota jam rata esse jubeat, salvumque salvo filio nobis et Academiae restituat virum animo haud minus quam ingenio atque eruditione praeclarum!

Nova anni vacatione, quam sibi petere coactus est, dum utitur ROVERSIUS, brevem, ut speramus, jacturam juventuti nostrae, quod Academiae causa laetamur, compensabit GUILIELMI HECKERI nostri doctrina et humanitas. Hanc nimirum, vir eruditissime! anno superiore egregie probavisti. Eadem via ac ratione pergas, nec dubium, quin studiis literarum hîc promovendis et tuae ipse existimationi pariter sis serviturus.

Qui in hac Academia artibus doctrinisque operam navant, plerique diligentia, morum honestate atque in cives inclytae hujus universitatis observantia sese commendare pergunt. Quo vero sint in patriam atque Academiam studio nuperrime in communi omnium plausu atque comprobatione apparuit: quare et nobis religioni fuit literis ad commilitones datis publice testificari, quantam apud Academiae Senatum iniissent gratiam. Laudes non repeto, ne ambitiosior captare videar, quem sponte sua aetas ad benevolentiam composita benevolis et amantibus tribuit, favorem. Unum addo, quod publica oratione jam significavi, in pompa magnifice et alacriter celebrata, nobis omnibusque patriae amantibus nihil facile gratius, nihil ad laudem cumulatius accidere potuisse vestrâ, juvenes ornatissimi! in constituendo ordinandoque spectaculo, optione. MAURITIUM enim atque GUILIELMUM LUDOVICUM nobis in memoriam revocavistis, Groningam patriae ac libertati restituentes; cujus beneficii magnitudinem ipsa in posterum duplici foenore patriae universae esset compensatura, condito nimirum apud se sapientiae seminario, fractisque in celebri urbis obsidione hostium vi et impetu. Macti estote virtute! non desperamus de patriae nostrae salute, dum vestri similis juventus Neerlandica in patrum intueatur vitae virtutumque exemplar, eorumque vel in hilaritate juvenili ac popularibus festis

concelebrandis insistat vestigiis. Unum de numero vestro desideratis, in aetatis flore exstinctum, ita tamen corpore adfectum, ut de recuperanda sanitate omnis intercidisset spes, MATTHIAM RISSELADA, Frisium, Theologiae studiosum. Hujus juvenis exsequias justo ut decebat dolore, uno ex commilitonibus [1]) ultima verba dicente, quoad ejus licuit, solenniter estis prosecuti: extra moenia quippe mortales exuvias a vobis receperunt cognati moerentes, in solo, quod ei fuerat natale, eas condituri. Et hoc nomine a Senatu civibusque nostris meruistis comprobationem.

Neque nos, A. A. H. H! pristinorum sodalium et commilitonum sumus immemores. Quod cum dico cui, quaeso, juventutis nostrae Academicae fata ante hos viginti annos recolenti non animo obversatur miles ille fortissimus vereque literatus et humanus GUILIELMUS VAN DER BRUGGHEN, studiosae juventutis Groninganae et Franequeranae centurio. Equidem nunquam obliviscar sermonem quem ore et eloquio militari ad nos habuit cum juvenum cohortem a se dilectam, ipsumque pariter diligentem, nobisque carissimam ex mediis belli Belgici periculis Academiae salvam restitueret. Mense Majo hujus anni diem obiit Metis in Francia, sed post fata superstes est meritorum memoria. Quanti enim ducem suum et amicum fecerint, quo studio et amore mortuum prosequantur praestantissimi de hac centuria juvenes, patuit cum in patria de ejus obitu fama percrebesceret: neque nos, A. A! egregii viri manes non salutatos dimittere voluimus.

Virorum bene de nobis et juventute Academica meritorum cum inciderit mentio, quid vos silentio praetermitterem, coetus Teleiobaptistarum in hac urbe Moderatores, atque aeditui gravissimi; vosque qui Gymnasii Groningani commodis estis praefecti! Nemo civium nescit, cum Minerva nostra, aris prope ac focis pulsa, aut sponte sua cedens metu instantis ruinae, perfugium quaereret, hoc apud vos, viri humanissimi! honestissimum ipsi paratum fuisse. Hoc vero omni laude majus erga Academiam studium, Curatorum et nostro doctorum nomine palam liceat celebrare, ne in ingratos et importunos tanti favoris documenta edidisse videamini.

---

[1]) C. F. TH. VAN MAANEN, Hagano.

Scientiis Physicis in Groningana civitate promovendis consociationi acceptum ferimus donum eximium, tum ipsa donante dignissimum, tum Academiae gratum. Bilancem nimirum ad pericula Chemica accuratissime facienda, BEKKERI peritissimi artificis manu atque ingenio confectam. Ejus vim et usum eximium comprobantibus multis nuper eleganti sermone exposuit collega amicissimus NICOLAUS MULDER. — Praeclarum erga nos, paene dixerim, naturalem amorem, qualem decet esse sororum. Iisdem quippe, viri honoratissimi! studiis delectamur, eademque in ejusdem patriae urbisque commoda convertere gestimus.

Hortus Academicus floret cum culturae diligentia, tum officiorum inter viros praestantes, qui huic et reliquis hujusmodi institutis praefecti sunt, communicatione. Horti oeconomici efficacitatem in agriculturae usum ex eo aestimaveris facile, quod multa hodie genera frugum ante hos viginti annos agricolis vix nomine cognita jam per universam patriam sparsa deprehenduntur.

Bibliotheca Academica et reliqua musea suo ipsa nitore et praefectorum accuratione commendantur, atque, pro praesidio quod civitatis aerarium adhibere sinit, quotannis crescunt tum librorum tum caeterae supellectilis numero ac praestantia.

Instrumentorum vero ad Physicam pertinentium egregium adparatum jam apto et digniore quam antea loco dispositum novi templi Academici partem ornare gaudemus. Brevi autem fore speramus ut museum Historiae Naturalis diaetas occupet splendidas ac venustas aedificii editiores ipsi destinatas. Inter animalium accessiones hoc anno factas, ne dicam de nonnullis avium generibus hactenus desideratis, novus eminet, advena, Felis Leo Mas. — Horrenda, dum in vivis erat, nomina! cui tamen cum facile principatum deferant quadrupedes, principem, quem sibi suo jure ipse in atrio sumsisset, locum, tantae majestatis memor mortuo concessit vir clarissimus, museo praefectus.

Jamque peroratâ causâ annui muneris et officii metam adtingens, si quid ea habere videantur majestatis atque honoris, id omne lubens ex mea tenuitate in tuam, amice! peritiae atque eruditionis praestantiam transfero. Itaque te, FRANCISCE ZACHARIA ERMERINS! a Rege creatum Academiae Groninganae Rectorem Magnificum proclamo ac renuncio. — Magnificentiam

atque plausum tui mores aversantur, vir amicissime! benefactorum vero conscientiam tibi tuisque praestare censes alienae opinionis levitati et inconstantiae. Hac tu virtute et integritate animi ad gubernacula accedas, neque dubium erit, quin rectum ac prudentem cursum tenenti Deus numine suo adspiret, annumque tibi largiatur magistratus omnium bonorum comprobatione jucundum, atque Academiae nobis carissimae salutarem.

REDEVOERING

VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS DER HOOGESCHOOL,

DEN HOOGLEERAAR M^{R}. J. H. PHILIPSE,

UITGESPROKEN IN DE MARTINI KERK BIJ GELEGENHEID DER INWIJDING VAN HET NIEUWE ACADEMIEGEBOUW,

DEN 25 SEPTEMBER 1850.

19

Van Hem zij ook thans ons begin, van wien alle goede gaven en volmaakte giften op ons afdalen. Onbegrijpelijk voor het verstand der stervelingen, heeft het Hem nogtans behaagd, hun van zijne volmaaktheid zoo veel te openbaren, dat zij met eerbied en ontzag, maar ook met liefde en dankbaarheid, tot Hem als kinderen tot hunnen Vader durven naderen, en niet slechts bij droefheid en gemis, maar ook onder vreugde en genot hunne wenschen en gebeden voor Hem met vertrouwen mogen uitstorten.

Wij brengen U, Almagtige, Alwijze, Algoede, Overaltegenwoordige! de hulde onzer aanbidding, onzen dank voor de heerlijke voorregten aan ons geschonken. De herdenking Uwer weldaden aan de vaderen en aan ons bewezen, onze feestviering zij U welgevallig! Zij opene voor deze stad, dit gewest en het vaderland de meest verblijdende uitzigten in de toekomst; spore ons aan tot getrouwe vervulling onzer pligten; en, als wij allen van de aarde zijn weggenomen, om, gelijk wij hopen en verwachten, U inniger lief te hebben, waardiger te aanbidden, dan blijve eene dankbare nakomelingschap ook hier ter plaatse aan Uwe dienst getrouw, en stelle haar hoogste geluk, nevens eene zuivere aanbidding van U haren schepper en weldoener, in de waardeering, beschaving en veredeling dier vermogens van onzen onsterfelijken geest, welke de menschheid als hare kostbaarste goederen, van U, haren wijzen en goeden formeerder, heeft ontvangen!

(Na dit gebed werd door het voortreffelijk koor het volgende gezongen; waarvan de woorden, even als van de volgende zangen, vervaardigd zijn door M^{r}. A. MODDERMAN.)

Muzijk uit de Jubelcantate van WEBER.

Ons roept het hooggetij!
Juichend verheffen wij
Hier ons lied.
Voere die jubeltoon
Het dankbaar harte ten troon
Van Hem, wiens liefde ons dezen feestdag biedt!

Aanbiddend hooren wij de blijde toonen schallen.
God van wijsheid, liefde en magt!
Aan U zij met ons lied door allen
Des harten stille dank gebragt.
En dale uw vaderzegen, Heer!
Op feestvreugde en op arbeid neêr!

U allen, van wat rang of stand, die uit ware belangstelling in de Groningsche hoogeschool thans met ons feestviert, ingezetenen van deze stad en dit gewest, — u, geëerde genoodigden uit naburige gewesten van het vaderland, — u, afgevaardigden van andere Nederlandsche stichtingen voor hooger onderwijs, ik heet u allen hartelijk welkom te dezer plaatse.

Uwe gewenschte tegenwoordigheid, geëerde toehoorders en toehoorderessen! is verblijdend voor ons allen.

Vereert den spreker met uwe toegenegene aandacht.

In eenen tijd van onrust en woeling onder de ons omringende volken is het voor het vaderlandslievend gemoed eene verblijdende en tevens bemoedigende opmerking, dat het edele en goede in ons volkskarakter, dat heilig erfdeel onzer vaderen, in hun kroost blijft voortleven, en, schoon door den drang der omstandigheden soms geschokt, ja schijnbaar onderdrukt, zich ter bekwamer tijd niet verloochent, maar als met verjongde kracht te voorschijn treedt.

Bedrieg ik mij, MM. HH! of heb ik regt te onderstellen, dat die koele, of (waarom zouden wij het niet uitdrukken?) die wijze bedaardheid, die degelijkheid, door velen aan het Nederlandsche volk toegekend, onze land-

genooten met eerbied en ingenomenheid bezielt voor al wat den nadenkenden en ernstig gestemden mensch steeds het meeste belang moet inboezemen? Of zoude het mogelijk zijn, dat eene natie, waaraan met eenig regt de lof der genoemde deugden wordt toegekend, de beste schatten der menschheid had leeren kennen, en deze aan den ijdelen wind van dwaze en onervaren predikers van volksgeluk gewillig konde prijs geven? Zoude echte godsdienstigheid, zoude hoogschatting van volksonderwijs, en al wat ter beschaving en veredeling van verstand en hart dienstbaar is bevonden, bij het nakroost geheel kunnen verloren gaan, of door hetzelve, bij het ontstaan van nieuwe en bedriegelijke denkbeelden over het geluk en de waardigheid der volkeren, als onnutte ballast worden weggeworpen?

Neen, zegt gij met mij, dit is onmogelijk. Maar twijfel daarom niet aan onzen burgerzin, aan onze gehechtheid aan een vaderland, door zoo vele blijken der goddelijke voorzienigheid bewaard, door zoo vele beproevingen, ook van eigene schuld, gelouterd. Vraag het aan de jaren 1813 en 1815, 1830 en volgende, welke wij beleefd hebben, of bij den zoogenaamd koelen Nederlander geestdrift kan ontstaan, kracht zich ontwikkelen, als het de eere geldt van het land, door der vaderen moed en trouwe vrijgevochten. Maar, staat deze niet op het spel, beproef het den braven burger uit den kring zijner huisselijke bedrijvigheid te lokken, of zijnen aanleg als met eenen vreemden tooverslag te herscheppen; spiegel hem de zaligheid voor en de meerdere voortreffelijkheid van een volk, door opleiding en gewoonte met de woelingen des politieken levens vertrouwd; — men zal u (ik spreek niet van allen; want het ontbreekt geene menschelijke zamenleving aan roemzuchtigen, mannen van name, bejagers van ijdele klanken, met vreemde wijsheid doorvoed, en aanbidders hunner eigene droombeelden) men zal u toch meerendeels met bevreemdend schouderophalen naar het zuiden wijzen, en vragen, of gij in de latere lotgevallen der zich noemende meest beschaafde natie hare wijsheid meent te herkennen; of gij het jaar 1795 met zijnen heerlijken nasleep vergeten zijt; en u niet herinnert, dat door uwe ouders, of misschien ook door u zelven, de vruchten der zoozeer vergode vrijheid, gelijkheid en broederschap, niet altijd even smakelijk zijn bevonden.

Tast daarentegen de schatten aan, welke een edele volksgeest als het

hoogste goed waardeert, waar eene natie naar streven kan, gij zult een geheel ander tooneel zich zien ontwikkelen. In plaats van ijverloosheid en spot, zult gij ijver en geestdrift, voor laauwheid zult gij kracht en wederstand bij uwen anders bedaarden landgenoot doen geboren worden. Dan spreekt men van regten aan volk, landschap of stad door de wijsheid en braafheid der voorouderen verworven; dan ontstaat er onwil om af te staan, wat in de dierbaarste herinneringen en in den volksaard heeft wortel geschoten.

Deze gedachten werden in mij levendig, toen ik mij ambtshalve moest voorbereiden tot het plegtig uur van dezen feestelijken dag. Het schijnbare gevaar, waarmede vroeger onze hoogeschool werd bedreigd, en de algemeene belangstelling, ook toen bij de ingezetenen van stad en omliggende gewesten opgewekt, gaven mij alras de overtuiging, dat ik in die meening over onzen volksgeest niet dwaalde; en thans, nu het tijdstip dáár is, waarop van mij de inleiding tot ons academiefeest verwacht wordt, nu alles jubelt en reine feestvreugde ademt, zoude ik nu aan de waarheid mijner opvatting ook maar eenigzins kunnen twijfelen?

Ik wil echter niet ontveinzen, dat het verlangen van zoo velen, zelfs onder mijne ambtgenooten, mij in den beginne verraste, zoo niet bevreemdde. Hoe! dacht ik, bij eene plegtigheid als deze, zoo naauw met hooger onderwijs en geleerdheid verbonden, de taal der geleerden, van ouds gebezigd, en met zoo veel roem en goedkeuring in ons land gehandhaafd, ter zijde te stellen, en de inwijding van een academiegebouw, met afwijking van voorvaderlijken trant, tot een feest voor het volk te maken, opgeluisterd en als doorweven met, hetzij meer ernstige, hetzij vrolijke volksvermaken! — En toch, MM. HH! niet slechts gebood de pligt der dankbaarheid het toegeven aan deze begeerte, maar ook zij zelve ontsproot uit het warmste gevoel van ingenomenheid met al wat Nederland op eigenen grond bezit of tot stand brengt, ter bekwaming, beschaving en veredeling der natie. Zoude het dan niet de onheuschheid zelve geweest zijn aan dien algemeenen wensch geen gehoor te geven? Neen, wij erkenden het, de inwijding van den prachtigen tempel der wetenschappen, door de onvermoeide zorg, door de aanzienlijke uitgaven van stad en gewest in ons midden opgerigt, moest een waar en eendragtig volksfeest wezen, opdat elke stand der maatschappij, ieder burger, deel hebbe aan

onze feestvreugde, opdat ieder ingezeten van stad en land toone, hoe lief en onwaardeerbaar hem onze inrigting zij aan hoogere kennis en wetenschap toegewijd.

En nu, MM. HH! zoude ik bij zulk eene stemming van den volksgeest van verre zoeken, wat mij als grondtoon van dit feest ieder feestgenoot schijnt aan te geven? Deze toon van edele en waardige volksvreugde zij dan ook het eenige onderwerp mijner eenvoudige toespraak. Ik noodig u uit mij welwillend met uwe aandacht te vergezellen, terwijl ik, mij de geschiedenis ten nutte makende der vroege verlichting en wetenschappelijke kennis in deze gewesten, en hier en daar eenen vlugtigen blik werpende op het ontstaan en de ontwikkeling der vaderlandsche hoogescholen, tot u spreke *over de loffelijke ingenomenheid van ons volk met zijne wetenschappelijke inrigtingen.*

I. Loffelijk is deze ingenomenheid, en prijselijk in de hoogste mate: want zij is een bewijs der waardeering van eene der voortreffelijkste gaven, ons door den goeden God uit zijne volheid medegedeeld.

Of kent gij iets beters, iets meer verheffends voor den mensch, wiens grondslag in het stof is, dan het vermogen om het kunstig en onbegrijpelijk zamenstel van ligchaam en geest in werking en als in gestadigen gang te brengen, ten einde hij iets versta en gevoele van zijne betrekking tot dien Hoogverhevene, van wien zoo veel voortreffelijks in zijn aanwezen is nedergedaald; ten einde hij het doel van zijn eigen bestaan, en der vereeniging met zijns gelijken en aanverwanten naar den geest moge nasporen, en de pligten kenne, welke het besef van zulk eene hooge waarde zijner natuur hem oplegt; ten einde hij de wereld in, en boven en rondom zich bespiede, doorzoeke, trachte te begrijpen, en deze kennis te zijner veredeling, ter vermeerdering van menschengeluk, en ter eere van den grooten formeerder, met ontzag en bewondering zich eigen make?

Maar, gij stemt het mij toe, geëerde hoorders! niet iedere sprank van dit goddelijk vuur, zoo ligtelijk in elken onverbasterden mensch op te wekken, ontsteekt oogenblikkelijk het volle licht der waarheid; niet de eerste gewaarwording, niet ieder duister, onvolkomen, op zich zelf staand,

of liever zwevend, begrip; kortom niet alle begin van kennis wordt door den redelijken mensch met den eervollen naam van wetenschap betiteld. Neen, voorzeker ook hier zal het meer volmaakte slechts door geestkracht, oefening, ervaring en door deze zelfs niet voor ieder even gelukkig, of door allerlei middelen even gemakkelijk te bereiken zijn. Orde en regelmaat moet, naar vaste grondbeginselen der menschelijke ziel ingegrift, het raderwerk der vermogens bij den denker en opmerker besturen; het verstand alle zijne inwendige krachten en werkingen aanwenden, om de voorwerpen van kennis, in of buiten ons aanwezig, alle denkbeelden in ons ontstaan, alle begrippen, reeds geordend en vastgesteld, op te nemen, in te zien, te doorgronden, en naar hunnen gelijken of verschillenden aard te rangschikken, te schiften en te onderscheiden, of tot eenheid van zamenhang en bevatting terug te leiden.

Zietdaar nog maar al te gebrekkig u herinnerd, hoe dat heerlijk vermogen in ons binnenste werkzaam is en zich beweegt, om onzen geest tot die helderheid en volledigheid op te voeren der kennis van zamenhangende waarheden, daadzaken of voorwerpen, welke, in haar verband en zamenhang begrepen en erkend, als *wetenschap* wordt vereerd.

Evenwel, zijn wij teregt ingenomen met hare hooge voortreffelijkheid, goddelijke eer komt haar in onze schatting daarom niet toe. Haren trotschen en laatdunkenden priester, die niets hoogers kent, beklagen wij; tot die sterke geesten verlangen wij niet te behooren, tot die alles te boven stijgende geniën, die, wanende de Godheid en haar wereldbestuur juist te beoordeelen, of des noods te kunnen missen, zich zelve en hunne kennis, en hunne vergode rede als in triumf laten rondvoeren, of door eene ligtzinnige menigte ten hemel verheffen: voorzeker neen! maar, terwijl wij naar de hoogte opzien, waar de waanwijsheid hen plaatst, en hunnen tuimelenden val bedaardelijk afwachten, zijn wij evenmin bereid om *hun* de hand te reiken, die, uithoofde van het onvolmaakte der menschelijke kennis, geheel aan de kracht der hulpmiddelen twijfelen, ter verkrijging van waarheid en zekerheid aangaande het wezen der dingen. Zou dan alles schijngestalte zijn, droombeeld, of dwaalbegrip; niet waardig om ernstig te worden nagejaagd, of bij den verstandige eenige ingenomenheid te doen ontstaan? Het moge zoo zijn: wij kennen slechts ten deele; en

welligt zal in volkomener staat vroegere bewondering der wetenschap van den schrandersten sterveling bevreemding baren: maar verkeeren wij dan niet allen hier beneden in eenen toestand van gestadige opvoeding en volmaakbaarheid, en levert ons dit zoogenoemde kinderspeeltuig thans geene voldoening, waarbij wij ons wél bevinden? Is dan de man zoo zeer te prijzen, die geenen eerbied meer gevoelt voor de eerste indrukken, misschien de droomen zijner jeugd, omdat het werkelijke leven hem soms heeft te leurgesteld; of moet de volwassene in kennis en smaak zich de ruwe prentverbeeldingen schamen, die hem als knaap hebben verrukt, en hem vroeger de eerste denkbeelden hebben gegeven van geschiedenis en de geschapene wereld, waarvan hij zich thans juistere begrippen vormt?

Waartoe dit, vraagt gij welligt. Waartoe? Om ons al dadelijk te overtuigen, dat ingenomenheid met menschelijke wetenschap juiste waardeering is, geene vergoding, of verwachting van iets, dat zij niet kan opleveren.

Maar, voert mij welligt iemand uwer te gemoet, wie twijfelt op onze hoogte van beschaving aan de hooge waarde dier edele zucht naar kennis en ontwikkeling, den menschelijken geest als ingeschapen, en der wetenschap van goddelijke en menschelijke zaken door haar te verwerven? Doch gij spreekt van ingenomenheid met wetenschappelijke inrigtingen: dus door wet en regel en bestuur en meerdere beoefenaren kenbaar; en dan nog valt uwe lofspraak met nadruk op uw eigen volk. Uwe *ingenomenheid* zal wel *voorkeur* beteekenen, en welligt hebt gij voornamelijk het oog op Groningen en hare thans feestvierende bevolking. Is dit overeenkomstig de vrijzinnigheid der eeuw? Voegt het den wereldburger, zoo bekrompen de bronnen aan te wijzen, waaruit door land- en stadgenoot het levende water kan en moet worden geput, terwijl het overal elders in door de natuur rijker uitgedoste streken in prachtiger fonteinen opspringt? — Onnadenkende! voegt er misschien een ander bij, weet gij dan niet, dat in de tijden der weder ontluikende geleerdheid en smaak in Europa onze vaderlandsche mannen en jongelingen de buitenlandsche hoogescholen bezochten, en hoe sommigen ook dáár, schitterende als sterren der eerste grootte, den roem van het vaderland verbreidden? Dat waren gulden dagen. Roem vrij de wetenschap in haren onmetelijken omvang, in hare

weldadige verspreiding, in haren goddelijken oorsprong; maar wees niet ingenomen met de eene of andere vaderlandsche kweekschool; noem ten minste deze voorkeur niet loffelijk.

Dat de spreker op eenen dag als dezen meer bijzonder het oog vestigt op de hoogeschool in ons midden bloeijende, zonder daarom onze overige vaderlandsche instellingen voor hooger onderwijs te veronachtzamen, zal wel door hem niet behoeven verbloemd, veel min verontschuldigd te worden: maar welligt zal hij zich en zijn onderwerp uit den drang van dien heftigen aanval, ten minste zijdelings, moeten redden. Mag ik dan op mijne beurt vragen, gij, geëerden! die zoo spreekt, of denkt: zendt gij uwe zonen om zedelijkheid en deugd en zuiveren godsdienstzin, — in Nederland, Gode zij dank! nog altijd als het hoogste goed gewaardeerd, — zendt gij hen om menschenheil en volksgeluk te leeren, naar eene school van communisten, of geeft gij hun aanbevelingsbrieven mede aan eenen voornamen democraat in Frankrijks hoofdstad; of, — ziet gij in uwen lieveling den aanstaanden diplomaat, die op onbaatzuchtige wijze het volkenregt op de belangen van zijn vaderland zal toepassen, — moet dan het trotsche Albion zijne oefenschool worden; of, — ligt u eenvoudige waarheidszin, ook in wetenschap en kunst, het naast aan het hart, en is het *nil admirari* van HORATIUS al vroeg uwe leuze geweest, — verblindt u dan de ntegenzeggelijk groote geleerdheid van sommige Duitsche naburen in die mate, dat daarheen, daarheen alleen uwe verwachtingen voor uw kroost zich uitstrekken?

Maar welligt is wetenschap en nutte, den mensch verheffende, kennis bij eene koopwaar te vergelijken, wel schitterend en edel, maar toch bij voorkeur en te regt op de beroemdste markten als handelswaar gezocht? Wij willen in zeker opzigt hier geenen twijfel opperen; maar vragen dan toch al weder: wat maakt den handel voor stad en gewest, voor vaderland en naburige streken, zoo aanlokkelijk en begeerlijk? Is het slechts de waar zelve, of ook het vertier en de bedrijvigheid des handels, die gezondheid en levenskracht uitstort in de aderen en spieren des volks, en zijnen zegen mededeelt aan al wat hij met zijn bezielenden adem aanraakt? — Ziedaar, meen ik, het punt van vergelijking. — O, zie dan met uw wereldburgerschap niet met minachting neder op eene bevolking, die, met

hare regering, het den handelaar in zulke verhevene koopschatten bij zich gemakkelijk, aangenaam, rustig, eervol wil doen zijn, die zich met loffelijke vreugde in die heerlijke bezitting, haar door de braafheid harer voorouderen verworven, verblijdt, en door blijken van ingenomenheid en opoffering haren bloei en luister voor zich en hare nakomelingen wenscht te verzekeren.

Wat, dunkt u, MM. HH! — ook deze gedachte wil ik niet terughouden; want het doet goed aan het hart, bij den landgenoot gehechtheid op te merken aan den geboortegrond, naarmate deze treffender herinneringen oplevert: — wat, dunkt u, zoude na het vestigen van den Joodschen staat in Palaestina het antwoord geweest zijn van den vromen Israëliet, als een magtig vorst hem en zijn geslacht in den vreemde, in een land zoo mogelijk nog rijkelijker overvloeijende van melk en honig, den schitterendsten rijkdom en waardigheid en eere had aangeboden? „O, laat af van uwen knecht:" zoude hij gezegd hebben, „toen het onzen vader Jacob hongerde, zochten zijne zonen de voorraadschuren op van Egypte, en vestigde hij zich aldaar naar Jehova's bestel; maar nu is het in dit beloofde en duur gekochte land zoo liefelijk, onder onzen wijnstok en vijgenboom gezeten, de vruchtbare velden, door ons en de onzen bearbeid, van zegen te zien golven, onze kudden te zien grazen; en als wij dan bij de gedenkteekenen van Abraham en Izaak en Jacob de eerstelingen offeren, en Hem, die ons uit slavernij heeft verlost, om zijnen blijvenden zegen voor ons kroost en volk aanroepen! neen, magtigste Pharao! dit genot kunt gij ons niet vergoeden." — En nu,..... heeft Nederland ook misschien zijne altaren, zijne gedenksteenen van goddelijke uitredding? Zoude men dit b. v. in Leiden, in Groningen durven vragen! Of is niet geheel het oude vaderland een blijvend gedenkteeken Zijner gunst en almagt, waardig, dat men daar eigene gaven offere, en trouwe zwere aan de deugden van het voorgeslacht?

Duet met Koor: uit de Schepping van Haydn.

A en B.

In welk een min bevoorregt land
Voor ons het daglicht rees,
Wel ons, zoo dáár beschavings hand
Op 's levens doelwit wees.

Koor.

Beschaving licht op 's levens spoor
Den mensch naar hooger doelwit voor.

A.

Wat slechts de zinnen streelt en boeit,
Zal met den tijd vergaan;
Wat voor een hooger doel ontgloeit,
Verdwijnt niet, — blijft bestaan.

Koor.

Wat met den vloed der eeuwen vlied',
De vruchten, die beschaving biedt,
Verdwijnen niet.

B.

Als hooger doel ons tegenlacht,
De geest naar kennis dorst,
Dan wordt, met moed en lust en kracht,
Des levens last getorscht.

A.

Heil dan het volk, waar iedereen
Voor hooger doelwit blaakt;
Bij 't licht der wetenschap alleen
Elk een naar kennis haakt.

A en B.

Gelukkig zulk een volk gewis!

Koor.

Wat magt, wat rijkdom het ook miss',
Gelukkig zulk een volk gewis!

B.

Dáár woont en regt en orde en rust;
Dáár knelt geen heerschappij;
Dáár, zijne roeping zich bewust,
Is ieder altijd vrij!

A.

Dáár, hoe de tijdgeest dan ook woed',
Kweekt wijsheid burgerzin;
Stort liefde en eendragt 't zacht gemoed
En deugd en godsvrucht in.

A en B.

Dáár heerscht één geest en één gevoel.

Koor.

Dáár, hoe de tijdgeest elders woel',
Dáár streven allen naar één doel.

A en B.

Bij zulk een volk, door eendragt sterk,
Bezield door hooger kracht,
Draagt alles wijsheids heilig merk
Bij voor- en nageslacht.

Koor.

Gelukkig dan, op Neêrlands grond,
O Hunze en Aa! uw stad, uw land,
Waar wijsheids tempel eeuwen stond,
Verlichtings outer immer brandt.

II. Indien men in één tafereel de groote gebeurtenissen in Nederland beleefd konde voorstellen, en de edelste daden, de grootste krachtsinspanning voor vrijheid en vaderland wilde doen uitkomen, voorwaar dit gewest en deze stad zouden niet op den achtergrond worden gesteld. Maar verdienen ze ook evenzeer eerbied en hoogachting als vroege kweeksters van verlichting en veredeling van verstand en maatschappelijk leven?

Toen langzamerhand de nevelen der middeleeuwen optrokken, kwamen hier en daar lichtende punten te voorschijn in Europa. Hier nogtans zal wel alles nog in duisternis hebben gelegen, toen men reeds elders in ons vaderland, in zuidelijker gewesten, zich in de morgenzon van het herboren licht verkwikte? De afgelegenheid, en moeijelijk te genaken ligging moge ligtelijk iemand in dien waan brengen: kennis en wetenschap en beschaving, zegt men, vallen immers niet als een plasregen uit den hemel.

Neen, zeker niet als een plasregen! Maar wat beweegt daar, reeds in de 14e eeuw onzer jaartelling, dien voornamen Deventerschen burger, om, na zich te Parijs en te Keulen en elders met de godgeleerdheid van dien tijd, met scholastieke wetenschap en tooverkunst te hebben doorvoed, of liever overladen, der wereld en der waanwijsheid af te sterven, en als prediker de verbeteraar te worden van de openlijke eeredienst, de onderwijzer der naar beter onderrigt dorstende jongelingschap? — Onvoldaan en ontevreden met hetgeen hij gehoord en gezien heeft, walgt hem de luiheid

en zedeloosheid der kloosterlingen; de drieste onkunde van het volk bedroeft hem: en dan — het heiligste ontheiligd! het zout der aarde weggesmeten! Neen, zegt hij, dit kan, dit mag zoo niet blijven. De mensch naar Gods beeld geschapen, en bestemd om naar zijnen heerlijken aanleg te kennen en te handelen, mag niet langer door onze schuld in dien poel van zonde en ellende worden voorgegaan!

Wat is dit, mijne hoorders! — Het is een vonk van hemelsch vuur, in de borst van dezen uitgelezenen man ontstoken, en die al ras en in hem en in zijne medeburgers eenen gloed van leven en nieuwe ontwikkeling zal doen ontstaan, ter verlichting, ter veredeling van tijdgenoot en nakomelingschap. Zoo iets is onafhankelijk van plaats en luchtstreek. Dit kon in de meer noordelijke gewesten van Nederland gebeuren. Wij weten het: het is gebeurd.

Voorheen toch mogen zelfs onze grootste literatoren, bij het vermelden der herleving van letterkunde en geleerdheid in Europa, slechts naar het zuiden de oogen hebben gerigt, en deze gewigtige gebeurtenis hebben teruggebragt tot den aanvang der 15^e eeuw [1]); thans is het immers meer algemeen erkend, dat reeds vroeger in Deventer, en ook spoedig elders in ons vaderland, een licht is opgegaan van zuiverder kennis, hetwelk, als voorbode van ware geleerdheid en veredeling des volks, wijd en zijd doordrong; ja, dat hetgeen Italië voor het zuidelijk Europa was, Nederland in vele opzigten voor de meer noordelijke gewesten van datzelfde werelddeel is geworden. Het zijn de woorden van den geleerden Delprat, in het slot zijner verhandeling over de broederschap van Gerard Groote en de fraterhuizen [2]). En inderdaad, — elke bladzijde van dit belangrijk geschrift, uit de geloofwaardigste bronnen geput, staaft het met onloochenbare bewijzen, — de vrome ijver en overtuigende welsprekendheid van dien voortreffelijken man, later ondersteund door de zeldzame schranderheid van Floris Radewijnsz, Groote's leerling en vriend, hebben in de stichting der broederschap des gemeenen levens de kiem gelegd eener inrigting,

---

[1]) Zie A. Ypey, *Leerrede ter gedachtenis v. d. groote verdienst. der Nederl., betrekk. de kerkhervorming.* (Gron. 1817) bl. 40 (6).

[2]) G. H. M. Delprat, *Verhandeling*, enz.; uitgegeven door het Utrechtsch Genootschap. Utr. 1830. bl. 263.

die spoedig in ons vaderland en in Duitschland, overal waar zij hare takken uitbreidde, den kanker der maatschappijen tegenwerkte, nieuwe kracht en leven deed ontstaan, en in vereeniging met hen, die in het zuidelijker Europa de schriften der ouden aan het licht bragten, gedurende ruim anderhalve eeuw, eenen schat van levenswijsheid en gezuiverde wetenschap heeft verspreid, waarin de kerkhervorming is gerijpt, en waaruit de ontluikende hoogere scholen hare beste sappen en kracht hebben ontleend. Overal, waar deze broederschap zich vestigde, — en zij beval zich spoedig zelve aan, of werd door de edelsten in den lande aanbevolen, — rezen scholen op uit haar midden, of nevens haar, welker hulpmiddelen door die vrome broederen werden verrijkt, welker leerlingen met liefde werden opgenomen of voorbereid, en men zag welhaast uit deze inrigtingen van godsdienstig volks- en geleerd-onderwijs mannen optreden, die en in ons vaderland en bij den vreemdeling als herstellers der wetenschap, ja als lichten der wereld tot op den huidigen dag worden geprezen.

Wie nu waren zij, die vooral in de 15^{e} eeuw met zoo veel roem dienzelfden weg betraden en verder en verder voortzetteden, vroeger door Gerard Groote, lang voor het uitvinden der drukkunst, geopend? Ingezetenen van Groningen, indien de verdiensten van het voorgeslacht ons toebehooren, o dan verheffe zich uwe borst, of liever, uwe dankbaarheid rijze tot den Allerhoogste voor de eer aan uwe stad en gewest te beurt gevallen, en den vroegen zegen der volks-verlichting aldaar genoten. Neen waarlijk, als de knaap door zijnen vader of leermeester op Heiligerlee en de stad onzer inwoning wordt gewezen, als merkwaardig in de vaderlandsche geschiedenis; als hij met voldoening nevens vader Willem, ook de namen van Lodewijk en Adolf van Nassau, van Rabenhaupt vernomen heeft, behoeft hij geene veel ruimere landkaart, om ook de lichtende punten te leeren kennen, het vroegst uit den nacht der middeleeuwen zigtbaar geworden. Men wijze hem gerustelijk, nevens Deventer, op de Aduarder abdij, op de Bedumer school, of later, op die van St. Maarten met haren voortreffelijken Regnerus Praedinius: en wie zoude de wereldberoemde namen van Wessel Gansfort en Rudolf Agricola nevens die van Alexander Hegius en Desiderius Erasmus durven verzwijgen?

Maar, ik gevoel het, geëerde hoorders! het uitgestrekte veld, hetwelk zich hier voor ons opent, mag niet verder worden ingetreden, hoe aanlokkelijk het moge wezen.

Die kweekscholen van kennis en deugd, die verlichte voorgangers van het volk, genoten niet slechts bescherming en voorkeur bij hunne landgenooten tegen al wat de onkunde dier tijden en de zedeloosheid der bedelmonniken hun trachtte te berokkenen, maar eerbied, ingenomenheid, volgzaamheid, hoogachting bij den bedrijvigen en voor ontwikkeling reeds vatbaren inwoner dezer streken werd meer en meer hunne welverdiende belooning [1]).

Bijzonderheden tot staving verlangt zeker niemand uwer, mijne hoorders! Mijne toespraak toch in dit feestelijk uur mag zich niet door strengheid van betoog of volledigheid eener verhandeling kenmerken. De voortreffelijke mannen van dat tijdvak hebben allen hunne lofredenaren gevonden, en hunne groote verdiensten, niet slechts met betrekking tot klassieke geleerdheid, maar evenzeer tot volksonderwijs, zuivering der godsdienstige begrippen, en hervorming van het maatschappelijk leven, worden zoo algemeen gewaardeerd, dat ik uwen smaak en uwe kennis zoude meenen te beleedigen door meer dan eene bloote herinnering dier glansrijke tijden te willen opwekken.

De dienst, door Thomas a Kempis aan de godgeleerdheid bewezen, is wel eens vergeleken met den invloed van Socrates op de wijsbegeerte; en inderdaad, door leer en schrift van dien godvruchtigen man daalde zij uit den hoogen, ontoegankelijken kring, binnen welken vooroordeel haar besloten hield, en verspreidde haren zegen in lagere gewesten [2]). Maar welke moet dan de invloed geweest zijn van eenen Wessel Gansfort, eenen wijze en godgeleerde, wel blakende van ijver en liefde voor zijnen Heer, maar wiens opgehelderde kennis en zuivere waarheidszin niets dulden kon van het mysticismus dier dagen, waarmede hij zoo ruimschoots in aanraking kwam. Gij weet het, hij was, door zijn opgeklaard verstand en groote geleerdheid, de ziel der bijeenkomsten van al wat door kennis en

[1]) Delprat, *Verhandeling*, bl. 257 vgg.
[2]) Delprat, t. a. pl. bl. 259.

godsvrucht uitblonk in de abdij te Aduard, en na overal in ons werelddeel zijn licht te hebben rondgedragen, sleet hij hier in zijne geboortestad zijne laatste levensjaren, door allen geëerd en bemind, en de vraagbaak en voorganger van allen, die in verlichte godsvrucht en wetenschap belang stelden. — Is het wonder, mijne hoorders! dat de geleerde YPEIJ in eene gedachtenisrede der groote verdiensten onzer vaderen bij de kerkhervorming, als in verrukking, aan den eenigen WESSEL al het heil toeschreef, dat deze stad naderhand zoo zeer onderscheidde; al het licht, dat de vaderen reeds bestraalde, toen nog overal alles duister was; al de rust, welke zij genoten, terwijl geheel Nederland in onrust verkeerde? Hij toch gedacht hem als het rijzende *licht der wereld*, welken eernaam men onzen grooten stadgenoot heeft gegeven, als den voornaamsten ontginner van eenen grond, die, spoedig ook door anderen in zijnen geest bearbeid, zulk eenen heerlijken oogst heeft opgebragt.

Wij vergeten daarom deze medearbeiders niet. Neen, grondige geleerden en taalkenners, edele geestelijken, als HERMAN TORRENTINUS, GOSEWIJN VAN HALEN, WILLEM FREDERIKS, en vooral REGNERUS PRAEDINIUS, verdienen de blijvende hulde der nakomelingschap [1]).

Reeds in de eerste helft der 16^{e} eeuw bloeide hier in het tegenwoordige provinciehuis eene school, waar de vermaardheid van gezegden PRAEDINIUS van Winsum de jongelingschap als naar eene hoogeschool henenlokte, niet slechts uit het naburige Duitschland en alle de Nederlanden, maar ook uit Frankrijk, Spanje en Italië. — Zoo ging hier, sedert WESSEL GANSFORT, hervorming in het godsdienstige en veredeling van het gemoed met echte kennis en geleerdheid gepaard: een braaf en verlicht geslacht groeide naast die edelen en letterhelden op, voor wie niet slechts roem naar buiten, maar liefde van de burgerij, ingenomenheid en hoogachting, ja de innigste zamenstemming der regering, de heerlijkste belooning was.

Ingezetenen van Groningen! ik behoef het u niet te herinneren: de graven van GANSFORT en PRAEDINIUS zijn onder ons tot op dezen dag. Vergeten wij het nimmer: voor hem, die het met vaderland, kerk en maatschappij wèl meent, is dat heilige grond.

---

[1]) DELPRAT, t. a. pl., bl. 112—119.

Denkt niet, geëerden! dat ik te veel heb gezegd. De vruchten van zoo veel goeds en edels zoekt men niet te vergeefs. In plaats der gruwelen, elders gepleegd ten tijde der kerkhervorming en afschudding van het Spaansche juk, ontmoet men in de geschiedenis van Groningen's toestand in die dagen zoo veel verlichting bij regenten en burgerij, zoo veel verdraagzaamheid omtrent andersdenkenden, dat men met welgevallen deze schoone bladzijden gadeslaat, ja dat haar verhaal, naar eenvoudige waarheid te boek gesteld, eene lofrede schijnt te bevatten [1]).

Maar moest dan zoo veel hoop op eene nog betere toekomst te vergeefs worden opgevat? Immers, na het bekende verraad van RENNENBERG zuchtte deze stad veertien bange jaren onder Spanjes dwingelandij. Geen nood! het goede zaad, in echt Nederlandsche harten eenmaal ontkiemd, wordt niet gemakkelijk vernietigd, en — in Gods raad was het anders besloten. MAURITS en WILLEM LODEWIJK hergaven Groningen nog ter goeder ure aan het vaderland, waarvan het, wij oordeelen naar de gevolgen, als academie-stad den luister moest verhoogen, en hetwelk het door vastberadenheid en dapperheid eenmaal van den rand des afgronds zoude redden.

Studenten onzer hoogeschool! het was eene goede gedachte, die u door vaderlandsliefde en ingenomenheid met deze kweekschool van wetenschap en godsvrucht werd ingegeven, toen gij het voornemen opvattedet om deze gebeurtenis nog eens aan Groningen's verheugde burgerij voor oogen te stellen. Wij brengen u reeds voorloopig onzen dank voor uwe edele pogingen, waarvan wij de waardige uitvoering met belangstelling te gemoet zien.

Belangrijke dag in de geschiedenis dezer stad! Neen, het goede zaad, eenmaal zoo rijkelijk uitgestrooid, hoezeer onderdrukt, bleek ook toen niet geheel gestikt of uitgeroeid te zijn. De akker was vruchtbaar gebleven. Mannen, als de wereldberoemde UBBO EMMIUS, zijn daar, of komen herwaarts, om hem met zorg te bearbeiden: en nu, ziet! van alle zijden stroomt frissche levenslucht aan; alles herleeft, en Groningen is spoedig wederom wat het worden moest, vruchtbare kweekster van verdraagzaamheid, verlichting, kennis en alle maatschappelijke deugden.

---

[1]) P. HOFSTEDE DE GROOT, *Geschiedenis der Broederenkerk.* Gron. 1832. bl. 5.

Muzijk van MOZART.

Koor.

't Goede zaad den grond gegeven
Ontkiemt er ten leven.

't Vruchtbaar graan, in 's akkers milde voren
Wel eerst verborgen,
Maar, door de zorgen
Der Almagt bewaard,
Ontspruit en groeit in de aard,
Tot straks langs een zee van koren
Zich des maaijers lied op nieuw doet hooren.
't Zaad van kennis blijft bestaan:
Zij 't een tijd lang, als het graan,
In nacht verborgen,
Voor lente's morgen
Door de Almagt steeds behoed
Immer gedrenkt, gevoed,

Zal het met nieuwe kracht,
Ontlokt aan den nacht,
Aller harten weêr bekoren;
Zoo, ten oogsttijd als bewaard,
Heil verspreiden over de aard.

We aanbidden 's Vaders zorgen
Op onze levensbaan.
Wat voor onze oogen zij verborgen,
Al wat goed is blijft immer bestaan.

U, Heer der Aarde!
U predikt ons natuur.
Halleluja!
U, Heer der Wereld!
U predikt ons dit uur,
Aan U zij de eer!
Amen.
Halleluja!

III. En zoo zijn wij dan eindelijk, zegt welligt iemand uwer, genaderd tot de stichting onzer academie. Vreest niet, geëerde hoorders! dat ik de beschrijving der blijde dagen van den 23 Augustus en volgende van 1614 zal herhalen; ik wil ook geene getrouwe teekening leveren der thans gesloopte klooster- en academiegebouwen, of zelfs eene poging aanwenden om over de verdiensten te spreken van zoo vele voortreffelijke mannen, die aldaar gedurende ruim twee eeuwen het licht der wetenschap deden schijnen.

Gij gevoelt het, bij zulk eenen rijkdom van stof, zoude het bij eene dorre, thans zeker allerongepastste, schets moeten blijven; en daarbij MM. HH! behalve de latijnsche beschrijving der inwijding uit de pen van Ubbo Emmius zelven gevloeid [1]), zijn immers de redevoeringen voorhanden van den hooggeleerden Muntinghe, in 1814 [2]), en van den ijverigen en kundigen Feith, in 1817, hier ter plaatse uitgesproken [3]), alsmede de geschiedenis der Broederenkerk, door mijnen geachten ambtgenoot Hofstede de Groot zoo keurig bewerkt. Wie, die Groningen, 't zij als inwoner, 't zij als kweekeling lief heeft, kent deze belangrijke geschriften niet? Ik mag dus met ulieden slechts hier en daar eenen blik werpen op dit uitgebreid tafereel, en ook daarbij zal ons het feest van dezen dag, en het gekozene onderwerp moeten besturen.

Leiden was, gelijk bekend is, in 1575 voorgegaan, en had tot ieders verbazing naauwelijks vier maanden na hare uitredding, de hoogeschool binnen hare muren gevestigd. Franeker volgde in 1585 onder Frieslands stadhouder Willem Lodewijk, en ook tien jaren later, het eerste na de reductie van 1594, hadden de staten van dit gewest reeds het voornemen opgevat, om in deze stad, nevens de triviale school, gelijk de latijnsche scholen in die dagen heetten, een collegium facultatum te stichten. Men bepaalde zich echter voorloopig bij het tijdelijk opdragen van een collegie over de instituten aan zekeren doctor Mellen Brunsema, daar de be-

[1]) Vid. *Effigies et Vitae Professorum Acad. Groning.* Gron. 1654. p. 6 sqq.

[2]) *Acta saecularia Acad. Groninganae*, ed. Hermann. Muntinghe. Gron. 1814. p. 25 sqq.

[3]) Redevoering en dichtregelen, ter gelegenheid van het 25jarig feest v. h. depart. *Groningen* der maatsch. *tot nut van 't algemeen*, in 1817, door H. O. Feith en B. H. Lulofs. Gron. 1819. bl. 13—16, en 30—57.

narde toestand van het land en de uitgeputte schatkist eene meer ernstige uitvoering verhinderden. Eindelijk, toen na het sluiten des twaalfjarigen bestands, de handen ruimer waren geworden voor de huiselijke belangen van het gewest, hervatte men dan ook in 1612 dit werk met ijver en zorgvuldigheid, en werd het door de plegtige inwijding onzer hoogeschool op den 23 Augustus des jaars 1614 onder de gunstigste voorteekenen bekrachtigd. Het was alsof de heillooze twisten tusschen Stad en Ommelanden nooit hadden bestaan, en, zoo ergens, dan voorzeker hier mogt de academie eene instelling zijn, geheel uit den boezem des volks voortgesproten, en door de vertegenwoordiging van alle standen der maatschappij met groote eensgezindheid ten uitvoer gelegd. Elders werd, gelijk bekend is, de eerste opwekking, of krachtige aanmoediging, door de beminde vorsten uit het huis van Oranje-Nassau gegeven; maar nergens, waar dergelijk voornemen werd opgevat, ontbrak het aan krachtige medewerking van regering en volk, aan edele geestdrift om zulk een gewigtig doel te bereiken; ja, de voorbeelden zijn bekend van bijzondere personen, die, van het openbare leven verwijderd [1]), een deel van hun aanzienlijk vermogen afzonderden, ten einde bij hun verscheiden uit de wereld aan de stad hunner geboorte of inwoning de in hunne schatting grootste weldaad na te laten, eene openbare inrigting van wetenschappelijk hooger onderwijs.

Wat mag dan toch wel de drijfveer geweest zijn, die onder zoo veel zorg en inspanning, ja reeds toen de vijand nog in het hart des lands genesteld was, en het water telkens aan de lippen dreigde te komen, zulke veelomvattende en kostbare plannen met zeldzame voortvarendheid deed volvoeren?

Was het ijdelheid en zucht om bij den vreemdeling uit te blinken in glans en geleerdheid? Neen, het is helaas! voor den naneef bewaard, om boven alles angstig te vragen, hoedanig toch buiten 's lands het oordeel over den Nederlander zal kunnen zijn: hun en hunner zelfstandigheid was het genoeg, dat zij het wisten, hoe veel goeds en nuttigs door hen zelven

[1]) Anna van Twickelo, en haar zoon Balthazar Boedeker, te Deventer. Zie Corn. Fransen van Eck, *Feestrede. Ann. Acad. Gron.* 1829—30. p. 7, in f., sq. 27 in f., sqq. en de aldaar aangehaalde *Tegenw. Staat van Overijssel.* III. bl. 213.

werd tot stand gebragt. — Daarbij, ijdele pralerij in het gezigt van eenen koenen en overal rondloerenden vijand komt slecht te pas. Zoo begreep het ook de gewapende Leidsche burgerij op den achtsten Februarij 1575, toen zij, onder gestadig losbranden der musketten, onder kruiddamp en oorlogsrumoer, Apollo en de Zanggodinnen bij zich ontving, als wilde zij aan Willem van Oranje en hare regering de krachtigste verzekering geven, dat zij, even als kort te voren hare veege wallen, zoo ook thans en voortaan het kleinood haar geschonken mannelijk zoude weten te verdedigen [1].

Maar dan toch later, toen zoo vele gewesten volgden? toen zal wel ijverzucht in het spel zijn gekomen, of, hetgeen thans in onze vrijzinnige eeuw zoo hard klinkt, steilheid van godsdienstbegrip, en de zucht om de regtzinnige leer bij het aankomend geslacht te bestendigen?

Één en onverdeelbaar waren de Nederlandsche gewesten zeker niet; misschien betwijfelt het een zwaarmoedig beschouwer, of zij het wel ooit zullen zijn: zij hadden zoo hunne eigene belangen en denkbeelden over algemeen en bijzonder volksgeluk; en daarbij was ieder volkomen heer en meester gebleven in huis en hof. Immers 's lands algemeene staten waren gedelegeerden van zeven geuniëerde, maar toch afzonderlijke potentaten of souvereinen. Wij spreken geene lofrede uit op het oude Nederland; maar met vertrouwen nogtans zeggen wij: ijver voor het schoone en goede is, op hoe vele plaatsen deze zich door ingenomenheid moge openbaren, mits vrij van verachtelijke jaloerschheid of slinksche onderkruiping, geen laakbare naijver; vooral dan niet, als de vruchten van zoo veel edels en voortreffelijks eerst regt in de nabijheid worden geplukt en genoten. Voor hem, wiens hart voor vaderland en godsdienst warm in den boezem klopt, zijn er niet ligt kweekscholen van kennis en deugd te veel. Zag men niet den edelen Kemper aan Utrecht's herstelling medewerken? En o, mogten Franeker en Harderwijk niet door den Corsikaanschen geweldenaar voor altijd zijn geknuikt geworden! Deze uitboezeming voegt vooral ook thans der gelukkiger zuster-academie, nu zij, na zóó veel goeds te hebben zien ondergaan, noch krachtig en luisterrijk daarstaat.

---

[1]) Francisci Fabricii *Oratio in natalem centesimum et quinquagesimum Acad. L. B.* 1725. p. 10. — M. Siegenbeek, *Geschied. d. Leidsche Hoogeschool*, I. bl. 24.

En, wat betreft de godsdienstige drangredenen onzer vrome vaderen, wie zoude niet wenschen, dat het heiligste en verhevenste wat de mensch bezit, steeds met wijsheid en zachtmoedigheid ware bestuurd, en op het leven toegepast; want dit kan niet anders dan den God der liefde welgevallig zijn. Maar, indien wij hen, die opregtelijk betuigden, dat in de jaren hunner jongelingschap, bij politieke opgewondenheid, hun hoofd, niet hun hart had medegehold, gaarne hunne dwaling vergeven: wie zoude het dan in de vaderen, na de bitterheid der tijden door hen beleefd, niet verschoonbaar achten, dat hun ijver jegens andersdenkenden wel eens te verre is gegaan, en niet is vrij te pleiten van twistzieke vervolging en geestelijke heerschappij?

Evenwel zij het verre van ons, zelfs eenen schijn van soortgelijke blaam te werpen op de brave mannen, die allereerst en voornamelijk de hand hebben geleend tot het opriglen onzer oudste academiën. Hoort WILLEM VAN ORANJE, of WILLEM LODEWIJK [1]), of ook de Staten van ons gewest [2]); en zoo gij hunne redenen niet kunt billijken, o, keurt dan gerustelijk den opstand af tegen Spanje, en zegt, dat het beter ware geweest, zich aan de „vierege tyrannije ende verdruckinge soo des goddelycken diensts als der vrijheit der landen" te onderwerpen. Het zijn woorden, door den vader des vaderlands, in zijnen heerlijken brief aan de Staten van Holland geschreven te Middelburg op den 28 December 1574 [3]). De tyrannij van den vreemdeling op het geweten en de burgerlijke vrijheid der landzaten, vooral ook in hun kroost, voor altijd te vernietigen, zietdaar, naar zijne meening, de bijzonder aangename dienst door 's lands staten Gode te bewijzen. Daarom moest de jeugd „beyde in de rechte kennisse Godts, ende allerley goede eerlycke ende vrye consten ende wetenschappen, dienende tot die wettelycke regieringe der landen, opgevoet ende onderricht worden." Onvergetelijke woorden van den braven en schranderen vorst! Ja waarlijk, zulk eene universiteit zoude niets anders wezen dan een „vast blokhuis en bewaarnisse der gantschen landen, en mede een onver-

---

[1]) Zie WINSEMIUS, *Chronique van Vrieslant*. Franek. 1622. bl. 759 en vv.

[2]) *Effig. et vitae Prof. Groning*. p. 4—6.

[3]) Zie N. C. KIST, *Bijdragen tot de vroegste geschiedenis der hoogeschool te Leiden*. (1850), bl. 115, 116.

brekelijke band der eenigheid van denselven; niet alleen onder malkanderen, maar ook met alle aanpalende provincien." Edele vorst! gij zijt voor de bevrijding van ons vaderland gevallen, maar reeds was de zuurdeessem in het welbereide meel gelegd; en hij is doorgedrongen, en heeft heerlijk gewerkt. Licht en leven is van uwe stichting uitgegaan, kennis en godsvrucht en deugd heeft zij alomme verspreid; en ook andere vaderlandsche harten zijn er door in ijver ontstoken, om bij zich dergelijke zetels voor grondige kennis en geleerdheid te stichten, en de weldaden der beschaving en bekwaamheid onder hunne medeburgers te verspreiden!

O, vergeten wij nimmer, wat wij aan den stichter van onzen staat en zijn geslacht, wat wij aan de vroomheid onzer vaderen te danken hebben! Wie dien edelen stam wil knotten in Nederland, en als ter bespotting met eenen nietsbeduidenden glans overtrekken; wie van geene stille godsdienstige en maatschappelijke deugden meer verlangt te hooren; wie hoogklinkende woorden, wie ijdele droomen van trotsche en waanwijze volksleiders stellen durft boven hetgeen godsdienst, grondig volksonderwijs, en beproefde wetenschap, leeren aangaande den aard en de hoogste belangen der maatschappij, hij sta zijn regt af van deelgenootschap in den eeretitel, die nog aan het kroost van zulke mannen toekomt, dien van eene godsdienstige en verstandige natie.

Maar welde nu die voortvarendheid en vaste wil bij het oprigten der vaderlandsche hoogescholen uit zulk eene zuivere bron; niet minder prijzenswaardig was de wijsheid, de zorgvuldigheid, de echte mildheid, waarmede men deze inrigtingen tot stand bragt, en tot de onderhouding en ontwikkeling daarvan, naar den gang der wetenschappen, medewerkte. Dit slechts alleen van de Groningsche hoogeschool in sommige bijzonderheden min of meer uitvoerig pogende te schetsen, zoude ik reeds van uwe toegevende aandacht misbruik moeten maken. Ik zoude u, geëerde hoorders! het programma moeten aanhalen, door de staten alhier, in Julij 1614, kort voor de inwijding, uitgevaardigd, als een schitterend bewijs hunner juiste waardering van *echt* wetenschappelijke kennis *in haren geheelen omvang* [1]). Ik zoude voorts u moeten verhalen, hoe op den dag der

[1]) *Effigies et vitae Prof. Groning.* ibid.

inwijding zelve, op den 23 Augustus, de geleerde stads-syndicus PANCRAS VAN CASTRICOM, even als dertig jaren te voren in Franeker de gedeputeerde uit Frieslands Staten, ABEL FRANCKENA [1]), het niet beneden zich rekende, de hoogleeraren met eene latijnsche redevoering voor te gaan, en hun in overeenstemming met denzelfden voortreffelijken geest, welke 's lands overheid bezielde, den aard en het uitgebreide nut der academiën in sierlijke taal voor te spiegelen; maar vooral zoude ik niet mogen verzwijgen, hoe geene moeite of zorg werd ontzien, om ook van elders de bekwaamste mannen aan de nieuwe stichting te verbinden. En dan! die eerbied voor eenen UBBO EMMIUS, hun' vraagbaak en medewerker; eenen man, groot door geleerdheid en betrekking met al wat Europa en het vaderland uitnemends bezat in geschiedkunde en oude letteren, maar nog grooter door ongehuichelde nederigheid, schoon bij stadhouder, edelen, regering en de gansche burgerij geacht en bemind! Dit alles, — en hoe veel meer nog zoude ik moeten opnoemen, — is een bewijs, dat men zich bewust was door de oprigting onzer hoogeschool een groot en heerlijk werk te verrigten.

Met opzet moet ik voorbijgaan, hetgeen én kort na hare vestiging én later, gedurende de twee eeuwen van haar aanwezen, door 's lands regering is toegebragt ter bevestiging en uitbreiding van hare hulpmiddelen, naarmate zich het veld en de geheele omvang der wetenschap had uitgebreid. Gij weet het, mijne hoorders! en velen herinneren het zich met welgevallen, hoe in den jare 1815, na het herstel van ons vaderland, toen alles in Noord-Nederland levendige hoop op de toekomst en blijde eenstemmigheid ademde, gij weet het, hoe toen de volksstem zich mede verklaarde voor hare hoogescholen, en hoe door den eersten koning uit het beminde geslacht ook Groningen met eene ruime hand is bedeeld, en met Nederlandsche onbekrompenheid behandeld: maar ook vroeger, toen de academie alhier eene geheel gewestelijke inrigting was, werd al wat haar betrof en aan haren bloei kon bevorderlijk zijn, voor zoo verre 's lands middelen en de druk der tijden zulks toelieten, door onze overheid met zorgvuldigheid behartigd en met mildheid geschonken. Leest de naauwkeurige aantee-

[1]) WINSEMIUS, ibid. p. 762.

keningen op de reeds aangehaalde redevoering van den ons allen nog zoo dierbaren FEITH, van dien achtbaren geleerde, wiens laatste werkje nog van zijne liefde en ingenomenheid voor onze hoogeschool getuigde, en gij zult u ligtelijk overtuigen, dat ook op de Groningsche hoogeschool en hare geschiedenis grootendeels kan worden toegepast, al wat de verdienstelijke Hoogleeraar HOLTIUS, vroeger mede een sieraad onzer academie, in eene rectorale redevoering, in 1836 te Utrecht gehouden [1]), zeide over de edele en ruime inzigten onzer voorouders, bij het stichten en uitbreiden hunner hoogescholen. Voorzeker, men mag onze oud-vaderlandsche instellingen voor hooger onderwijs gerustelijk vergelijken met die, welke reeds elders bestonden. Slaafsche dwang en tucht, eenzijdige en bekrompen voorkeur voor landaard, of voor het eene of andere vak van kennis, waren van den beginne af gelukkig vermeden. Neen, er moest vrijheid en leven zijn, slechts door behoorlijk gezag geregeld, zouden de wetenschappen zich kunnen ontwikkelen, en bij leeraars en kweekelingen liefde en geestdrift voor het schoone en goede doen ontstaan.

En dan die schoone en edele grondtrekken van het bestuur der achtbare en doorgaans hoogst kundige mannen, welke als curatoren hare belangen behartigden; die zelfstandigheid in hunne keuze der hoogleeraren, en die onbekrompene toelating, wat zeg ik, die dringende uitnoodiging van al wat in de beschaafde en geleerde wereld uitblonk door ware verdiensten; zoude men, dit alles opmerkende, verwonderd kunnen vragen, waarom toch onze vaderlandsche academiën vroeger in het rijk der wetenschappen zoo zeer hebben geschitterd, dat de grootste geleerden het zich tot eere rekenden, zich aan haar te verbinden, en de vreemdeling met eerbied vervuld werd voor het, in getal van inwoners wel onaanzienlijke, maar in degelijkheid van volksaard, en in het goede en edele zeker niet onbeduidende Nederland?

Zouden wij ook reden hebben om ons aan het voorbeeld onzer vaderen te spiegelen? Schitterende roem immers, ook bij den vreemdeling, was het gevolg, niet het doel hunner pogingen: en voorts, om ook dit met een woord te vermelden, zij waren genoeg vertrouwd met den innigen

[1]) A. C. HOLTIUS, *Oratio de liberalitate majorum nostrorum, quae Academiis instituendis augendisque cognita est.* Tr. a. Rh. 1836.

band, die alle de takken van menschelijke wetenschap te zamen verbindt, om niet alle, bij meerdere ontwikkeling, met gelijke zorg en ingenomenheid aan te kweeken en te beschermen. Zoo ontstonden er ook toen reeds in ons vaderland leerstoelen voor later ontluikende vakken van kennis; en ook de vroeger bestaande namen toe in uitgebreider ontwikkeling en toepassing; maar hij, die daarom met minachting nederzag op die heerlijke overblijfselen der oudheid, waaraan Europa hare beschaving na den nacht der middeleeuwen, en ons vaderland zijnen eersten en blijvenden roem te danken had, neen! hij vond aan de Nederlandsche hoogescholen zijne plaats niet. — En nu in onze tijden, mijne hoorders! verlangt men niet in de eerste plaats te weten, of de glorierijke naam van dezen of genen zich buiten de grenzen van het oude Nederland hebbe verspreid? durft men niet openlijk verkondigen, dat die zoogenaamde wetenschappen der beschaving, die oude en versletene taalstudie, die letterkunde van Grieken en Romeinen, hebben uitgediend, en bij vele beoefenaars dier wetenschappen, welke in onzen leeftijd met reuzenschreden voorwaarts stappen, als tijdverlies en onnutte ballast moeten worden ter zijde gesteld? — Voorzeker, er liggen op den oceaan der menschelijke wetenschap uitstekende, maar ook verborgene klippen, door onze regtschapene voorouders beter vermeden en gepeild; klippen van ijdelheid, valschen roem, waaghalzend onderwinden, eenzijdige en jaloersche zelfzucht, ondankbaarheid jegens hen, die kompas en stuurkunst uitvonden: met andere woorden, van baldadige minachting jegens allen, die tot hiertoe in ons vaderland steeds als de beste leidslieden ter opscherping van vernuft en smaak bij de studerende jeugd zijn gehuldigd.

O, mogt die kanker der universiteiten door onze schuld niet binnensluipen, om eindelijk hare fijnere en edele levensdeelen aan te tasten. Ingenomenheid met zijn bijzonder vak van studie, en ijverige aanprijzing daarvan, ontspruiten voorzeker meestal uit zuivere liefde tot de wetenschap; maar men geve aan ieder het zijne, en vergete toch nimmer dat de ingenomenheid met onze wetenschappelijke inrigtingen dan alleen loffelijk kan genoemd worden, indien zij den band niet wil hebben losgerukt en vertreden, die Nederlands hoogescholen tot ware universiteiten heeft zamengesnoerd van veelomvattende en grondige kennis, en haar tevens tot

kweekscholen doen worden voor vaderlandsche zelfstandigheid, gezuiverden godsdienstzin, en alle maatschappelijke deugden.

Kweekscholen van Nederlandsche zelfstandigheid, nuttige en bruikbare kennis, en alle maatschappelijke deugden.....

Ja, ik durf mij op u beroepen, *Oud-studenten onzer hoogeschool!* Ik herken onder ulieden mannen van groote geleerdheid, sieraden van deze of andere hoogescholen, staatslieden, godsdienstleeraren, en beoefenaren van alle andere vakken van nuttige wetenschap, nu reeds volwassenen in kennis en rijp in ervaring van het maatschappelijke leven. Dierbaar is ons uwe tegenwoordigheid; want welke letterkundige kweekschool zoude niet gaarne zulke kweekelingen wederzien, en zich overtuigen, dat vroegere liefde jegens haar door geene stormen des levens, door geene maatschappelijke zorgen, door geene grootheid naar de wereld heeft kunnen bekoeld worden? Maar wat noopt u toch, om u hier thans op ons feest andermaal als studenten te vereenigen, en hoedanig is voornamelijk uwe herinnering aan het academie-leven? Is het slechts de glans van sommige flonkersterren der geleerdheid onder uwe reeds gestorvene leermeesters, welke u nog, hoezeer al flaauwer en flaauwer, in de oogen straalt? Of kent gij ook aan minder schitterende talenten soms eenig deel toe op uwe vorming voor de maatschappij, waarvan gij thans het sieraad zijt? En daarbij, hebt gij uwe bekwaamheid eeniglijk aan de lessen uwer hoogleeraren te danken, of viel het zaad in eenen weltoebereiden akker, en heeft eigene koestering en vlijt en gelegenheid, om het verkregene te ontwikkelen, de kiem der wetenschap in u doen rijpen? Zijt gij misschien ook iets verschuldigd aan de betrekkingen, aan de vriendschap, in dien gullen leeftijd in deze stad aangeknoopt, en heeft dit alles eenigen weldadigen invloed geoefend op uwe inborst, uwe beschouwing van goddelijke en wereldsche zaken, en op de latere veraangenaming van uw leven? — O, vraag niet verder! zegt gij, wacht ten minste geen eenzijdig antwoord op ééne enkele uwer vragen. Neen, al wat gij daar hebt opgenoemd gezamenlijk, in zijn geheel en verband, heeft ons doen worden, wat wij zijn; maar toch, zoo het vaderland eenige vrucht van ons aanzijn plukt, wij zijn het in de eerste plaats aan Groningen's hoogeschool verschuldigd!

Jongelingen, die u nog op de beoefening der wetenschappen onder ons toelegt! ziet op zulke voorgangers, en let zelve op de aansporing tot deugd en vlijt, die de wolke van getuigen, welke uwen loop in het renperk aanmoedigt, u doet hooren. Ouders, vrienden, leermeesters, beminde betrekkingen, achtbare ingezetenen van stad, gewest en vaderland slaan u gade, en boven alles het alziend oog van God! O, besteedt zoo dien zaligsten tijd uws levens, dat u de herinnering steeds heilig en dierbaar blijve, en gij eens, gelijk deze mannen, wanneer gij naderhand wederkomt om hier nog eenmaal de hand uwer academie-vrienden te drukken, een gelijk getuigenis moogt kunnen afleggen, en ook dan nog uwe Alma Mater ingénomen zij met u, als hare vroegere kweekelingen.

Waarlijk, de grondvester van onzen staat, de te regt vereeuwigde Willem van Oranje, wierp een' schranderen blik in de toekomst, toen hij van de universiteit, in Holland of Zeeland te stichten, voorspelde: „Zij zoude een onverbrekelijke band van eenigheid zijn, niet alleen voor die gewesten, maar ook van alle aanpalende provinciën." Ja, vader des vaderlands! dat heeft uw Leiden heerlijk bewezen; maar ook de overige hoogescholen en athenaea, welke haar voetspoor drukten, hebben tot hetzelfde loffelijke doel medegewerkt. Een band van vereeniging zijn zij geworden voor ieder gewest van Nederland, tusschen elken stand der maatschappij, tusschen oud en jong, ja tusschen de elkander opvolgende geslachten: een hechte band van onderlinge liefde heeft, door middel van haar veler harten omstrengeld, en overal, waar studenten zijn onzer echt Nederlandsche hoogescholen, klopt het hart warm voor vorst en vaderland, voor godsdienst, voor orde, vrijheid en regt, voor wetenschap en kunst, voor alles wat ons leven hier beneden verheft en veredelt, voor al wat het stemt voor eene nog heerlijker toekomst.

Elders mogen de jonge mannen, die de hoop moesten zijn der maatschappij, een ligt op te winden werktuig zijn in de hand van vermetele oproerigen, — beproeft het niet, gij verdwaasden! in Nederland. De Nederlandsche student heeft slechts zijnen arm en zijne geestdrift veil voor 's lands waarachtig gelük; krachtige medewerking tot rust en orde, verdediging van den geboortegrond tegen den buitenlandschen vijand. Hij kan eenen Bernard van Galen op studentenwijze met sarcastische scherts zijne

kogels toeduwen, gelijk eenmaal de wallen onzer stad getuigden; of hij snelt, soms met zijne leermeesters aan het hoofd, naar de grenzen, om pal te staan voor de regten van het vaderland; maar hij trekt op onder het Wilhelmus van Nassouwen, en die hem den Marseillaanschen marsch willen voorbrullen, zijn hem een gruwel. Neen, de glorie, waarnaar deze kinderen des vaderlands streven, is edeler en duurzamer.

Curatoren van deze en andere Nederlandsche hoogescholen en athenaea! — het is mij immers vergund u eenvoudig bij dezen waren eeretitel aan te spreken, — *hoogleeraren*, geachte en bevriende ambtgenooten! voorgangers in al wat goed en schoon wordt gerekend in elke beschaafde maatschappij! o, welk eene eer is ons beschoren, onze zorgen, ons leven en onze geestvermogens te mogen wijden aan de vervulling van zulk eene heerlijke taak. De Algoede verleene ons nevens den wil, die allen bezielt, ook steeds de kracht en bekwaamheid, opdat wij met eenparigheid medewerken tot het te zamensnoeren van dien band der eenigheid tusschen alle de Nederlandsche gewesten; en zoo moge ook door ons toedoen de gansche natie hare loffelijke ingenomenheid behouden voor hare wetenschappelijke inrigtingen!

Ik bemerk, G. H! dat het meer dan tijd is, om tot dat gedeelte mijner toespraak over te gaan, hetwelk de plegtigheid van den dag reeds vroeger zoude gevorderd hebben, indien niet de rijkdom der stof den spreker als overstelpt had en teruggehouden. Hij moge dan ook hierin bij u zijne verschooning vinden.

Het is ulieden bekend: aan al het goede, hier en elders onzen vaderlandschen hoogescholen te beurt gevallen, beantwoordde in geenen deele de toestand en uitwendige vorm der gebouwen, aan de dienst der wetenschap toegewijd. In Groningen althans lieten deze zeer veel te wenschen over, ja zelfs, na het vervallen van de Broederen- of Academiekerk, was er in de daad gebrek aan eene behoorlijke plaats, ter viering onzer Academische plegtigheden. Gij herinnert u die, wel door ouderdom eerwaardige, maar onaanzienlijke kloostergebouwen, met hunne gescheurde wanden — nog huivert menig gevoelig gestel bij de bloote herinnering! — met hunne

verlengde daken, steunende, of liever hangende op eene soort van lage zuilenrij, even als de afgetobde grijsaard, alvorens tot den moederschoot der aarde weder te keeren, op zijnen staf leunt; en voorts de oude, slechts voor eene hooggespannen verbeelding belangrijke area, alsmede de twee eenig bruikbare vertrekken, de curatorenkamer, en die van den senatus academicus. — In deze, het voormalig theologisch auditorium, is op den 23 Augustus 1614 door den bovengenoemden geleerden Pancratius Castricomius, en professor Ravensperger de academie ingewijd; en er staat dan ook in de beschrijving der plegtigheden in deftig latijn van aangeteekend, dat een digte drom van belangstellenden *daarbuiten* aan hunne geestdrift moest lucht geven. Bij onze herinnering aan die plaats en gelegenheid draagt het verhaal zeker een treffend bewijs van waarheid; want alles was tot op onzen leeftijd, in uitgebreidheid ten minste, nagenoeg hetzelfde gebleven.

Maar strekt nu dit ook ten bewijze van der vaderen geringe ingenomenheid, ja van volslagen gebrek aan geestdrift voor het schoone en goede? Voorzeker niet, mijne hoorders!

Wel is waar, eene grootere eenvoudigheid dier tijden, maar nog meer de geweldige kamp voor vrijheid en volksbestaan, noopten maar al te vaak het dappere en brave voorgeslacht, om zich met het innerlijke der dingen te vergenoegen, en den uiterlijken vorm voor rustiger tijden te besparen. En gelukkig het volk, bij hetwelk innerlijke deugdelijkheid zoo veel gebrek aan uiterlijk schoon kon vergoeden!

Maar toch, er bestaat een onverbrekelijke band tusschen beiden, en de ernstige wetenschappen mogen praal en luister ligtelijk ontberen, ja te veel weelderigheid in opschik versmaden; aan gepasten en edelen tooi hebben zij, als ieder beschaafd mensch, bij wien de wereld der zinnen en het geestelijke zoo onbegrijpelijk naauw vereenigd zijn, ware behoefte. — Gij onder mijne toehoorders, die den welsprekenden van der Palm en zijne schriften hebt liefgehad, en nog bewondert, gij herinnert u zeker zijne schoone redevoering over den invloed van het uitwendige ter bevordering van den gunstigen indruk van het meer wezenlijke; en o, hoe zoude ik thans verlangen, ook slechts het geringste deel te bezitten der voortreffelijke gaven, welke dien edelen, dien fijn gevoelenden, dien vernuftigen en kun-

digen redenaar plagten te bezielen! Om in kracht, gepastheid en sierlijkheid van taal te schitteren? Om u aangenamer en nuttiger te onderhouden? O neen! en dit moge mijnen ijdelen wensch bij u verontschuldigen: om waardiger, dan ik thans vermag, eenen dierbaren en schoonen pligt te vervullen, den pligt der dankbaarheid.

Zoo rigte zich dan mijne rede in de eerste plaats tot u, edelgrootachtbare heeren, *Staten van dit gewest!* Groot toch en boven allen lof verheven moge de krachtige inspanning, de wijze beraming, de opoffering van tonnen schats geweest zijn, door de stedelijke regering aangewend, het meest welwillend en mild bestuur kent in het algemeen belang zijne grenzen, en de kracht, en de wijsheid, en het vermogen dier edele mannen zouden nog zijn te kort geschoten, zonder uwe bereidwillige ondersteuning, zonder uwe werkdadige ingenomenheid met de wetenschappelijke inrigting, welke meer dan twee eeuwen het sieraad was van stad en gewest. Lof en dank en eere komt u daarvoor van ons allen toe. Lof en dank uwen waardigen voorzitter en uwen gedeputeerden, onder wier voorlichting en leiding, op wier voordragt, gij niet zijt teruggedeinsd om duizenden en tienduizenden tot het edele doel te bestemmen, tot het volbrengen van het schoone plan, waarvan wij nu de heerlijke uitkomst mogen aanschouwen.

En u, edele Rengers! die gedurende meer dan twintig jaren in naam des konings dit gewest met wijsheid hebt bestuurd, zijne belangen met naauwgezetheid bevorderd, u, schoon afwezig, bieden wij thans met onzen opregten dank ook onzen weemoedigen afscheidsgroet. Ook als voorzittend bestuurder onzer hoogeschool hebt gij u, na den dood van den schranderen Sypkens, verdienstelijk gemaakt; en niet gering was uw aandeel in de zorgen en beslommeringen ter gelegenheid van het stichten van dezen nieuwen tempel der wetenschappen. Wij zwijgen van uwe deugden; nederigheid toch en afkeerigheid van uiterlijken glans, was, bij getrouwe pligtsbetrachting, bij uwen God uwe kroone, bij de braven onder de menschen uw grootste sieraad. — Hoe raadselachtig is dikwijls voor den eenvoudigen burger de politieke wijsheid van hen, in wier handen de spil der regering zich beweegt! Maar dit weten wij, den braven ontgaat niet immer de welverdiende hulde der erkentelijkheid, en dit mogen wij openlijk

zeggen, in veler harten zal de naam en de loffelijke herinnering aan de verdiensten des edelen mans blijven leven.

Ook de landelijke gemeenten in deze provincie hebben met de stedelijke bereidwillig medegewerkt, en in het heerlijk vooruitzigt reeds sedert jaren hare offers gebragt. Het is toch bekend, en wordt door ons zoo gaarne herinnerd, dat eene jaarlijksche som ter beschikking van het algemeen bestuur, uitgetrokken op de begrootingen dier gemeenten, met de renten vermeerderd, ter oprigting van een nieuw academiegebouw is opgelegd, en nu ook den raad der stad Groningen ten krachtigen steun heeft gestrekt ter uitvoering van het ondernomen werk. Achtbare heeren, *Voorzitters dier plaatselijke besturen*, die ons hier met uwe tegenwoordigheid vereert, brengt met onzen opregten dank aan uwe ingezetenen ook den wensch van ons allen naar uwe woningen terug, dat die schoone éénstemmigheid, thans onder het éénhoofdig bestuur van eenen beminden vorst uit het huis van Oranje tusschen stad en gewest aanwezig, voortdurend moge blijven bestaan, terwijl zij vroeger door strijdige inzigten en belangen maar al te dikwijls werd gemist.

Maar hoe nu onzen dank aan u te betuigen of te bewijzen, edelachtbare heeren, *Voorzitter, Wethouders en Raden van het stedelijk bestuur van Groningen?* Door luidruchtige woorden? of door innerlijke opregte toegenegenheid, en door daden, die aan de uwe jegens ons, jegens de hoogeschool en het vaderland, eenigermate mogen beantwoorden? Gij verlangt zeker het laatste. Wij hebben, zegt gij, eenen aangenamen pligt vervuld. Als jongelingen deelden de meesten onzer mede in het licht en de koesterende stralen dezer oefenschool van wijsheid en deugd, als mannen plukten wij heerlijke vruchten van haar onderwijs, en nu wij de eere genoten om aan het hoofd te worden geplaatst van de burgerij dezer goede stad, nu wij hare ingenomenheid kenden met hare academie, en de wezenlijke behoefte van deze als in de oogen sprong, hoe zouden wij niet voor haar in het diepste der beurze hebben willen tasten, onze zorgen en moeite en tijd willen te koste leggen, om die heerlijke instelling onzer vaderen waardiglijk in ons midden te ondersteunen en te verheffen? Onze taak is onder den zegen des Almagtigen, en onder goedkeuring onzer ingezetenen, volbragt; wel nu, M. M. H. H! volbrengt gij naar vermogen de uwe! Het *splendeat usu*, op uwen gedenkpenning geplaatst, blijve uwe leuze.

Aanvaardt blijmoedig het geschenk, door Groningen's regering te uwer dienste aan het rijk overgedragen, en zoo moge het schoone gebouw, — gelooft het, het zal onze heerlijkste voldoening zijn, — met regt een tempel genoemd worden, aan verhevene en nuttige kennis, aan godsvrucht en deugd toegeheiligd, ter opvoeding, bekwaming, veredeling van hen, die de hoop en eenmaal de steun en de eere moeten zijn van het dierbare vaderland.

Wij eerbiedigen zulke schoone gevoelens, edelachtbare heeren! maar, vergunt het ons, niet om uwentwille, neen, ons eigen gevoel dringt ons uwen lof, moet het dan ook in uwe tegenwoordigheid zijn, met warmte te verkondigen. — Kent gij, geëerde toehoorders! eene zwartere ondeugd, dan ondankbaarheid? Het nageslacht zal, het sieraad onzer stad bewonderende, de namen wenschen te kennen van hen, die het onder ons stichtteden; en wij, die getuigen waren van zoo veel opoffering, en de eerste vruchten daarvan mogen plukken, zouden van hunne verdiensten met onverschilligheid zwijgen? Dat zij verre!

Het werk toch moge zijnen maker prijzen; in eenvoudig schoone pracht staat het immers daar, en trekt reeds tot zich aller goedkeuring en bewondering; maar de geschiedenis dezer heerlijke stichting, aan geen' ingezeten van Groningen onbekend, predikt ons allen eene waarheid, verhevener en streelender, dan de aanblik van den schoonsten tempel kan verschaffen. Zij zegt ons, — o mogt het Nederland nooit vergeten! — dat het goed is, onder eene regering te leven, die der vaderen instellingen eerbiedigt en waardeert, die der burgeren edelste belangen kent, en, zij het ook met de grootste opoffering van geldelijken bijstand, en zorg en inspanning van alle krachten, wil bevorderen. Dit bewijst ons dan uw voorbeeld, dit verkondigt ons uwe edele bedoeling, uw streven, uw heerlijk werk, edelachtbare heeren, burgemeester, wethouders en raden dezer stad! En voorzeker make ik mij niet schuldig aan laffe vleijerij, noch overlaad de liefelijke nagedachtenis van eenen Herman de Ranitz en van den waardigen Feith met onverdienden lof, zoo ik openlijk betuige: wijsheid in het beramen, vastberadenheid in het volbrengen, ook onder bezwaar en tegenkanting, onbekrompene mildheid in het verschaffen der kostbare middelen, zijn de titels van aanspraak op eene blijvende hulde der erkentelijkheid van Nederland jegens u, op den innigsten dank van Groningen's burgerij

en hare hoogeschool. U voorzeker geldt niet in de geringste mate onze lof en dank, hooggeachte OFFERHAUS! edele VAN ITTERSUM! en VAN IMHOFF! Als wethouder, als burgemeesteren van Groningen aan DE RANITZ opgevolgd, hebt gij de taak, door hem begonnen, met moed en kunde helpen voleindigen. Ook u, waardige en edele VAN GIFFEN! en HORA SICCAMA! die van den beginne af met den nu ontslapenen kundigen HENDRIK OCTAVIUS FEITH, en met bovengemelde mannen van stadswege vereenigd, het hechte en uitmuntende gebouw hebt doen grondvesten, en onder uwe nimmer sluimerende zorgvuldigheid doen oprijzen en heerlijk voltooijen. — Maar wat beteekent, mijne heeren! die zweem van onvergenoegdheid op uw gelaat, wat het ongeduld dezer gansche vergadering? Ik vergat immers hem niet, wiens beeldtenis voor onzen geest oprijst, zoo dikwijls er sprake is van iets goeds en edels, in de laatste jaren onder ons tot stand gebragt; wiens naam in Groningen zal genoemd worden, zoo lang eenvoudige grootheid en de schoonste vereeniging der gaven van verstand en hart, door onze stadgenooten worden vereerd. Neen, waardige DE RANITZ! bij eene plegtigheid als deze vergeet men u niet. Uwe ambtgenooten en vrienden hebben heden de kroone gezet op het werk, voornamelijk van uwe wijsheid en beleid uitgegaan; maar zij zelven leggen de kroon der erkentelijkheid, hun door eene dankbare hoogeschool en burgerij welverdiend aangeboden, bij dit heerlijk gedenkteeken uwer en hunner verdiensten neder voor uwe loffelijke nagedachtenis; — en wij, ontslapene vriend! wij hebben den volbragten arbeid uwer medewerkers en opvolgers niet beter weten te erkennen, dan door uwen naam, — waar niet allen konden genoemd worden, — op onzen gedenkpenning te griffelen, als dien van den braafste onder de braven, den verdienstelijkste onder de verdienstelijken.

Heerlijk loon der deugd, reeds in dit vergankelijk leven te verwerven! Wat is liefelijker, wat nevens eene reine conscientie en de goedkeuring van den Alwetende, begeerlijker, dan de liefde onzer tijdgenooten en de aanbeveling bij de nakomelingschap? Onze dank rijze ten hemel en prijze Hem, die nu en altijd zulke edele en kundige en zelfstandige mannen onder ons deed leven en werken.

Maar ook dit onwederstaanbaar gevoel van hoogachting en liefde en bewondering van hunne verdiensten is een waardig voorwerp voor onze dankbare hulde jegens Hem, die het der menschelijke ziel heeft ingeplant.

In dit gevoel ligt, hechter en duurzamer dan in het krachtigste cement, de grondslag van dien onzigtbaren tempel, waarin voor- en nageslacht, waarin de wijzen en braven van alle tijden zich vereenigen om hulde te bewijzen aan al wat waar en schoon en goed en godvruchtig is. Zoo wordt het verkrijgen en verrijken en uitbreiden der menschelijke kennis mogelijk hier op aarde, zoo breidt zich het rijk uit van het schoone en goede, zoo alleen werkt men, terwijl alles woelt, wisselt en verdwijnt, onder Gods zegen voort aan de waarachtige belangen der menschheid.

Immers, hetgeen dwaas, valsch en onedel is, wordt later vergeten, of ten afschrik te boek gesteld; maar zij, die aan waarheid, wijsheid en deugd hunne offers bragten, reiken, scheidende van dit tooneel der onvolmaaktheid, met hunne nagedachtenis ook hun licht over aan anderen, opdat zij, door hun voorbeeld aangespoord, de edele taak mogen voortzetten, al verder en verder brengen, en, kan het zijn, eindelijk volmaken, de taak, door den Vader der lichten aan de uitgelezenen onder de menschen toevertrouwd, om hunne natuurgenooten wijzer en beter te maken, en hen tot Hem en hunne ware bestemming op te leiden.

Mogt ook dit het heerlijk doel zijn en blijven van allen, die in dit gezegende land en in deze stad invloed oefenen op den bloei der wetenschappen! En zoo worde ook het gebouw, thans aan het rijk toebehoorende, door de onbekrompene mildheid der regering, de wijsheid zijner verzorgers, en de welbestede talenten van hen, die als priesters der waarheid en kennis en godsvrucht aldaar het offer zullen ontsteken, in zijne mate een welgelijkend beeld van dien onzigtbaren maar heerlijken tempel, van welks bestaan en erkenning onder de menschen het wezenlijk heil en de adel van ons geslacht geheel en al afhankelijk is.

God onzer vaderen! ook onze God en liefhebbende Vader! zoo mogen ook over dit huis Uwe oogen open zijn dag en nacht; en zoo mogen hier immer zuiverder en reiner offers worden ontstoken, U tot lof, en ter dankbare maar nederige vereering dier kostelijke gaven van verstand en hart, uit Uwe volheid in den menschelijken aanleg uitgestort!

Muzijk uit de Jubelcantate van WEBER.

Koor.

Wee ons! waar de stormen
En de opgerside baren
Strijdend dam noch dijken sparen,
't Vruchtbaar land in zee hervormen,
Dáár doet de adem der orkanen
't Lagchend groen der beemden tanen,
Rukt der golven toomloos heer
Al den tooi der akkers neér.

Recitatief.

Verschrikk'lijk zij, in dat ontzettend uur,
Het stormgeweld, 't geklots der golven;
Verschrikk'lijker dan 't woeden der natuur
Is het geweld van oproers vuur.

Duo.

Zijn felle vlam doet vrede en welvaart sterven;
De vrijheid vlugt en 't losgelaten heer
Der driften rukt altaar en tempel neér!

Koor.

Juicht! wat muitzucht ook deed smoren,
Waar het vuur des oproers brand',
Ons omstrengelt eendragts band.

Solo.

Vrolijk ruischt het in de koren:
Vrijheid voert ons aan heur hand.

Koor.

Juichend doet de toon zich hooren:
Volksdeugd woont in Nederland!

Solo.

Wijsheids fakkel blijft hier gloren,
Wat der domheid magt kon smoren,
Kennis woont in Nederland.

Koor.

Waar de vrijheid ging verloren,
Vrede en rust blijft ons bekoren,
Is de kroon van 't Vaderland.

Koor.

Wijsheid brenge in aller woning
Zegen aan voor elken stand.
Vrijheid vlechte om volk en koning
d'Allerschoonsten eendragtsband.
Juichend doen we ons feestlied schallen.
Vrolijk blijft, in Gruno's wallen,
Goed en bloed en hart en hand
Aan wat edel is verpand.
De Heer sterk' dien band!
De Heer zij met ons land!
De Heer schenke zegen aan elken stand!
De Heer zij met ons allen!
Amen!

PETRI HOFSTEDE DE GROOT

ORATIO,

QUID FELIX LITERARUM STUDIUM APTIS DEBEAT TEMPORIBUS ET LOCIS,

DIE 26 M. SEPTEMBRIS A. MDCCCL,

QUUM INTER SOLENNIA, QUIBUS TEMPLUM ACADEMIAE GRONINGANAE NOVUM INAUGURARETUR, DUODECIM VIRI HONORIS CAUSA VARIARUM FACULTATUM DOCTORES PROCLAMARENTUR,

IN MAJORE ACADEMIAE AUDITORIO HABITA.

VIRI AMPLISSIMI, CLARISSIMI, FACUNDISSIMI, DOCTISSIMI, CONSULTISSIMI;

QUI OLIM FUISTIS, QUIQUE NUNC ESTIS HUJUS ACADEMIAE STUDIOSI, VIRI, JUVENES OPTIMI;

CIVES, HOSPITES;

QUIBUSCUM PRIMA IN IPSO TEMPLO ACADEMIAE NOVO SOLENNIA CELEBRARE MIHI CONTINGIT:

AUDITORES HONORATISSIMI, EXOPTATISSIMI!

Inter ritus, quibus novi hujus templi inauguratio esset ornanda, quum hoc etiam constituisset Senatus Academicus, ut duodecim viri, eruditione et meritis clari, honoris causa variarum Facultatum Doctores essent proclamandi, magnifico Academiae Rectori, multa et difficilia his diebus agenti, hoc quoque officium imponere noluit, ut ipse, Senatûs nomine, novos Doctores renunciaret. Ergo quum alii ex Professorum numero negotium hoc esset demandandum, Senatus id in me detulit. Quod sane perquam mihi honorificum ac gratum accidisse, non est, quod dissimulem. Quidni enim gaudeam, mihi etiam contingere, ut in his solennibus publice gratum illum erga Deum hominesque effundam sensum, quo pectus sic movetur, ut silere difficile sit? Quidni gaudeam ego, hujus Academiae non modo Doctor, sed etiam Discipulus, ac jam diu hujus urbis incola, qui a pueritia inde querelas audivi continuas de collapsa nostra Musarum domo, vel de earum horreo, vel stabulo: nunc vero templum cerno iis dignum, magnificum, supra id quod precabamur, splendidum? Quidni gaudeam, quod primus, qui in eo Senatûs nomine celebrabitur actus, hic erit, ut suus in literis excolendis virtuti tribuatur honos bene meritus?

Neque incertus quaesivi, de quonam argumento hac hora paucis ad vos agerem. Vir eruditissimi, qui jam Doctores sunt celebrandi, et ipse locus ac tempus, ubi celebrandi sunt, mihi materiem offerebant proludendi hanc, ut paucis exponerem, *quid felix literarum studium aptis debeat temporibus et locis.*

Qua de re breviter dicenti, vos AA. HH! linguis animisque favete. Nam aut in hoc perpetuo laetitiae nostrae tenore vos diu detinere, aut in hac amplissima, sed etiam diversissimorum auditorum corona, e recondita doctrina aliquid proferre mihi non licet. Breviter et populariter dicere me jubet hora ruens et solennitatis ipsius natura.

Literarum studium quid sit, si coram vobis exponam, sane ineptus sim; est quod cognovistis, quod honoratis, quod fovetis ipsi. *Felix* vero est hoc vestrum doctrinae et humanitatis studium, si consilium, quo instituitur, attingit, ergo mentem illustrat animumque excolit et perficit cum vestrum ipsorum, tum aequalium et posterorum.

Hoc autem literarum studium ut felix sit, quid tandem debet temporibus et locis aptis? Si dicam, illud his *omnia* debere, vos, AA! mihi monstrabitis hos viros eruditissimos, quos justo Doctoris titulo proclamare mihi contingit, quorum tamen pars insignis peculiari nec temporum nec locorum favore in literis feliciter colendis sit usa. Sin illud studium temporibus et locis aptis *nihil* debere contendam, templum hoc elegantissimum, ac humanitatis et doctrinae amorem, civium nostrorum decus, quo ducti hoc templum exstruxerunt, vos mihi objicietis, quaerentes, an hoc nihil faciat ad literarum studia excitanda et adjuvanda? Si nihil, cur igitur hosce festos agamus dies?

Ergo utrumque rejiciendum esse jam apparet, ac verum quaerendum, ubi solet latere, in media aliqua sententia, quae haec erit, temporibus et locis aptis felix literarum studium neque *omnia* debere, neque *nihil*, sed *multum*.

Non *omnia* debere, et historia docet et vero ipsius rei ratio.

Si tempora respicis, vel solius patriae nostrae, quaenam infaustiora literis videri poterant, quam cruenta illa terroribus belli octoginta annorum plena?

Et tamen inter fortissimos belli ipsius duces jam cernis JANUM DOUSAM, in literatis etiam viris principem. Mox autem Universitates et Scholae Illustres oriuntur, tanta opum amplitudine instructae tantaque doctorum et discipulorum copia et praestantia insignes, ut, quum caeteroquin inter arma Musae silere dicantur, hîc nunquam tam alta et canora voce locutae sint, quam inter arma ipsa.

Neque uno hoc docemur exemplo, felix literarum studium temporum injuriae resistere posse. Meministis, vos Seniores! a patribus accepistis, Juniores! quam atrocia literisque hostilia essent tempora, rerum novarum semper plena, quae inde a civitatis in Francia ante hos sexaginta annos commutatione usque ad NAPOLEONEM iterum regno spoliatum sunt elapsa. Quotannis pene nova nascebatur reipublicae forma; vectigalia et tributa, quae saepe minora, interdum nulla fore promittebantur, semper exigebantur majora; pecunia a proavis in literarum usum concessa in dies minuebatur; de scholis nihil pene in publico dicebatur, nisi hanc illamve denuo esse occlusam; mox bellorum series erat non interrupta; pugnae, caedes, vastatae urbes, imperia eversa audiebantur; — Musae neglectae, irrisae, prostratae procul aufugisse.

Aufugisse *audiebantur;* — neque tamen *aufugerant;* hîc illic latebant, amatae, nutritae, meliora, ut in publicum prodirent, tempora exspectantes. Vultisne documenta? En bene multos, qui in sexagenariis et senioribus nostris aequalibus viri sunt vere eruditi, quos hîc adesse, cum inter reliquos Auditores, tum inter novos Doctores, ipsi cernitis. Hi, quas aetatis injuria contemnebat, literas et doctrinas pia mente coluerunt, temporibus adversis se superiores cum habentes, tum ostendentes.

Uti vero temporis finibus non adstrictum est felix literarum studium, ita neque locorum spatio. In monasteriis primum, deinde in scholis, praesertim in universitatibus unus facile videri potest adesse locus, ubi quis vere erudiatur; ibi enim esse librorum supellectilem, magistrorum vocem, otii delicias, sine quibus vanum videatur omne literarum studium omnisque fervor. At respice, si placet, paulisper, quinam nonnulli fuerint ac quonam loco instituti, qui in magno illo emineant eruditorum choro, sempiterno patriae nostrae decore. En CORNELIUM KILIANUM, linguae

Germanicae nostrae statorem laudatissimum, sed in typographia Plantina plagularum excudendarum correctorem; JOSEPHUM VONDELIUM, poëtarum nostrorum principem, sed caligis vendendis occupatum; BENEDICTUM SPINOSAM, philosophum primarium, sed vasis vitreis poliendis, ut victum quaereret, deditum; FOCCONEM SUFFRIDI filium, historicum Frisiae eruditum, sed ludimagistrum.

Quid vero remotas cito aetates? En ante me inter hos, qui Doctoris honores omnium judicio merentur, haud paucos, qui nullam visitaverunt Academiam vel Athenaeum, quique vita occupatissima vix doctrinam leviter tangere posse videbantur, et tamen in ejus adyta penetrarunt.

Res loquitur: quid opus est verbis? Attamen historiae testimonio rationem philosopham paucis addere lubet, ut rei causam perspiciamus omnes.

Causa, cur neque temporum, neque locorum angustiis adstrictum sit felix literarum studium, atque sint, qui infausta superent tempora, quique sibi creent doctrinae excolendae loca, haec est quod liberum est hominis ingenium liberaque voluntas. Ingenium solers, acre, fertile, uber non opprimunt loca et tempora, utut sinistra. Lucis enim est coelestis ingenium illud scintilla, quam exstinguere nequit vel hominum injuria, vel terrae invidia, vel quicquid ex his rebus caducis coelestia aggredi conatur. Libero ingenio liberam jungit homo voluntatem, qua coelestem originem non minus quam ingenio et ratione patefacit homo. Voluntate hac fortis est et propositi tenax, quem non civium ardor prava jubentium, non vultus instantis tyranni mente quatit solida.

Quid? quod ipsis temporibus locisque minus aptis excitatur ingenium quodvis acrius ac voluntas excelsior, ut illorum superet injuriam, adeo ut, quo vehementius extrinsecus infringatur homo excelsior, eo validiores in ipso vires excitari videantur. Sumus enim, AA! semine nati Divino, cognatione et natura cum Deo O. M. juncti. Quare si obstant impedimenta, quae quod pectus postulat et desiderium et animi nostri indigentia, ut luce continuo majori illustremur idque cernamus quotidie dilucidius, quod vere pulcrum bonumque et perfectum est: igitur si sunt impedimenta, quae huic desiderio et studio officiant, sentimus, nos pati quod haud fas sit, omnique, si cordati sumus et boni, enitimur vi, ut, qui

intus est, spiritus hic coelestis superet, quae extra nos est, materiam illam terrenam. Sic, quo magis premimur extrinsecus, eo vehementius molimur intus, quo propiores videmur servituti et excidio, eo certiores sumus de libertate et vita. Qui enim in nobis est, *Dei* spiritus, omni, qui circa nos est, *mundo*, longe est longeque superior.

Fortasse aliquis hinc conjiciat, ad felicius excolendum literarum studium hanc, me judice, ducere viam, ut impedimenta objiciantur hominibus quam plurima; nam quo infaustiora videantur tempora et loca, eo vehementius vim suam exserere hominem liberum, tempori et loco non adstrictum. Contrarium equidem judico. Felicem praedico aetatem nostram, quae pace longe majore gaudet, quam antea, ac quiete, Musis amica; felicem praedico sortem nostram, Academiae Groninganae doctorum et discipulorum, qui jam diu fruebamur civium nostrorum favore et studio, ac nunc convenimus in hunc locum, monumentum humanitatis et cultûs veri, qui civibus nostris est, splendidum et perenne.

Nam talia tempora et loca *multum* ad felix literarum studium conferre, cum historia docet, tum ipsa rei ratio.

Quinque fere recensentur in generis humani historia aetates, quibus longe magis quam aliis, literas floruisse, apud omnes constat: Periclis dico aetatem Athenis, Augusti Romae, Chaliipharum magnorum in Asia et Hispania, Mediceorum Florentiae, Ludovici XIV in Francia. Cur vero tum tanta ibi fuit literarum laete excultarum lux, ut si cum illo lumine compares generis humani tempora reliqua, haec tenebricosa videantur? Liquet.

Atheniensibus, quum fortiter et fauste cum Persis pugnavissent, Periclis aetate aderat fere quies et dulcis rerum maximarum gestarum memoria et conscientia; aderat artium et literarum honos, a liberatoribus et liberis civibus munifica manu ac benevolo ore profusus. Igitur hac aetate et hoc loco tanta erat virorum doctrinâ, literis, arte, excellentium copia, ut unius saeculi spatio una Athenarum urbs omnium totius Graeciae temporum laudem non aequasse, sed longe superasse, omnibus constet.

Simile quid accidit Augusto auctore Romae. Bellis iisque gravissimis,

civilibus, impositus tandem erat finis diu exoptatus. Melius quid, quam armorum strepitum et vulneratorum clamores ac gemitus audiendi, quam urbes vastatas et segetes, a militibus calcatas, videndi erat opportunitas. Audire poterant Romani elegantissimorum poëtarum carmina, videre artificum tabulas et statuas pulcerrimas. Hos etiam auxilio, favore, amicitia sustentabat, qui reipublicae quassatae quietem reddiderat, AUGUSTUS, nec minus hic, qui ei erat conjunctissimus, MAECENAS. Aetas nascebatur literarum Latinarum aurea.

Novistis etiam, quid inter Arabes acciderit. Heroes, per MUHAMMEDEM excitatos, qui pulcriorem orbis antiqui partem per unius saeculi spatium sibi subjecerant, mox incredibilis vicit literarum amor. Has a Graecis quidem erant mutuati, at ipsi tamen sic coluerunt et foverunt, ut, quum reliqui mortales nocte obscura premerentur, Arabibus dies affulgeret laeta. Nimirum bellorum sat egerant; gloria aderat et praeda; his frui cupiebant; artium literarumque, quae emolliunt mores nec feros esse sinunt homines, studium summo jam nutriebant ardore; viros doctos eo nunc remunerabantur praemio et honore, quibus antea bellatores. Sic aetas doctrinae et literarum aurea quaedam inter Arabes quoque exstitit, partim quidem factitia, at splendida tamen.

Minus a nostris moribus differt, quod Florentiae accidit. E longa Europae infantia et pueritiâ nova oriebatur aetas juvenilis, loquendi, canendi, gaudendi cupida. Quies erat in felici Florentiae republica, ubi gens Medicea, virtute potius et excellentia, quam potentia et milite regnabat. Hîc stimulari, adjuvari, coronari solebat quisquis PHIDIAE arte, PLATONIS philosophia, VIRGILII carmine eminebat. Hîc suus constabat apud principes et plebejos doctrinae et arti et literis honos, hîc feminae etiam multae Latina, imo Graeca quoque eloquentia et poësi excellebant.

Quinta recensetur, LUDOVICO XIV in Francia regnante, literarum aetas aurea. Bellorum tum quidem series erat continua, sed in media Francia quies, ipsaque bella historicis scribendi, poëtis canendi, artificibus fingendi praebebant materiem ditissimam. Ea autem erat LUDOVICO indoles, ut, ipse ingenio non magnus, rite, quae egregia est in Principe virtus, magnos discerneret in quovis genere viros; unde factum est, ut quicunque bello, sed etiam poësi, facundia, architectura, omnique arte eminerent, Regem

quoque mox haberent patronum et fautorem. Virorum immortalium, Ludovico regnante, seges exstitit laeta et larga.

Quinque his aetatibus literarum et artium aureis, quas historici recensere solent extranei, nos Nederlandi, ab iis fere neglecti, addimus sextam, quae in patria nostra ante haec duo floruit saecula. Quinque tum nascebantur in septem his regionibus parvis Universitates, mox pro illo tempore amplae, multaeque praeter eas Scholae doctae egregiae. Eratque non modo doctrinae severae et antiquae, sed etiam literarum vernacularum, inprimis historiae et poëseos, flos insignis, artiumque, maxime picturae, laus summa. Hanc vero auream aetatem quid adduxit, nisi tempora et loca hactenus felicia, quod belli diuturni saevitia imminuta erat, et, quatenus supererat, in regionum harum finibus modo conspiciebatur; quodque reipublicae Magistratus id bene sibi habebant persuasum, terram armis et fortitudine bellica servitio ereptam, non nisi doctrina, literis, arte, vera humanitate omnique animi virtute et pietate contra servitutem novam defendi posse. Ergo scholas condiderunt, tanquam lucis, cultûs, religionis arces, ut his propugnaculis, magis quam turribus et castellis, terram liberam servarent liberamque et libertate dignam posteris traderent. Sic vero suam tribuentes huic animorum et studiorum munimento laudem et mercedem, non eos fefellit eventus. Orti sunt innumeri, fama et honore dignissimi, immortali gloria etiam nunc ornati, qui patriae libertatem certius vindicarunt, quam centies millia militum et sexcenta castella valuissent. Nam fundarunt eam non in caducis aggeribus armisque incertis, sed in ipsis hominum animis, libertatis, quam amabant, patronis et defensoribus invictis. — Haec literarum et libertatis *nostra* est aetas aurea.

Ita docet historia, veri testis, quantopere tempora et loca apta felici literarum studio auxilientur. Idem docet ipsa rei ratio ac natura. Etenim contra temporum et locorum injuriam pugnare quidem possunt homines, sed plerique modo in tempus, non diu; neque etiam pugnare multi, sed pauci, sensimque pauciores, ita ut tandem supersint fortasse nulli. *His* enim animus deficit et spiritus, non modo, quia laudem non accipiunt: sine hac etiam bonus virtuti, doctus eruditioni studet: sed inprimis, quia nihil aequalibus proficere videatur quicquid doceant et moneant; arenam vero

et saxa arando tandem fatigantur et desistunt vel optimi. *Illis* deest pecunia, vitae domuique sustentandae necessaria; quare a doctrina excolenda in opificium vile, sed lucrosum, sese recipiunt. Fatigati et famelici desperant tandem pene omnes, deficiunt, mundi sequuntur viam servilem. Nam ut semper pugnem, ut pugnent omnes, opus est ut cernamus, nos nobis aliisque haud frustra dies noctesque impendere; opus est aliquo honoris et applausûs stimulo saltem a paucis, sed bonis profecto; opus est adjumento pecuniae, librorum instrumentorumque supellectile, quietae et tranquillae vitae favore; opus est commercio discipulorum cum doctoribus et inter se invicem, quo viva vox vitam inflet et spiritum, quo aemulatio excitetur, alatur amicitia; opus est, si non locorum splendore et luxu, attamen loco, quo sedeas et vivas et tecum habeas tam res, quam homines, quibus carere non possis.

Scilicet non sic quidem a temporibus et locis pendet homo, ingenio et voluntate liber, quin aliquamdiu saltem nonnulli ea superare possint, et, invitis rebus omnibus, literarum causam sustentare et adjuvare. At habet ingenii voluntatisque libertatem coelestem homo devinctam corpori terreno, quo hac in vita carere prorsus nequit. Est haec nostra imbecillitas, quam dissimulare et ignorare non possumus. Nos homines, semine Divino liberi et ad perfectionem creati, *natura* sumus semper excelsi, *conditione* vero his in terris saepe abjecti. Sumus multi hîc quasi pueruli, blanditiis et illecebris, mercede et adjumento ad consilium, cui vivimus, assequendum perducendi; sumus omnes hîc mortales, qui cibo, vestitu, domo carere nequeunt. Numera modo, qui viri docti exstiterint, temporibus et locis invitis! Pauci sunt, collati cum his, numero infinitis, qui temporum et locorum favore sunt usi. Sin populos integros contemplaris, nullus est, qui cultus et humanus exstiterit, nisi saeculo literis colendis apto, atque scholarum bene instructarum adjumento.

Quae quum ita sint, nos homines etiam in hoc felici literarum studio simul et liberi sumus et pendemus ab aliis rebus; sic quidem liberi, ut ingenio ac voluntate impedimenta gravissima etiam superare possimus, sic vero etiam dependentes, ut superare ea non possimus semper, non omnes, non multi.

Quodsi vero Pater coelestis, spiritus humani creator, ea suppeditat tempora, literis colendis apta, qualia ante saecula duo et dimidiatum Majoribus nostris erant, et haec nostra sunt, atque si jam iis temporibus liberi homines, cum Patre coelesti operandi cupidi, ea suppeditant literis loca, qualem Majores nostri locum hîc, Universitate condenda eique templo pro ea aetate amplo et magnifico addendo, Musis dedicaverant, quod vero templum in nostri aevi luxu sordidius, porro vetustate collapsum et ruïnae proximum cum longe splendidiore hoc commutarunt Posteri, tantis Majoribus digni: — igitur si eam temporum opportunitatem praebet Deus O. M. eâque tam apte utuntur homines generosi et sapientes, tum, AA! ea adest spiritus et corporis harmonia, ex qua nescio quid pulcri, boni, Divini enasci possit, generi humano jucundum ac Deo gratum.

Si enim, favente Deo, haec agunt homines, quod nunc Groningani; si Proceres tam magnifica Musis dicant templa, quam hoc est, quod frequentamus; si cives tanto gaudio tributa pendunt et festos celebrant suis sumtibus dies, quanto nunc omnium vultus nitere videmus; si doctrinae et artis pretium ad vitam vere beneque vivendam meliorique vitae nos praeparandos persentire se ostendunt divites pauperes, viri feminae, senes pueruli; si unus apparet omnium animus, sensus unus, studium idem, Academiae suae honorandae et amplificandae: — sane, AA! aut lapides sumus ferrumque, aut sic movemur, Doctores et Discipuli, ut religione sancta nos obstringamus literis in horum civium salutem sancte fervideque semper colendis!

Tempus me monet, ut redeam eo, unde divertebam, ad Doctores recens creatos publice renunciandos. Nec tamen aberravi. Nam honos, qui haec solennia illustret, his viris destinatus, declarat, quam grato ac pio animo Senatus Academicus novum hoc templum contempletur, ac quo studio et proposito in usum suum id recipiat.

Gaudet hoc tempore, quo vivimus, et hoc loco, quo degimus; gaudet hoc novo templo, egregio studiorum doctorum adjumento et incitamento. Ideo nulla non solennia apta excogitavit, gaudium declaratura. Neque

tamen ei erat aut ignorantia, aut partium studium, aut arrogantia, ut vel tempori cuidam certo, huic illive, inprimis recentissimo, vel loco Groningano soli felix literarum studium et doctrinae copiam attribueret. Ergo doctores creavit Viros eruditissimos, qui longis tam aetatis quam locorum intervallis literas excoluerunt, sic re ipsa declarans, se judice, temporis et spatii finibus nullis adstrictum esse felix literarum studium, ac honorandos, quicunque ubivis honorem merentur.

At plures sunt, AA! in patria nostra honore tali digni, quam ut omnes Senatui innotuerint, omnesque noti huc evocarentur. Quare vero hi duodecim inter dignos bene multos Senatui nostro digni viderentur, qui ita laudarentur, id etiam paucis accipite.

Ab Ordine Jureconsultorum Doctor rogatus et a Senatu acceptus est Isaacus Annaeus Nyhoff, Arnhemiensis, qui, stadium Academicum non secutus, ipse se in patria urbe fecit bibliopolam, et a Magistratu creatus est diplomatum ac tabularum antiquarum in Gelria custos. Edidit vero tam alios libros doctos, quam diplomatum Gelricorum codicem eique adjunctam Gelriae historiam, ex his puris fontibus haustam. Qua in re agenda eam ostendit juris antiqui publici et feodalis peritiam, ut, qui in his rebus antecessor est, Adrianum Kluit, felicissime secutus esse ab omnibus censeatur.

Alter, qui Juris Doctor renunciatur, est Janus Heemskerk, Bysteri filius, Amstelaedamensis, Literarum ac Juris Candidatus, Ordinum Generalium socius, qui ei literarum antiquarum et recentiorum, inprimis Anglicarum, eique rerum politicarum peritiae intimae jungit modestiam ac pudorem, ut latere quam prodire, nomine non addito, quam nomen professus, scribere plerumque maluerit. Nec tamen latere potuit. Quum interdum scriptionibus nomen addidisset, mox censurarum et commentationum vere eruditarum scriptor apparuit his, qui e stilo eleganti, doctrina ampla, sensuumque sublimitate ac puritate odorati sunt virum talem tantumque, qui dignissimus esset, ut honore Doctoris ei tribuendo palam ipse coram populo toto laudaretur.

A Medicis unus modo rogatus est, qui Chirurgiae Doctor renunciaretur,

Gualtherus Verschuir, Groninganus. Quem Medicinae Doctorem et Chirurgum, Collegii Medici in hac regione praesidem, si Groninganis commendare velim, ineptus sim. Noverunt enim omnes, quanta manûs dexteritate atque animi tranquillitate nunc per triginta et quatuor annos praxin cum medicam, tum vero chirurgicàm exercuerit. At exteri hoc unum accipiant: nam ad libros doctos in vita occupatissima a viro peritissimo scriptos provocare nequeo: hunc Verschuirium, quum collega desideratissimus Sebastian scholis abstinere deberet, non modo dignum esse habitum, qui rogaretur, ut illius scholas chirurgicas susciperet, verum etiam rogatui honesto benevole respondisse, eique sic satisfecisse, ut institutione facili, apta, docta, utili omnium exspectationem longe superaret.

Ab Ordine Physicorum et Mathematicorum quatuor viris Doctoris titulus petebatur. In his erat Gozewinus Acker Stratingh, quem, commilitonem quondam meum, nunc Doctorem salutare mihi gratissimum est. Quamquam Medicinae Doctor jam diu fuit; sed fratris, collegae quondam nostri doctissimi, vestigia secutus, multis scriptis sese rerum physicarum etiam ostendit peritissimum. Scripsit enim de aquae vapore in atmosphaera contento, de Flora Groningana, de naturali regionis Groninganae historia, de patriae totius geologia et geographia naturali, opera vel ab omnibus rerum peritis laudata, vel etiam praemiis aureis ornata. Eruditioni vero huic jungit eam humanitatem, ut juvenes in schola oeconomiae ruralis degentes lubenter et diligenter instituat.

Abest, qui sequitur Fredericus Antonius Gulielmus Miquel, Benthemiensis, Medicinae Doctor, Professor Amstelaedamensis. Hunc juvenem vidimus Groningae ita sese literis et doctrinis, inprimis vero botanicae dantem, ut jam tum Groningae et Leidae commentationes ejus botanicae praemio Academiae aureo ornarentur. Deinde vero tot edidit de Flora Nederlandica et de botanica universa opuscula et opera, ut nostratibus non modo, sed etiam exteris notissimus sit, tanquam unus in paucis, qui antiquam in erudita plantarum exploratione Nederlandiae laudem egregie sustentet.

Amicus ei et laborum nonnullorum socius est Michael Dassen, Zwollanus, Medicinae Doctor. Hic etiam Academiae nostrae civis jam sic

eminuit, ut praemio aureo ornaretur ejus disputatio, non in juvenum palaestra, sed in virorum eruditorum certamine Harlemensi oblata. Deinde de geologia et botanica, inprimis de physiologia plantarum tam bene meruit, ut, utrum magis mireris, nescias, accuratam rerum explorationem, an indefessum viri optimi studium, in vico Drenthiae remoto literis colendis impensum.

Non in vico latet, sed in urbe haud ignobili nitet HENRICUS VAN BLANKEN, Transisalanus, Gymnasii Zwollani Lector. Hic, nulla usus Academica institutione, sed a doctissimo TER PELKWYK, Zwollano, incitatus, mox in mathematicis disciplinis multum profecit. Acumine, inventione, eruditione autem jam sic eminet, ut scripta cum de calculo variationis, tum de aequationum resolutione, tum denique de aliis rebus mathematicis et physicis ediderit, quae ipsi inter doctissimos patriae mathematicos locum nobilem assignent.

Ordo Theologorum Doctorem rogavit HERMANNUM FREDERICUM THEODORUM FOCKENS, in hac regione natum, nostrae Academiae alumnum, nunc in Frisia Euangelii praeconem. Libris enim de exegesi cum Novi, tum vero Veteris Foederis, inprimis tribus de libro Jobaeo scriptis, sese ita commendaverat, ut honore hoc dignissimus videretur. Rogationem accepit Senatus. Quod quam juste fecerit, nunc quidem non Theologis modo patet, sed vobis omnibus, AA! quum Academiae fata, per dimidium saeculi hoc pene elapsum, sic nobis adumbraverit, ut huic Musarum sedi sibique honorem, nobis omnibus munusculum gratissimum paraverit.

Sequitur PETRUS BOELES, Frisius, Euangelii in nostra vicinia praeco. De quo jam magna erat exspectatio, quum studiosus in hac Academia versabatur. Quam confirmavit eventus. Non enim multa quidem edidit scripta: etsi plura, quam quibus nomen suum praefixit: sed haec tantum ostendunt ingenii acumen, tantam rerum variarum peritiam, tam accuratam juris ecclesiastici et juris publici de Ecclesia scientiam, ut omnium judicio dignissimus jam diu esset, qui honore, quo nunc afficitur, insigniretur.

Tertius e Theologis abest ABRAHAMUS RUTGERS VAN DER LOEFF, Hollandus, qui nunc Leidae Euangelium annunciat, hîc autem Academiae stadium ingressus et pene emensus est. Nempe examinibus absolutis in

eo erat, ut, disputatione defendenda, Doctoris honores nancisceretur, quum belli Belgici, ante hos viginti annos gesti, causa calamum cum armis commutaret. Huic Viro eruditissimo, ingenii sagacitate et judicii acumine in paucis excellenti, disputationibus exegeticis et dogmaticis, raro quidem annotationis pondere, semper vero cogitationis maturitate probatis, notissimo, doctoris honores rogare pene nolebat Facultas Theologica, nimiae illi secum intercedentis amicitiae ergo. Amicitiam vero in causa fore, ut injusta esset Facultas, mox indignum ei visum est. Rogationi lubenter annuit Senatus, calculum palam adjecit quisquis de his rebus judicare potest.

Denique Ordo Philosophorum et Literatorum duos a Senatu creari optavit Doctores, quorum alter in societate erudita honoris locum supremum, alter infimum occupat. Prior abest ANTONIUS RUTGERS, quem virum amicissimum nunc iterum Doctorem proclamare, mihi contingit; nam ante viginti annos ipsum Theologiae Doctorem renunciabam. Erat autem tum in nostra vicinia Euangelii praeco, nunc Leidae, ubi PALMIO successit, est Professor. Vir hic, uti ORIGENES ille, adamantinus, scholarum tot habendarum saepe sustentavit molem, ut duo vel tres alii vix iis pares fuisse videantur. Inprimis autem bene de literis meruit, quia literis Semiticis, ad quas docendas vocatus erat, sponte sua junxit Sanscriticas, ne in patria nostra, olim reliquis Europae regionibus doctrinae facem praeferente, nunc deesset linguae antiquissimae et ditissimae magister, quam publica auctoritate in universitatibus docendam curant gentes cultae vicinae. Qui vero scholis his omnibus habendis laudem meretur summam, modestior est, quam ut pene ullas in lucem mittat scriptiones: eruditissima tamen est ab eo edita *Historia Jemanae*. Verum si non ad has multas provocare possum, eruditionis et diligentiae ejus testes; possum ad testes vivos, discipulos gratos multos.

Alter novus Literarum Doctor pariter abest ARIUS DE JAGER, Ludimagister Roterodamensis. Academiae scholas non secutus, praeceptoribusque literarum recentiorum et antiquiorum vel paucis vel nullis usus, uti puerulis, sic sibi exstitit ipse magister, adeo ut intimam linguae vernaculae, nec spernendam linguarum recentiorum, et vero etiam Latinae, sibi compararet scientiam, his utens, ut illius historiam et adyta sibi aperiret.

Quod testantur ipsius opera edita bene multa, quibus constat, hunc sua eo usque in lingua nostra cognoscenda processisse virtute, quo pauci aliorum perveniant sustentati auxilio. Mihi autem inprimis gratum, me hunc virum, societatibus pluribus doctis jam adscriptum, nunc proclamare Literarum Doctorem. Nam quid, cui scholarum inferiorum cura etiam demandata est, jucundius mihi accidat, quam has in tanto hujus magistri honore simul honorari?

Atque jam salvete, Viri Doctissimi! Vobis praesentibus, iisque in vestro numero, quos abesse dolemus, acceptos honores gratulans, hoc unum addo: Pergite ut facitis! Ornate literas! Amate Academiam nostram, vestri amantem!

Ad orationis finem propero. At non compellare non possum juvenes nostros.

Cernitis, Amici, Discipuli, spes et gaudium nostrum! cernitis in hoc templo splendido et hoc dierum harum gaudio summo, quam magnifice de literis sentiant Cives et Proceres nostri. Cernitis in hoc virorum eximiorum honore, quo loco et qua dignitate a Senatu Academico habeantur, qui studio et opera excolunt literas. Cernitis vero etiam in his, quid vel ii agere possint, qui neque felici tempore, neque loco opportuno fruuntur, quibus nos frui voluit providentia Dei benevola et insignis hominum favor.

Nos, Praeceptores, jam inauguravimus templum hoc novum. Nunc partes praecipuas tradimus Vobis. Vos jam hoc inauguretis diligentia, doctrina, virtute, pietate vestra. Pergite et Vos, ut facitis. Haec vestra inauguratio, cujusvis anni Academici initio repetita, omnium erit optima. Templum hoc communi vestro et nostro

splendeat usu [1]).

---

[1]) Leguntur haec verba supra imaginem templi novi, in nummo, in memoriam hujus templi inaugurati cuso.

DE HEERSCHAPPIJ OVER DE TAAL,

HET BEGINSEL DER WELSPREKENDHEID.

REDEVOERING

TER AANVAARDING VAN HET HOOGLEERAARSAMBT
AAN DE HOOGESCHOOL TE GRONINGEN,

DEN 28sten NOVEMBER 1849,

UITGESPROKEN

DOOR

Dr. M. DE VRIES.

Een woord vooraf, ten einde door eene nadere verklaring van den titel dezer redevoering eene bedenking te voorkomen, die misschien bij sommige lezers zou oprijzen, gelijk zij werkelijk bij sommigen mijner hoorders opgerezen is, aan wier welwillende belangstelling ik mij tevens verpligt acht, de door hen gemaakte aanmerking niet onbeantwoord te laten. Men oordeelde namelijk het woord beginsel *onjuist gekozen, en, hoezeer de heerschappij over de taal in hare volle waarde erkennende, meende men toch het beginsel der welsprekendheid elders te moeten zoeken, en wees mij met nadruk op de spreuk der oudheid, die ik zelf in den loop mijner rede had aangehaald:* „Pectus est quod disertos facit." *Ik aarzel geen oogenblik die spreuk te beamen, want zelfs in de dagelijksche ondervinding zien wij hare waarheid bevestigd, zoo dikwijls ook bij den onbeschaafde de tong los wordt en een*

ongewone gloed de woorden doortintelt, wanneer de hartstogt kookt in zijn binnenste en zijn geest als buiten zich zelven is opgewonden. Vandaar (om nog eene spreuk der ouden aan te halen) mogt ook de dichter zeggen:

„Fecundi calices quem non fecere disertum?"

Doch gelijk wel niemand geneigd zou zijn, uit deze woorden van Horatius [1]) *tot het beginsel der welsprekendheid te besluiten, zoo meen ik dit evenmin uit die van* Quinctilianus *te mogen doen. Het komt hier alles aan op de wijdere of engere beteekenis, die men aan het woord* welsprekendheid *hecht. Ik beken het, de omstandigheid kan zich voordoen, dat gij het woord voert in eene vreemde taal, die gij slechts ten halve verstaat en zeer gebrekkig spreekt; maar uw gemoed is vol, uwe stem klinkt bewogen, een traan ontrolt aan uw oog, en voor de toehoorders, in wier ziel gij eene teedere snaar hebt aangeroerd, zijt gij welsprekend geweest. Ik ga verder, en geef toe, dat er in zooverre zelfs een welsprekend stilzwijgen bestaat, ja dat een Fransch schrijver regt had te zeggen:* „Le silence est, en certaines circonstances, plus éloquent que la parole" [2]). *Maar, eilieve, wachten wij ons van met woorden te spelen, en besluiten wij niet al te veel uit aanhalingen der ouden, die wel eens uit haar verband gerukt en in veel ruimeren zin opgevat worden, dan ooit in de meening des schrijvers lag.* Quinctilianus *bedoelde niets anders, dan dat een bewogen gemoed zich van zelf met warmte uitdrukt, en liet er ook in dien zin op volgen:* „Ideoque imperitis quoque,

[1]) *Epist.* I. v. 19.

[2]) De Roosmalen, *l'Orateur*, p. 14. Treffend schoon is deze gedachte uitgewerkt in het gedicht van Dr. B. ter Haar, *de Taal der Schilderkunst* getiteld, en voorkomende in zijne onlangs uitgegeven keurige *Verzameling van verspreide en onuitgegeven gedichten.*

si modo sunt aliquo affectu concitati, verba non desunt" [1]. *Maar tusschen iemand* cui verba non desunt *en een* orator eloquens, *welk een onderscheid! Waarlijk*, QUINCTILIANUS *zou zich wel gewacht hebben van te zeggen:* „Pectus est quod eloquentes facit," *want hij herinnerde zich de woorden van* ANTONIUS *bij* CICERO [2]: „Disertos [scripsi] me cognosse nonnullos, eloquentem adhuc neminem: quod eum statuebam disertum, qui posset satis acute atque dilucide, apud mediocres homines, ex communi quadam opinione dicere; eloquentem vero, qui mirabilius et magnificentius augere posset atque ornare, quae vellet, omnesque omnium rerum, quae ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret." *Het is er dus verre af, dat* QUINCTILIANUS *het* pectus *als het beginsel der welsprekendheid beschouwt* [3], *indien men althans dit woord in de beteekenis van* eloquentia *opvat, de eenige die voor mij gelden kon bij de plegtige gelegenheid, waaraan mijne rede was toegewijd. Geroepen om als leeraar der welsprekendheid op te treden, kon ik dat woord niet uitstrekken over dien wijden omvang, waarin het dikwijls* par manière de dire *gebezigd wordt; maar ik moest het noodzakelijk beperken tot die engere en eigenlijke opvatting, die de welsprekendheid beschouwt als een volmaakt gebruik van het spraakvermogen, als eene kunst, als een voorwerp van onderwijs. Moge dan al hij, wien de werking van een bewogen gemoed doet spreken, ook*

[1]) *Inst. Orat.* X. 7.

[2]) *De Orat.* I. 21. Dat QUINCTILIANUS die woorden kende, blijkt uit zijne *Inst. Orat.* VIII. *in Prooem.*, waar hij ze zelf aanhaalt en er bijvoegt: „*Disertis satis putat dicere quae oporteat; ornate autem dicere, proprium esse eloquentissimi.*"

[3]) Evenmin doet dit CICERO zelf, als hij spreekt van de „*literae, quibus fons perfectae eloquentiae continetur.*" (In *Bruto*, c. 93.)

zonder ontwikkeld kunstvermogen, den naam van disertus *dragen: dit lag buiten mijne beschouwing. Maar iets hoogers is het, dat ons als het kenmerk van den waren redenaar voor oogen moet zweven, en van dat hoogere zocht ik het beginsel te schetsen:* „Ut existat talis orator, qualem quaerimus: qui jure non solum disertus, sed etiam eloquens dici possit" [1]).

[1]) CICERO, *de Orat.* I. I.

EDELGROOTACHTBARE HEEREN, CURATOREN DER GRONINGSCHE HOOGESCHOOL,

WELEDELGESTRENGE HEER, SECRETARIS VAN HET COLLEGIE VAN CURATOREN,

HOOGGELEERDE HEER, RECTOR MAGNIFICUS,

HOOGGELEERDE HEEREN, HOOGLEERAREN IN DE VERSCHILLENDE VAKKEN VAN WETENSCHAP, ZEER GEACHTE AMBTGENOOTEN,

WELEDELE ZEER GELEERDE HEER, LECTOR IN DE WETENSCHAP VAN OPVOEDING EN ONDERWIJS,

EDELACHTBARE HEEREN, AAN WIE HET BESTUUR VAN DIT GEWEST EN VAN DEZE STAD, EN DE HANDHAVING DES REGTS IS TOEVERTROUWD,

WELEERWAARDE HEEREN, LEERAREN DER GODSDIENST,

WELEDELE ZEER GELEERDE HEEREN, DOCTOREN IN DE REGTSGELEERDHEID, IN DE GENEESKUNDE, IN DE WIJSBEGEERTE EN LETTEREN,

AANZIENLIJKE SCHARE VAN JONGELINGEN, DIE U AAN DEZE HOOGESCHOOL OP DE WETENSCHAPPEN TOELEGT,

GIJ ALLEN VOORTS, VAN WELKEN RANG OF STAND, DIE DEZE PLEGTIGHEID MET UWE TEGENWOORDIGHEID VEREERT,

ZEER GEËERDE TOEHOORDERS,

„Wees meester van de taal: gij zijt het van 't gemoed."

Ziedaar de uitspraak van Nederlands zanger bij uitnemendheid, van hem die het meesterschap der gemoederen met het meesterschap der taal in zeldzame mate vereenigde. Of was het niet Bilderdijk, wiens bezielde stem met onweerstaanbare kracht het gemoed aangreep, overmeesterde en

in verrukking wegsleepte? Zijt gij koud voor regt en voor waarheid: hij spreekt, en een edel vuur doorgloeit u de borst. Zijt gij verzonken in de genietingen der wereld: daar klinkt zijn lied, en uwe ziel herneemt hare veerkracht. Droomt gij u de rampen des tijds in zorgelooze kalmte weg: hij heft de jammerklagt aan, en met angst schrikt gij op uit uwe rust. Of wel, als gij wanhoopt aan het lot van uw vaderland: hoor zijne prophetische stem, en blijde juicht gij der toekomst te gemoet. Elke gedachte, die in zijn hoofd woelt, dringt ook in uwen geest door; elke aandoening, die zijn hart doorstroomt, stort zich in uwe ziel over; en hetzij hij u opwekt of ternederslaat, hetzij hij u juichen doet of treuren, altijd wordt u de bekentenis afgeperst: Ja, BILDERDIJK was meester van 't gemoed!

En de taal? Ook daarin was hij meester, geheel en volkomen meester. Ziet, hoe die onmetelijke schat van woorden, vormen en wendingen hem steeds op zijn wenk ten dienste staat; hoe hij ze steeds met juisten blik uitkiest, buigt en plooit, verbindt of vaneenscheidt, of wel nieuwe te voorschijn roept en ongekende krachten doet werken; hoe de telkens wisselende gedachte zich altijd vertoont in dat kleed, dat met hare fijnste wijzigingen het geestigst overeenstemt; en dat alles niet met inspanning en afmatting, niet door den arbeid van het verstand met moeite en vlijt bijeengezocht [1]), maar als door een tooverwoord in het leven geroepen. Twijfelt gij aan de voortreffelijkheid onzer moedertaal, ziet gij welligt met minachting op haar neder: slaat de werken van BILDERDIJK op, en ziet wat die taal in de hand van een meester worden kan. Wat al weelderige rijkdom en kwistige verscheidenheid, wat al forsche kracht en lenige buigzaamheid, wat al kloeke stoutheid en zoete liefelijkheid, wat al zinrijke wijsheid en dartele luim, straalt en tintelt u daar op elke bladzijde tegen. Uw twijfel is vervlogen, uwe minachting voor bewondering geweken, en terwijl gij er trotsch op zijt, dat zulk eene taal ook de uwe is, erkent gij het tevens volmondig, dat in het meesterschap der taal niemand BILDERDIJK evenaarde.

---

[1]) „Geen ydel kunstgewrocht,
Door arbeidzaam verstand met moeite en vlijt gezocht."
(BILDERDIJK, *de Dieren.*)

Hoogstopmerkelijk is derhalve de uitspraak, die ik u zoo even voor den geest riep. Hij, de groote meester, die over de taal en het gemoed gelijkelijk gebied voerde, en dus volkomen bevoegd was over beiden te oordeelen, stelt als grondregel, dat de heerschappij over de taal noodwendig ook die over het gemoed met zich brengt, dat de laatste derhalve slechts door middel der eerste kan worden verkregen. Ik noem die uitspraak hoogstopmerkelijk, en gewis hebben velen haar niet zonder bevreemding en afkeuring vernomen. Hoe? zal menigeen, gloeijende van geestdrift voor de heerlijke gave der poëzij, tot zich zelven gezegd hebben: is dan het geheim der hartenveroverende kunst alleen in het beheerschen der taal gelegen? Is dat alvermogende vuur, dat den dichter bezielt, de vrucht der koude bespiegelingen en dorre redeneringen van den taalvorscher? Is hij niet verre verheven boven die schoolsche taalwijsheid, hij die in hoogere spheren het lied der hemelingen zingt? Gewis, hij die zulk eene uitspraak doen kon, moet wel een koud prozamensch, een gevoelloos letterzifter geweest zijn.

Ziet, zoo zou menigeen oordeelen, indien eenig onbekend duisterling de woorden, die ik bedoel, had uitgesproken. Maar neen, hij die ze sprak en als grondstelling verkondigde, was geen duisterling, geen prozaïsche letterzifter: het was niemand anders dan Bilderdijk, wien het hemelsche vuur der echte poëzij meer dan iemand anders bezielde, wien althans niemand van schoolsche vormen of koude kunstrijmelarij zal beschuldigen. Die gevierde dichter, hij die de kwijnende Muze tot een nieuw en krachtvol leven heeft opgewekt, verklaart ruiterlijk, dat het beheerschen der taal het groote geheim zijner kunst is. In den mond van zulk een man geeft die uitspraak stof tot nadenken, en hoe meer men ze beschouwt en overpeinst, des te meer ziet men in, welk een diepen zin zij bevat, hoe zij ons een scherpen blik doet slaan in het wezen der taalkennis zoowel als der dichtkunst en welsprekendheid.

Der welsprekendheid, zeg ik, want ook op haar is toepasselijk wat van de dichtkunst geldt. De uitdrukking der gedachten en gewaarwordingen van den mensch, niet in den lossen trant van het dagelijksch leven daarheenvlietende, maar in een edelen kunstvorm gegoten en berekend om zich in het hoofd of hart van anderen met gelijke kracht over te storten: zie-

daar wat de welsprekendheid met de dichtkunst gemeen heeft. Of nu al de laatste in het rijk der verdichting leeft, de eerste in dat der werkelijkheid; of de eene meer tot het hart spreekt, de andere tot het hoofd; of hier de verbeelding op den voorgrond staat, daar de redenering; dat alles doet hier niet ter zake. Onloochenbaar is het, dat voor beiden, als uitdrukking der gedachten beschouwd, dezelfde hoofdwet moet gelden, en dat, terwijl het meesterschap der gemoederen aan beiden toekomt, ook de grondregel van BILDERDIJK: „Wees meester van de taal!" zoowel voor den redenaar als voor den dichter geschreven staat.

De heerschappij over de taal, het beginsel der welsprekendheid. In die gedachte, geloof ik, spiegelt zich het wezen der taal zoowel als dat der welsprekendheid gelijkelijk af; zij sluit al de eischen in zich, die aan beiden gesteld kunnen worden; zij wijst tevens de rigting aan, die de leeraar der welsprekendheid te volgen heeft, en de voorwaarden, waarop hij, aan die rigting getrouw, het doel kan bereiken. Veroorlooft mij, G. T., de nadere ontwikkeling dezer gedachte tot het onderwerp mijner rede te kiezen. De vereerende keuze der achtbare mannen, aan wie de zorg dezer hoogeschool is opgedragen, bekrachtigd door onzen geëerbiedigden Koning, riep mij uit een engeren werkkring op, om hier, in uw midden, op ruimer veld te arbeiden aan de kweeking en vruchtbaarmaking der wetenschap, die mij dierbaar is. Thans, nu ik ben opgetreden om die roeping te aanvaarden en mij aan uwe hoogeschool te verbinden, gevoel ik levendiger dan ooit, dat dit plegtig uur niet in flaauwe pligtplegingen of ijdelen woordenpraal mag worden verspild, maar dat ik bij het huldigen eener eerbiedwaardige voorvaderlijke gewoonte een hoogeren eisch moet vervullen. Aan den ingang van den weg, dien ik ga betreden, verlangt gij de rigting te kennen, die ik mij zelven heb voorgeschreven en aan anderen meen te moeten aanbevelen; gij wilt weten, welke beginselen mij op dien weg zullen geleiden, welke denkbeelden ik zal trachten te verwezenlijken. Om aan dezen uwen eisch, die tevens de behoefte is van mijn eigen hart, te voldoen, biedt het aangekondigde onderwerp ruimschoots de gelegenheid aan. Verleent mij dan daarbij uwe welwillende, maar vooral toegevende aandacht.

Drie vragen zijn er, op welker beantwoording hier alles aankomt. De eerste is: Wat zegt het, der taal meester te zijn? De tweede: Langs

welken weg kan men daartoe geraken? De laatste: Welke zijn de pligten, die hieruit voor den leeraar der welsprekendheid voortvloeijen? En ziet hier den natuurlijken gang mijner rede als van zelve aangewezen.

Wat zegt het, der taal meester te zijn? Die vraag sluit noodzakelijk eene andere in zich: *Wat is de taal?* en eerst dan, wanneer op de laatste een voldoend antwoord is gegeven, zal het mogelijk zijn tot de oplossing der eerste te geraken.

Het wezen der taal! Verwacht niet, dat ik het u zal afschetsen in eene wijsgeerige bepaling, binnen weinige woorden kernachtig zamengevat, en niets te veel, maar toch alles uitdrukkende. Al mogt ik er in slagen, zulk eene met wiskunstige juistheid te ontwerpen, toch zou zij haar doel missen, toch zou zij u geenszins het wezen der taal in de volle kracht der waarheid openbaren. Maar wie heeft ooit het leven, de ziel of den geest, in naauwkeurige bepaling omschreven, of de onstoffelijke natuur in schoolsche vormen beperkt?

Leven, ziel en geest in de taal te erkennen, ziedaar het beginsel, vanwaar eene juiste waardering van haren aard moet uitgaan, doch een beginsel tevens, dat maar al te dikwijls miskend wordt. Hoe velen toch zijn er, die nooit in de taal iets anders hebben gezien dan eene verzameling van woorden en vormen, doode teekenen, die men zich in het geheugen prent, om ze kunstmatig te gebruiken, als men zijne gedachten aan anderen wil mededeelen. In hunne schatting zijn die woorden en vormen niet veel meer dan de gangbare munt der zamenleving, door onderlinge overeenkomst en het gezag der gewoonte tot eene bepaalde waarde gestempeld, maar zonder dat men zich bekommert om het innerlijke gehalte. Even goed had men met eene andere soort van teekenen hetzelfde doel kunnen bereiken, indien het gebruik het slechts eenmaal gewild had.

Waarlijk, indien het begrip der taal binnen deze perken begrensd was, dan kon zij geene aanspraak maken om door den mensch als eene edele gave op prijs te worden gesteld, en dan ware er geene reden om het lot te beklagen van die ongelukkigen, door wier liefderijke verpleging deze veste zich een onverwelkelijken roem heeft verworven. Ook zij immers deelen elkander hunne behoeften in verstaanbare teekenen mede, en wat hier door voorbeeldelooze scherpzinnigheid en volhardende menschenliefde

langzaam voor weinigen tot stand is gebragt, had zonder eenige moeite terstond voor allen kunnen bestaan, indien de mensch van den aanvang af zich tot die keuze bepaald had.

Doch verlaten wij die koude beschouwing, die tegen hart en verstand evenzeer aandruischt. Neen, met geene doode teekenen of ziellooze gebaren behoeft zich de denkende en gevoelende mensch te behelpen, de levende spraak is hem geschonken, als de heerlijkste getuige van zijn hoogen rang in de schepping, als het edelste vermogen, waardoor hij zich verheft boven het redelooze vee. Niet aan hem zelven was de keuze overgelaten, van welke teekenen hij zich wilde bedienen, om wat hij dacht of gevoelde aan anderen kenbaar te maken; maar dezelfde Schepper, die dat denken en gevoelen in hem gelegd had, schonk hem het vermogen der spraak: en de eerste gedachte die bij den eersten mensch oprees, het eerste gevoel dat in zijne borst ontwaakte, stortte zich, onmiddellijk en onwillekeurig, in herkenbare klanken uit [1]).

Zoo is dan de taal eene hoogere gave, getuige van het goddelijke in den mensch, en, als uitdrukking van zijne gedachten en gewaarwordingen, ontvloeisel en afspiegeling tevens van zijnen geest en zijne ziel. Daarin bestond reeds van den oorsprong af hare hooge waarde, maar die waarde is door den loop des tijds, door de ontwikkeling van ons geslacht, nog oneindig verhoogd. Terwijl het denken en gevoelen allengs door ruimere stof en veelzijdiger werking zich oefende, vormde en veredelde, en van onbewust vermogen tot het volle besef der wijsbegeerte rijpte, volgde de taal die ontwikkeling in evenredige mate, en nam aanhoudend toe in

---

[1]) Men zou welligt deze woorden verkeerd kunnen opvatten en mij, met betrekking tot de veelbesproken quaestie omtrent den oorsprong der taal, een gevoelen toedichten, dat het mijne niet is. Ik acht het daarom noodig aan te merken, dat het volstrekt mijne meening niet is, alsof de *taal*, in den zin waarin wij dat woord verstaan, zoo kant en klaar aan den mensch ware geschonken. Die meening moge, uit een bijzonder standpunt, aan velen behagen: zij is echter stellig verwerpelijk. Niets is ongerijmder dan de voorstelling, alsof de eerste menschen zoo heel gezellig over allerlei onderwerpen hadden zitten keuvelen, en dat wel in eene rijke, welgevormde en ontwikkelde taal! Maar ik spreek hier nog slechts van de *spraak*, die zich onmiddellijk in klanken, d. i. in benamingen, in woorden uitte, uit welke later bij langzame uitbreiding, ontwikkeling en vervorming de eigenlijke *taal* is ontstaan.

omvang en diepte, in rijkdom en verscheidenheid, in kracht en beweging. Oorspronkelijk de schilderende uitdrukking der zinnelijke wereld, nam zij allengs den geheelen inhoud ook van het bovenzinnelijke in zich op; elke ontdekking op het gebied der gedachte, elke ondervinding in het rijk des gevoels, goot zich in den taalstroom uit, om er harmonisch mede zamen te smelten, en op hare beurt een nieuw beginsel van ontwikkeling en leven te worden. Zoo is de taal de onbedriegelijke spiegel, waarin zich de geest zoowel als de ziel, niet van één mensch, maar van het menschelijk geslacht, getrouwelijk en volkomen weerkaatst: in één woord, de taal is het beeld van den mensch.

Gelijk echter het wezen des menschen zich niet slechts in onveranderlijke eenheid, maar ook vooral in duizendvormige verscheidenheid vertoont, zoo moest het beeld, waarin zich dat wezen uitdrukte, die eenheid en die verscheidenheid gelijkelijk afspiegelen. Vandaar het verschil der talen. Éene enkele menschelijke taal, voor allen toereikende, is even ondenkbaar als eene volstrekte gelijkheid van inborst. Wel hebben alle talen een gemeenschappelijken grondslag, want het algemeene kenmerk der menschheid was nooit of nergens aan eenig sterveling ontzegd. Maar zoo dikwijls zich in eene afdeeling der menschen eene eigenaardige verscheidenheid openbaarde van karakter, van gezindheid, van denkwijze; zoo dikwijls er zich eene als afzonderlijk volk van anderen afscheidde, en in luchtstreek, in lotgevallen, in ontwikkeling en beschaving, in behoeften en begeerten, van alle overige verschilde: zoo dikwijls ontsprong uit den menschelijken boezem eene nieuwe of althans vernieuwde taal, die van dat alles de getrouwe uitdrukking bevatte. Maar wat spreek ik van verschillende volkeren en van verschillende talen? Kent gij, in één en hetzelfde volk, twee menschen, wier taal volkomen dezelfde is? Neen, even verscheiden als de mensch is in zijne veelsoortige vormen, even gewijzigd is het leven der taal, waarin zich die vormen openbaren. Het gebruik heeft die bijzondere uitdrukking van ieders eigenaardig karakter met den naam van *stijl* bestempeld, en slechts aan de uiting van een geheel volk den naam van *taal* gelaten. Welnu, indien er waarheid is in het woord van den wijsgeer: *de stijl is de mensch*, niet minder waarheid is er in de spreuk, die een broedervolk zich koos als vaderlandsche leuze: *de taal is gansch het volk*.

En nu, met dit beeld der taal voor oogen, herhaal ik de vraag: Wat zegt het, der taal meester te zijn? Gewis, is zij eene edele gave, het vermogen om haar te beheerschen kan niet minder edel zijn. Geene noeste inspanning van een stalen geheugen, geene onvermoeide letterblokkerij kunnen dat vermogen schenken. Laat de vlijtigste zwoeger elke spraakkunst, die hij kan opsporen, doorlezen en telkens herlezen, laat hij den inhoud van het volledigste woordenboek in zijn brein te zamen persen: ach! vruchteloos tobt hij zich af, met al zijne moeite schraapt hij slechts woorden en vormen te zamen; maar tusschen het meesterschap der taal en zijne geleerdheid is evenveel gelijkenis, als die het bloeijende leven heeft met de verstijfdheid des doods, of de koesterende zomerzon met den ijskouden nevel des winters.

Is dan de kennis dier woorden en vormen onnoodig voor hem, die de taal zal beheerschen? Zoo iets te beweren, zou de ongerijmdheid zelve zijn. Al is het wezen der taal niet beperkt bij de grondstof, waaruit zij is zamengesteld, toch is het in die grondstof alleen, dat zij haar wezen openbaart. Eene volledige, innige kennis der woorden en vormen, in al hunnen omvang, in al hunne verscheidenheid, is derhalve de noodzakelijke grondslag, waarop elke hoogere beschouwing moet rusten. Maar men blijve daarbij niet staan, men vergenoege zich niet met de heerschappij over de stof, men dringe door tot den geest die haar bezielt en haar eigenlijk wezen uitmaakt. Erkenning der taal als het beeld van den mensch, als het uitvloeisel van zijnen geest en zijne ziel, dat, zagen wij, is het beginsel van hare juiste waardering. Aan dat beginsel getrouw te blijven, het niet alleen met de overtuiging als waarheid te huldigen, maar ook in de toepassing te doen leven en werken: ziedaar het kenmerk van den bevoorregte, die gebied voert over de taal. Toegerust met eene volledige kennis van al de hulpmiddelen, die de taal oplevert, met eene heldere voorstelling der beteekenis van elk woord, der kracht van elken vorm, der natuur van elke wending, overziet hij de geheele uitgestrektheid van zijn gebied met éénen alomvattenden blik. Het geheele zamenstel der wetten, die den aard der taal bepalen, het wezen der verschijnselen, waarin zich haar eigenaardig karakter, in tegenstelling van andere talen, vertoont, is hem tot klaar bewustzijn geworden. Alle sporen, die het denken en gevoelen van vroe-

gere geslachten in de taal gedrukt heeft, gaat hij zorgvuldig na; elken straal van het beeld der menschheid, dat er zich in afspiegelt, vangt hij op; en terwijl hij in de hoofdtrekken telkens zijn eigen beeld herkent, toetst hij zijne opmerkingen en gewaarwordingen aan de uitspraak der ondervinding, die hem de taal verkondigt. Het geheele tafereel der ontwikkeling en beschaving van het volk waartoe hij behoort, verrijst voor zijne verbeelding; en hoe scherper hij toeziet, des te meer ontdekt hij overal leven en beweging, verband en overeenstemming, des te meer vindt hij voedsel voor zijn geest, voldoening voor zijn hart.

Doch hiermede, G. T., is mijne schets niet voltooid. Wat ik tot nog toe opnoemde, geldt evenzeer van den taalkenner als van den meester der taal, en kan door onderzoek en studie worden verkregen. Maar terwijl hier het grenspunt bereikt is, dat de wetenschap niet kan overschrijden, heeft de heerschappij over de taal nog aan hoogere eischen te voldoen. Want zelfs de volledigste kennis en de meest aanschouwelijke voorstelling der taal, in haar innigste wezen zoowel als in hare duizendvoudige verschijnselen, zijn niet voldoende om haar in waarheid te beheerschen, wanneer het vermogen ontbreekt om van die kennis en die voorstelling in de toepassing volkomen gebruik te maken. Neen, eerst dan, als de taalkenner den geheelen inhoud der wetenschap, zoo als ik u die afteekende, zoodanig in zich heeft opgenomen, zoo innig in merg en bloed ingezogen, dat zij als met zijn wezen vereenzelvigd is; als de taal zelve, naar stof en naar geest, zoodanig zijn eigendom is geworden, dat alle hare schatten op een wenk tot zijne beschikking staan; als aan elke gedachte die bij hem oprijst, aan elke gewaarwording die hij gevoelt, onmiddellijk dat woord, die uitdrukking ontspringt, die haar het levendigst afschildert; als de schikking en verbinding, de buiging en plooijing der deelen, de afwisseling der vormen en wendingen, telkens de allerfijnste schakeringen der gedachte met de zuiverste overeenstemming vergezelt, telkens in één toon zamensmelt met de trilling van elke zenuw des gevoels; eindelijk, als elk beeld, dat de ziel heeft opgevangen uit den spiegel der taal, zich even krachtig, even helder, maar met het prille waas der oorspronkelijkheid, weerkaatst in het levende woord: dan, dan eerst is de zege behaald, eerst dan heeft de taal haren meester gevonden.

Gij ziet, G. T., dat wij hier van het gebied der wetenschap op dat der kunst zijn overgegaan. Inderdaad, het vermogen om de taal te beheerschen is een sprank van dat hemelsche vuur, dat den boezem des kunstenaars doorgloeit, en hem als met scheppende kracht de doode stof doet bezielen. Doch gelijk het de roeping is van elke kunst, niet slechts de grootsche gedachten van het genie te verwezenlijken en in edele vormen voor oogen te stellen, maar ook in het rijk der schoonheid een nieuwen weg tot ontwikkeling en volmaking te banen: evenzeer is die taak eene behoefte voor hem, die heerschappij voert over de taal. In het volle besef van wat hij vermag, is het hem niet genoeg den geheelen taalschat als was te kneden in elken vorm, door zijnen wil bepaald; maar hij drukt er het merk op van zijn eigen wezen, en levert de taal zuiverder, rijker, volmaakter aan het nageslacht over. Hij wischt de smetten af, waarmede onkunde of wansmaak haar ontreinigden, stelt hare schoonheden in een nieuw en treffend licht, wekt de kiemen, die in haar sluimeren, tot vruchtbaren wasdom op, verrijkt haar met nieuwe hulpmiddelen, tooit haar met nieuwe sieraden: in één woord, doordringt haar zoo innig met het leven van zijnen geest, dat zij als herboren te voorschijn treedt: en van nu af aan dagteekent zich een nieuw tijdperk van de geschiedenis der taal.

Ik heb getracht u aanschouwelijk voor te stellen, wat het meesterschap der taal in zich besluit. Gaarne erken ik, dat die voorstelling een ideaal is, in de werkelijkheid nauwelijks bereikbaar. Doch waar over het wezen en de vereischten van wetenschap of kunst wordt gesproken, is elke beschouwing onvruchtbaar, die niet wordt afgeleid uit het beeld der volmaaktheid [1]); want zij mist den eenigen maatstaf die nimmer falen kan. En waar zouden wij buiten dat ideaal een rigtsnoer vinden voor ons eigen streven? Is niet een helder besef van het wezen der volmaaktheid de zekerste gids op den weg der volmaking?

Doch keeren wij terug tot onze stelling, dat de heerschappij over de taal het beginsel is der welsprekendheid. Ik mag, na al het gezegde, vertrouwen, dat wie de uitspraak van BILDERDIJK als koud en prozaïsch

---

[1]) „Semper, quacunque de arte aut facultate quaeritur, de absoluta et perfecta quaeri solet." CICERO, *de Orat.* III. 22.

verwierp, thans met haar bevredigd zal zijn, nu de volle beteekenis van dat meesterschap over de taal in het licht is gesteld. En behoef ik mij dan nog wel te verdiepen in het betoog, dat de welsprekendheid uit deze bron en geene andere voortvloeit? Eene enkele aanwijzing zal, meen ik, genoegzaam zijn.

Ik zou kunnen volstaan met mij te beroepen op de afleiding des woords, en te zeggen: Welsprekendheid is de kunst van wel te spreken; die de taal magtig is, spreekt wel: derhalve is hij welsprekend. Maar ik wil den schijn niet aannemen, alsof ik u door een ijdel woordenspel trachtte te begoochelen, en mij van uwe toestemming als bij verrassing meester te maken. En toch ligt er in die eenvoudige verklaring, uit den aard van het woord zelf gegrepen, meer waarheid dan oppervlakkig schijnen kan, en zal elke andere voorstelling niet veel meer zijn dan eene uitbreiding of opsiering van die oorspronkelijke gedachte, die de natuur van het woord ons aanbiedt.

Raadplegen wij het begrip, in het algemeene en beschaafde gebruik aan het woord *welsprekendheid* toegekend, dan vinden wij haar aangeduid als de kunst van zijne gedachten en gewaarwordingen zoodanig in woorden uit te drukken, dat die woorden alles, wat in hoofd en hart omging, tot de fijnste trekken toe, naar waarheid en volkomen wedergeven. Elke uitstorting des gemoeds, die aan deze eischen waarlijk beantwoordt, kan niet missen het doel der welsprekendheid te treffen. Bij al de sterk sprekende ongelijkheid van denkwijze en karakter, die er tusschen menschen bestaat, is er toch in den grond van ons aller wezen eene zoo innige, zoo onverbreekbare verwantschap van geest en ziel, staat toch de algemeene grondtrek der menschheid zoo diep in aller binnenste gegrift, dat het denken en gevoelen van den één noodwendig als met een aanstekend vermogen op dat van den ander werkt. Wat dus oorspronkelijk zuiver gedacht en gevoeld, met gelijke klaarheid en kracht volkomen wordt uitgedrukt, moet, volgens de wet der natuur, niet alleen de aandacht van anderen onweerstaanbaar kluisteren, maar zich ook, onbeneveld, onverzwakt, in hunnen geest, in hunne ziel, overstorten, en daar onfeilbaar zijne werking oefenen, hetzij om toestemming en overreding af te dwingen, hetzij om het gemoed in diezelfde aandoening te ontsteken, die den boezem des sprekers vervulde.

De groote wet der welsprekendheid derhalve, waardoor zij de overtuiging beheerscht, ja het meesterschap der gemoederen verovert, de wet die haar eigenlijk wezen uitmaakt, is niets anders dan eene juiste, krachtige, bezielde uitdrukking van wat er in het binnenste omgaat. Maar is niet de heerschappij over de taal van die uitdrukking het eenig beginsel? Was niet het ideale beeld, dat ik u schetste van den meester der taal, te gelijk het beeld der volmaakte welsprekendheid?

Doch misschien werpt men mij tegen, dat het gebied over de taal op zich zelf nog niet tot welsprekendheid leidt, wanneer het hoofd arm is aan gedachten en de borst voor aandoeningen koud. „Het is het gemoed dat wel doet spreken," was het zeggen der ouden: hoe zou dan uit een dor en onvruchtbaar gemoed de welige, vruchtrijke welsprekendheid kunnen ontspruiten? Het meesterschap over den taalschat is een nietswaardig vermogen, als de denkbeelden en gewaarwordingen ontbreken, om zich dien schat ten nutte te maken. Ik schroom die tegenwerping niet, G. T.; zelfs erken ik volgaarne de waarheid, die in haar ligt opgesloten; maar dat zij tegen mijne stelling zou pleiten, is niet meer dan een bloote schijn: bij eene nadere beschouwing strookt zij daarmede volkomen. Want gewis, voor den onbeduidende, wiens brein ledig is van gedachten, wiens hart van geene aandoeningen klopt, wiens gemoed als dor en onvruchtbaar geteekend staat: voor hem is het meesterschap der taal niet weggelegd. Of zou hij doordringen in het wezen der taal, wien het mangelt aan verstand en gevoel? Hij de afspiegeling van die beiden erkennen, wien de natuur ze beiden geweigerd heeft? Hij den weg wijzen tot volmaking, die zelf bij anderen achterstaat? Neen, de gave van het genie, door wetenschap gevoed en gesterkt, hebben wij in den meester der taal gehuldigd; en gerust durf ik beweren: hetzelfde talent, dat hem gebied doet voeren over de taal, verzekert hem tevens den lauwer der welsprekendheid.

Ziedaar dan de stelling, die het onderwerp mijner rede uitmaakt, toegelicht en geregtvaardigd. Doch alvorens verder te gaan, is het noodig, nog ééne aanmerking daarbij te voegen. Zoo dikwijls ik tot hiertoe van taal sprak, hechtte ik aan dat woord de algemeene beteekenis, zonder ze met eenig bepaald volk of een bepaalden tijd in verband te brengen. Ik betoogde de waarheid mijner stelling uit den aard der zaak zelve: staat

die waarheid eenmaal vast, dan geldt zij voor alle volkeren en tijden. Doch bij de toepassing op bijzondere talen springt een groot verschil in het oog; want niet in allen is de heerschappij over de taal een talent van gelijke waarde, noch de welsprekendheid, die er uit voortvloeit, een even groote triomf. Waar de taal niet oorspronkelijk uit den boezem des volks is ontsproten, maar door volgzucht en gewoonte aan vreemden ontleend, of door een oppermagtig veroveraar aan verdrukten opgedrongen: daar is haar innerlijk leven uitgedoofd. De natie erkent haar niet als de tolk van het geslacht, waaruit zij geteeld is, en ontdekt haar eigen beeld slechts in de veranderingen, die de uitheemsche stof in hare handen onderging. Het helder bewustzijn der taal is verloren, de natuurlijke ontwikkeling belemmerd, en daarom worden hare vrije uitingen beperkt door de willekeur van gezag en mode. Dat tot het beheerschen van zulk eene taal niet die diepe opvatting, dat doordringen in haar innigste wezen, dat doorzien van den grond harer wetten en verschijnselen, zoo als wij het boven aanduidden, in gelijke mate vereischt wordt, lijdt wel geen twijfel. Of liever, dat alles is eene onmogelijkheid geworden; want de aard der taal kan niet meer uit haar zelve worden verklaard: aan de oppermagt des gebruiks is de beslissing afgestaan. Vandaar, dat zij zich met minder inspanning en minder genie laat beheerschen; dat zij over het algemeen gelijkmatiger, juister, netter, sierlijker wordt geschreven; doch vandaar tevens, dat de welsprekendheid, waarvan zij het voertuig is, minder levend en scheppend, minder frisch en oorspronkelijk, maar regelmatiger en eentooniger wordt. Hoe geheel anders in die talen, die nog leven in het hart des volks, die nog onverbasterd getuigen van den stam, waaruit de natie ontsproot! Daar klinkt de stem van het voorgeslacht u overal onmiskenbaar tegen; daar werkt het bewustzijn in volle klaarheid; daar is alles ziel en leven, kracht en zelfstandigheid; daar spot de vrije taal met het dwangjuk, dat gezag of willekeur haar wil opdringen, of schudt het af, om slechts naar eigen wetten te leven, naar eigen beginselen voort te gaan op het pad der volmaking. Zulk eene taal, G. T., is de onze. In dit opzigt — wij mogen het zonder ijdelheid luide verkondigen — behoeft zij voor geene andere te wijken. Gij gevoelt, wat het zegt, haar te beheerschen in al de uitingen van haar vrij en weelderig leven; gij stemt mij toe, dat de hooge

beteekenis, die ik aan het meesterschap der taal heb toegekend, hier in volle kracht geldt. En behoef ik dan nog wel aan te wijzen, hoe dat vermogen hier, ja, zooveel moeilijker te bereiken is, maar ook zooveel schoonere vruchten voor de welsprekendheid belooft? Voorzeker, is elders de heerschappij over de taal het beginsel der welsprekendheid, hier is zij het in dubbele mate.

Ik heb bij het eerste deel mijner rede langer stilgestaan, omdat het hier de hoofdzaak betrof, waaruit al het volgende moet worden afgeleid. Gaan wij thans tot die gevolgtrekkingen over.

Langs welken weg kan men geraken tot het meesterschap over de taal? Het antwoord op die vraag kan na al het gezegde niet twijfelachtig zijn. Twee vereischten zijn er, die alles in zich besluiten. Waar zij aanwezig zijn en de rigting van het streven bepalen, kan het doel niet worden gemist. Het zijn dezelfde vereischten, die voor alle kunsten gelden — en als een kunstvermogen hebben wij het beheerschen der taal erkend —, het zijn: aanleg en studie, tot één geheel vereenigd.

Aanleg en studie! De kiem van het genie, door hooger gunst in den mensch gelegd, maar door zijne eigene vlijt ontwikkeld en tot rijpheid gebragt. Géén van beiden mag hem ontbreken, die heerschappij zal voeren over de taal. Als de natuur hem den aanleg misgund heeft; als zijn gemoed ledig is en koud; of als hij het vermogen niet bezit om wat er woelt in zijn hoofd en hart, voor zijn bewustzijn aanschouwelijk te maken in juiste en fijne omtrekken; als hij het talent mist om het leven der taal te erkennen, om alle hare hulpmiddelen dienstbaar te maken aan zijnen wil: vergeefsch is alle studie, vruchteloos alle inspanning, de taal laat zich door hem niet beheerschen. Maar is hem de aanleg geschonken, is hij gezegend met de gave van het genie, om de geheimen der taal te aanschouwen: nog zal die aanleg onvruchtbaar zijn, dat genie in het blinde ronddolen, als beiden niet door ernstige, onvermoeide studie worden gevoed, gekweekt en bestuurd. De ondervinding is daar, om met voorbeelden te staven wat rede en bespiegeling leeren. Hoevele taalgeleerden hebben er niet ten allen tijde met ijver aan de wetenschap gearbeid. Velen hunner hebben door volhardende studie eene uitgebreide kennis verzameld, en in de verschijnselen der taal, door naauwkeurig onderzoek en

vergelijking, een helder inzigt verkregen. Doch hoe weinigen hebben de stof hunner wetenschap zoo volledig beheerscht, dat zij zich van al de krachten der taal telkens naar welgevallen konden bedienen, ja haar volkomen meester waren. Aan den anderen kant, hoevele dichters van voortreffelijken aanleg, wier geest met alles begaafd was wat er vereischt wordt om het meesterschap der taal voor te bereiden, hebben den onmisbaren grondslag van degelijke taalkennis verzuimd, en daardoor de zege verbeurd. Wel mogt het dichterlijk gevoel, dat in hen werkte, door natuurlijke aandrift, menigmaal een schoonen greep doen in de schatten der taal; maar het was slechts een onbewust vermogen, een flaauwe straal van het schitterende licht, dat zij hadden kunnen ontsteken, wanneer hun de fakkel der kennis ten dienste had gestaan. Gelukkig nog, indien dezulken zich weten te hoeden voor een gevaar, dat hen bedreigt. Onmatig vertrouwen op de gave, hun verleend, leidt hen niet zelden tot den waan, of zij geene studie behoefden, of zij door de kracht van het genie alleen over de taal gebied konden voeren. Dan werpen zij zich als oppermagtig op, achten elke willekeur, elke losbandigheid, aan hun vernuft geoorloofd; en verbeelden zich als meesters der taal gehuldigd te worden, wanneer zij haar als het slagtoffer hunner luimen vernederen. IJdele waan! Zij overheerschen de taal, maar beheerschen ze niet. Kortstondig is de overmagt des gewelds. Weldra herneemt de taal hare regten en wreekt zich op elken verdrukker. Wie haar aanrandt, schendt slechts zijn eigen roem.

Doch het zal noodig zijn, de gestelde vereischten wat nader te omschrijven, en te bepalen waarin die aanleg en die studie bestaat, van welker gelukkige vereeniging het wèl slagen afhangt.

Moeilijk is het voorzeker, den aanleg, die er aanwezig moet zijn om het voorgestelde doel te kunnen bereiken, in naauwkeurige grenzen af te bakenen. Zal ik de verschillende eigenschappen van geest en ziel één voor één nagaan, en overwegen in hoeverre elke van deze gevorderd wordt? Zal ik ze alle met elkander vergelijken, en onderzoeken aan welke de eerste rang toekomt, aan welke de laatste? Het zou een schrale, nuttelooze arbeid zijn. Neen, niet in afzonderlijk bestaande eigenschappen, in op zich zelf werkende vermogens, moet de aanleg des kunstenaars worden ontleed: het is één schoon geheel, waarin die allen zamenvloeijen. Geene

enkele gave mag ontbreken, allen moeten zij hare schatting bijdragen, om tot de grootsche taak mede te werken. Verstand en gevoel, oordeel en smaak, vernuft en verbeelding, zijn even noodzakelijke vereischten; ja, de meest verscheidene hoedanigheden van hoofd en hart moeten zich met elkander mengelen: wijsgeerige scherpzinnigheid is evenzeer eene behoefte als dichterlijke gloed.

Is nu de mensch eenmaal met dezen heerlijken aanleg begaafd, dan is het aan hem zelven overgelaten, dien te ontwikkelen en vruchtbaar te maken. De studie, die hij daartoe moet aanwenden, splitst zich in twee verschillende deelen: theoretische wetenschap en praktische oefening. Beiden zijn even onmisbaar, en moeten elkander ondersteunen. Van alle oefening in het behandelen der taal is wetenschap de grondslag; waar deze ontbreekt, is gene ondenkbaar, of zij staat gelijk met het ronddolen op den oceaan, zonder poolster of kompas. Maar ook wetenschappelijke kennis alleen (wij zagen het reeds) is niet voldoende om tot de heerschappij over de taal te geraken. Zij wijst slechts den weg aan, die daarheen leidt; maar door inspanning en oefening moet men dien weg leeren bewandelen, om dwars door alle moeilijkheden, over elke hindernis heen, als overwinnaar den eindpaal te bereiken. Met andere woorden: de wetenschap schenkt slechts volledige kennis van de taal en van al hare wetten en verschijnselen; maar door oefening moet men den geheelen taalschat, den ganschen inhoud der wetenschap, zich zoo volkomen eigen maken en in zich opnemen, dat geen van beiden ooit zijne diensten weigert; door oefening moet men zich die klaarheid van voorstelling, die snelheid van vinding, die juistheid van keuze, maar vooral die vaardigheid in de behandeling, dat gemak in de uitvoering verwerven, waardoor het kunstwerk, dat men voortbrengt, zich in levendige frischheid vertoont, zonder van vermoeijenden arbeid een enkel spoor te verraden.

Slaan wij ten slotte nog een blik op de wetenschap, die bij de praktische oefening ten grondslag moet liggen. Het is van groot belang, zich een helder denkbeeld te vormen van haren aard en hare strekking. Waar deze niet naauwkeurig bepaald zijn, loopt men gevaar van in beginselloosheid te verdolen of tot verkeerde uitkomsten te geraken, die, strijdig met de waarheid, nimmer ten goede kunnen leiden. Helaas! onze vaderlandsche

taalkunde heeft er het bewijs van geleverd. Talrijke en vlijtige beoefenaars vond zij ten allen tijde, maar doelloos dwaalden zij door elkander, en hunne pogingen waren onvruchtbaar bij gebrek aan een gemeenschappelijk streven. Eerst in lateren tijd heeft zich een helderder bewustzijn allengs geopenbaard, en begon men eene rigting aan te nemen, die voor de toekomst vooruitgang belooft, de historische studie der levende taal. Dringende behoefte is het die rigting te volgen, voor elk wien het in de wetenschap om waarheid te doen is. Zij zal hem aan den eenen kant behoeden voor het gevaar, om zich te verliezen in den bajert van stelsels, meeningen, gissingen en tegenstrijdigheden, die in de leerboeken onzer taal in de bontste mengeling liggen uitgestort: bedroevende getuigen van het planloos woelen, waarin zoovele taalvorschers hunne krachten verspilden. Aan de andere zijde zal die rigting hem vrijwaren voor die dorre geleerdheid, die in de taal geen leven erkent, maar slechts doode woorden en vormen als met het ontleedmes doorwroet. Aan die rigting getrouw, erkenne men in de wetenschap geen ander beginsel dan de studie der taal, zoo als zij gesproken wordt, zoo als zij opwelt uit het hart des volks. Men stelle het zich tot taak, de taal uit haar zelve te leeren kennen, hare verschijnselen gade te slaan, hare wetten uit te vorschen, door te dringen tot in haar innigste wezen. Maar men beperke zich niet bij de waarneming van het tegenwoordige, men zoeke den grond en de verklaring daarvan in het verledene. Historische studie is de bron, waaruit alle hoogere taalkennis moet worden afgeleid. Zij spoort den oorsprong der taal na tot in den nacht der verwijderdste oudheid; zij wijst, door alle wisseling van lotgevallen heen, de langzame vorming en ontwikkeling aan, waardoor de taal datgene werd wat zij heden is; en terwijl zij aldus de kennis van het tegenwoordige tot helder bewustzijn brengt, biedt zij tevens een onfeilbaar rigtsnoer aan tot toekomstige volmaking. Zoo voldoet zij aan al de eischen, die men der wetenschap stellen mag; zoo is zij eene oefenschool voor wie de taal wil leeren beheerschen.

Welke zijn de pligten, die uit het tot hiertoe behandelde voortvloeijen voor den leeraar der welsprekendheid? Zoo luidt de laatste vraag, die ik te beantwoorden heb, maar voor de gelegenheid van dezen dag eene vraag van overwegend belang. En toch zal ik bij haar niet lang behoeven stil te

staan, want in het zoo even ontvouwde ligt reeds het antwoord besloten. Den weg te banen, die leidt tot het meesterschap over de taal: ziedaar de roeping van hem, aan wien het onderwijs in de welsprekendheid wordt toevertrouwd. Den aanleg te ontwikkelen, de oefening te besturen, de wetenschap aan te kweeken: ziedaar zijne drieledige taak.

Het spreekt wel van zelf, dat het vermogen om de taal te beheerschen, evenmin als elke andere kunst, door den leeraar aan iederen begeerige kan worden medegedeeld. Als hij te kampen heeft met eene volstrekt weigerachtige of althans stiefmoederlijke natuur, zal hij niets of weinig uitrigten. Doch een volslagen gebrek aan natuurlijke geschiktheid behoort gelukkig tot de zeldzaamheden, en tot die laagte mogen de praktische voorschriften voor het onderwijs evenmin afdalen, als zij de hooge vlugt van het genie op zijde mogen streven. In ieders hoofd en hart heeft de natuur hare gaven gelegd: de een baadt zich in ruimeren overvloed, de ander moet zich met soberder aandeel behelpen. Maar voor allen is het pligt, het ontvangene te kweeken, te ontwikkelen en vruchten te doen dragen. Daartoe mag de leeraar nooit zijne medewerking weigeren. Al wat het verstand verheldert, het oordeel scherpt, het vernuft verfijnt, moet hij zich ten nutte maken. Niets wat kan strekken om het gevoel te zuiveren, den smaak te veredelen, de verbeelding te leiden, mag hij ongebruikt voorbij laten gaan. Wel kan hij dit alles niet stelselmatig ontvouwen en aan bepaalde regels verbinden; maar het is het doel dat hem altijd voor oogen zweeft, en om daartoe eene schrede te naderen, verzuimt hij geene gelegenheid. Behoeft hij er angstvallig naar om te zien? Integendeel. Als hij het wezen der kunst beschouwt en de wetten aantoont, haar door de natuur gesteld; of als hij hare geschiedenis doorloopt en de spitsvondigheden toetst, die schoolsche willekeur haar als regels opdrong; of als hij in de kunstwerken der groote meesters het schoone doet opmerken, maar ook de vlekken niet voorbijziet die het ontluisteren: telkens biedt zich tot ontwikkeling van den aanleg ruimschoots de gelegenheid aan.

Een krachtig middel om dat oogmerk te bereiken, staat den leeraar dan vooral ten dienste, als de natuurlijke gave tot werkzaamheid is opgewekt, en zich door eigen streven, door studie en oefening, wil vormen. Dan staat hij als vriend en raadgever ter zijde, dan tracht hij den ijver ten goede te

leiden, te waarschuwen voor de klippen, waarop zoo menigeen schipbreuk leed, maar bovenal aan de eischen der wetenschap, die ook hier de eenige grondslag is, regt te doen wedervaren.

Want meer nog dan de ontwikkeling van het talent of de oefening van het kunstvermogen, is de aankweeking van stellige wetenschap een dure pligt voor hem, die als leeraar optreedt aan de hoogeschool. Daar immers is wetenschap het allesbezielende levensbeginsel, het doel en middelpunt van aller streven, de leuze die nooit kan worden verzaakt zonder ontheiliging van den tempel, door de wijsheid der vaderen gesticht. Wie daar werkzaam is, kent geene hoogere taak, dan de wetenschap te bevorderen door leer en door voorbeeld. Aan de vervulling van die dubbele taak wijdt hij onverdeeld zijne krachten. Hij blijft niet staan bij hetgeen door anderen vóór hem verrigt is, maar tracht door eigen arbeid den schat der verkregene kennis aanhoudend te zuiveren, te veredelen en met nieuwe ontdekkingen te verrijken. Tevens wekt hij anderen op om met hem hetzelfde pad te betreden, wijst hun de rigting aan, die zij veilig kunnen volgen, en poogt hen voor afwijkingen te behoeden. Maar vooral zoekt hij hen te vormen tot die zelfstandigheid, die een afschuw heeft van flaauwe volgzucht, en een onverzoenlijken strijd zweert aan al wat oppervlakkig en onwetenschappelijk is, aan al wat dwaling en vooroordeel begunstigt. Waar zoo de wetenschap gepleegd en beoefend wordt, daar kan zij niet missen ook hare praktische roeping te vervullen en op de bevordering van algemeene beschaving, welvaart en volksgeluk in alle rigtingen heilzaam te werken. De Nederlandsche taalkunde, die, helaas! zoo lang achterlijk bleef, heeft aan zulk eene echt wetenschappelijke behartiging dubbel behoefte; te meer, daar het voorwerp harer studie, de moedertaal, zoo innig met het volksleven zamenhangt, dat hare verwaarloozing voor den nationalen geest slechts noodlottige gevolgen kan hebben. Krachtige prikkel voor hem, wien, nevens het onderwijs der welsprekendheid, ook dat der vaderlandsche taal, letteren en geschiedenis, is opgedragen! De edelste panden der nationaliteit zijn hem toevertrouwd: eens zal hij verantwoording moeten doen aan de wetenschap en het vaderland.

Edelgrootachtbare Heeren, Curatoren dezer hoogeschool! Zulk eene grootsche taak is het, waartoe uwe keuze mij riep. Wel mag ik er fier op zijn, dat mij die eere te beurt viel; wel mag mij het hart zwellen van vreugde, nu ik mijn innigsten wensch vervuld zie, nu mij die loopbaan ontsloten is, die het mij ten pligt stelt voor de wetenschap te leven. En op dubbelen prijs stel ik dat geluk, omdat ik het aan U verschuldigd ben, aan mannen, wier namen het vaderland niet dan met eerbied noemt. Ontvangt mijn diepgevoelden dank voor de gunstige verwachting, die gij van mij hebt willen koesteren. Levendig gevoel ik, wat het zegt, uw vertrouwen te genieten, welk eene dure verpligting op mij rust om dat vertrouwen niet te beschamen. De welvoegelijkheid verbiedt mij U te overladen met betuigingen, wier kracht door het gebruik — niet zelden door het misbruik! — geheel is versleten. Maar zij mag toch de aandoening niet versmoren, die mijne ziel vervult. Of zou ik mij niet ontroerd gevoelen in dit plegtig oogenblik, als ik denk aan de gewigtige taak die mij wordt opgedragen, als ik het oog sla op mijn nog jeugdigen leeftijd en ongeoefende krachten, of mij de verdiensten voor den geest roep van hem, in wiens plaats ik gesteld ben? O! bij U, bij allen die mij hooren, welt er eene weemoedige herinnering op, als ik den naam van LULOFS uitspreek; want aan allen was hij dierbaar, en bittere tranen zijn er geplengd op zijn graf. Spaart de droefheid niet, die zijn gemis nog steeds bij U opwekt; want die droefheid is de schoonste erkentenis aan den man, die eene lange reeks van jaren het sieraad was van deze hoogeschool, wien allen als mensch hebben liefgehad, als leeraar hooggeschat. Gij zijt er getuigen van geweest, hoe zijn leven een tooneel was van werkzaamheid en onverdroten ijver; hoe hij de belangen zijner leerlingen, de verbreiding van kennis en smaak, de bevordering van letteren en kunst, met rustelooze inspanning ter harte nam. Gij weet het, hoe aangenaam hij wist in te leiden in den weelderigen hof der dichtkunst en welsprekendheid, en de geurigste bloemen in overvloed aanbood; hoe hij, wars van dorre bespiegeling, steeds het schoone te aanschouwen gaf, en zijne rede kruidde met luimige scherts. Gij hebt het gezien, hoe allen hingen aan zijne lippen, als zijne welluidende stem de harten deed trillen, en zijne bezielde gebaren de geheimste gedachten des dichters schilderden voor het oog. Maar wat

spreek ik tot U over Lulofs, wien allen hier van nabij hebben gekend, ik, schier de eenige in deze vergadering, wien het niet of naauwelijks vergund was hem te kennen! Wat schets ik U de trekken van zijn beeld, dat diep in uwe zielen geprent staat, ik, die dat beeld slechts in het voorbijgaan aanschouwde! En toch durf ik mede spreken tot zijnen lof; toch mag, na de welsprekende hulde, hem door dankbare vrienden en leerlingen toegebragt, ook een vreemde van zijne verdiensten gewagen; want de roem van zijn naam bleef niet beperkt binnen dezen kring, maar ging uit over het vaderland; de lange rij van geschriften, die van zijn werkzamen geest getuigen, zijn aan geen Nederlander vreemd. Is het wonder, dat de gedachte aan zulk eenen voorganger, die zijne moeilijke taak tot in hooge jaren met zooveel eer vervulde, den opvolger dreigt te ontmoedigen, als hij nog jeugdig diezelfde taak op zich neemt? Doch die gedachte mag mij niet ter neder slaan: zij heeft ook veel wat den moed opwekt en sterkt. Is de last zwaar, die op mijne schouderen gelegd wordt: het is een spoorslag te meer tot krachtige inspanning. Is mijn leeftijd nog jeugdig: in de jeugd stroomt het bloed ook het snelst door de aderen, en deinst de geest voor geen arbeid terug. En ook Lulofs was jong, toen hij die roeping aanvaardde, die hij nu aan mij achterliet. Zijn voorbeeld zal dan mijn ijver aanvuren, mij steeds voor verslapping behoeden. Ik wil er naar streven, om niet alleen zijne plaats te bekleeden, maar ook deelgenoot te worden van de achting, die hij zich verwierf. Gij, Edelgrootachtbare Heeren, schenkt mij bij dat streven uwe ondersteuning en bescherming, gelijk gij mij nu reeds door uw vertrouwen bemoedigt. En moge eenmaal de uitkomst leeren, dat gij dat vertrouwen aan geen onwaardige hebt verspild! Moge ook mijn arbeid er toe bijdragen, om U voldoening te doen vinden voor de ijverige zorg, waarmede gij U toewijdt aan den bloei dezer hoogeschool!

Hooggeleerde Heeren, Zeer Geachte Ambtgenooten! Hoog klopt mij de borst, nu ik U met dien naam mag aanspreken, nu ik mij in éénen rang geplaatst zie met mannen, op wie de wetenschap roem draagt. Meent echter niet, dat de eeretitel, die mij ten deel viel, mij tot ijdelheid zal vervoeren. Al te wel gevoel ik, dat onze waarde niet afhangt van de

plaats, ons door anderen aangewezen, maar van de verdiensten, waardoor wij zelven ons op die plaats onderscheiden. Daarom erken ik volgaarne mijne minderheid, want in het ons toevertrouwde ambt hebt gij reeds lof en eere ingeoogst, terwijl ik het zaad nog moet uitstrooijen. Zal dat zaad opschieten en vruchten dragen, der hoogeschool tot voordeel, mij zelven niet tot schande? Het is de wensch van mijn hart, het zal het doel van al mijn pogen zijn. Gij gaat mij voor op den weg der wetenschap: ik zal trachten U te volgen. Van uwe meerdere jaren, rijpere ondervinding en uitgebreider kennis zal ik groot nut kunnen trekken, uw raad zal mij voorlichten, uwe hulp mij steunen. Neemt mij dan als jongsten broeder in uwen kring op, en schenkt mij allen die welwillendheid, die ik reeds nu van sommigen Uwer mogt ondervinden. Ook gij hebt veel, zeer veel aan mijnen voorganger verloren: hij was U een waardig medearbeider, een getrouw vriend. Draagt uwe toegenegenheid voor hem op zijnen opvolger over: hij wil ze verdienen door U zijne achting te betoonen, door met U mede te werken tot de verspreiding van kennis en verlichting. Dat is het middelpunt van ons aller streven, hoe uiteenloopend ook de vakken zijn, aan elk onzer opgedragen. Dat blijve onze leuze bij alle wisselingen des tijds; en dezelfde band, die alle wetenschappen omslingert, vereenige ook ons in broederlijke vriendschap, in eendragtigen ijver voor het rijk der waarheid!

Een woord tot U in het bijzonder, waarde (F. Z.) ERMERINS, wien ik reeds thans als vriend mag begroeten. Slechts sinds weinige weken is die band tusschen ons aangeknoopt, maar eene stem in mijn binnenste zegt mij, dat hij den tijd zal verduren. Met gulle hartelijkheid, met echt-Zeeuwsche goedrondheid hebt gij mij als vreemdeling ontvangen en mijne belangen behartigd. Daardoor hebt gij U een regt op mijne erkentelijkheid verworven, dat nooit bij mij zal worden uitgewischt. Maar er is meer, dat mij tot U trekt, en de duurzaamheid onzer vriendschap waarborgt. Bedrieg ik mij, of was ik U welkom als een kweekeling van het dierbare Leiden? Ook voor U hechten zich schoone herinneringen aan die oude Pallasstad, waar nog de geest van een BOERHAVE en HEMSTERHUIS voortleeft; waar gij, bij eene even gelukkige als zeldzame vereeniging van twee

zoo verschillende wetenschappen, in beide die waarheid hebt leeren huldigen, waarvan kritiek de grondslag en eenvoud het zegel is. Dat roemt gij te regt als eene weldaad van uwe voortreffelijke leermeesters, die ook Uwer nog steeds met achting gedenken. En thans komt uit die school een jonger kweekeling tot U, die dezelfde mannen gekend en geëerd heeft. Wel is hij vreemdeling in de wetenschap, waarin gij de roeping uws levens erkent, maar door banden van maagschap verknocht aan twee harer leeraren, van welke thans de oudste eene welverdiende rust in eere geniet, de ander, helaas! vroegtijdig aan ons harte ontrukt werd. Doch inniger nog smelten onze herinneringen te zamen, als wij ons het beeld voor den geest roepen van hen, die in de klassieke letteren den alouden roem der Leidsche hoogeschool ongeschonden handhaven. O! als ik de aandoeningen, die mijn boezem doorstroomen, den vrijen loop mogt laten, ik zou hun een woord van dankbaarheid willen wijden, ik zou het luide willen verklaren, hoe duur ik mij aan hen verpligt gevoel; hoe zij en de overige leermeesters, op welke ik mij mogt beroemen, aan de teedere zorgen van een geliefden vader de kroon hebben opgezet; hoe hun grondig onderwijs, hunne verstandige leiding, hunne welmeenende vriendschap, die schoone toekomst hebben voorbereid, die thans voor mij geopend ligt. Doch mag ik mij hier niet verdiepen in de herdenking van het bekoorlijk verleden, mij zelven wil ik het steeds levendig voor oogen stellen, en ik wil er de kracht uit putten, om, naar het voorbeeld mij te Leiden gegeven, naar de beginselen mij daar ingeprent, onvermoeid te arbeiden aan de gewigtige taak, die thans ook aan mijne handen is toevertrouwd. Zoo doende zal ik trachten der school, waarin ik gevormd ben, niet tot oneer te verstrekken; zoo zal ik aan de leidslieden mijner jeugd een dankoffer toebrengen, hunner waardiger dan de ijdele praal van klinkende woorden. Gewis, bezield met deze gezindheid, heb ik reden om mij zelven geluk te wenschen met uwe vriendschap. Gij hebt het pad der eere, dat ik betreden wil, reeds lang met roem bewandeld: o! wees mij op dat pad een getrouw gids. Gij hebt uwe schuld aan Leidens hoogeschool met woeker betaald: o! spoor mij altijd aan, in de mijne niet achterlijk te blijven. Zoo, verbonden door eenheid van doel en streven, gesterkt door gelijke herinneringen, doordrongen van dezelfde beginselen, zullen wij den band der vriendschap steeds naauwer

en naauwer toehalen. En moge zoo — het is mijne innige bede — die vriendschap niet slechts voor ons beiden het genot des levens verhoogen, maar ook vruchten dragen van blijvende waarde voor de wetenschap, die ons dierbaarder is dan ons zelve!

Met vertrouwen rigt ik het woord ook tot U, edele Jongelingen! die het sieraad zijt van deze hoogeschool. Hartverheffend is de gedachte, dat gij allen, in den schoonen bloeitijd des levens, uit verschillende oorden des vaderlands aan ééne plaats zijt zamengevloeid, door geene andere begeerte gedreven, dan de edelste die den mensch kan bezielen, de zucht naar vermeerdering uwer kennis, naar ontwikkeling van uw verstand, naar beschaving van uwen geest. En streelend is mij het denkbeeld, dat ook aan mij de eervolle taak is opgedragen, om U in het voldoen aan die begeerte behulpzaam te zijn. Welk een rijk en heerlijk veld ligt daar voor onze blikken uitgestrekt! De vaderlandsche taal, letteren en geschiedenis, driedubbel tooneel van Neerlands roem en grootheid, driewerf krachtige roerselen om het vuur der vaderlandsliefde in aller harten te ontsteken, om allen ééne gedachte te doen ademen: de handhaving der eer van dien geboortegrond, waarvoor meer dan eens ook de Muzenzoon goed en bloed veil had. Waarlijk, zoo ooit een leeraar regt had, op algemeene belangstelling in de hem toevertrouwde wetenschap te rekenen, mij is dat regt dubbel verzekerd. Welaan dan, schenkt mij uw vertrouwen en aanvaarden wij moedig onze taak. Daartoe noodig ik U uit als een vriend, die in al uw streven belang stelt, als een ouder medebroeder, die uwe behoeften kent, en wien het nog niet vreemd geworden is, in uw midden te leven. Ik weet het, gij aarzelt niet die roepstem te volgen, en gelijk ik mij bereid verklaar om van nu af aan mij geheel aan U te wijden, zoo zult ook gij de verwachting niet beschamen, die ik van U durf koesteren. De plaats zelve, die ons vereenigt, wekt ons op tot nieuwe en krachtige inspanning. Of bloeit niet de wetenschap in deze grijze stad als met een verjongd leven? Is niet daar ginds een prachtige tempel verrezen, om eerlang aan haar te worden toegewijd? treffend gedenkteeken van den edelen zin, die de bestuurders van ons gewest en van onze stad bezielt, heerlijke getuige van den zegen, door orde en vrede over Nederland uitgestort,

terwijl elders oproer en geweld de leerscholen doen sluiten en voor het gekletter der wapenen de stem der wetenschap verstomt. Ja, wel beginnen wij onzen arbeid onder gunstige voorteekenen, nu het vaderland, in zijne instellingen vreedzaam hervormd, en de wetenschap, hier met verhoogden luister omstraald, beiden eene nieuwe, veelbelovende toekomst te gemoet gaan. Maar bedenkt daarbij tevens, Jongelingen, hoe onzeker die toekomst nog is, en vergeet niet, dat het ook van U afhangt, hoe zij eenmaal worden zal. Maakt U daarom den tijd ten nutte, die U hier tot ontwikkeling en vorming ten dienste staat, kostbare jaren, die ras daarhenenvlieden, maar, wèl besteed, eene zalige herinnering achterlaten voor uw geheele leven. En blijven wij steeds gezamenlijk aan deze leuze getrouw: het welzijn des vaderlands te bevorderen en den roem te handhaven van Groningens hoogeschool!

DE PHYSIOLOGIE IN HAREN INVLOED OP DE HEELKUNDE GESCHETST.

INWIJDINGSREDE,

BIJ HET AANVAARDEN VAN HET HOOGLEERAARSAMBT
AAN DE GRONINGSCHE HOOGESCHOOL,

DOOR

Dr. J. H. JANSEN,

UITGESPROKEN DEN 17den APRIL 1850.

EDELGROOTACHTBARE HEEREN, CURATOREN DER GRONINGSCHE HOOGESCHOOL,

WELEDELGESTRENGE HEER, SECRETARIS VAN HET COLLEGIE VAN CURATOREN,

HOOGGELEERDE HEER, RECTOR MAGNIFICUS,

HOOGGELEERDE HEEREN, HOOGLEERAREN IN DE VERSCHILLENDE VAKKEN VAN WETENSCHAP, ZEER GEACHTE AMBTGENOOTEN,

WELEDELE ZEER GELEERDE HEER, LECTOR IN DE WETENSCHAP VAN OPVOEDING EN ONDERWIJS,

EDELACHTBARE HEEREN, AAN WIE HET BESTUUR VAN DIT GEWEST EN VAN DEZE STAD, EN DE HANDHAVING DES REGTS IS TOEVERTROUWD,

WELEERWAARDE HEEREN, LEERAREN DER GODSDIENST,

WELEDELE ZEER GELEERDE HEEREN, DOCTOREN IN DE REGTSGELEERDHEID, IN DE GENEESKUNDE, IN DE WIJSBEGEERTE EN LETTEREN,

AANZIENLIJKE SCHAAR VAN JONGELINGEN, DIE U AAN DE BEOEFENING DER WETENSCHAPPEN TOEWIJDT,

VOORTS GIJ ALLEN, VAN WELKEN RANG OF STAND, DIE DEZE PLEGTIGHEID MET UWE TEGENWOORDIGHEID VEREERT,

ZEER GEËERDE TOEHOORDERS.

Bestaat tusschen alle wetenschappen een onmiskenbaar verband, — het duidelijkst springt de innige zamenhang in het oog, wanneer wij op de onderscheidene natuurkundige wetenschappen onzen blik vestigen. Hier is geen ware vooruitgang in eene van deze denkbaar, die niet op allen in meerdere of mindere mate zijnen invloed openbaart. Nu eens doet eene ontdekking op het eene of andere punt over een schijnbaar verafgelegen

onmiddellijk een helder licht opgaan, — dan eens vloeijen hieruit bijzondere wijzen en hulpmiddelen van onderzoek voort, die elders de beste vruchten beloven. Kan het dan bevreemden, dat vooral de geschiedenis der onderscheidene natuurkundige wetenschappen schier overal is zamengeweven, dat nieuwe tijdperken in deze wetenschap geboren worden uit ontdekkingen in gene?

Ik spreek hier niet van natuurkundige wetenschappen in den engeren zin waarin men ze, mijns inziens ten onregte, soms wil begrijpen. — De natuurkundige wetenschappen omvatten niet enkel de doode natuur, zij strekken zich evenzeer over de levende, over het geheele gebied der geneeskundige wetenschappen uit, die niet anders dan als een deel van gene te beschouwen zijn. Bij den aanvang onzer kennis waren zij allen één. Niet de overtuiging, dat zij niet deelen waren van hetzelfde groote gebouw, maar de behoefte, om ze bij hare uitbreiding en steeds toenemenden rijkdom te splitsen, deed ze in grootere en kleinere afdeelingen versplitteren, die wel is waar elk haren zelfstandigen loop en ontwikkeling verkregen, maar welker beweging en voortgang, als die der planeten van hetzelfde stelsel, door al de overigen bepaald werd.

Vragen wij, waardoor in onzen tijd de geneeskundige wetenschappen zich kenmerken, dan is het antwoord gereed: overal heeft de physiologie, die zelve uit zoo vele bronnen putte, haren invloed doen gelden. Zij heeft haar rijk uitgebreid en andere takken van wetenschap als verzwolgen. Wie thans van physiologie spreekt, kan zijnen blik niet bepalen binnen de perken der gezondheid, die nog nimmer iemand heeft aangewezen, noch aanwijzen zal, omdat zij niet bestaan. Het leven in al zijne wijzigingen, die wij als betrekkelijke begrippen onderscheiden, is het veld, waarop zij zich beweegt. — Terwijl men tot voor weinige jaren van eene physiologische ziektekunde sprak, drukt thans ziektekundige physiologie alleen een logisch begrip uit.

Zoo ruim willen wij het woord physiologie hebben opgevat, wanneer wij zullen trachten U in eenige trekken *den invloed dier wetenschap op de heelkunde* te schetsen.

Wilde ik U aantoonen, hoe de kennis der heelkundige ziekten door de ontwikkeling der physiologie gelouterd en uitgebreid werd, mijne taak ware

te ruim en onbepaald. Immers, die kennis zelve is niets anders dan eene physiologie der gewijzigde levensverrigtingen, en ik zou het geheele heir der ziekten te doorloopen hebben, om U telkens aan te toonen, dat physiologie de grondslag, het wezen dier kennis is. — Onafzienbaar zou mijne taak zijn, zoo ik U daarenboven wilde doen zien, hoe langs dezen weg de behandeling der heelkundige ziekten vaak middellijk door de physiologie bepaald werd.

Ik wenschte U alleen in enkele sprekende voorbeelden den onmiddellijken invloed der physiologie op de heelkundige praktijk te schetsen, hetzij zij ons de middelen tot het stellen eener diagnosis aan de hand geeft, hetzij zij ons den weg aanwijst, die tot eene rationele behandeling moet worden ingeslagen, hetzij zij ons de voldoening geeft eener grondige verklaring van hetgeen de praktijk reeds als nuttig had leeren kennen. Waar de gelegenheid zich daartoe aanbiedt, zal ik tevens op de dwalingen trachten opmerkzaam te maken, waartoe gemis aan grondige physiologische kennis aanleiding geeft. Verleent mij hierbij uwe welwillende, en vooral toegevende aandacht.

Hoe vollediger onze physiologische kennis van eenig orgaan of stelsel is, des te vruchtbaarder is het onderzoek der verschijnselen, die uit de stoornis in zijne verrigtingen voortvloeijen voor de herkenning, des te invloedrijker in het algemeen is deze kennis zoowel op theorie als op praktijk. Hiervan, zoowel als van het tegenovergestelde, treffen wij op het gebied der heelkunde nergens een duidelijker en in het oog vallender bewijs aan, dan wanneer wij oog- en oorziekten onderling vergelijken. Het gehoorwerktuig, hoe zamengesteld ook, is ontleedkundig even goed gekend als het zintuig van het gezigt, doch onze physiologische kennis van het gehoor is hoogst onvolledig; het verband tusschen de ontleedkundige gesteldheid en de verrigting is slechts zeer oppervlakkig aangetoond. Van eenen invloed op oorheelkunde kan dus nagenoeg geene sprake zijn; en in overeenstemming hiermede is ook de oorheelkunde op eenen zeer lagen trap van ontwikkeling. Wij kennen vele afwijkingen in de verrigting van het gehoor, doch waar de oorzaak hiervan niet klaarblijkelijk in de voor regtstreeksch onderzoek

toegankelijke buis van Eustachius of in den uitwendigen gehoorweg gelegen is, is de ware grond dezer afwijkingen ten eenenmale onbekend; de behandeling der oorziekten is dan ook grootendeels bloot impirisch en biedt nog steeds der kwakzalverij een ruim veld aan.

Geheel anders is het met de physiologie van het zintuig des gezigts. Deze, die meer dan eenige andere wetenschap van het leven uit de physica putten kon, heeft zulk eene ontwikkeling bereikt, als waarin geen ander gedeelte van de leer der verrigtingen zich mag verheugen. En dit hooge standpunt der physiologie van het zintuig des gezigts is niet zonder invloed gebleven op de heelkunde: het heeft voor haar rijke vruchten gedragen. Wel heeft ongetwijfeld de eigenaardige gesteldheid van het oog, de doorschijnendheid der brekende middenstoffen, waardoor het binnenste van dit orgaan voor regtstreeksch onderzoek door middel van het gezigt toegankelijk is, eenen grooten invloed gehad op de juiste herkenning van vele ooggebreken, doch dat wij de verschijnselen en de stoornissen in het zien in de meeste gevallen behoorlijk kunnen verklaren en in verband brengen met de daaraan ten grond liggende afwijkingen, zijn wij alleen aan de zoo volkomene kennis der physiologie van het zintuig des gezigts verschuldigd.

Er is dan ook bijna geen enkel belangrijk punt in de physiologie van het oog te noemen, hetwelk niet op deze of gene wijze van invloed op de oogheelkunde geweest is. In vele opzigten toch is deze physiologische kennis bijna van dagelijksche toepassing bij de behandeling van menigvuldige, in zoo talrijke wijzigingen en verscheidenheden zich voordoende ooggebreken, hetzij wij daarin de middelen moeten zoeken tot hunne herkenning en onderscheiding, hetzij zij ons den weg aanwijst in de keuze der middelen, die tot herstelling of verbetering leiden kunnen.

Talrijke voorbeelden zouden kunnen worden aangevoerd, om dien vruchtbaren invloed der physiologie op de oogheelkunde te staven; doch het zij genoeg, U slechts enkele der meest in het oog springende voor den geest te brengen.

In de eerste plaats wil ik U herinneren aan de toepassing der wetten van terugkaatsing van het licht door gladde, ook doorschijnende oppervlakten, zoo als wij die ook in het oog door het bolle doorschijnende hoornvlies, door de bolle voorste vlakte en in zekeren zin holle achtervlakte

van het beursje der lens vertegenwoordigd zien, op het zintuig van het gezigt. Hierop immers is de proef van PURKINJE en SANSON gegrond, waarin wij zulk een heerlijk middel bezitten, om eene dikwijls langs eenen anderen weg niet te onderkennen katarakt en graauwe staar of eenige andere achter het lensstelsel aanwezige verduistering, die het duidelijk zien belet, van elkander te onderscheiden.

De toepassing van dioptrische wetten, op het als optisch werktuig erkend menschelijk oog, geeft niet alleen eene voldoende verklaring van de toestanden, die men als bijziendheid en verziendheid onderscheidt; zij wijst ons tevens het middel aan, om dit gebrek zoo veel mogelijk te verhelpen. Het gebruik van doelmatig gekozene glazen, die het te sterk of te weinig brekend vermogen van de doorschijnende middenstoffen van het oog te gemoed komen, zal immers voldoende zijn, om den bijziende van meer verwijderde, den verziende van in zijne onmiddellijke nabijheid zich bevindende voorwerpen een scherp en duidelijk beeld op het netvlies te doen verkrijgen. En alleen eene theoretische dwaling, omtrent de ware oorzaak dezer beide toestanden van het zintuig des gezigts, kon tot het denkbeeld aanleiding geven, om elke bijziendheid en verziendheid door spierdoorsnijding te genezen, hetzij van twee, hetzij van alle regte spieren, hetzij der bovenste, hetzij der onderste schuinsche spier enz., al naarmate men in de werking van deze of gene spieren op den oogbol de oorzaak der bijziendheid of verziendheid meende te moeten zoeken.

Inzonderheid wil ik U wijzen op het hooge gewigt der langen tijd miskende en ook thans door velen niet genoeg gewaardeerde entoptische gezigtsverschijnselen voor de herkenning der oogziekten; zij leveren een sprekend bewijs voor het belang der physiologische gezigtskunde voor de oogheelkunde. — Door een hoogst eenvoudig middel, gegrond op de kennis, dat bij nagenoeg evenwijdig in het oog invallende lichtstralen van elk op of in het oog zich bevindend ondoorschijnend, of op eene andere wijze het lichtbrekend punt eene meer of minder duidelijke, door het voorwerp zelf waarneembare schaduw op het netvlies wordt geworpen, zijn wij in staat, het bestaan van kleine ligchaampjes of verduisteringen in de vochten van het oog, of in de lens te ontdekken, terwijl de wijze van verplaatsing bij de bewegingen van het oog of liever de afstanden der dubbelbeelden, door

twee evenwijdige lichtbundels te weeg gebragt, ons zekerheid geven omtrent hunne zitplaats. Hieraan immers hebben wij het te danken, dat wij de zoogenaamde mouches volantes, die vroeger vrij algemeen en thans nog bij vele oogheelkundigen als hoogst belangrijke verschijnselen, ja als de voorboden van graauwe of zwarte staar worden aangezien, hebben leeren kennen, als noch van het vaatvlies, noch van het netvlies, noch van de lens afhankelijke verschijnselen, maar als in het glasvocht van nagenoeg elk gezond voorwerp zich bevindende ligchaampjes van verschillende gedaante, die bij sterke ontwikkeling wel eenigermate hinderlijk, doch niet gevaarlijk zijn voor het zintuig des gezigts.

Door ditzelfde eenvoudige middel, hetwelk ons deze ligchaampjes in het glasvocht doet herkennen, zijn wij bovendien in staat, het eerste begin eener verduistering van de lens of haar beursje door den daarmede aangedanen lijder, ook wanneer zij het gezigtsvermogen nog weinig of zelfs in het geheel niet stoort, subjectief te doen waarnemen, het onveranderd blijven of de verdere ontwikkeling dier verduistering na te gaan, reeds dan, wanneer nog langs geenen anderen weg het bestaan daarvan is te ontdekken.

Doch niet alleen physiologisch-physische daadzaken, waarvan wij hier slechts enkele voorbeelden aanhaalden, ook zuiver physiologische feiten, betrekkelijk het zintuig des gezigts, zijn van invloed op de heelkunde.

Immers, daar wij weten, dat de graad van sterkte van het op het netvlies vallende licht de bewegingen van den regenboog regelt, dat ook het vermogen, om het oog voor het duidelijk zien van nabijgelegene en verwijderde voorwerpen in te rigten, daarop invloed heeft, en dat eindelijk de bewegingen van den regenboog in beide oogen met elkander in het naauwste verband staan, ligt de praktische regel als het ware voor de hand, om bij het onderzoek naar de bewegelijkheid van den regenboog van het eene oog het andere te sluiten, den graad van het invallend licht bij afwisseling te versterken of te verminderen, of het oog tevens bij afwisseling op nabijgelegene of verwijderde voorwerpen te laten rigten. Dit laatste vooral wordt al te dikwijls verzuimd.

Hoe veel zouden wij hier nog kunnen bijvoegen omtrent hetgeen de physiologie geleerd heeft aangaande de wetten der subjectieve gezigtsverschijnselen, waardoor wij worden in staat gesteld, alle phantasmen van

objectieve gezigtsverschijnselen te onderscheiden; doch het hier kortelijk aangevoerde zal voldoende zijn, om den invloed der physiologie van het oog op de oogheelkunde buiten allen twijfel te stellen.

Maar is het niet te verwonderen, dat juist daar, waar het hooge standpunt der physiologie zulke rijke vruchten voor de heelkunde heeft gedragen, zoo veelvuldige grove dwalingen zijn aan te wijzen; dwalingen, die des te meer in het oog springen, omdat vaak het bewijs daarvan met wiskundige zekerheid kan geleverd worden. Alleen geringschatting van physiologische feiten of gebrek aan voldoende physische en physiologische kennis — een gebrek, dat op eenige weinige loffelijke uitzonderingen na bij de oogheelkundigen vrij algemeen schijnt te zijn — kan hieraan ten grond liggen.

Zoo hooren wij DECONDÉ spreken van eene *diplopie unioculaire retinienne* en *choroidienne*, waarbij het dubbel zien wordt toegeschreven aan de aanwezigheid van eene plooi in het netvlies, te weeg gebragt door bloedsophooping, ontaardingen of gezwellen achter het netvlies of door aandoening van het vaatvlies. Als of eene plooi in het scherm, op de plaats, waar men het door eene lens daarop geworpene beeld opvangt, het ontstaan van twee beelden op het scherm ten gevolge hebben zou. Voorzeker wel een bewijs van onvoldoende bekendheid met physiologisch-optische wetten. Evenzeer kan het ook slechts daaraan worden toegeschreven, wanneer men, zoo als door WOLFF, CUNIER en PETRÉQUIN is verrigt, bij verduistering van het doorschijnende hoornvlies aan eene zijde de vorming eener kunstmatige pupil tracht te vervangen door het doorsnijden der oogspier aan de tegenovergestelde zijde. Men had hierbij ten doel, het oog eenen meer doelmatigen stand te geven voor het indringen van lichtstralen. Doch het is immers duidelijk, dat deze kunstbewerking nooit aan het voorgestelde doel kan beantwoorden, en dus ook niet kan zijn aangewezen. De verduistering houdt hierbij dezelfde betrekking tot de gezigtsas als vóór de kunstbewerking; bij het kunstmatig voortgebragt scheelzien zullen de voorwerpen dus ook even ver van de rigting der gezigtsassen moeten verwijderd liggen om gezien te worden, als vóór de spierdoorsnijding.

Hoe dikwijls, eindelijk, gebeurt het niet, dat oogheelkundigen, bij het bestaan van sterk ontwikkelde mouches volantes, nog aan de oude dwaling daaromtrent geloof hechtende, eene krachtige, soms uitputtende behandeling

in het werk stellen, terwijl zij bekend met de middelen der diagnostiek, die physiologische kennis aan de hand geven, alle behandeling zouden laten varen en bovendien de lijders van hunne ongegronde vrees voor op handen zijnde blindheid zouden kunnen bevrijden. De bekende Reveillé Parise werd immers schier het slagtoffer van zulk eene handelwijze.

Deze voorbeelden van dwalingen uit gebrek aan grondige physiologische kennis, vooral op het gebied der oogheelkunde, zouden nog met verscheidene kunnen vermeerderd worden; doch ik zou daardoor te ver van het doel mijner rede afwijken, hoe naauw het hieruit voortvloeijende bewijs der noodzakelijkheid van physiologische kennis ook in verband moge staan met het schetsen van den invloed der physiologie op de heelkunde.

Volgt mij met uwe aandacht, wanneer ik dien invloed zal trachten aan te wijzen op een ander gebied der physiologie, in het mechanisme der ademhaling.

In sommige handboeken der heelkunde vindt men bij de eenvoudige doordringende borstwonden als regel aangegeven, dat men den verwonde na eene diepe inademing laat uitademen, waarop vervolgens de wond naauwkeurig gesloten wordt. Als van zelve rijst de vraag bij ons op: Waartoe eerst eene diepe inademing? Waartoe vervolgens de uitademing, alvorens de sluiting bewerkstelligd wordt? Wij onthouden ons van de nasporing of men bepaalde gronden meende te hebben voor dit voorschrift, maar zullen alleen dien praktischen regel aan onze kennis aangaande het mechanisme der ademhaling toetsen.

De jongste onderzoekingen van Donders, die het mechanisme der ademhaling in het helderste licht hebben gesteld, leeren, dat de longen, uit hoofde harer veerkracht en zamentrekbaarheid, weêrstand bieden aan de in haar bevatte lucht; dat de lucht, na volbragte uitademing, binnen en buiten de longen in evenwigt is, doch dat de drukking der lucht op de inwendige vlakte van den borstwand geringer is, dan op de uitwendige vlakte, dewijl de longen door haren weêrstand voor een gedeelte deze drukking dragen. Dit verschil in drukking is gelijk aan de kracht, waarmede de longen in den vrijen toestand, derhalve bij doorboring van den borstwand, de lucht zouden uitdrijven. Deze weêrstand der longen, die bij de inademing toeneemt, in dien graad, dat hij bij de diepst mogelijke inademing

het vier dubbele van dien na de uitademing kan bedragen, moet bij de inademing door de werking der inademingsspieren overwonnen worden. Evenveel als hierbij de weêrstand der longen toeneemt is dan ook de drukking op de inwendige vlakte van den borstwand geringer. — Zoodra de zamengetrokken toestand der inademingsspieren, die met den weêrstand der longen evenwigt maakt, ophoudt, verkrijgt de neiging tot inkrimping der longen de overhand en de uitademing grijpt plaats; inzonderheid, alhoewel niet enkel, door de veerkracht en zamentrekbaarheid der longen, en hierbij keert tevens het verschil in drukking van de buiten- en binnenvlakte van den borstwand weder tot dat van het oogenblik van rust terug.

Wat zal nu, op grond van het hier kortelijk omtrent het mechanisme der ademhaling herinnerde, bij eene eenvoudige doordringende borstwond plaats grijpen en in hoeverre zijn de daarbij aangegevene praktische regelen als doelmatig te beschouwen?

Is de vorm, de rigting en de uitgestrektheid der wond zoodanig, dat zij eene werkelijke vrije gemeenschap met de borstvliesholte daarstelt, dan wordt onmiddellijk het verschil in drukking op de binnenvlakte en buitenvlakte van den borstwond opgeheven, en met eene kracht, die dit verschil in drukking bepaalt en die gelijkstaat aan de kracht, waarmede de veerkrachtige en zamentrekbare longen aan de binnen dezelve bevatte lucht weêrstand bieden, zal de lucht uit de longen worden uitgedreven: de long zal zamenkrimpen, terwijl de daardoor ontstane ruimte en de borstvliesholte zal worden aangevuld door de lucht, welke door de wond naar binnen dringt, wanneer namelijk het een zoowel als het ander niet belet wordt door op het punt der verwonding aanwezige vergroeijingen tusschen de oppervlakte der long en den borstwand. — Wat zal nu het gevolg zijn eener diepe inademing? Bij de krachtigste werking der inademingsspieren zal nu immers de lucht niet weder in de long kunnen dringen, waar zij eenen aanmerkelijken weêrstand te overwinnen heeft; zij zal dus in den zamengetrokken toestand der long geene verandering te weeg brengen, maar de hoeveelheid lucht in de borstvliesholte zal aanmerkelijk toenemen en de diepe inademing zal derhalve klaarblijkelijk eenvoudig overbodig en nutteloos zijn, wanneer deze meerdere hoeveelheid lucht bij de daarop volgende uitademing weder gemakkelijk kan ontwijken; doch zij zal bepaald

nadeelig zijn, wanneer de rigting of de grootte en gedaante der wond zoodanig is, dat de lucht wel gemakkelijk van buiten naar binnen kan dringen bij de inademing, maar bij de uitademing niet weder kan uittreden: zij zal onder deze omstandigheden de reeds zamengetrokken long bovendien bij de uitademing nog zamendrukken. Eene *diepe* inademing kan dus bij eene doordringende borstwond onder gunstige omstandigheden onschuldig, nimmer voordeelig zijn.

Anders is het met de uitademing. Deze onmiddellijk vóór de sluiting der wond met alle kracht te laten verrigten, kan voordeelig zijn, wanneer namelijk de, bij de onvermijdelijk na de verwonding plaats gehad hebbende inademingen, in de borstvliesholte gedrongene grootere hoeveelheid lucht langs het wondkanaal kan ontwijken; de in de borstvliesholte noodwendig terugblijvende lucht kan dan tot de kleinst mogelijke hoeveelheid worden terug gebragt, en bij de nu onmiddellijk bewerkstelligde sluiting daarop onveranderd blijven. Wordt deze uittreding der lucht, en derhalve het terugbrengen tot de kleinst mogelijke hoeveelheid door de rigting of de gedaante der wond belet, dan is de uitademing vóór de sluiting der wond nutteloos, doch zij kan nimmer nadeelig werken, zoo als met eene *diepe* inademing het geval zijn kan.

Uit deze toepassing van het mechanisme der ademhaling volgt derhalve, dat het eerste gedeelte van den boven aangevoerden praktischen regel verwerpelijk is en in strijd met onze kennis aangaande dit mechanisme; dat daarentegen het laatste gedeelte werkelijk nuttig zijn kan en op physiologische gronden steunt.

Wij zouden op gelijke wijze de voorschriften bij de kunstbewerking tot ontlasting van in de borstholte opgehoopte vloeistoffen aan het daarbij insgelijks van het hoogste belang zijnde mechanisme der ademhaling kunnen toetsen, en ook hier zouden wij ruime gelegenheid hebben, om den invloed van physiologische kennis op de heelkunde te staven; doch ik zal niet behoeven te herinneren, dat hierbij te vele mogelijk bestaande omstandigheden, — die juist dikwijls, eene ondoelmatige handelwijze onschadelijk makende, tot eene verkeerde gevolgtrekking aanleiding geven, — zouden moeten in rekening worden gebragt, dan dat wij dit, zonder te wijdloopig te worden, in eene algemeene beschouwing zouden kunnen opnemen.

Het hier in verband met borstwonden behandelde mechanisme der ademhaling heeft, gelijk bekend is, eenen belangrijken invloed op den bloedsomloop, — een invloed, die ook voor de heelkunde van zeer groot gewigt is. — Evenzeer toch als de inwendige oppervlakte van den borstwand, staan ook het hart en de groote vaten in de borstholte, vooral bij de inademing, onder eene veel geringere drukking, dan de overige vaten van het ligchaam; het bloed wordt hierdoor in de aderen onophoudelijk naar de borstholte opgezogen, met eene kracht, die aan dit verschil in drukking beantwoordt, en die derhalve het sterkst is bij de inademing. Dit door talrijke proeven bevestigde physiologische feit geeft eene voldoende verklaring van het zoo noodlottige verschijnsel, dat enkele malen werd waargenomen bij heelkundige kunstbewerkingen aan den hals of digt bij de borstkas, die met doorklieving of insnijding van grootere aderlijke vaten gepaard gaan: ik bedoel de intreding van lucht in de aderen. Wel hebben de proeven van Hertwich, Amussat en Magendie bewezen, dat de lucht bij enkele doorsnijding of insnijding der aderen aan den hals niet in de aderen treedt, daar de aderwanden onmiddellijk zamenvallen, of het bloed voortdurend uit het boven de insnijding gelegene gedeelte der ader blijft aanstroomen, en dat deze intreding alleen plaats heeft, wanneer in de gewonde ader eene buis gebragt of haar wand op eene andere wijze opengehouden wordt; doch eene met de laatstgenoemden overeenkomstige omstandigheid is juist bij bloedige kunstbewerkingen aan den hals of nabij de borstkas dikwijls aanwezig. Dikwijls toch worden de wanden der aderen ziekelijk verdikt of met de omringende deelen vergroeid aangetroffen, zoodat zij na de doorsnijding als slagaderen blijven openstaan, of het wegnemen van een gezwel maakt eene trekking noodzakelijk, waardoor de ingesnedene of doorgesnedene, overigens zelfs gezonde ader eenen tijd lang opengehouden en dus het indringen der lucht gemakkelijker gemaakt wordt.

In deze zelfde daadzaak nu, in de kennis aan het verband tusschen mechanisme der ademhaling en tusschen bloedsomloop, dat ons de verklaring van een meestal doodelijk toeval aan de hand geeft, is tevens het middel aangewezen, waardoor deze intreding van lucht in de aderen kan verhoed worden. Eene zoo oppervlakkig en zoo langzaam mogelijke inademing gedurende de kunstbewerking, en terwijl de ingesnedene of door-

kliefde aderen vrij liggen en nog niet gesloten zijn, zal immers het verschil in drukking en derhalve de kracht, waarmede het bloed, en in de doorgesnedene aderen de lucht, naar de borstkas geperst wordt, zoo gering mogelijk maken. En het getuigt voorzeker meer van eene juiste waardering der physiologische feiten, wanneer wij Bransby Cooper den raad hooren geven, om de uitzetting der borstkas door een stevig aangelegd verband zooveel mogelijk te beperken, alvorens tot eene bloedige kunstbewerking in de nabijheid van de borstholte over te gaan, dan wanneer wij een' anderen, overigens geachten heelkundige, als het ware gedachteloos, hooren zeggen, dat men, ingeval bij het wegnemen van eene vergroote en verharde schildklier de uitgezette aderen veel bloed geven, den lijder slechts eenige malen diep moet laten inademen. Alleen onbekendheid met sedert lang bevestigde daadzaken of geringschatting van physiologische kennis in het algemeen kan tot zulk eene dwaling aanleiding geven: eene dwaling, die des te verderfelijker is, dewijl het leven van een' lijder daarmede op het spel gezet wordt.

Vonden wij in het mechanisme der ademhaling en in dat van den daarmede in het naauwste verband staanden bloedsomloop, twee verrigtingen, die in de meeste opzigten tot de best gekende kunnen gerekend worden, gelegenheid, om den invloed van de physiologie op de heelkunde aan te wijzen, ook op een ander gebied, waar nog zoo vele vragen der wetenschap onbeantwoord zijn gebleven, — op het gebied der zenuwphysiologie, treffen wij voldoende bewezene feiten aan, die voor de heelkunde van het hoogste gewigt moeten worden geacht. — Of heeft niet de belangrijke ontdekking van Bell ook voor de heelkunde vruchten gedragen? Heeft ook niet de heelkundige het hoogste belang bij hetgeen latere nasporingen omtrent reflexie, irradiatie en sympathische zenuwwerking geleerd hebben?

De onderscheiding immers van gevoels- en bewegingszenuwen heeft den heelkundige het nutteloozе en ondoelmatige doen inzien van de vroeger bij aangezigtspijn gebruikelijke doorsnijding der aangezigtszenuw; want hij heeft deze leeren kennen als eene zenuw, die geen gevoel, maar alleen beweging bemiddelt.

De kennis, dat de zenuwmiddelpunten de hoofdbron der zenuwwerking zijn, dat de opwekking tot willekeurige beweging van hier uitgaat en door

middel der beweegzenuwen van hier naar den omtrek, naar de spieren wordt overgebragt, gaf hem de zekerheid, dat bij de spierverlamming de oorzaak der opgehevene spierwerking meestal in de zenuwmiddelpunten of op den weg der geleiding gezeteld is, en deed hem in dergelijke gevallen afzien van de bloote aanwending van plaatselijke middelen op de verlamde deelen, in de overtuiging, dat deze, onder bepaalde omstandigheden, wel mede van nut kunnen zijn, maar dat zij de oorzaak der aandoening niet kunnen opheffen, die zich wel uit in de spieren, waarin de zenuw zich verspreidt, doch die niet in de werkelooze spieren zelven hare zitplaats heeft.

De bekende gevoels- en bewegings-eigenschappen der zenuwen, en de kennis aan de centripetale werking der gevoelszenuwen zal den heelkundige bij het verrigten van kunstbewerkingen bedacht doen zijn, om de pijnen zoo gering mogelijk te maken, als de omstandigheden zulks slechts veroorloven. Het zal hem, om slechts een voorbeeld te noemen, niet onverschillig toeschijnen, wanneer hij, ter opheffing eener langs eenen anderen weg niet te bedwingen pijnlijke aandoening, de gevoelszenuw van eenig deel doorkliefd heeft, of hij de afsnijding van een klein gedeelte, ten einde de wederaaneengroeijing te beletten, aan het nog met de zenuwmiddelpunten zamenhangende of aan het naar den omtrek gekeerde gedeelte der zenuw verrigt.

De kennis aan het verband tusschen gevoels- en bewegingszenuwen, aan de wederkeerige werking, die zij op elkander uitoefenen, leerde hem, dat de krampachtige zamentrekking eener spier niet *enkel* hare oorzaak hebben kan in de zenuwmiddelpunten, vanwaar de werking der bewegingszenuwen uitgaat, maar dat zij evenzeer eene van plaatselijke aandoeningen uitgaande reflexie zijn kan, en de juiste onderscheiding hiervan zal immers op zijne handelingen niet zonder invloed blijven.

Hiermede worden wij als van zelven geleid op een ander gebied der physiologie, hetwelk met de zenuwleer zoo vele punten van aanraking heeft, dat het daarvan zelfs moeijelijk overal kan gescheiden worden: wij konden alreeds niet van zenuwwerking spreken zonder de spieren te noemen. En ook hetgeen van de physiologische eigenschappen en de werking dezer organen bekend is, is niet zonder invloed gebleven, hetzij op de beoordeeling, hetzij op de behandeling van verscheidene toestanden of gebreken, die tot het gebied der heelkunde gebragt worden.

Aan eene meer juiste waardering toch der spierwerking moet het vooral worden toegeschreven, dat de tegenwoordige handelwijze tot herstelling van ontwrichtingen in het algemeen en van sommige in het bijzonder zooveel van de vroegere verschilt. Terwijl men vroeger bij de herstelling, ook van versche ontwrichtingen, steeds een aantal helpers, dikwijls takeltoestellen of andere tot uitrekking dienstige werktuigen noodig had, bereikt men thans zijn doel op eene meer rationele wijze. Met het oog op de zamenstelling van het gewricht en op de werking der spieren, die het gewricht omgeven, tracht men de voor de herstelling noodige verslapping en ontspanning te verkrijgen, door eene gepaste plaatsing of houding van het ontwrichte deel, in plaats van door ruw geweld of door zamengestelde werktuigen; eene vordering, die door Stromeyer te regt eene der meest wezenlijke der nieuwere heelkunde genoemd wordt.

Doch ook in verschillende andere opzigten heeft eene meer naauwkeurige kennis van de ontwikkeling, de eigenschappen en de wetten van werking der spieren vruchten gedragen voor de heelkunde. Zij heeft den invloed, dien eene niet evenredige ontwikkeling of eene niet gelijkmatige werking van in werking aan elkander tegenovergestelde spieren op den vorm, den stand en de ligging der ligchaamsdeelen kunnen uitoefenen, en hiermede tevens de naaste oorzaak van vele zoowel aangeborene als verkregene wanstaltigheden leeren kennen. En met deze kennis waren tevens eene doelmatige en naar de omstandigheden verschillend gewijzigde oefening der spieren en onder bepaalde omstandigheden de pees- of spierdoorsnijding aangewezen, of wel geregtvaardigd, als de middelen, waardoor vele dezer misvormingen in hare beginselen kunnen worden tegengegaan, of wanneer zij reeds eenen zekeren graad bereikt hebben, in meerdere of mindere mate kunnen worden hersteld.

Aan deze kennis ten opzigte van de werking der oogspieren in betrekking tot het zintuig des gezigts, hebben wij het gelukkige denkbeeld van Stromeyer, dat het eerst door Pauli verwezenlijkt werd, te danken, om het scheelzien door spierdoorsnijding op te heffen. En wanneer de later langs dien weg verkregene gunstige uitkomsten door talrijke ongunstige als het ware verduisterd werden, zoodat men bijna geneigd zoude zijn, de aanwendbaarheid der kunstbewerking in twijfel te trekken, — zoo lag

zulks niet in de kunstbewerking zelve, die onder bepaalde omstandigheden op physiologische gronden te regtvaardigen is, maar in gebrek aan juiste onderscheiding van de oorzaak van het scheelzien. Maar al te dikwijls wordt deze onderscheiding, door zoo vele, met eene soort van woede voor deze kunstbewerking bezielde heelkundigen, bij gemis aan voldoende physiologische kennis van het zintuig des gezigts, niet gemaakt en hierdoor het gebrek verergerd.

Met een enkel woord wil ik te dezer plaatse nog herinneren aan eene heelkundige kunstbewerking, schier driewerf te gelijk geboren in eenen vruchtbaren tijd, waarin men door eenen te ver gedreven zucht naar toepassing van spierdoorsnijding, deze bijna bij alle gebreken trachtte aan te wenden, waarin slechts spieren betrokken waren: ik bedoel de kunstbewerking tegen het stotteren. Zij mag met regt eene heelkundige dwaling genoemd worden, en kan ons leeren, waartoe miskenning der physiologie den al te stouten heelkundige voeren kan. Bij juiste waardering der physiologische kennis van het mechanisme der spraak en van hetgeen op grond hiervan door Schulthess, Arnott, Mueller en anderen als oorzaak van het werkelijk stotteren wordt aangenomen, zou zij nimmer ondernomen zijn. — De ervaring heeft dan ook reeds den staf gebroken over eene kunstbewerking, die niet alleen velen noodeloos aan levensgevaar blootgesteld, maar zelfs aan enkelen het leven gekost heeft.

Ik zou kunnen voortgaan, U ook in andere verrigtingen van het dierlijk organisme de vruchtbare uitkomsten aan te wijzen, die hare juiste kennis voor de praktische heelkunde heeft opgeleverd; doch veroorlooft mij liever, uwe aandacht nog eenige oogenblikken te bepalen bij de vruchten eener *methode van onderzoek*, die op het physiologisch gebied het eerst werd toegepast, hier met de meeste zorg gekweekt, verbeterd en uitgebreid werd en op de dankbaarste wijze de zorgen aan haar besteed, beloonde: ik bedoel het onderzoek met het mikroskoop. Eene nieuwe wereld werd door dit werktuig voor den onderzoeker geopend, en toen hij hierop eerst in onzen leeftijd met een levendig bewustzijn van het doel zijne blikken vestigde, was spoedig ook de organische zamenhang gevonden en eene nieuwe wetenschap in het leven geroepen. Op de stoffelijke afwijkingen, die het ziekelijke leven vergezellen, kon die wijze van onderzoek niet zonder invloed blijven.

Onze kennis aangaande die ziekelijke voortbrengselen, welke algemeen met den naam van gezwellen bestempeld worden, was tot voor eenige jaren nog hoogst gebrekkig; zij bepaalde zich alleen tot eenige met het bloote oog en bij het grove onderzoek met het ontleedmes waarneembare verscheidenheden. Of deze uitwendig waarneembare verscheidenheden met werkelijke weefsel-verscheidenheden in verband stonden, was ten eenenmale onbekend, evenzeer als de wijze van ontwikkeling geheel in het duister lag. Sedert Joh. Mueller, voorgelicht door de toenemende kennis van de normale weefselleer, den weg heeft aangewezen, langs welken men tot eene meer naauwkeurige kennis in dit voor de heelkunde zoo belangrijke gebied geraken kan, hebben velen zich met mikroskopische onderzoekingen dezer ziekelijke voortbrengsels bezig gehouden, die ook voor de heelkunde niet zonder vrucht gebleven zijn. Wel is, niettegenstaande de hierdoor verkregene kennis aan den fijneren bouw en aan de wijze van ontwikkeling, de strijd nog niet beslist, hoedanig de heelkundige bij sommige kwaadaardige gezwellen, en wel bepaaldelijk den kanker, te handelen hebbe, of de verwijdering door eene kunstbewerking bij het eerste verschijnen grond geeft, om op eene volkomene genezing te hopen, daar de ervaring van verschillende waarnemers, op statistieken gesteund, ten deze eene verschillende uitkomst oplevert, — doch de beslissing dezer vraag kan niet langs dezen weg van onderzoek alléén verwacht worden. Desniettegenstaande zijn ook hier genoegzame voor de heelkunde vruchtbare uitkomsten aan te wijzen, die het bovendien voor den heelkundige tot eene noodzakelijkheid maken, grondige histologische kennis te bezitten en vertrouwd te zijn met mikroskopisch onderzoek.

Ik wil hier slechts herinneren aan eene lang erkende daadzaak, dat namelijk de onder de rubriek huidkanker zamengevatte ziekelijke voortbrengsels in het algemeen veel goedaardiger zijn, dan de kanker van andere organen, dat bij deze de watervaatsklieren slechts als bij uitzondering mede in de aandoening betrokken worden, dat zij langzamer voortgaan en, hetgeen vooral opmerking verdient, dat zij na verwijdering met het mes of na verwoesting door bijtmiddelen veel zeldzamer terugkeeren. Boyer, die, op grond zijner rijke ervaring, de mogelijkheid van een gunstig gevolg der exstirpatie van kanker der klierachtige organen in twijfel meende te

moeten trekken, is omtrent den huidkanker van een ander gevoelen. Hoe verouderd en uitgebreid de kankerverzweringen in het aangezigt ook wezen mogen, bestaat bij deze, volgens hem, hoop op genezing, wanneer zij slechts in haar geheel door het mes verwijderd of door bijtmiddelen verwoest kunnen worden. Aldus luidde ook de uitspraak van RICHTER, BERARD en anderen.

De grond van dit in het oogvallend verschijnsel bleef onbekend tot in den jongsten tijd, wanneer waarnemingen van ECKER, LEBERT, MAYOR en FRERICHS dit verschijnsel ophelderden en deden zien, dat men onder den naam van huidkanker twee, wat hunne ontleedkundige verhouding aanbelangt, wezenlijk verschillende ziekelijke voortbrengsels heeft zamengevat, die wel beiden de plaatselijke verwoestende werking gemeen hebben, doch waarvan alleen het eene, wat histologische zamenstelling en overige verhoudingen betreft, het kenmerk van den waren kanker draagt, doch waarvan het ander eenen hiervan geheel afwijkenden bouw vertoont en hoofdzakelijk uit vormbestanddeelen is zamengesteld, die van de plaatvormige epitheliumcellen en opperhuidscellen niet kunnen onderscheiden worden. — De toepassing van dit feit ligt voor de hand. Immers het mikroskopisch onderzoek van een klein, aan de zwerende vlakte ontnomen gedeelte zal voldoende zijn, om den aard der aandoening te herkennen, en de aanwezigheid van enkel epithelium- of opperhuidscellen of plaatjes, benevens bloedligchaampjes, — vormbestanddeelen, die door geen eenigzins geoefend waarnemer met kankercellen kunnen verwisseld worden, zal de volkomene zekerheid geven, dat men slechts met een epitheliaalgezwel en met geenen kanker te doen heeft, en met meer vertrouwen op eenen gunstigen uitslag zal de heelkundige tot de verwijdering met het mes of verwoesting der zwerende vlakte door bijtmiddelen kunnen overgaan.

Uit de vele voorbeelden, die het nut van mikroskopisch onderzoek voor de heelkundige praktijk zouden kunnen staven, wil ik nog een enkel van dezen aard aanhalen. Gelijk bekend is, komen er dikwijls gezwellen voor, die zich langzaam en zonder merkbare verschijnselen ontwikkeld hebben, omtrent welker aard noch het duistere verloop, noch de uitwendig waarneembare teekenen eenig licht verspreiden en die bovendien, uit hoofde hunner zitplaats, met even veel grond aan eene op zich zelve staande of

van aandoening der beenderen afhankelijke etterverzameling, als aan een beursgezwel met meer of minder vloeibaren inhoud kunnen doen denken. — Eene onder beide omstandigheden even onschuldige punctie met een daartoe geschikt werktuig, waardoor de mogelijkheid van de vaak nadeelige toetreding der lucht vermeden wordt, verschaft eene genoegzame hoeveelheid van den vloeibaren inhoud, om door mikroskopisch onderzoek den aard daarvan te herkennen en hiermede tevens den aard van het gezwel en de daartegen in het werk te stellen behandeling met meer grond te kunnen bepalen.

Doch ook in andere opzigten hebben mikroskopische nasporingen tot uitkomsten geleid, die voor de heelkunde van toepassing zijn kunnen.

Het was langen tijd de vraag of de geene vaten bezittende en alleen door het haar gelijkmatig doordringende voedingsvocht gevoed wordende cornea voor herstelling vatbaar is. Deze vraag was niet alleen van physiologisch maar ook van heelkundig belang. Zoolang toch dit punt niet ten volle was beslist, kon de reeds van oude tijden dagteekenende afkrabbing en de later ook enkele malen ondernomene afpelling van het doorschijnende hoornvlies bij uitgebreide verduisteringen, die het duidelijk zien beletten, niet wel eene rationele handelwijze genoemd worden; en zij zoude alleen deze regtvaardiging niet behoeven, wanneer slechts talrijke voldoende bewezene waarnemingen hare aanwendbaarheid met hoop op eene gunstige uitkomst staafden. — Mikroskopische onderzoekingen hebben ons ook hier iets nader gebragt aan de beantwoording van deze ook voor de heelkundige praktijk gewigtige vraag. Talrijke proeven, op konijnen in het werk gesteld, hebben immers ten volle bewezen, dat het hoornvlies na afpelling van meer of minder dikke lagen werkelijk hersteld wordt, zonder ontsteking van eenig weefsel van het oog en met behoud der normale doorschijnendheid van het hoornvlies. En dat eene dergelijke herstelling, zoo als vooruit te verwachten was, ook bij den mensch plaats heeft, werd later insgelijks bevestigd gevonden. — Ofschoon nu de op gezonde konijnenoogen verkregene uitkomsten geenszins onvoorwaardelijk op den mensch kunnen worden overgebragt, zoo regtvaardigen zij toch de afpelling van lagen van het doorschijnende hoornvlies bij verduisteringen, die het zien onmogelijk en het vormen eener kunstmatige oogappel nutteloos maken,

te meer daar deze kunstbewerking reeds een enkel maal, naar het schijnt met goed gevolg, door Gulz en Malgaigne is verrigt.

Valt in het hier aangevoerde de vruchtbare invloed van mikroskopische nasporingen op de heelkunde niet te miskennen, nog duidelijker springt hij in het oog, wanneer wij door deze onderzoekingen van eene dwaling overtuigd worden, die op onze handelingen van den grootsten invloed was en de nadeeligste gevolgen hebben kon. En dit is immers het geval, wanneer het mikroskopisch onderzoek ons aantoont, dat de scabies, — eene ziekte, die vroeger ook in de geneeskunde eene zoo groote rol speelde, wanneer zij, volgens de toenmalige begrippen, ten gevolge eener alleen plaatselijke of uitwendige behandeling naar het slijmvlies der luchtwegen verhuisd was, — dat de scabies, zeg ik, haar ontstaan alleen te danken heeft aan eenen kleinen parasiet, die, de huid tot woonplaats gekozen hebbende, door opwekking eener geringe prikkeling de opligting der opperhuid in den vorm van een klein blaasje ten gevolge heeft. Wat al artsenijen werden den armen, toch reeds genoeg geplaagden lijders, vaak tot nadeel hunner gezondheid, inwendig toegediend, terwijl eene eenvoudige uitwendige behandeling gedurende een paar dagen voldoende zou geweest zijn, om de lastige parasieten in de huid te dooden en hiermede den geheelen huiduitslag spoedig te doen verdwijnen.

Wilde ik het hooge gewigt van physiologische en mikroskopische nasporingen voor de heelkunde en haren belangrijken invloed op theorie zoowel als op praktijk op eene ruimere schaal aantoonen, het ware voldoende alleen de ontsteking tot onderwerp te kiezen: de ontsteking, de vijand en tevens de bondgenoot der heelkunde, het vuur, dat vrij rondom zich grijpende zoowel harde als zachte deelen verwoest, dat doelmatig geleid den meester de stoffen levert tot herstelling en zelfs tot vorming van nieuwe deelen. — Doch het was alleen mijn doel, den invloed der physiologische wetenschap op de heelkundige praktijk in eenige hoofdtrekken te schetsen, waartoe ik bij voorkeur die punten van aanraking tusschen physiologie en heelkunde gekozen heb, uit welke de onmiddellijke invloed het duidelijkste blijken kon.

Hadden wij bij deze wijze van behandeling van ons onderwerp meermalen gelegenheid, om opmerkzaam te maken, hoe toepassing van physio-

logische feiten ons den weg en de middelen tot genezing soms als het ware aan de hand geeft, zoo behoort zulks toch in het algemeen tot de zeldzaamheden; zulk een regtstreeksche invloed ligt niet in het karakter der physiologie. Zij geeft ons wel de regelen aan voor de therapeutische proefneming, maar niet de therapeutische regelen zelven. Doch de weldadige invloed der physiologie is immers reeds boven alle bedenking verheven, wanneer zij, zoo als wij meermalen konden doen opmerken, de herkenning en onderscheiding van ziekten mogelijk of gemakkelijk maakt, en bovenal, wanneer zij ons de voldoening schenkt eener grondige verklaring van eenen ziektetoestand, of van eene door de praktijk reeds lang als nuttig erkende handelwijze. Want wat kan den wetenschappelijken geneeskundige meer tot voldoening strekken, dan in zijn praktisch leven het blinde geloof der empirie steeds meer en meer met het weten te kunnen verwisselen. Treffend zijn ten dezen opzigte de woorden van Henle, waarmede ik mijne rede besluit: *„Die höchste Freude gewährt das künstlerische Wirken erst dann, wenn es durch die Einsicht in die Gründe des Verfahrens geleitet ist."*

Ik heb de taak volbragt, die de wet mij oplegt; eene andere taak blijft mij nog over, niet door de wet voorgeschreven, maar door het gevoel, dat mij bezielt, bij het aanvaarden van het Hoogleeraarsambt.

Het eerst zij het woord tot U gerigt, Edelgrootachtbare Heeren, Curatoren dezer Hoogeschool!

Vele omstandigheden hebben moeten zamenloopen, om *mij* aan deze plaats te doen verschijnen. Toen de Hoogleeraar Sebastian, die eene reeks van jaren een sieraad dezer Hoogeschool geweest is, zich door zwakke ligchaamsgesteldheid genoodzaakt zag, het Hoogleeraarsambt neder te leggen, vestigde zich uwe keuze op eenen man, die, elk zal hiermede volmondig met mij instemmen, zoo als geen ander de plaats van den Hoogleeraar Sebastian zou hebben kunnen vervullen, die deze Hoogeschool tot roem zou hebben verstrekt, zoo als hij thans een waardig sieraad der Utrechtsche Hoogeschool uitmaakt. De Hoogleeraar Donders meende echter te moeten

bedanken voor het hem hier aangebodene Hoogleeraarsambt. Ik werd door U waardig geacht, om voor deze gewigtige betrekking te worden voorgedragen en onze geëerbiedigde Koning bekrachtigde deze voordragt.

Ontvangt mijnen opregten, diep gevoelden dank voor het vertrouwen, dat gij hiermede getoond hebt in mij te stellen. Gij hebt voor mij eene loopbaan ontsloten, waaraan het geluk mijns levens ten naauwste is verknocht; eene loopbaan, die het mij tot eene dure verpligting maakt, geheel te leven voor het onderwijs, dat aan mij is toevertrouwd. Weest verzekerd, dat ik doordrongen ben van het gewigt der taak, die op mij rust. De toekomst zal moeten beslissen, of ik het groot verlies zal kunnen vergoeden, dat deze Hoogeschool door het aftreden van den Hoogleeraar Sebastian heeft geleden; doch dit weet ik, dat heilige ijver mij zal bezielen, dat ik al mijne krachten zal inspannen, om mijner roeping niet onwaardig te zijn en het door U in mij gestelde vertrouwen niet te beschamen. Op uwe ondersteuning durf ik rekenen, waar ik die behoeven zal; ik mogt toch reeds een blijk van uwe welwillendheid ontvangen: de taal, waarin ik tot U spreek, getuigt daarvan. Veel kan door U gedaan worden, om ons de taak gemakkelijk te maken en het doel zekerder te bereiken; en aan het vermogen daartoe paart gij den wil. Waar het de belangen der Hoogeschool geldt, weet gij die te behartigen en daarvoor te waken; nog onlangs gaaft gij daarvan de sprekende bewijzen. — Moge deze stad nog lang gehandhaafd worden in het bezit eener instelling, voor welke hare bestuurders en die van het gewest met eenen zoo edelen zin bezield zijn; moogt gij tot haar heil nog lange jaren blijven wat gij zijt, — Verzorgers der Groningsche Hoogeschool.

Hooggeleerde Heeren, Hoogleeraren in de verschillende vakken van wetenschap, zeer geachte Ambtgenooten! Het is mij eene aangename gewaarwording, en ik reken het mij tot eene eer tevens, mannen, op wien de wetenschap roem draagt, aldus te mogen aanspreken. — Neemt mij aan als uwen jongeren ambtgenoot en medearbeider. — Hoe uiteenloopend onze vakken ook zijn mogen, het doel van ons streven is één: kennis en verlichting te verspreiden. Daartoe met U mede te werken, zoo ver mijne krachten reiken, is mijne vurige begeerte, mijn ernstig voornemen. Spoort

mij daartoe aan door uw voorbeeld, schraag mij door uwe hulp, licht mij voor door uwen raad, en schenkt mij allen die welwillendheid, welke ik reeds van sommigen uwer in zoo ruime mate mogt ontvangen.

Hooggeleerde Heeren, Hoogleeraren der geneeskundige faculteit, die ik meer bepaald als mijne ambtgenooten begroet! Ik wil het U niet verhelen, dat mij een zekere schroom bezielt bij het aanvaarden mijner betrekking. — Wanneer ik bedenk, en ik behoef U daaraan niet te herinneren, welke uitbreiding de geneeskundige wetenschappen in de laatste jaren verkregen hebben, dan komt mij de last zwaar voor, die mij op de schouders drukken zal, wanneer ik ook slechts een evenredig deel van het geneeskundig onderwijs voor mijne rekening neem. Ik bedoel van een geneeskundig onderwijs, niet zoo als de letter eener verouderde wet zulks vordert, maar zoo als, volgens onze overtuiging, de eischen der tegenwoordige geneeskundige wetenschap zijn. Zullen wij in dien laatsten zin aan onze roeping beantwoorden, dan mag voorzeker onze taak zwaar genoemd worden, en is zij niet dan door eendragtig zamenwerken doeltreffend te vervullen. — Doch wat spreek ik tot U, als moest ik U uwe roeping herinneren? — Neen, mij zelven slechts wilde ik ze voor den geest brengen, en door ze openlijk uit te spreken wilde ik U overtuigen, hoezeer ik daarvan het gewigt, doch tevens mijne zwakheid gevoel tegenover U, die mij op dezen weg reeds zoo lang zijt voorgegaan. Maar de welwillende wijze, waarop gij beiden mij reeds zijt te gemoet gekomen, doet mij vertrouwen, dat ik op uwe hulp en ondersteuning zal kunnen rekenen, dat gij mij door uwe vriendschap zult bemoedigen. Moge ik in mijne verwachting niet worden teleurgesteld. Mij zal steeds de gedachte bezielen, dat alleen door ijverig, krachtig werken het doel kan bereikt worden, waarvoor ik hier geroepen ben.

Nog een woord tot U, edele Jongelingen, die U hier op de beoefening der geneeskundige wetenschappen toelegt. Het is eene verhevene taak, eenmaal als geneeskundige in de maatschappij op te treden, wanneer uwe medeburgers het dierbaarste wat zij bezitten, hunne gezondheid, hun leven aan uwe zorg zullen toevertrouwen. Maar zult gij die taak vervullen op

eene wijze, dat gij vrede met U zelven hebben kunt, welke ook de uitslag uwer handelingen, welke ook het meestal slechts naar de uitkomst afgemeten oordeel der wereld zijn moge, dan rust de dure verpligting op U, om U met onvermoeiden ijver op de beoefening dier wetenschappen toe te leggen, wier kennis een onmisbaar vereischte voor een goed geneeskundige is.

Aan mij is thans mede de taak opgedragen, om U tot verkrijging van die kennis behulpzaam te zijn, om U den weg der wetenschap aan te wijzen. Op mij rust dus de verpligting, om al wat in mij is aan te wenden, ten einde U in de bereiking van uw doel bevorderlijk te zijn. Ik zal trachten aan die roeping naar eisch te beantwoorden. Zie in mij niet enkel uwen leermeester, maar bovenal uwen vriend, die U onderwijzende zelf tracht te leeren, die met U zich op de wetenschappen toelegt, die met U naar uitbreiding van kennis streeft. Langs dezen weg zult gij het best uw doel bereiken en zal ik de voldoening smaken, niet te vergeefs onder U geleefd te hebben.

ORDO LECTIONUM

IN ACADEMIA GRONINGANA,

ANNO CIƆIƆCCCXLIX—CIƆIƆCCCL.

IN FACULTATE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

Bartholdus Henricus Lulofs, quum eo ipso tempore, quo hic ordo lectionum in lucem emittendus erat, diem obierit, scholis *de Stilo Belgico, Eloquentia et Historia Patriae*, quas vir desideratissimus sibi habere proposuerat, deinde providebitur.

Fredericus Christianus de Greuve diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ X, *Metaphysicam* tradet; iisdem diebus, horâ XI, *Logicam* docebit; horâ I, *Historiam Philosophiae* exponet. *Ethicam*, aliamve *Philosophiae* partem, et *Psychologiam* hora auditoribus commoda explicabit.

Iacobus Adolphus Carolus Rovers tradet *Historiam Romanorum* et *Medii Aevi*, diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ IX; *Antiquitates Romanas*, iisdem diebus, horâ X, et die Iovis, horâ VIII. *Disputandi exercitationibus* praeërit alternis hebdomadibus, die Saturni, horâ IX.

Iosua Ioannes Philippus Valeton *elementa grammatices Hebraeae*, additis exercitiis analyticis, tradet diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ VIII. *Grammaticam dialectorum Semiticarum comparatam*, additis exercitiis analyticis cum Arabicis tum Aramaeis, exponet diebus Iovis, Veneris et Saturni, horâ VIII. E libris V. T. *historicis* interpretabitur *librum* Iudicum diebus Iovis et Veneris, horâ XII; *e propheticis*, Amosi *librum* diebus Martis et Mercurii, horâ XII. *Antiquitatem Hebraeam* explicabit diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ I. Cum provectioribus Kosegartenii *Chrestomathiam* privatim leget die Veneris, horâ IV, et *Chrestomathiam Kirschianam a* Bernsteinio *editam* eodem die, horâ V.

Ioannes Adolphus Carolus van Heusde diebus Iovis, Veneris et Saturni horâ X Livii lib. VII; iisdem diebus horâ I Sophoclis *Philocteten* et

Plutarchi *vitam Solonis;* privatim iisdem diebus horâ XI Platonis *Protagoram* et *historiam Grammaticae Graecae*, adhibita Dionysii Thracis *grammatica*, exponet. *Disputandi exercitationibus* praeërit alternis hebdomadibus, die Saturni horâ IX.

IN FACULTATE IURIDICA.

Henricus Nienhuis diebus Mercurii, Iovis, Veneris et Saturni, horâ XI, *Ius Civile* interpretabitur, iisdemque diebus, excepto die Saturni, horâ XII, selecta *Iuris Mercatorii* capita tractabit; diebus Mercurii horâ X, et Saturni horâ X et XII, *maxime secundum* ius patrium hodiernum, locum *de foro competente in caussis civilibus*, ipsiusque *Processûs Civilis* cum principia, tum praecepta exponet; quibus post ferias hyemales, adiunget *Exercitationes forenses*.

Iacobus Hermannus Philipse diebus Martis, Mercurii, Iovis et Veneris, horâ IX, *Institutiones* Iustiniani explicabit; die Lunae, horâ XI, diebus Martis, Iovis et Veneris, horâ X, mense vero Aprili, Maio, Iunio et Septembri, iisdem diebus, horâ matutinâ VII, selectos *Pandectarum* locos tractabit; die Lunae, horâ VIII et IX, die Martis, horâ VIII, *Historiam Iuris Romani* enarrabit; die Mercurii, Iovis et Veneris, horâ VIII, *Encyclopaediam ac Methodologiam Iuris* tradet.

Cornelius Star Numan diebus Lunae, Martis, Mercurii, horâ VIII, *Ius poenale* in patria adhuc vigens interpretabitur, ratione perpetuo habita iuris novi in patria rogati vel conditi; iisdem diebus, horâ IX, *de Iure publico* disputabit; diebus Mercurii, Iovis, Veneris, horâ X, *de natura Iuris* aget; diebus Lunae, horâ X, Iovis, Veneris, horâ VIII, praecipuos locos *Iuris criminalis patrii* exponet; diebus Lunae, horâ XI, Iovis et Veneris, horâ IX, *Oeconomiae politicae* initia explicabit.

Idem provectiorum studiis autumnali et hyemali tempore horis vespertinis diei Veneris privatim prodesse conabitur.

Disputationibus cum publicis tum privatis de iuris quaestionibus lubenter praeërunt Iuris professores.

IN FACULTATE MEDICA.

Augustus Arnoldus Sebastian *Physiologiam* docebit diebus Lunae, Martis, Mercurii, horâ VIII atque alternis diebus Saturni horâ IX; *Chi-*

rurgiam exponet ter per dierum hebdomadem, scilicet diebus Iovis, Veneris, horâ IX et die Saturni horâ VIII; *Clinicis Exercitationibus* in Nosocomio Academico vacabit quotidie horâ I; *doctrinam de* inflammationibus chirurgicis morbisque auris tradet die Veneris horâ VIII; *Anatomen corporis humani* exponet diebus Martis, Iovis et Veneris, horâ V, et die Mercurii, horâ III; *dissectionibus cadaverum Anatomicis* tempore hyemali instituendis quotidie praeërit.

Iacobus Baart de la Faille diebus Mercurii et Iovis, horâ VIII, et Saturni, horâ IX, — sed post ferias Paschales, diebus Mercurii et Iovis horâ VIII, Veneris et Saturni horâ VII, — *Artem Obstetriciam Theoreticam et Practicam* exponet, et in Nosocomio Academico, ad parturientium lectos, qualibet oblata occasione, practice instituet. Diebus Lunae et Martis, horâ VIII, *Artis Obstetriciae partem Technicam* de industria fusius docebit. *Medicinam Practicam* tradet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ IX, et post ferias Paschales etiam diebus Mercurii et Iovis, horâ VII. Diebus Mercurii et Saturni, horâ X, *Medicinam Forensem* docebit. Diebus Lunae, Martis, Iovis et Veneris ab horâ X ad XII, diebus Mercurii et Saturni ab horâ XI ad XII, in Nosocomio Academico aegrotis curandis vacabit, morbosque ibi tractatos uberius exponet. — Disputationum exercitiis lubens vacabit.

Franciscus Zacharias Ermerins *disciplinam Pathologicam* tradet diebus Lunae, Martis, Mercurii et Iovis, horâ IX. — *De apparatu pharmaceutico et diaetetico* aget iisdem diebus horâ X. — De *Semeiotice* exponet die Veneris horâ IX et X. — Exercitationibus clinicis in Nosocomio Academico, horâ XII, quotidie vacabit.

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

Theodorus van Swinderen diebus Lunae et Martis, horâ X et die Martis horâ VIII, *Historiam naturalem Animalium* et *Fossilium*, *inprimis patriae*, quo ad *Animalia*, cum *Anatome comparata* coniunctam, docebit; diebus Lunae et Martis, horâ III, vel, verno tempore, horâ VII matutina, aut alia magis commoda, hoc anno, *Mineralogiam et Geologiam* fusius explicabit.

HERMANNUS CHRISTIANUS VAN HALL die Martis, horâ XII, et die Veneris, horis VIII et IX, aestivo tempore etiam die Saturni, horâ VIII, *elementa Botanices* illustrabit. *Botanices sublimioris* selecta quaedam capita tradet die Veneris, horâ XI. Die Mercurii horis IX et X aget de plantis *medicinalibus* aliisque vario respectu *utilibus*, sive de *Botanica applicata*, ordine Familiarum naturalium. Die Saturni autem, horis X et XI, *Oeconomiam ruralem* docebit.

IANUS GUILIELMUS ERMERINS diebus Iovis, Veneris et Saturni, horâ XI, *Arithmetices*, *Algebrae*, *Geometriae* et *Trigonometriae planae* elementa explicabit; *Physicam experimentalem* docebit diebus Iovis, Veneris et Saturni, horâ XII. *Physicam theoreticam* universe, aut selecta eius capita, provectioribus discipulis exponet. *De Matheseos elementis disquisitio* habebitur diebus Iovis, Veneris et Saturni, horâ pomeridianâ III.

NICOLAUS MULDER diebus Lunae et Martis, horâ IX, die vero Mercurii, horâ XII, lectiones habebit de *Chemia generali et corporum anorganicorum.* Diebus Lunae, horâ XII, et Iovis, horâ X, *Chemiam pharmaceuticam* tradet. Diebus Lunae et Martis, horâ VI, p. m., *Chemiae technologicae capita* in usum publicum illustrabit. *Exercitiis* denique *chemicis practicis* varii generis, horis commodis, quotidie praeërit.

GUILIELMUS ADRIANUS ENSCHEDE diebus Iovis et Saturni, horâ IX, *Stereometriam* et *Trigonometriam sphaericam* docebit. *Exercitia mathematica* futurorum Praeceptorum moderabitur die Mercurii, horâ I. *Geometriam analyticam*, *Calculum differentialem* et *integralem*, *Mechanicam analyticam* et *Astronomiam theoreticam* exponet, horis commilitonibus commodis.

IN FACULTATE THEOLOGICA.

PETRUS HOFSTEDE DE GROOT diebus Lunae, horâ VIII, Martis, horâ IX, et Mercurii horâ VIII, *Historiam Ecclesiae Christianae*, secundum *Institutiones* suas, typis divulgatas, enarrabit; diebus Lunae, Martis et Mercurii, horâ X, *Dogmaticam et Apologeticam religionis Christianae* exponet, secundum *Compendium* ab L. G. PAREAU et se editum; diebus Lunae et Mercurii, horâ IX, et Veneris, horâ X, *Theologiam Naturalem*, secundum *Compendium* a se editum, tradet; die Saturni, horâ III et dimidiá, *Historiam generis humani Divinitus instituti* inde a IESU CHRISTI missione in

terras, coram studiosis omnium Facultatum aliisque auditoribus, sermone vernaculo, enarrabit; diebus et horis, quae Commilitonibus erunt opportunae, *Loca Patrum Selecta* cum commilitonibus leget, atque *Historiam Euangelii nostris diebus propagati*, duce WALMANNO, enarrabit.

LUDOVICUS GERLACHUS PAREAU diebus Iovis et Veneris, horâ XI, *Encyclopaediam Theologi Christiani*, secundum *Compendium* a P. HOFSTEDE DE GROOT et se editum, tradet; diebus Martis, Mercurii et Iovis, horâ XII, secundum *Compendium* suum typis expressum, *Theologiam Christianam moralem* exponet; diebus Lunae atque Veneris, horâ XII, et die Martis, horâ I, loca nonnulla *Hermeneutices sacrae*, secundum *Compendium* suum typis editum, tractabit et quaedam *Carmina Hebraica* cum Commilitonibus interpretabitur.

GUILIELMUS MUURLING die Iovis, horâ X, tractabit *Criticam Novi Testamenti;* die Martis, horâ VIII, Epistolam PAULI *ad Galatas* cum Commilitonibus interpretari perget; die Mercurii, horâ XI, die Iovis, horâ X, et die Veneris, horâ IX, cum Commilitonibus leget *ultimos Iesu sermones atque preces*, *a* IOHANNE, *Euangelii* Cap. XIII et seqq. relatos; die Lunae et Martis, horâ XI, et die Veneris, horâ VIII, *Theologiam Practicam* tradet, praecipue *Curam pastoralem* et *Ius Ecclesiasticum;* die Iovis, horâ III, *exercitia Homiletica*, et die Saturni, horâ XI, *exercitia* provectiorum *Cathechetica*, cum pueris instituenda, moderabitur.

Disputationibus cum publicis tum privatis de *Locis Theologicis*, die Mercurii, horâ III, suis vicibus praeërunt Theologiae Professores.

Ut religionis Christianae accuratius et penitius cognoscendae copia fiat omnibus, qui huius rei desiderio tenentur, Academiae alumnis, a Theologiae Professore pars Novi Foederis legetur cum variarum Facultatum Studiosis, diebus et horis, quae Commilitonibus erunt aptissimae.

GUILIELMUS HECKER, Paedagogices Lector, diebus Lunae et Martis, horâ I, Literarum aliarumque disciplinarum studiosis elementa tradet *Paedagogices*, sive *de discendi docendique methodo* praecepta dabit.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ACADEMIA GRONINGANA;

DIE 31 M. DECEMBRIS 1849.

In	Facultate	Juridica	112.
"	"	Medica	46.
"	"	Discipl. Math. et Phys.	1.
"	"	Theologica	56.
"	"	Philos. Theor. Litter. Human.	6.
			221.

DOCTORES CREATI

IN ACADEMIA GRONINGANA,

INDE A D. 11 OCTOBRIS 1849 AD 10 OCTOBRIS 1850.

IN FACULTATE JURIDICA.

1849.

d. 1 Nov. SCHELTO SIXMA VAN HEEMSTRA, Leovardia-Frisius, privatim def. Quaest. Juris, J. R. et H. D. *magna cum laude.*

d. 21 Dec. EPIMACHUS JACOBUS JOHANNES BAPTISTA CREMERS, Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

d. 22 Dec. HENRICUS LUDOVICUS WYCHGEL VAN SCHILDWOLDE, Groninganus, priv. def. Quaest. Juris.

1850.

d. 25 Febr. HENRICUS VAN LIER, Assena-Drenthinus, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

d. 18 Mart. PETRUS ABRAHAMUS SAMUEL VAN LIMBURG BROUWER, Leodiensis, priv. def. Disputatione, *qua exhibetur doctrina Juris Romani de actionum concursu, maxime secundum Savignii sententiam; magna cum laude.*

d. 22 Mart. HENRICUS CHRISTOPHORUS UPMEYER, Appingedamensis, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

d. 24 April. EDUARDUS KONING, ex pago Bellingwolde-Groninganus, priv. def. Quaest. Juris.

Eodem die. NICOLAUS BANGA, Franequeranus, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

d. 4 Maji. JOHANNES CONRADUS LEWE VAN MIDDELSTUM, Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

d. 21 Junii. EDZARD CATO PAEHLIG, Groninganus, priv. def. Quaest. Juris, *cum laude.*

d. 24 Junii. JANUS JUSTUS CHRISTIANUS GAYMANS, ex urbe Meenen, priv. def. Quaest. Juris, *cum laude.*

d. 28 Junii. THEODORUS CAROLUS VAN SLINGERLANDT, ex urbe Batavia-Indus, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

Eodem die. ADRIANUS JACOBUS PENNINK, ex pago Twello-Gelrus, priv. def. Quaest. Juris, *magna cum laude.*

d. 29 Junii. JOHANNES ALBERDA, C. FIL., Worcumo-Frisius, priv. def. Quaest. Juris, *cum laude.*

d. 16 Sept. JANUS ISAÄCUS SCHOTBERG SIMON, ex insula Curaçao, priv. def. Quaest. Juris, *cum laude.*

d. 21 Sept. HENRICUS ALBERDA, Harlingensis, priv. def. Quaest. Juris.

d. 7 Oct. HENRICUS OVERBEEK, Franequera-Frisius, priv. def. Quaest. Juris.

IN FACULTATE MEDICA.

1849.

d. 22 Dec. FOKKO SYTZES REIDING FRIMA, ex pago Peize-Drenthinus, priv. def. Specimine *de Hysteria laryngea*, M. D. *magna cum laude.*

Eodem die. CAROLUS RICHARDUS JOHANNES GIESE, ex pago Raalte-Transiselanus, priv. def. Specim., exhibente *Observationes aliquot, ad morbos encephali et medullae spinalis pertinentes*, M. D.

1850.

d. 11 Jan. ADOLPHUS JACOBUS JOSEPHUS SCHÖNINGH, Ootmarsum-Transiselanus, M. D., priv. def. Thesib. Obst., A. O. D.

d. 23 Mart. JACOBUS HENRICUS VAN MARLE, Amstelodamensis, priv. def. Diss. *de Magnesia, antidoto in Veneficio per Arsenicum*, M. D.

d. 20 April. LUCIUS COLUMBA MURRAY BAKKER, ex pago Pingjum-Frisius, priv. def. Diss. *de Ictero sive morbo regio*, M. D. *magna cum laude.*

d. 24 April. OTTO HENRICUS SWAM, Vrieseveen-Transiselanus, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude.*

d. 11 Maji. JOUWERTUS JANUS BUWALDA, Leovardiensis, priv. def. Diss. *de retroversione uteri*, M. D.

d. 18 Maji. BERNARDUS VAN BUUREN, Delfzijl-Groninganus, priv. def. Diss. *de Stomacace*, M. D.

Eodem die. JOHANNES HENDRIKUS RUTGERS, Breede-Groninganus, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude.*

d. 1 Junii. JACOBUS VAN DER SCHEER, A. FIL., Rolde-Drenthinus, priv. def. Diss. *de haematophilia*, M. D. *cum laude.*

d. 12 Junii. ARNOLDUS NICOLAUS FABIUS, Stenovicensis, priv. def. Spec. continente *Experimenta nonnulla de actione sulpho-hydratis ammonii in animalia*, M. D. *cum laude.*

d. 15 Junii. GERARDUS POSTHUMUS, Zuidhorn-Groninganus, priv. def. Spec. exhibente *editionem libri praenotionum Hippocratis*, M. D. *magna c. laude.*

Eodem die. FREDERICUS JOANNES HENRICUS SORMANI, Groninganus, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude.*

d. 19 Junii. CAROLUS RICHARDUS GIESE, Raalte-Transiselanus, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *cum laude.*

d. 24 Junii. ALLE VAN DER SLUIS, L. FIL., ex pago Hemrik-Frisius, priv. def. Spec. *de Ranula*, M. D. *cum laude.*

Eodem die. ANASTASIUS ANTONIUS JORRITSMA, Sneca-Frisius, priv. def. Diss. *de Anacardio*, M. D.

Eodem die. FOKKO SYTZES REIDING FRIMA, Drenthinus, M. D., priv. def. Thes. Obst., A. O. D. *magna cum laude.*

d. 26 Junii. JOANNES CHRISTOPHORUS HEMSING, Balka-Frisius, priv. def. Diss. *de Phlebitide*, M. D. *cum laude.*

Eodem die. JANUS HENRICUS SCHÖNFELD, Winschotanus, priv. def. Diss. *de Placenta praevia*, M. D.

d. 29 Junii. NICOLAUS MEURSINGE, Leovardiensis, priv. def. Diss. *de morbis valvularum cordis et eorum semiotice*, M. D. *cum laude.*

Eodem die. HENDERICUS CONRADUS BUNING, Schildwolda-Groninganus, priv. def. Diss. *de graviditate abdominali*, M. D.

Eodem die. SIMON PETRUS KROS, M. M. Philos. Nat. D., Gorcumensis, priv. def. Diss. *de Fungo medullari uteri*, M. D., *magna cum laude.*

IN FACULTATE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

1850.

d. 26 Junii. STEPHANUS JACOBUS VAN ROYEN, Groninganus, publice def. Spec., continente *quaedam de chemica constitutione terrarum nonnullarum Provinciae Drenthe*, M. M. Ph. N. D., *magna cum laude.*

IN FACULTATE THEOLOGICA.

1850.

d. 27 Sept. Franciscus Koppius, V. D. M. in vicis den Ham et Fransum, caet., publice def. Spec., continente *vitas et gesta Abbatum Adwerdensium*, Th. D. *magna cum laude.*

Eodem die. Adrianus Ludovicus Poelman, Appingedamensis, publice def. Diss., quae exhibet *Theologiam Petrinam*, Th. D. *magna cum laude.*

DOCTORES HONORIS CAUSA CREATI.

1850.

d. 24 Maji. Janus Hissink Jansen, M. D. et in Fac. Med. Groningana Prof. Ord., Dr. Chirurg.

Eodem die. Isaäcus Annaeus Nyhoff, Arnhemiensis, Archivarius Provincialis Gelriae, Dr. J. R. et H.

" " Janus Heemskerk, Bysteri fil., Amstelodamensis, Secundae Camerae Ord. Generalium adscriptus, Dr. J. R. et H.

" " Gualtherus Verschuir, Groninganus, M. D. et Chirurgus, Collegii Medici Provincialis Praeses, Dr. Chirurg.

" " Gozewinus Acker Stratingh, M. D. in urbe Groningana, caet., M. M., Ph. N. Dr.

" " Fredericus Antonius Gulielmus Miquel, Benthemiensis, M. D., Profess. Amstelaedemensis, M. M., Ph. N. Dr.

" " Michael Dassen, Zwollanus, M. D. in pago Hoogeveen, M. M., Ph. N. Dr.

" " Henricus van Blanken, Transisalanus, Gymnasii Zwollani Lector, M. M., Ph. N. Dr.

" " Hermannus Fredericus Theodorus Fockens, Groninganus, in Frisia Euangelii Praeco, Dr. Theol.

" " Petrus Boeles, Frisius, Euangelii in Regione Groningana Praeco, Dr. Theol.

" " Abrahamus Rutgers van der Loeff, Hollandus, Leidae Euangelii Praeco, Dr. Theol.

Eodem die. ANTONIUS RUTGERS, Theol. D^r. et Litt. Prof. Leidensis, Ph. Theor. M., L. H. D^r.

" " ARIUS DE JAGER, Ludimagister Roterodamensis, Ph. Theor. M., L. H. D^r.

(Cf. P. HOFSTEDE DE GROOT, Orat., d. 26 m. Sept. 1850, habita et hoc Ann. Acad. volumine inserta.)

ADDITAMENTA

AD

ANNALES ACADEMICOS

MDCCCXL—MDCCCXLIX.

FATA

ACADEMIAE GRONINGANAE

INDE A D. IX M. OCT. A. MDCCCXL USQUE AD D. XII M. OCT. A. MDCCCXLVIII.

A. 1840—41.

RECTORE MAGNIFICO JACOBO BAART DE LA FAILLE.

ACTUARIO AUGUSTO ARNOLDO SEBASTIAN.

Die XV m. Feb. a. MDCCCXLI obiit V. Cl. SIBRANDUS STRATINGH, EVERARDI FILIUS, natus in pago Groningano Adorp d. IX m. Apr. a. MDCCLXXXV, anno aetatis XXV Medicinae Doctor creatus, qui vero pharmacopoeus maxime ad chemiam et technologiam se applicuit; de qua arte multis subinde scriptis editis, ineunte hujus saeculi anno XXIV, in locum V. Cl. PETRI DRIESSEN, ob aetatem rude donati, in Facultate Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum in Academia Groningana Professor ordinarius creatus est et per XVII annos chemiam, pharmaciam et technologiam docuit [1]).

V. Cl. CORNELIUS DE WAAL ob aetatem rude donatus est.

Die XXV m. Mart. a. MDCCCXLI munus auspicatus est V. Cl. THEODORUS GUILIELMUS JOHANNES JUYNBOLL, in locum V. Cl. GERARDI WOLTERS defuncti in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor ordinarius creatus.

Die XXX m. Jun. ejusd. a. munus auspicatus est V. Cl. NICOLAUS MULDER, in locum V. Cl. SIBRANDI STRATINGH, E. FIL. defuncti in Facultate Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum Professor ordinarius creatus.

---

[1]) De eo conf. *De Nagedachtenis van S. Stratingh Ez. gevierd in het Genootschap ter bevordering der natuurkundige wetenschappen te Groningen* 1841. Gron. J. Oomkens 1841.

A. 1841—42.

RECTORE MAGNIFICO JANO GUILIELMO ERMERINS.
ACTUARIO THEODORO VAN SWINDEREN.

Juveni Orn. GERARDO LOLKES JANSMA VAN DER PLOEG, cui anno superiore nummus aureus, quo commentatio qua ad quaestionem literariam responderat digna visa fuerat, non potuerat decerni, quia ei propter nondum transactum in Academia tempus statutum ejusmodi certamen inire non licebat, ex Decreto Regio certaminis praemium traditum est.

A. 1842—43.

RECTORE MAGNIFICO LUDOVICO GERLACHO PAREAU.
ACTUARIO GERARDO JACOBO MEYER.

Vir Ampl. JOHANNES FRANCISCUS VAN IDDEKINGE, quum propter aetatem senilem magistratu urbano se abdicaret, locum quoque cum eo junctum in Curatorum collegio reliquit.

In illius locum successit Vir Ampl. HERMANNUS DE RANITZ, urbis Groningae consul creatus.

Die XII m. Nov. a. MDCCCXLII obiit Vir Ampl. TAMMO SYPKENS, Academiae Groninganae Curator [1]).

In ejus locum Vir Ampl. LUDOVICUS NAPOLEON Comes A RANDWYCK Curatorum collegio adscriptus est.

Die II m. Jun. a MDCCCXLIII obiit V. Cl. JOHANNES LENTING, natus Arnhemiae a. MDCCXC, Gymnasii Culenburgensis a. MDCCCXIV, biennio post Zutphaniensis Rector creatus, scriptorum nonnullorum criticorum auctor, a. MDCCCXL in locum V. Cl. JANI TEN BRINK defuncti in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum in Academia Groningana Professor ordinarius creatus, quo nomine literas Graecas et Latinas per triennium docuit.

Die XIV m. Sept. ejusd. a. munus auspicatus est V. Cl. JACOBUS ADOL-

[1]) De eo conf. *Tammo Sypkens, tot aandenken voor zijne vrienden geschetst door M^r. H. A. Spandaw en M^r. C. Star Numan.* Gron. van Boekeren 1843.

PHUS CAROLUS ROVERS, in locum V. Cl. JOHANNIS LENTING in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor ordinarius creatus.

Sublato Athenaeo Franequerano V. Cl. GUILIELMUS ADRIANUS ENSCHEDÉ Academiae Groninganae adscriptus est, in Facultate Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum Professor extraordinarius, Professoris ordinarii juribus fruens, creatus.

A. 1843—44.

RECTORE MAGNIFICO GERARDO JOANNE MEYER.

ACTUARIO LUDOVICO GERLACHIO PAREAU.

Die XXVI m. Oct. a. MDCCCXLIII obiit V. Cl. PETRUS HENDRIKSZ, ANTONII PETRI FILIUS, natus Enchusae d. XX m. Aug. a. MDCCLXXIX, a. MDCCCX Lector artis chirurgicae et obstetriciae in Academia Groningana, a. MDCCCXIX in Facultate Medica Professor extraordinarius, X annis post ordinarius creatus, quo munere per biennium functus a. MDCCCXXXI se abdicavit, a quo inde tempore, salvo Professoris titulo, ad praxin chirurgicam factitandam in suburbano Hagano se applicuit.

V. Cl. SYBRANDUS ELZOO STRATINGH ob aetatem rude donatus est.

V. Cl. AUGUSTUS ARNOLDUS SEBASTIAN, invitatus ut in Athenaeo Illustri Amstelodamensi Medicinae Professoris munere fungeretur, Academiam Groninganam sibi non reliquendam esse censuit.

Die XII m. Sept. a. MDCCCXLIV munus auspicatus est V. Cl. FRANCISCUS ZACHARIAS ERMERINS, in locum V. Cl. SYBRANDI ELZOONIS STRATINGH rude donati in Facultate Medica Professor creatus.

Novum propter Bibliothecam Academicam munus, Amanuensis nomine creatum, delatum est in V. Doct. GUILIELMUM HECKER.

A. 1844—45.

RECTORE MAGNIFICO HENRICO NIENHUIS.

ACTUARIO CORNELIO STAR NUMAN.

Obiit Vir Spect. ARENTIUS LUDOLPHUS WICHERS collegio Curatorum ab actis.

In ejus locum suffectus est Vir Spect. JOHANNES HERMANNUS GEERTSEMA, CAROLI FILIUS.

V. Cl. JANUS GUILIELMUS ERMERINS, in Academia Lugduno-Batava in

Facultate Disciplinarum Physicarum et Mathematicarum Professor ordinarius creatus, Academiam Groninganam sibi non relinquendam esse censuit.

V. Cl. THEODORUS GUILIELMUS JOHANNES JUYNBOLL in Academia Lugduno-Batava in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor ordinarius creatus illuc se contulit.

Die II m. Oct. a. MDCCCXLV munus auspicatus est V. Cl. JOSUA JOHANNES PHILIPPUS VALETON, in locum V. Cl. THEODORI GUILIELMI JOHANNIS JUYNBOLL in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor ordinarius creatus.

A. 1845—46.

RECTORE MAGNIFICO AUGUSTO ARNOLDO SEBASTIAN.

ACTUARIO FRANCISCO ZACHARIA ERMERINS.

Die VII m. Aug. a. MDCCCXLVI obiit V. Ampl. HERMANNUS DE RANITZ, SEBASTIANI MATTHEI SIGISMUNDI FILIUS, natus Groningae d. X m. Feb. a. MDCCXCIV, anno aetatis XXV Jur. U. Doctor creatus, causarum patrocinio functus, a. MDCCCXXXIV Ordinibus Provincialibus adscriptus, quatuor annis post in magistratus urbani collegium receptus, a. MDCCCXLII Consul Urbis Groninganae et Curator Academiae creatus.

Die XVI m. Jun. a. MDCCCXLVI obiit V. Cl. SYBRANDUS ELZOO STRATINGH, natus Groningae a. MDCCLXXIV, inde ab a. MDCCCXIII V. Cl. EVERARDI JOHANNIS THOMASSEN A THUESSINK adjutor, sequente anno in Facultate Medica Professor extraordinarius, a. hujus saeculi XV Professor ordinarius creatus, quo munere per XXVI annos functus a. MDCCCXLI rude donatus est.

Vir Doct. GUILIELMUS HECKER Lector Paedagogices creatus est.

A. 1846—47.

RECTORE MAGNIFICO NICOLAO MULDER.

ACTUARIO GUILIELMO ADRIANO ENSCHEDÉ.

Vir Ampl. LUDOVICUS NAPOLEON Comes A RANDWYCK, Academiae Curator, Minister regius ad res regni internas curandas creatus est.

In ejus locum Curatorum collegio adscriptus est Vir Ampl. HENRICUS OCTAVIUS FEITH.

Die XXI m. Jun. a. MDCCCXLVII obiit V. Cl. PETRUS VAN LIMBURG BROUWER, ABRAHAMI HENRICI FILIUS, natus Dordraci d. XX m. Sept. a. MDCCXCV, anno aetatis XX Medicinae Doctor creatus, IV annis post Phil. Theor. Mag. Lit. Hum. Doctor, per paucos quidem annos praxi medica occupatus, a. MDCCCXX in Gymnasio Alkmariensi, sequente anno in Roterodamensi Conrector, anno hujus saeculi XXV in Academia Leodiensi in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor ordinarius creatus, quam quum a. MDCCCXXX seditione Belgica exorta relinquere coactus esset, sequente anno Academiae Groninganae adscriptus est, in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor extraordinarius, anno denique hujus saeculi XXXVI ordinarius creatus et Bibliothecae Academicae praefectus, permultorum scriptorum varii generis auctor [1]).

A. 1847—48.

RECTORE MAGNIFICO GUILIELMO MUURLING.

ACTUARIO FREDERICO CHRISTIANO DE GREUVE.

Collegio Curatorum adscriptus est Vir Ampl. JOHANNES GUILIELMUS CAROLUS Baro AB ITTERSUM, loco V. Ampl. HERMANNI DE RANITZ defuncti, Urbis Groninganae Consul creatus.

V. Cl. GUILIELMUS ADRIANUS ENSCHEDÉ, in Facultate Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum Professor extraordinarius, Professor ordinarius creatus est.

V. Cl. AUGUSTUS ARNOLDUS SEBASTIAN, invitatus ut in Academia Lugduno-Batava munere Professoris in Facultate Medicinae fungeretur, Academiam Groninganam sibi non relinquendam esse censuit.

Die XI m. Nov. munus auspicatus est V. Cl. JOANNES ADOLPHUS CAROLUS VAN HEUSDE, in locum V. Cl. PETRI VAN LIMBURG BROUWER defuncti, in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor ordinarius creatus.

Nota. Orationum Academicarum series et argumenta reperiuntur in Ann. Acad. MDCCCXL—XLIX. pagg. 496, 510, 521, 532, 543, 563, 573.

[1]) Conf. de eo *P. van Limburg Brouwer vooral in zijnen jeugdigen leeftijd geschetst door C. U. J. Huber.* Gron. W. J. van Haagen 1848.

DOCTORES

IN ACADEMIA GRONINGANA

HONORIS CAUSA CREATI.

A. MDCCCXLIII.

D. XXX m. Maji. Vir Doctissimus JOHANNES FREDERICUS CAROLUS GERICKE, Director Supremus Instituti Nederlandici ad informandos eos, qui in insula Java muneribus publicis fungantur, Phil. Theor. et Lit. Hum. D.

D. eod. Vir Doctissimus CAROLUS GUTZLAFF, Consul Generalis Magnae Brittanniae in imperio Sinensi, Theol. D.

A. MDCCCXLV.

D. IV m. Mart. Vir Clarissimus THEODORUS GUILIELMUS JOHANNES JUYNBOLL, in Academia Lugduno-Batava in Facultate Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Professor designatus, Phil. Theor. et Lit. Hum. D.

PROGRAMMA

LITTERARII CERTAMINIS

A

RECTORE ET SENATU ACADEMIAE GRONINGANAE

DIE XV MENSIS APRILIS ANNI MDCCCXLV

INDICTI.

Academiarum atque Athenaeorum in patria civibus, qui hoc ipso anno tertium studiorum annum ingressi sunt, hac ponuntur quaestiones.

AB ORDINE JURIDICO.

Juris romani regula „traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur" a legislatore francico improbata, merito recepta fuit jure, quo utimur.

Rogat Ordo, ut, expositis incommodis, quae juris francici principium peperit, probetur, receptae juris romani regulae quae sit vis ad recte intelligenda et interpretanda varia codicis civilis nostri capita? quis usus in explicando loco *de obligationibus*, in primis quod ea placita attinet, quae verbis haud differunt a codicis francici praeceptis?

AB ORDINE MEDICO.

Quaeritur descriptio pharmacognostica, pharmaceutica et pharmacodynamica *digitalis purpureae*.

Ordo requirit, ut propriis etiam experimentis investigentur principia maxime activa hujus plantae, singulorumque vires.

AB ORDINE DISCIPLINARUN MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

I.

Quid hodie notum est de diversarum plantarum parasitarum (exceptis parasitis spuriis) vivendi seseque multiplicandi ratione et de vi, quam in alias plantas exercent?

II.

Quid Mathematici recentiores contulerunt ad emendandam interpolandi methodum?

AB ORDINE THEOLOGICO.

Ecclesiae emendatio, saeculo XVI orta, quatenus regressio erat ad Ecclesiam primaevam, quatenus progressio ad conditionem ecclesiae magis adultam?

AB ORDINE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITTERARUM HUMANIORUM.

I.

Comparatio et explicatio rationis, qua in Homericis carminibus et in Virgilii Aeneide Dii et Fatum rebus humanis immiscentur.

II.

Dijudicentur Hooftii, *poëtae erotici*, merita.

Commentationes, oratione latina conficiendae, aliaque quam auctoris manu describendae, ante diem XV mensis Aprilis a. MDCCCXLVI, auctorum sumtibus, mittuntor ad clarissimum virum, qui senatui academico ab actis erit. Singulae lemmate inscribuntor adjunguntorque scidulae obsignatae auctorum nomina et praenomina continentes, eodemque lemmate extrinsecus distinctae.

Praemia aurea victoribus tradentur ipso die Academiae natali, a. MDCCCXLVI.

H. NIENHUIS,
Rector Magn.

C. STAR NUMAN,
Senat. Acad. ab actis.

J U D I C I A

DE COMMENTATIONIBUS AD QUAESTIONES

DIE XV M. APRIL. A. MDCCCXLV

PROPOSITAS.

Facultas Medica proposita quaestione:

„Quaeritur descriptio pharmacognostica, pharmaceutica et pharmacodynamica *digitalis purpureae;* facultas requirit, ut etiam propriis experimentis investigentur principia maxime activa hujus plantae singulorumque vires."

accepit unicum responsum, cui symbolum:

„*Ad utilitatem vitae omnia consilia factaque nostra dirigenda sunt.*"

De qua Commentatione hoc tulit ordo judicium:

In universum forma responsionis aptam compositionem non monstrabat, neque accurate et diligenter disposita erat materies, quae ceterum non sine multo labore videbatur collecta. Descriptio Botanica e bonis utique fontibus ducta est, sed in ea prorsus desideravit Ordo judicium de rebus ex auctoribus congestis. Pars Commentationis pharmaceutica ita se habet ut in ea plurimum laboris positum videatur et ut operationes requisitae accurate et prudenter institutae videantur, quamquam solum digitalinum exploratum est. In universum quidem haec altera pars omnino laude digna est visa.

Minus vero honorifice sensit facultas de parte tertia pharmacodynamica, quum haec non sit completa et partes animalium experimentis subjectorum post mortem haud satis accurate sint exploratae: tum etiam historiae morborum, quae pariter instar baseos sunt, cui superstruitur ratiocinium de facultate medicaminis, saepius alio modo quam fecit auctor intelligi et possunt et debent. Quin in ipsa ratiocinatione de experimentis institutis, itaque in factorum interpretatione passim desideravit Ordo debitum nexum inter res observatas et ea quae ratiocinando inde deducta sunt.

Ordo igitur sic judicavit: responsum non ita plane satisfecisse, ut praemio dignum videretur; sed quum auctori significare vellet ipsius la-

borem non contemnendum sed laude dignum esse visum et illum ad haec studia magis usque incitare cuperet, eum invitavit, ut nomen suum profiteretur eum in finem ut honorifica hujus responsi mentio publice fieret: cui tamen invitationi ille non est obsecutus.

F. Z. ERMERINS,
Fac. h. t. ab actis.

Facultas Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum ad quaestionem:

„Quid mathematici recentiores contulerunt ad emendandam interpolandi methodum?"

unam accepit responsionem, signata verbis Fr. Hemsterhusio, „*La géometrie et l'arithmétique pure sont les seules branches des connaissances humaines, où la science soit parfaite*," etc.

Hujus scriptionis auctor magna cum diligentia et accurate congessit quae ad propositam quaestionem pertinent et plura ingenii solertis, ad disquisitiones mathematicas aptissimi, dedit specimina; quod egregie inprimis probavit adjunctis exemplis, quibus novissimarum interpolandi methodorum usum illustravit. Quapropter facultas, licet argumenti expositio et partium distributio minus laudandae videantur, nequaquam dubitavit Commentationi oblatae praemium adjudicandum esse.

Aperta schedula nomen apparuit Danielis Johannis Steyn Parvé, in hac Academia Matheseos et Philosophiae Naturalis Candidati. Qui dein instituto examine, se hujus Commentationis auctorem esse, abunde probavit.

Ad quaestionem botanicam, qua quaerebatur:

„Quid hodie notum sit de diversarum plantarum parasitarum (exceptis parasitis spuriis) vivendi seseque multiplicandi ratione et de vi quam in alias plantas exerceant?"

unum accepit ordo responsum, inscriptum hisce verbis Ciceronis: „*Trahimur omnes laudis studio; et optimus quisque maxime gloria ducitur.*"

Haec Commentatio plura industriae et eruditionis documenta continet, nonnullaque ejus capita rite sunt exposita.

At vero auctor integram plantarum parasitarum seriem, omnes nempe acotyledoneas praeteriit, quantumvis hac speciatim magnam sane in alias plantas vim exerceant. Noxas porro quas *cuscutae* atque *orobanches* species

aliis vegetabilibus inferunt non sufficienter indicavit neque satis animadvertit alias *orobanches* species in aliis plantarum speciebus constanter reperiri. Denique de *monotropeis* et *loranthaceis* ea non attulit, quae ex recentiorum scriptorum operibus addi potuissent, inprimis quod attinet harum parasitarum vivendi crescendique rationem.

Ordo igitur quamvis maximopere laudet auctoris diligentiam ejusque in rebus botanicis progressus, ipsi tamen praemium aureum adsignare non potuit. Quum vero magnam quaestionis partem laudabiliter tractaverit auctor, Facultas eum publica laudis testificatione dignissimum censuit. Data dein venia schedulam aperiundi, nomen prodiit JOHANNIS JACOBI FREDERICI HENRICI THEODORI MERKUS DOORNIK, Matheseos et Philosophiae Naturalis Candidati et Medicinae Studiosi in Athenaeo Amstelodamensi.

W. A. ENSCHEDÉ,
Fac. ab actis.

Facultas Theologica nullum accepit responsum quod solveret quaestionem ab ipsa propositam.

P. HOFSTEDE DE GROOT,
Fac. h. t. Dec.

Facultas Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum duas posuerat quaestiones alteram e Literis antiquis:

„Comparatio et explicatio rationis, qua in Homericis Carminibus et in Virgilii Æneide Dii et Fatum rebus humanis immiscentur."

alteram e Literis Nederlandicis:

„Dijudicentur Hooftii, *poetae erotici*, merita."

Ad *hanc* quaestionem respondit nemo, *illam* vero quinque juvenes sibi exponendam sumserunt, de quorum Commentationibus ordo sic judicavit.

Quae inscripta est HORATII verbis:

„*Poetis*
„*Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.*"

nullis se laudibus commendat, tantumque abest, ut *explicet* rationem Homericam et Virgilianam, ut potius *index* sit locorum de precibus, sacrificiis, Deorum in Iliade, Odyssea et Æneide dictis factisque res humanas

spectantibus, corundem formae mutationibus, aliis divinae voluntatis potestatisque signis.

Ab hac jejuna Commentatione plurimum differt ea, quae SCHILLERI effato insignita est:

„Da die Götter menschlicher noch waren,
„Waren Menschen göttlicher."

Hic enim tanta cernitur Creuzeri et Hegelii placitorum admiratio, quantum odium in sermonis Latini usum cui causae tribuendum sit turpiter neglectae apud nostrates philosophiae. Est autem scriptor juvenis doctus sed doctrina ejus nondum apte suis locis et velut sedibus disposita, temere effunditur, aliena identidem admiscentur et critica, quae distinguere aetates, deque antiquis primum ipsos antiquos audire docet, saepissime negligitur. Hinc verbosius est disserendi genus, quod unius disputationis finibus nihil non scitu dignum concludere studet, quodque longe maxima scriptionis parte versatur in quaestione de *origine* Deorum a Graecis cultorum, cujus tamen rei explicationem ut non postulaverat Ordo, ita sententiam scriptoris, locupletem illam minime intellecti Hegelii testem, haud probavit. Praeterea Dii apud Homerum esse dicuntur non *personae*, sed *notiones rerum ab hominibus gestarum hominumque agentium* et allegoricae interpretationis, quam scriptor vitare velle videtur, ubivis exempla occurrunt, unde factum, ut comparatio inter Homericam et Virgilianam rationem recte institui ideoque quaestioni satisfieri haud posset.

Quae sequitur Commentatio, hoc ornata symbolo *„Felices nos, qui Deo perfecto et sancto fidem habemus."* simplicitate et perspicuitate se commendat. Hae vero laudes plus habuissent commendationis, si orationis Latinae puritate ornatae prodirent; sed ea opusculum hocce adeo non conspicuum est, ut contra scateat vitiis grammaticis. Praeterea ejus scriptor parum se in Homeri Virgiliique mentem insinuavit; hinc serioris aevi Fatum cum priscis opinionibus commiscuit, Homerum Deos ad admirationem excitandam induxisse statuit, Virgiliique Diis majores tribuit laudes.

Quartae Commentationis lemma est: *„Ut potui, non ut volui."*

Hujus quidem opusculi oratio, licet minime pura nedum elegans, vitiis tamen grammaticis non est inquinata, sed scriptor plura aliena offert, quam ad quaestionem pertinentia, et, in universa quaestionis explicatione,

disserendi diligentia et perspicientia difficultatum, quibus argumentum premitur, omnino desiderantur.

Restat Commentatio, cui haec HERODOTI adscripta est sententia:

„"Ερχομαι λόγους ἐρέων κατὰ τὰ ἤκουον, πρόσεσται δὲ αὐτοῖσι τι καὶ τῆς ἐμῆς ὄψιος."

Perspexit hic scriptor quaestionis amplitudinem et gravitatem, eamque ut profligaret, attulit non aliena sed ad rem apprime facientia. Orsus est a diligenti vocabulorum, quibus Fatum designatur, interpretatione, tum disserit de Fati cum Diis relatione ejusque vi in hominum rebus moderandis; porro vim explorat Diis, ex ipsorum natura, tribuendam in rebus nostris gubernandis, hosque propositos ostendit rerum earum et *auctores* atque *distributores* et *moderatores*, dein rationes indagat quibus Dii potestatem suam exerceant, tandemque in hac versatur quaestione, quomodo Deorum et Fati diversa potestas inter se cohaereant. Et hisce quidem prima parte ad Homerica carmina relatis altera parte lectorem ad eorundem argumentorum in Æneide intelligentiam egregia praeparat historica disquisitione. Nam inquirit continuo in commutationem opinionum de potestate Diis et Fato tributa hujusque rei effectus in Homericis carminibus interpretandis exponit; hinc progressus ad quaestionem de vi artificii poëtici in Virgiliana ratione moderanda, Fatum Deosque Virgilianos et utriusque relationem atque potestatem disserendo persequitur et ex his omnibus tandem comparationem ducit inter Homeri et Virgilii rationem. Sed parum est attulisse argumenta capitum nisi addamus scriptorem in iis versari diligenter, acute, critica omnino ἀκριβείᾳ et vero sic ut haud vulgarem tum judicii vigorem tum carminum illorum cognitionem tum prisci aevi rite explorandi studium animadvertas. Neque tamen haec ita dicuntur ac si aut omnia omnino placeant aut nihil plane displiceat. In plurimis scriptori assentiens Ordo habet tamen in quibus ab eo dissentiat quaeque rectius dijudicari pleniusque exponi posse putet. Tum forma disputationis non omni reprehensione major est nec castissimum ubique sermonis Latini genus. Sed non eo illa valent ut de juvenilis operis laudibus Ordo quidquam detractum velit. Contra communi omnium consensu praemio illud ornare et honoroficentissimis verbis prosequi decrevit. Ejus autem scriptorem, schedula aperta et examine instituto esse patuit:

Janum Guilielmum Gerbrandum van Oordt, Litt. Hum. in Acad. Lugd. Batavâ Cand.

J. J. P. VALETON,
Fac. h. t. ab actis.

Facultas Juridica de quaestione anno superiore proposita unam accepit Commentationem his Celsi verbis inscriptam: *„Scire leges non est verba earum tenere, sed vim ac potestatem.”* Cujus auctori cum tribuendae viderentur ingenii in jure civili probabiliter excercitati, doctrinaeque accuratae laudes, quae in elaborando argumento proposito diligenti opera, neque sine judicii acumine adhibuisset, eidem, vel nullum victoriae aemulum nacto, lubens praemium decrevit. Aperta scidula, se auctorem professus est, posteaque habita disquisitione Ordini probavit Rembt Tobias Hugo Petrus Liebrecht Alexander van Boneval Faure, in Academia Groningana Phil. Theor. Lit. Hum. et Juris Romani Candidatus.

J. H. PHILIPSE,
Fac. h. t. ab actis.

PROGRAMMA

CERTAMINIS LITERARII

IN ACADEMIA GRONINGANA

DIE XV MENSIS APRILIS MDCCCXLVIII

INDICTI.

Academiarum atque Athenaeorum in patria civibus, qui hoc anno Academico tertium curriculi literati annum ingressi sunt, hae ponuntur quaestiones.

AB ORDINE THEOLOGICO.

Disquiratur, num JESUS *ejusque Apostoli,* PAULUS *praesertim, praedestinationem Divinam vel etiam hominis a Deo dependentiam ita docuerint, ut moralem hominis libertatem tollerent? Sin minus, num utramque rem simpliciter statuerint, an vero etiam utriusque conjunctionem declaraverint aut certe significaverint?*

AB ORDINE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

I.

Exponatur, quid CICERO *cum de Diis universe, tum de Deo principe et humana mente atque animi immortalitate* ipse *statuerit? Quibusnam usus sit argumentis? Unde haec ducta sint, quomodoque inter se cohaereant?*

II.

Exposito HEERENI *consilio in scribendo opere:* Ideën über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Völker der alten Welt, *inquiratur in hujus operis rationem et momentum.*

AB ORDINE JURIDICO.

Ea naturam juris explicandi ratio, quam nostra aetate principes in Germania Jurecousulti et ipsi secuti sunt et aliis unice commendaverunt, quaeque historica *dicitur, pro argumenti dignitate, vere exponatur. Deinde indicetur, cur eadem haud* sufficiat *ad philosophiam juris plene excolendam?*

AB ORDINE DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

Quaeritur Corvi Cornicis (bonte kraai) Monographia Zoologica et Zootomica. Indicentur etiam commoda et incommoda, quae hoc animal afferat, omniaque, quantum fieri possit, ipsius Scriptoris observationibus illustrentur.

Commentationes, aliena manu describendae, omnesque latina oratione conficiendae, nisi quod in responsis ad quaestionem ab Ordine disciplinarum Mathematicarum et Physicarum positam patrio sermone uti licebit, a. d. XV m. Aprilis a. MDCCCXLIX, praeter Ordinum expensas mittuntor ad virum clarissimum, qui Senatui Academico ab actis erit. Singulae lemmate inscribuntor adjunguntorque scedulae obsignatae, auctorum nomina et praenomina continentes, eodemque lemmate extrinsecus distinctae.

Omnes commentationes cedunt Senatui.

Commentationes, praemio ornatae, edentur sine auctorum sumtibus, exceptis chartis et tabulis delineatis.

Praemia aurea victoribus tradentur ipso die Academiae natali, a. MDCCCXLIX.

JUDICIA

DE COMMENTATIONIBUS AD QUAESTIONES

DIE XV M. APRILIS A. MDCCCXLVIII

PROPOSITAS.

Facultas Phil. Theor. et Litt. Hum. duas quaestiones in certamen Academicum commisit; quarum altera philosophi, altera historici argumenti erat. Prior:

„Exponatur, quid Cicero cum de Diis universe, tum de Deo principe et humana mente atque animi immortalitate *ipse* statuerit? Quibusnam usus sit argumentis? Unde haec ducta sint quomodoque inter se cohaereant."

Posterior:

„Exposito Heereni consilio in scribendo opere *Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Völker der alten Welt*, inquiratur in hujus operis rationem et momentum."

Doluit Ordinis socios, nullum ex Academiarum et Athenaeorum civibus *historicae* hujus *quaestionis* gravitate excitatum fuisse ut vires suas in ea tractanda exerceret. Contra ad priorem philosophi argumenti una commentatione responsum est, praeposita Ciceronis sententia: „*Geram tibi morem, et ea, quae vis, explicabo ut potero, non tamen quasi Pythius Apollo, certa ut sint et fixa quae dixero, sed ut homunculus unus e multis, probabilia conjectura sequens.*" Non vero satisfecit hujus commentationis scriptor judicum voluntati, quippe manifeste docens non recte se intellexisse totius argumenti vim et rationem et plane imparem his philosophiae studiis esse. Itaque in graves errores incidit, et tot tantaque incuriae et negligentiae documenta edidit, praeterea tam multa ignoravit, ut vix dignum ejus opusculum videretur, quod ulla vel expositionis vel compositionis vel dictionis laude celebraretur.

J. A. C. van HEUSDE,
Fac. h. t. ab actis.

Facultas Theologica anno antecedente hanc posuerat quaestionem:

„Disquiratur, num Jesus ejusque Apostoli, Paulus praesertim, praedestinationem divinam vel etiam hominis a Deo dependentiam ita docuerint, ut moralem hominis libertatem tollerent? Sin minus, num utramque rem simpliciter statuerint, an vero etiam utriusque conjunctionem declaraverint aut certe significaverint?"

Ad hanc quaestionem non nisi unum quidem accepit responsum, hoc vero ita scriptum, ut variis virtutibus sese commendaret.

Auctor quaestionis rationem atque vim rite cepit; argumentum prudenter, acute et perspicue tractavit, omninoque ostendit ad difficiliores Theologiae quaestiones dijudicandas et explicandas regiam sese didicisse viam. Omnem etiam quaestionis ambitum tractavit, neque difficiliora loca aut praeteriit aut ambigue explicuit. Una desiderabatur hic illic in muniendis et illustrandis Novi Testamenti interpretationibus argumentorum copia; sed interpretationes ipsae ut plurimum simplices erant atque verae. Nec quoque displicebat dictio latina, brevis ac perspicua. Quibus de causis nequaquam dubitavit Facultas hoc responsum dignum judicare quod praemio ornaretur.

Aperta autem schedula prodiit nomen Adriani Ludovici Poelman, Theologiae hac in Academia Candidati qui, in publica cum eo instituta disquisitione hujus responsi auctorem egregie sese probavit.

GUIL. MUURLING,
Fac. h. t. ab actis.

Facultas Juridica ad quaestionem anno superiore propositam nullum accepit responsum.

J. H. PHILIPSE,
Fac. h. t. ab actis.

Facultas Disciplinarum Mathematicarum et Physicarum ad quaestionem propositam:

„Quaeritur Corvi cornicis (bonte kraai) Monographia Zoologica et Zootomica. Indicentur etiam commoda et incommoda quae hoc animal afferat, omniaque, quantum fieri possit ipsius Scriptoris observationibus illustrentur."

unum accepit responsum inscriptum lemmate

Hâtez-vous lentement, et sans perdre courage
Vingt fois sur le métier remettez votre ouvrage.
(BOILEAU.)

cui adjuncta erant praeparata anatomica.

Hoc responsum aeque ac praeparata adjuncta industriae doctrinae et experientiae praebent testimonia. Auctor fontes consuluit fide dignos, accuratas dedit descriptiones anatomicas praeparatis illustratas, et universe ostendit se esse observatorem diligentem et peritum. Quapropter facultas, etsi non ubique probaverit argumenti tractationem, attamen hujus commentationis auctori praemium aureum adjudicandum esse censuit.

Aperta schedula nomen exiit NICOLAÏ MEURSINGE, Medicinae in hac Academia Candidati, qui, defensa contra dubia Ordinis dissertatione, etiam hoc respectu legum praescriptis satisfecit.

W. A. ENSCHEDÉ,
Fac. ab actis.

CORRIGENDA.

Ann. Acad. 1840—49.

Pag. 588,		lin. 18,	loco *descrepitus*	lege *decrepitus*
„ 590,	nota [1]),	„ 1,	„ *mutate*	„ *mutata*
„ 596,		„ 31,	„ *facultas*	„ *facultates*
„ 602,	nota [1]),	„ 11,	„ *infinito*	„ *infinite*
„ 606,	„ [1]),	„ 21,	„ *esse*	„ *sese*

ATHENAEUM ILLUSTRE

AMSTELODAMENSE.

NOMINA PROFESSORUM

QUI

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

INDE A DIE I M. JAN. MDCCCXLIX AD D. XXXI M. DEC. EJUSDEM ANNI

DOCENDI MUNUS OBIERUNT.

PROFESSORES DISCIPLINARUM MATHEMATICARUM ET PHYSICARUM.

C. J. MATTHES, Clar. Ord. a. 1849 Praeses.
E. H. VON BAUMHAUER, Clar. Ord. a. 1850 Praeses.
F. A. G. MIQUEL.

PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM.

D. J. VAN LENNEP.
J. BOSSCHA.
H. BEIJERMAN.
P. J. VETH.

JURISPRUDENTIAE.

C. A. DEN TEX.
M. DES AMORIE VAN DER HOEVEN.

THEOLOGIAE.

G. MOLL.

MEDICINAE.

GER. VROLIK.
GUIL. VROLIK.
C. B. TILANUS, Prof. honorarius.
P. H. SURINGAR, Prof. honorarius.
J. VAN GEUNS, Prof. extraordinarius.

37*

ACTA ET GESTA

IN CONVENTIBUS CLARISSIMI ORDINIS PROFESSORUM

ATHENAEI ILLUSTRIS AMSTELODAMENSIS,

INDE A DIE I M. JAN. MDCCCXLIX AD DIEM XXXI M. DEC. MDCCCL.

Anno 1849.

d. 16 m. Octobris recitantur literae Curatorum, quibus rogantur Professores, ut die 19 m. Novembris frequentes adesse velint in Auditorio maiori, quo die Vir Cl. D. J. van Lennep, muneris professorii in hoc Athenaeo per quinquaginta annos gesti memoriam Oratione publice habenda sit celebraturus.

d. 19 m. Novembris Vir Cl. D. J. van Lennep in Auditorio maiori dixit *de sua quinquaginta annos literas humaniores in hoc Athenaeo docentis literarumque earum per illud tempus tum hic tum alibi fortuna.* Deinde in conventu Ordinis universi, praesentibus Athenaei Curatoribus, Vir Ampl. D. J. van Ewyck, Hollandiae Septentrionali Praefectus, augustissimi Regis nomine Oratorem ob egregia in rempublicam literariam merita Ordinis Leonis Neerlandici Decurionem renuntiavit eumque insignibus eius ordinis decoravit.

Anno 1850.

d. 4 m. Sept. in conventu, cui intererant Cl. Professores Seminariorum, Viri Cl. E. H. von Baumhauer, Ordinis praeses et A. des Amorie van der Hoeven, Theologiae Professor in Seminario Remonstrantium, designantur, qui die 25 eiusdem mensis Groningae solemni aedium Academicarum inaugurationi adsint.

SERIES LECTIONUM

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

HABENDARUM INDE A DIE 1 M. OCT. A. 1849 USQUE AD FERIAS AESTIVAS A. 1850.

CAROLUS JOANNES MATTHES

privatim docebit *Planimetriam* et *Trigonometriam rectilineam*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX matutina;
Physicam experimentis illustratam, diebus iisdem hora XI;
Stereometriam, inclusa *Trigonometria sphaerica*, in commodum Medicinae et Literarum humaniorum studiosorum, diebus Jovis et Veneris, hora I;
Geometriae sublimioris Elementa, horis cum auditoribus constituendis.

FRED. ANT. GUIL. MIQUEL

privatim *Pharmacologiam generalem et specialem* tradit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora XI;
Botanices Elementa explicat, iisdem diebus hora XII: excursionibus Botanicis praeest, diebus commodis;
Stirpium medicinalium, venenatarum et oeconomicarum historiam tradit ter per dierum hebdomadem;
Stirpes Cryptogamicas vel *selecta Physiologiae Capita* provectioribus, horis commodis, explicare paratus est;
Geologiae fundamenta docet semel vel bis quavis hebdomade.

EDUARDUS HENRICUS VON BAUMHAUER

privatim *Chemiam anorganicam* docebit, diebus Lunae et Martis, hora I, et Mercurii, hora XII—II;
Chemiam corporum organicorum, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora XI;
Chemiam Pharmaceuticam, diebus Lunae et Martis, hora XII;

Exercitia practica in Laboratorio Chemico moderabitur, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, hora II—IV;
Provectioribus discipulis Laboratorium Chemicum quotidie patebit.

DAVID JACOBUS VAN LENNEP

publice praecipua quaedam *Historiae* et *Literarum* capita tractat, vel ipsi juventuti, exercitationis causâ, disceptanda proponit;
privatim tum *Scholas* habet *Paedagogicas*, die Martis, horis vespertinis; tum *Antiquitates Graecas* vel *Historiam Artium* et *Doctrinarum* ab initio ad renatas in Italia literas tradit, diebus Lunae et Saturni, horis I—III.

JOANNES BOSSCHA

privatim *Antiquitates Romanas* tradit, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XII—I;
Literas Latinas docet interpretando tum Epistolas HORATII vel partem carminum VIRGILII, tum loca selecta ex LIVII *Rerum Romanarum* et CELSI *de Medicina* libris, iisdem diebus, h. I—II;
Graecas Literas, interpretando *Iliadis* Librum XVIII et *Symposium* PLATONIS, iisdem diebus, hora II—III.

HUGO BEYERMAN

privatim *Rhetoricen* sive praecepta stili Belgici, additis belgice scribendi exercitationibus, tradit die Lunae hora X—XII et die Saturni hora IX—XI;
Historiam Patriae enarrat, die Lunae hora XII—II et die Saturni hora XI—I;
Pronuntiationis sive *eloquentiae exterioris* exercitia moderatur.

PETRUS JOANNES VETH

privatim docet *Exegesin Veteris Foederis*, interpretandis libri *Jobi partibus selectis*, diebus Martis et Mercurii, hora VIII matutina;
Grammaticae Arabicae elementa, diebus Jovis et Veneris, hora VIII matutina;

Antiquitates Hebraeas, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora IX;

Grammaticam Hebraeam, adjuncta libri *Exodi* lectione, iisdem diebus, hora X;

Logicam et *Psychologiam* tradit, diebus Lunae et Saturni, hora VIII, et *Conspectum Historiae Philosophiae*, die Lunae, hora IX;

Cum provectioribus legit *Kosegarteni Chrestom. Arabicam* et *Actorum librum in Versione N. T. Syriaca*, *Peschito dicta*, alternis vicibus die Saturni, hora VI—VIII post meridiem.

CORNELIUS ANNE DEN TEX

publice varia loca ex *Jure Naturae*, *Publico* et *Gentium* juventuti disceptanda proponit;

privatim tradit *Juris philosophiam*, vulgo *Jus Naturale*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora VIII matutina;

Historiam Jurisprudentiae Romanae, diebus Mercurii et Veneris, hora IX;

Jus criminale, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XI;

Statisticam praesertim *Patriae*, diebus Martis et Jovis, hora I.

MARTINUS DES AMORIE VAN DER HOEVEN

publice disputandi exercitia moderatur;

privatim *Jus Civile Hollandicum* tradit, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora VIII matutina;

Digestorum selecta capita tractat, iisdem diebus, hora IX;

Institutiones Imp. Justiniani interpretatur, iisdem diebus, hora X;

Jus Mercatorium docet, iisdem diebus, hora XII.

GUILIELMUS MOLL

privatim tradit *Exegesin Novi Testamenti*, interpretans *Orationem* CHRISTI, quae legitur Joh. C. XIV—C. XVII, diebus Martis et Mercurii, hora X;

Historiam Religionis et *Ecclesiae Christianae*, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora XI;

Theologiam Christ. dogmaticam, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora X;

Encyclopaedia theologica tradenda tirones ad Theologiae studia praeparare conatur, horis deinceps indicandis;

Exercitationes Homileticas moderatur.

GERARDUS VROLIK

privatim docet *Obstetriciam theoreticam*, diebus Mercurii et Veneris, h. II—III.

GUILIELMUS VROLIK

privatim *demonstrationes anatomicas* habet, tempore hiemali, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, hora p. m. I;

docet porro, tempore vernali, *Zootomiam*, diebus Jovis, Veneris et Saturni, hora matutina X;

Osteologiam, tempore autumnali, iisdem diebus, hora matutina X;

Physiologiam, iisdem diebus, hora matutina IX et XI;

Methodum secandi docet, tempore hiemali quotidie.

CHRISTIANUS BERNARDUS TILANUS

privatim docebit *Chirurgiam theoreticam*, ter per dierum hebdomadem, hora octavâ;

Examen aegrotantium et *Praxin chirurgicam*, in Nosocomio Scholae Clinicae, diebus singulis, hora IX;

Artem obstetriciam ter, quavis hebdomade, hora meridiana;

Exercitationibus Chirurgicis in cadavere praeërit, diebus et horis indicandis.

PETRUS HENRICUS SURINGAR

privatim *Pathologiam* et *Therapiam generalem* docet, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora p. m. I;

Doctrinam morborum singularium interpretatur, diebus Lunae, Martis et Mercurii, hora p. m. II;

Praxin medicam ad lectulos aegrotantium moderatur, diebus singulis, hora matutina XI.

JOANNES VAN GEUNS

privatim *Pathologiam generalem*, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis, docet hora X;

Morborum signa indagandi methodum exponit, simul cum exercitationibus clinicis, diebus Lunae, Martis, Jovis et Saturni, hora VIII;

Medicinam forensem tradit bis quavis hebdomade.

NUMERUS STUDIOSORUM

IN ILLUSTRI ATHENAEO AMSTELODAMENSI

DIE XXXI DECEMBRIS MDCCCXLIX.

Literarum	4.
Jurisprudentiae	52.
Theologiae	59.
Medicinae	19.
	134.

DAVIDIS IACOBI VAN LENNEP

ORATIO

DIE 19 NOVEMBRIS MDCCCXLIX

HABITA

AD CELEBRANDVM EXACTVM AB EO DECIMVM GESTI IN ILLVSTRI AMSTELODAMENSIVM ATHENAEO PROFESSORII MVNERIS LVSTRVM.

QVI MAGISTRATVVM VEL SENATORVM REBVS REGNI VEL PROVINCIAE VEL VRBIS HVIVS CVRANDIS ADMINISTRANDISVE PRAEESTIS, VIRI AMPLISSIMI, HONORATISSIMI:

QVI IN PROVINCIALI CVRIA VEL HVIVS VRBIS TRIBVNALIBVS IVDICVM NVMERO ESTIS, VEL IVDICIA EXERCETIS, VIRI GRAVISSIMI, INTEGERRIMI:

ILLVSTRIS HVIVS ATHENAEI CONNEXORVMQVE CVM EO ARCTIORE IN DIES GRATOQVE VINCVLO SEMINARIORVM LVTHERANI, TELEIOBAPTISTARVM, REMONSTRANTIVM CVRATORES, VIRI PRAESTANTISSIMI:

QVARVMVIS ARTIVM ET DOCTRINARVM, TVM IN HOC ATHENAEO, TVM IN SEMINARIIS PROFESSORES, VIRI CLARISSIMI, COLLEGAE AESTVMATISSIMI, PLERIQVE MVLTIS NOMINIBVS MIHI COMMENDATISSIMI, CONIVNCTISSIMI:

CVIVSCVNQVE LOCI ATQVE ORDINIS VIRI, QVORVM MVLTI MECVM VETERI NECESSITVDINE CONIVNCTI ESTIS, AVDITORES ACCEPTISSIMI, EXOPTATISSIMI:

QVI NVNC IN ATHENAEO VEL IN SEMINARIIS, VEL IN ILLO ATQVE IIS PARITER, BONIS ARTIBVS OPERAM NAVATIS, GRATA MIHI OB PRAESENTIS TEMPORIS NECESSITVDINEM CORONA, VIRI IVVENES ORNATISSIMI.

Ante hos octo dies fuit ille, qui lustrum decimum explevit, ex quo contigit mihi, aliquot iam menses antea ad docentis munus in Athenaeo hoc gerendum vocato, munus illud, more ibi solito, oratione habita auspicari. Quod cum non fugeret Viros humanissimos, Athenaei huius Curatores, quos ipsos me quondam discipulos habuisse, ut nec mihi mente excidit, ita lubens hîc memoro, magnoque mihi id esse honori duco, perofficiose semel iterumque me illi invitarunt, ut eius diei, omnisque per quinquaginta annos a me gesti muneris memoriam festa oratione celebrarem.

Cur ad suscipiendam rem, quam illi tanto studio a me flagitarent, non sine cunctatione aliqua accesserim, causa, AA., maxime fuit aetas mea haec senilis, cuius vires tantae rei suscipiendae suffecturas equidem vix sperare audebam. Attamen instantibus illis pertinax ego esse in me excusando non potui, idque eo minus, cum idem, quod illi vellent, velle intellexissem etiam alios complures, item quondam discipulos meos, apud quos, quamvis interlapso multis plurium annorum, atque adeo lustrorum spatio, tamen integra exstaret veteris illius mecum initae necessitudinis memoria, integra quoque ipsorum illa prisci temporis in me voluntas, cuius publicum quoque mihi testimonium daturi essent per celebrationem festi, ad quod invitarer, epuli. Tum existimavi ego, qui per omnem vitam, ut eorum, quos memoravi, ita omnino civium meorum summam in me benevolentiam atque indulgentiam expertus essem, posse in iisdem nunc quoque veniae spem reponere, si fortasse aetatis vitio minus audientium me hodie exspectationi satisfacerem.

In eligendo autem orationis, quam haberem, argumento non diu, AA., haesitandum mihi fuit. Res ipsa illud velut sponte sua offerebat. Celebranda mihi erat gesti a me per decem lustra Professorii in Athenaeo muneris rerumque eo pertinentium memoria. Itaque constitui dicere, dicamque iam nunc, *de mea quinquaginta annos literas humaniores, quae dicuntur, in hoc Athenaeo docentis, literarumque earum per illud tempus varia tum hic tum alibi fortuna.* Quod agentem, ut me pro solito vestro in me favore attente benevoleque audiatis, etiam atque etiam omnes vos rogatos volo.

Id igitur cum faciam, AA., simul ab initio cavendum mihi est, ne vestrum plures nimium offendat subortus iam fortasse iis scrupulus, qui, fateor, me ipsum aliquamdiu male habuit, quod sit in tali argumento necesse, ut orator multa de se ipso disserat. Eritque sane, ut multa de me ipso dicam. Sed omnino memoranda mihi videbantur plurima, quae si praetermitterem silentio, possem in tot viros optime de me meritos, possem adeo in tot bonorum mihi auctorem, Deum O. M. ingratus atque impius videri: neque memorandi illa opportunitas sese ulla convenientior, quam hodierna, offerebat. Itaque superandus mihi fuit ille scrupulus, precandumque iam, ut neque apud vos, AA., plus ille iusto offensionis pariat, cui rei prospicere etiam, quantum potero, conabor.

Liceat igitur mihi statim grata mente hîc agnoscere et praedicare meam, quinquaginta annos in hoc Athenaeo humaniores literas docentis, omnem prosperam fuisse fortunam. Ac primum quidem illud ipsum, quod mihi iuveni demandatum fuit munus eas tradendi literas, quae ab ineunte adolescentia in deliciis mihi fuerant, quodque in iis per totam deinde vitam habitare mihi datum fuit, ut insigne, quod mihi obtigit bonum, praedico, qui saepius videns aequales et quondam commilitones meos variis rei publicae, quam essent tractare aggressi, conversionibus iactatos, spe, quam de ea conceperant, frustratos, tempestatum fluctuumque civilium impetu, quorsum noluerant, ablatos, gratulatus mihi de mea sum conditione ac fortuna, saepiusque tum mihi adaptavi vetus illud: *ita me servavit Apollo.* Accedebat huic bono, quod delatum ad me munus gerendum erat in urbe patria, ubi domicilium suum habebant parentes mei, ambo tum adhuc superstites, atque item plurimi cognatione mecum vel intima amicitia coniuncti. Recipiebar in Ordinem Professorum, collegas ibi inventurus mihi faventes, tum alios, tum in primis CRASSVM et SWINDENIVM, quos quondam praeceptores habueram, veteremque meum in Leidensi Academia sodalem, GERARDVM VROLIKIVM, quem ego, tot veteribus amicis iam orbatus, quod adhuc collegam mihi vivum vigentemque hîc intueor, est sane, ut inter praecipua huius diei laeta reputem. Munus mihi delatum auspicans dicendo *de praeclaris vitae praesidiis contra adversam fortunam, quibus veterum auctorum scripta abundant*, auditoribus visus sum accommodatum temporibus, quae tum erant, orationis argumentum elegisse, itaque mihi attentas aures praebuerunt cum aliqua etiam favoris significatione. Valde mihi profuit ea res ad maiorem hinc in obeundo munere fiduciam, quam deinceps etiam alia auxerunt. Defunctis CRASSO primum, deinde SWINDENIO parentans, Latino illi et ligato, huic vernaculo et soluto sermone, illi in hoc auditorio, huic in alius bonis artibus dicati Sodalitii museo, utroque loco item benevole auditus sum, favorem similiter mihi conciliante argumento. Sed fuit hoc praecipue felicitatis meae, maximeque mihi grata mente agnoscendum Summi Numinis in me beneficium, quod per longam annorum seriem illi semper mihi obtigerunt discipuli, quorum industria meae semper stimulos adderet industriae, quorumque profectibus efficeretur, ut benigniora in dies fierent hominum de mea illos instituendi ratione

iudicia, cum docenti fere imputaretur, quod pro magna parte discipulorum erat meritum. Itaque post restitutam nobis patriam lectus sum inter Quinqueviros legi super altioris ordinis institutione condendae, sumque mortuo WYTTENBACHIO ad succedendum ei Regio decreto in Leidensem cathedram vocatus, qua conditione cum mihi non utendum censuissem, gratum id sibi fuisse huius urbis, qui tum erant Coss. quadam etiam in me honorifica munificentia declaratum voluerunt, tametsi nullum fuerat in hac re meritum meum, qui stationem in urbe patria, ubi omnia mihi nota et amica erant, praetulissem exterae et ignotae. Postea eodem illo in me Magistratuum Curatorumque Athenaei favore mihi rarum illud contigit, ut altera Illustris Athenaei saecularia festa oratione celebrarem, cui tum actui cum praesentes adfuissent praeter alios dignitate ac meritis excellentes viros, etiam Professores magno numero, inque his non pauci quondam discipuli mei, partim iam collegae mihi facti, partim in aliis Academiis suam quisque pari honore cathedram obtinentes, hi aliquid eo nomine mihi debere se putantes, insignius voluntatis suae monumentum domi meae exstare voluerunt, sicut antea exacto quinto gesti a me muneris lustro, qui tum erant discipuli mei, pariter sui in me animi ac favoris tale obtulerant indicium, quod item esset egregio aedibus meis ornamento. Cur dissimulem gratissima mihi fuisse haec discipulorum in me benevolentiae testimonia, qui unum hoc doleam quod eorum tot iam vita functis non possum aeque omnibus gratum meum animum ostendere, maxime illis qui postquam erant e discipulis collegae mei facti, iam item unus et alter praematuro obitu, me superstite adhuc, mutato quasi fatorum ordine, diem suum obierant? Sed bene habet quod in demortuorum locum successerunt alii, mecum iam ut prisca illa, sic recenti hac necessitudine coniuncti, quorum ex iunioribus unus his ipsis diebus, quantum ipse quoque mihi tribueret, dedicata mihi literaria scriptione sua [1]) amantissime

[1]) Libelli titulus est: *Viro celeberrimo* DAVIDI IACOBO VAN LENNEP *I. V. D. Litt. Humaniorum et Philos. Theor. Professori exactum decimum stationis in Illustri Amstelodamensi Athenaeo lustrum pie atque ex animo gratulatur ipsius olim discipulus* M. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, *Phil. Theor. Mag. Litt. Hum. et I. V. D. Iuris Civilis cum Romani tum hodierni in eodem Athenaeo Professor* d. XI Novembris anni MDCCCXLIX. — *Inest specimen emendationum in Auctores veteres.*

declaravit. Neque hoc solum voluptatem mihi adfert, quod ab amantibus me ex veteri illa necessitudine viris tot Athenaei nostri cathedras obtineri video; laetus etiam hîc adspicio complures, item olim discipulos meos, alias in hac urbe iam ipsos quoque obtinentes cathedras, quorum cum prolata inde verba ad me veniunt melioris admonentia me vitae, id propterea mihi est acceptius, quod ab longo inde tempore ipsi cogniti probatique mihi sunt et eorum nunc quoque minime dubia erga me benevolentia illos invicem ut magis diligam efficit. Sed infinitum sit, si recensere velim omnia, quae ab omnium ordinum viris tum olim tum recentius atque adeo recentissime exhibita mihi sunt officia, gratique ipsorum in me animi indicia, in cuius rei causam cum inquiro, probe mihi ipse conscius, me doctrina longe inferiorem esse Wyttenbachio, longe Ruhnkenio, unam hanc invenire possum, quod cum magno meo in literas, quas docebam, studio atque amore coniunctum semper fuit in ipsos, quos instituebam, iuvenes propensi atque amantis animi studium. Ceterum, ut mea illa literas colentis et docentis conditio multorum mihi conciliavit amicitiam et favorem, ita felix quoque in hoc fui, quod nunquam me exercuerunt ob eas susceptae contentiones atque inimicitiae, quales saepe aliis viris doctis inquietam miseramque vitam reddiderunt.

Sed haec satis multa ac nimis fortasse multa de mea docentis persona fortunaque. Sequitur iam, ut dicam de ipsarum, quas quinquaginta annos tradidi, literarum varia tum hîc tum alibi per illud tempus fortuna, in qua parte orationis tamen etiam aliquando mei mihi facienda erit mentio, quod pro vestra indulgentia, AA., aequi velim bonique consulatis.

Variam illam dixi fortunam: ac facile quidem intelligitur, fieri non potuisse, ut longiore illo temporis spatio, semper eadem esse illa perstiterit; idem semper iis literis sit honos habitus, nullam ipsae, praesertim, quod ad earum disciplinam attinet, varietatem subierint. His de rebus iam dicendum mihi erit, censuique operae pretium me facturum, si, quasi aditum ad ea mihi parans, initium facerem ab repetenda memoria temporis, quo iuvenis ego primum in hoc Athenaeo, postea in Leidensi Academia, bonarum artium exercitia aemulabar.

Sunt aliquando, AA. tempora, quae suopte ingenio promptos ad literarum studia iuvenes magis etiam ad illa amplectendum singulari quadam sua

opportunitate alliciant et invitent. Faventia sic iis studiis tempora me iuvene fuerunt in hac urbe vel hinc maxime, quod eius tum Gymnasio praeerat RICHEVS VAN OMMEREN, vir natura factus ad illarum amorem literarum in iuvenum animis excitandum alendumque. Ex eius disciplina profectos schola excipiebat WYTTENBACHII, quem audientes statim capiebantur eximia, qua valebat ille, ubertim atque eleganter Latine loquendi facultate, insignique in eius orationibus et lectionibus sermonis, velut Attico sale conditi, lepore, urbanitate, suavitate. Nec latebat eos flumen id, quod mirabantur, eloquentiae non nisi unum fontem habuisse adsiduam ac diligentem veterum auctorum Graecorum Latinorumque lectionem, sibique, si ad tale quid etiam ipsi adspirare vellent, eosdem auctores item diurna nocturnaque manu versandos esse. Id agentes lubentissime in familiaritatem suam recipiebat HIERONYMVS BOSCHIVS, vir tum optimus ipse et optimo cuique favens, tum incredibili quodam in veteres literas amore ardens. Erat huic in ore semper HOMERVS. Vt HOMERVM inprimis legerent, adsiduus suis illis familiaribus auctor erat. Sed, qui esset ipse ad Latina carmina condenda uberis ac felicis venae poëta, libenter etiam cum iuvenum iis, quos aliquid in hoc genere tentantes animadverterat (erant autem ex OMMERENI discipulis complures) ita de ea re disserebat, ut optimis eos monitis et consiliis instrueret; quos Augusti seculi poëtas praecipue ad imitationem sibi proponere deberent; qui recentiorum hac imitatione maximam essent laudem adepti, indicans. Tum introductis in bibliothecam suam, quam veteris literaturae libris in omni genere instructissimam habebat, saepe editionem laudati ab ipso poëtae vel optimam vel rariorem monstrabat, qua occasione cupide illi oculos circumferentes et in tantis eius bibliothecae opibus modo hunc modo illum librum eximie notantes, deque eo BOSCHIVM compellantes, ab humanissimo viro tale semper responsum accipiebant, ut ad pleniorem libri notitiam nihil porro desiderantes, de hoc solum essent solliciti, quomodo simile exemplum eius sibi aliquando compararent. Itaque, quoties publica talium librorum auctio fieret, eo semper magnus erat studiosorum iuvenum concursus, magnum ibi licitantium certamen, maximum eius, qui optatum librum sibi comparasset, gaudium, eiusdem postea quoque in eo quasi triumphantis, fortunamque suam iactantis in conventu sodalium privato, quales certis diebus frequentes

nobis habebantur, oratoriis et poëticis exercitiis dicati. Dulces has inprimis meae iuventutis horas nunc quoque non sine voluptate maxima recordor, quique testes earum mecum fuerunt, quamvis admodum pauci restent, horum tamen nonnullos hîc praesentes me videre maximopere laetor.

Erant, qui promovendis literarum humaniorum studiis in hac regione principes haberentur, ut Amstelodami WYTTENBACHIVS et BOSCHIVS, ita Leidae RVHNKENIVS et LAVR. SANTENIVS, quorum tamen RVHNKENIVS magis ea scriptis promovebat, quam institutione, quippe quae tota fere dictatis contineretur, praestantissimis quidem illis, sed certe in scholis excipientes illa fere frigidos relinquentibus, ut non prodessent iis nisi lecta et meditata domi, correptis iam ipsis antea bonarum amore literarum. Quod si quis ad familiaria cum viro colloquia admitteretur, ut feliciter mihi contigit, alia res erat. Meum tamen ad versandos veteres auctores (inque his poëtas maxime) ardorem plus, fateor, aluit SANTENIVS, vir in multis BOSCHIO similis, poëta ipse quoque minime contemnendus et rei metricae veterum exactissime peritus. Nec defuerunt mihi Leidae literarum exercitia cum earum studiosis adolescentibus, tum iis, qui mei fuerant Amstelodami quoque commilitones, tum aliis.

Turbatus interim fuerat, ut universae Europae, ita nostrae rei publicae status. Sed nihilominus Amstelodamum redux florentia tum quoque ibi literarum studia inveni, tuentibus illa, ut antea, WYTTENBACHIO et BOSCHIO, quique in hac re socius iis recensendus mihi fuerat, CRASSO. Iuris hîc in Athenaeo nostro antecessor, ut erat ipse eleganter Latine loquendi scribendique facultatem, ab assidua lectione CICERONIS, qui ipsi in deliciis erat, consecutus, ita, tum exemplo hoc suo, tum monitis, auditores suos quotidie ad diligenter versanda CICERONIS scripta impellebat, in quo cum prae ceteris me sibi obsequentem habuisset, idque adeo palam facientem, auctore eo ac praeside scripta defensaque hîc Dissertatione super loco CICERONIS, qui est de Finibus Bonorum et Malorum, mihi multum hinc favere coepit, eiusque inprimis et BOSCHII commendatione Professor ego, viginti quinque tum annorum iuvenis, factus sum in locum digressi Leidam WYTTENBACHII.

Quarum rerum scientiam profiterer, demandatae mihi tum, non modo Graecae Latinaeque literae et cum Historia Antiquitates, sed etiam Eloquentia et poësis. Tot rerum tradendarum onus ut minus gravarer susci-

pere, fecerunt tum monita et consilia, quibus me instruere et volebant et poterant optimi illi fautores mei, tum, quod nihil magis ipse vellem, quam in amatis illis mihi literis porro aetatem degere, docendoque illas ipsum discere et proficere in iis quotidie, deque instituenda mihi iuventute, quantum possem, bene mereri, duntaxat communicando cum ea meum, quo ferebar in eas literas, amorem. Neque in hoc quidem me spes fefellit, et erant, ut supra indicavi, iam quodammodo praeparati ad id iuvenum animi, quod mihi statim apparuit, cum primum habenti mihi scholas et magna satis auditorum frequentia et aequa adesset in Graecis atque in Latinis scholis. Secus olim fuerat ante WYTTENBACHIVM. Namque huius decessor BVRMANNVS SECVNDVS auditores in Graecis scholis solos fere habuerat Theologiae studiosos, neque eos multos, et quamquam ipse probabiliter erat Graece doctus, at lubentius tamen in Latinis auctoribus, praesertim poëtis, quam in Graecis versabatur, ut dubium sit, an discipulus eius BOSCHIVS illum, quo flagrabat, HOMERI amorem magis disciplinae magistri quam suo ipsius ad poësin facto ingenio debuerit. Sed BVRMANNI tempore etiam in patriae nostrae Academiis similis ferme rerum erat conditio, Leidae quidem post VALCKENARIVM, insignem illum dote, quae ob causam supra mihi indicatam minor in RVHNKENIO fuit, literarum, in quibus ipse excellebat, etiam alios amore imbuendi. Neque extra patriam nostram tantum studii tum impendebatur Graecis literis, quantum tribui coeptum est postea, maxime in Germania. Sed Amstelodami quidem WYTTENBACHIVS, adiuvante BOSCHIO, studium id primum ab se ortum magis magisque in dies auxit firmavitque, ut idem postea illud excitavit aluitque Leidae, propagavitque hinc per discipulos suos, clarissimos doctrina viros, BAKIVM in Leidensi, HEVSDIVM in Traiectina Academia. Mihi, quamvis, praesertim primo illo tempore, longe infra WYTTENBACHIVM censendo, tamen contigit excitata ab illo in hac urbe Graecarum literarum studia alere porro ac tueri, neque mihi, vel ante latam super Academica institutione legem, qua facta est studiosae iuventuti lectiones de iis frequentandi necessitas, unquam est in dicatis huic rei scholis desiderata auditorum frequentia.

Poëseos quoque Latinae studia promovenda Curatores mihi demandaverant, ea paulatim elanguisse dolentes, recordatique personuisse quondam

hoc Auditorium BVRMANNI SECVNDI carminibus, sperantesque illi, fore, ut per me, qui iam semel iterumque iuvenis aliquid huius generis edidissem, studia illa denuo hīc excitarentur. Nec voluntas in eam rem mihi defuit. Sed iam minus ei favebant tempora. Scilicet, non item ut BOSCHIVS, iis se exercitiis fautorem praebuerat WYTTENBACHIVS, neque, ut OMMERENVS, huic in Gymnasii regimine succedens, ceterum doctus vir, HANA. Ita parum ad ea praeparati erant iuvenes. Tum is erat rei publicae status, qui magis hominum animos ad gravioris et seriae doctrinae praesidia ac solatia, quam ad poëtici cuiuscunque lusus oblectamenta converteret. Fuit igitur mihi quoque ratio temporum habenda, et, quo illa duceret, eo maxime dirigendus institutionis meae cursus. Attamen et pangendo ipse carmina subinde exemplo praeivi et poëtas Latinos veteres cum discipulis tractando non destiti hos ad amandum admirandumque illos instituere, qui forte sic etiam ad imitandum eos impellerentur. Sed hoc quidem raro factum est. Accessit, quod, quae diu in hac urbe Latinis versibus favorem conciliaverat mitis et officiosa Musa BOSCHII, morte huius conticuerat, quodque Leida pariter strenuum Latinae poëseos cultorem ac patronum amiserat obitu SANTENII, mutatusque etiam ibi fuerat studiorum et institutionis cursus moderante eum WYTTENBACHIO. Neque postea ad instauranda illa poëtica exercitia monitis et exemplo PEERLKAMPIVS Vir Cl. plus Leidae valuit, quam ego Amstelodami, frustraque eleganti scriptione *de male neglecto Latinae poëseos studio* questus est vir egregius, qui diu collega mihi fuit coniunctissimus, HERMANNVS BOSSCHA; estque etiam aliis in terris studii genus hoc res pene intermortua, quam neque refocillare adhuc potuit, quod Io. HENR. HOEVFFTIVS, ipse, dum in vivis erat, vir in eo genere primarius, Regio Instituto nostro pecuniam legavit, unde praemio proposito quotannis ad certandum carmine Latino invitarentur tam exteri quam cives.

Sed fortasse quaeret ex me aliquis: cur tamdiu huic rei immoraris? Cui poëticum ingenium est, is in sua se potius vigente adhuc lingua exerceat, quam in extera et antiquata. Putasne istud exercitium si negligatur, aliquid detrimenti capere humaniores, quas tueris, literas? Puto equidem omnino. Quid enim? Vt in arte Musica qui aliquatenus se exercuit, quamvis non in tantum profecerit, ut ipse auditu dignum aliquid proferre

possit, fere tamen id consequitur, ut ad excellentium in eo genere artificum cantus et opera aures adferat eruditas plenamque ex iis voluptatem capiat: ut item, qui in pingendi arte data ei opera non quidem eos fecit progressus, ut probabilis ipse pictor evadat, attamen hunc laboris et exercitii sui fructum percipit, ut non solum, ubi tabulae pictae exponuntur, ad singulas elegans et peritus arbiter accedat, quidque in iis eximie pulcrum et venustum sit, citius ac melius, quam spectatorum vulgus, notet, sed etiam, quae in rerum natura, nubibus, agris, montibus, silvis variisque ibi solis et umbrae effectibus admiranda sese oculis obiiciunt, ea statim cum delectatione sua animadvertat, quae plerosque alios vel plane fugiunt, vel certe non nisi leviter afficiunt; ita quoque Latinae poëseos exercitium quamvis non eo nos perducat, ut carmine certare cum veteribus possimus, attamen eo valet, ut illa Veterum carmina, ad quorum exemplum nostra informare studemus, et crebrius et diligentius legamus, atque, ea dum legimus, magis magisque cum cuiusque poëtae ingenio familiares reddamur, et, si criticam exercere in eo volumus, ad eam exercendam aptiores. Notum est HEINSIOS BVRMANNOSQVE, in Latinis poëtis recentioribus haud sane infimo loco censendos, eosdem OVIDII aliorumque veterum poëtarum sospitatores extitisse. HEYNII, cui viro optimas TIBVLLI VIRGILIIque editiones debemus, ipsius non mala exstant Carmina Latina. IOANNES autem FRIDERICVS GRONOVIVS, qui poëticen eius generis, quantum equidem sciam, non attigerat, egregrie ille vir de LIVIO emendando meritus, idem ad poëtas accedens infelicissimus erat coniector. Itaque mihi videntur in Gymnasiis duntaxat retinenda esse huiusmodi exercitia, non, ut inutilia prorsus, ommittenda.

Ceterum si quid detrimenti passae sunt bonae literae, quod poëtarum Latinorum Veterum per recentiorum carmina aemultatio in honore esse desiit, contra ad plus voluptatis ex poëtarum tam Graecorum, quam Latinorum lectione capiendum eximie contulit maior hac aetate rei Veterum metricae tributus honos, diligentiorque illi impensa cura, in quo genere praeclara inprimis sunt merita viri in omni veteris literaturae genere primarii, GODOFREDI HERMANNI. Dici non potest, quantum huic debeant illi, qui in Veterum Lyricis, Tragicorumque et Comicorum choris atque canticis operam legendis ponunt. Non perinde est ad voluptatem, utrum

ea legens satis habeas poëtarum verba intelligere sententiarumque vim percipere, an etiam ad numeros attendas, eosque vel tacite tecum inter legendum, vel incalescens clara voce efferas. Memini virum cetera doctissimum carmen HORATII lyricum sic legentem, ut meram prosam audire mihi viderer. Profecto ille, quamvis intelligens HORATIVM, non nisi dimidium voluptatis ex eo capiebat. Ad numeros cum attendimus, vis musica paulatim intimos animi nostri sensus penetrat, iucundeque afficit. Sanguis celerius per venas currit. Cum poëta exhilaramur, tripudiamus, inflammamur, insurgimus. Itaque in mea institutione huius rei semper habendam mihi rationem duxi, neque id sine fructu. Meministis, credo, haud pauci vestrum, AA., quomodo TERENTII versus, in quibus an omnino numeri inessent virum aliquem e doctorum numero aliquando dubitantem audivi, scandens ego in scholis effecerim, ut eorum numeri vobis paterent, eosque versus sine difficultate ipsi scanderetis. Tum, quod maius erat, simul vobis patebat, qua arte poëta parasiti jactantiam de ratione, qua post longam peregrinationem in urbem suam redux a multis ex veteri consuetudine notis ipsi hominibus exceptus esset, aptis rei numeris expresserit:

Concúrrunt laeti mí óbviam cuppédinarii ómnes,
Cetárii, laníi, coqui, fartóres, piscatóres,
Quibus ét re salva et pérdita profúeram et praesum saépe.
Salútant, ad coenám vocant, advéntum gratulántur [1]).

Qua arte rursus amantis iuvenis, de amici perfidia querentis, dolorem his longe aliis numeris extulerit.

Hóccine crédibile aút memorábile est,
Tánta vecórdia innáta cuiquam út siet,
Vt malis gaúdeant átque ex incómmodis
Alteriús sua ut cómparent cómmoda [2]).

Sed nisi impudentior ego, certe ineptior, qui vobis, nihil id flagitantibus, sic quasi iterem lectiones meas. Sunt haec senis, AA. invitante ipsa huius diei festivitate paulo iam loquacioris facti. Condonetis id mihi, quaeso.

---

[1]) EVN. II. 11, 25 seqq.
[2]) ANDR. IV. 1 pr.

Cum ad Eloquentiam quoque mihi instituendi essent iuvenes, equidem ratus, vere dixisse QVINCTILIANVM: *is se multum profecisse sciat, cui* CICERO *valde placuerit*, multus ipse fui in tractando cum discipulis CICERONE. Ibi quoque animadvertendi erant numeri. Nam et prosa oratio suos habet, quamvis diversos a poëticis. Et fuit adeo diligentior in iis CICERO, cui Demosthenes ipse non satis semper aures implebat. Sed maiora in CICERONE observanda erant, illa ipsa, ob quae tantum ei tribuit QVINCTILIANVS. Haec, in eius Orationibus praesertim conspicua, fecere, ut frequentius harum praestantissimam quamque mihi potissimum tractandam sumerem, librum in Verrem quartum, Milonianam, Phillippicam secundam. Quoties autem maiorum profectuum nactus eram discipulos (et nactus deinceps sum complures) cum hac Tulliana eloquentia saepe me conferre iuvit Demosthenicam, diversam ab ea quodammodo, at non inferiorem certe, sed in aliqua sobrietate ornatus haud minus saepe virium ac ponderis habentem. Certum mihi erat, ut quod certissimum, horum immortalia opera virorum omnibus, qui illa intelligerent, ut clarissima, ita utilissima esse in omne tempus eloquentiae exempla. Sed auditorum meorum iis, qui deinceps ipsi scribere Latine vellent (et volebat ingeniosissimus quisque) proponendum ante omnia commendandumque erat optimum Latinitatis exemplum CICERO, maxime, cum voluntatem illam Latine i. e. bene Latine, scribendi apud iuventutem nostram aluisset Lex Regia super institutione Academica, maiorem honorem habens iis, qui ad gradum Doctoris obtinendum adspirarent scripta defensaque publice dissertatione, praemia etiam proposuisset iis, qui Latina scriptione optime respondissent ad quaestionem ab aliqua Academicarum facultatum, quae dicuntur, de re quadam ad cuiusque provinciam pertinente propositam; unde mihi tum insigne natum est gaudium, cum tale praemium ob responsum ad quaestionem, quam primum tum Leidensis proposuerat Philosophiae Theoreticae et Literarum Facultas, retulisset discipulorum meorum unus, qui nunc, in Academia Leidensi, nec minus in re publica, clarissimi vir nominis, Regii status nuper administer factus, rebus Regni internis praeest.

Itaque eo tempore non dubitabatur, quin usus Latinae linguae in sermonibus, scriptionibus, lectionibus Academicis requireretur, neque ab eo facile in iis discedendum esset. Postea secus existimari coeptum est. Ne-

que omnino negari potest, esse in artibus ac disciplinis, quae in Academiis traduntur, quasdam, de quibus vernaculo potius quam Latino sermone lectiones docentem habere, sapientis esse consilii videatur. Sic, cum patriae exponenda est historia, absurdum est alio quam patrio sermone uti. Illa quoque omnia, in quibus recentiorum magis quam Veterum facta et inventa Professoribus exponenda eorumque discipulis tractanda sunt, Latini sermonis usum tametsi non repudiant, certe tamen haud flagitant. Sed omnino retinendus videtur ille usus, quoties agendum est de Graecorum et Romanorum veterum historia, antiquitatibus, literis; quoties Veterum Auctorum aliquis, quoties Iustinianeum Ius vel Academica lectione vel cuiuscunque docti hominis scriptione exponitur, aut aliquo modo tractatur. Sunt autem hodie multi, qui in his etiam usum illum derelinquere non vereantur, pauciores quidem adhuc in patria nostra, plures in exteris regionibus, maxime in Gallia. Vidi adeo nuper in Gallico Eruditorum Diario improbatum aliquem, quod laudatam ceterum dissertationem super argumento ad aliquam earum rerum, quas modo indicavi, pertinente, Latino, non Franco-Gallico, sermone scripsisset. Quas illi, qui sic statuunt, rationes sequantur, mihi, fateor, haud satis apertum est, nisi fortasse sic minus doctorum commodo (dicere nolim suo) consultum volunt. Equidem, ut contra sentiam, rationes habere mihi videor satis iustas. Primum, cum in lectione vel scriptione veteres illas literas tractante, quae vernaculo sermone proferatur, saepe tamen vocabula usurpanda sint Latina, vel citandi Latinorum Auctorum loci, necesse est sermo sic nascatur hybrida, varius atque ipsa hac varietate infícetus. Deinde, quod maius est, si pro communi quondam omnibus viris doctis lingua Latina iam de humanioribus literis apud varios Europae populos suae quisque patriae lingua scribat, grave sic orietur ubicunque incommodum, ut, qui progressum in iis literis scientiae sequi pleneque perceptum habere velit, unumquemque eruditorum oporteat etiam omnes Europae linguas cognitas perceptasque habere. — Sed hîc mihi videor Francogallum hominem audire dicentem, iam pro Latina suam linguam factam esse eruditorum hominum per Europam communem: itaque posse sic indicato a me incommodo consuli, si Francice iam docti homines omnes scribant. — Ast vereor, mi homo, ut vel Germani vel Britanni monito tuo obtemperent. Nolim equidem obtemperare

ei cives meos, quamvis, quod doleo, iam exempla huius rei in patria nostra exstent. Difficile est homini extero linguae Gallicae proprietatem et elegantiam ita prorsus assequi, ut sua Gallorum sermone scripta ipsis probet; difficilius, si mandatum eidem sit in Latinis literis tractandis ita versari, ut illius linguae proprietatem et elegantiam probe adsecutum se ostendat. Qui simul et hoc et illud venatur, in periculum venit, ut neutrum assequatur. Ad eam quidem Latini sermonis peritiam adsequendam non sine multo studio et exercitio perveniri potest. Exercitium dico scribendi Latine et in commercio cum eruditis vel erudiendis quotidianum fere eius linguae usum, quae cum negligant ac pene damnent Galli, quorum ceterum multi sunt hodie in multis veteris literaturae partibus, historia, antiquitatibus, inscriptionibus, re numismatica peregregie versati, vereor, ut vel si velint, possint amplius bene et proprie Latine scribere, quod ipsum indicio sit, sensum et intellectum Latinae tum proprietatis, tum elegantiae non nisi imperfectum illos habere, cui consequens est, ut etiam in tractandis Latinis auctoribus sensim hebetiores fiant ad percipiendum, sicubi forte in horum contextu, librariorum stupore, peccatum sit; minus etiam apti ad corrigendum istiusmodi vitium, vel ad probabiliter supplendum, quod per lacunam Codicis interciderit. Valet enim hîc idem, quod supra de male neglecto Latinae poëseos studio dicens indicavi. Neque tamen critica ars super antiquis scriptoribus hodie minus quam antea exercetur. Immo plures nunc cupidius saepe, quam prudentius in eam involant, nova plerique ratione procedentes. Scilicet olim Viri Docti id agebant, ut affectis veterum auctorum locis remedium afferre conarentur ex consultis collatisque MSS. Codicibus optimam lectionem seligendo, vel, si parum adiumenti Codices offerrent, quid ab Auctore profectum esset, probabiliter sua quisque ingenii dote coniiciendo, modesteque coniecturam eam proponendo bene sic de literis mererentur. Hac ratione exercendi criticam magnum quondam sibi nomen peperit e Brittannis BENTLEIVS, magnam meritamque famam sibi nostrates HEINSII BVRMANNIQVE, HEMSTERHVSIVS, VALCKENARIVS, alii, quos secuti RVHNKENIVS et WYTTENBACHIVS. Sed recentiores, cum emendandi occasionem sibi ab heroibus illis fere praereptam videant et tamen ipsi quoque criticam factitando gloriam sibi quaerere studeant, eam venantur haud iam emendando, sed amputando, resecantes in auctore plurima hanc unam saepe

ob causam; quod illa non aeque splendent ac cetera; quasi in poëtarum, qui nunc sunt, carminibus par sit omnium splendor, vel, ut hoc utar, primarii inter Tragicos Gallos CORNELII fabula AGESILAVS, non sit CORNELII, quod CINNAM eius maiestate non aequet. Modestiores veteres Critici Alexandrini, quos in Homeri carminibus suspectos versus habebant, contenti erant obelo notare, ceterum eos in exemplis suis relinquebant. HORATIVS HOMERVM aliquando dormitare indignatus, sic in dormitante tamen HOMERVM agnoscebat. Postea ipsi HORATIO unum alterumque locum abiudicans BENTLEIVS, satis habuit illos, ut suspectos, unicis includere. At recentiores, quae ipsis minus placent, saepe statim eliminare non verentur. Memini in Graecis scholis molestiam aliquoties mihi parere, quod tractandos a me veteris poëtae versus frustra discipuli in editione, qua utebantur, BRVNCKII quaererent, quippe eliminatos ab eo. Et tamen adhuc modum aliquem in hac re servavit BRVNCKIVS, eratque hic minime contemnendus ingenio doctrinaque vir. Hoc seculo demum magis magisque, in Germania maxime, invaluit illa haud temere ab indignante WYTTENBACHIO dicta ventosa ac pene procellosa critica, nihil ferme in veterum scriptis certum ac stabile relinquens; mutando, transponendo, resecando mira audacia ac protervitate in iis grassans. Et videri volunt sic se veros nobis veteres auctores restituere, qui si reviviscerent, in isto recentiorum foetu ne umbram quidem sui agnituri essent. Non sic bene bonis literis consulitur, neque in hoc sane, ut felix, praedicanda mihi videtur earum hoc tempore fortuna. Sunt, fateor, aliorum minus absurdi in hoc genere lusus, quique placeant ut amoeni in ludente ingenii documenta. Attamen ad promovenda humaniorum literarum studia parum iis inest bonae frugis. Retardat eadem, in tironibus duntaxat, omnis morosior critica, quod illis iter ingredientibus nimis crebro scrupulos obiicit, ubi potius ad progrediendum impellendi erant explanatâ iis quam maxime via monstratisque offerentibus se ibi plurimis, aspectu dulcibus, venustis, pulcris, ad usum fructumque vitae opportunis, commodis. Esse mihi videtur etiam hoc aetatis nostrae malum, quod multi Viri Docti meritoque in literis auctoritatem nacti procliviores sunt ad detrahendum de Veterum laudibus, ut cum Ciceronem in multis minus probandum arguunt. Quod tametsi pro parte non temere dicitur, tamen nisi adiunctam habeat summi Oratoris commendationem,

40*

parem ferme ei quam CICERONI QVINCTILIANVS tribuit, sane verendum est, ne laudabilem illum impetum adolescentium, quo ad multum versanda Tulliana scripta ferebantur, vehementer minuat ac pene frangat.

In Historia, illa praesertim, quae cum mea docentis provincia arctiore vinculo coniuncta erat, nostra aetate duo viri inprimis magnum merito nomen adepti sunt, Germani natione ambo, HEERENIVS et NIEBVHRIVS, quorum alter ille tum de omni historia praeclare scriptis suis meruit, tum unus exactissime nobis veterum populorum politicam, commercia, mercaturam nova luce ab se collustrata exposuit; NIEBVHRIVS autem hominum studia auxit acuitque ad diligentius inquirendum in Romanam priorum quinque ab V. C. seculorum historiam, in qua ipse, quod antiquis historicis, ut parum certa tradentibus, haud temere fidem habendam statuebat, plurima non veritus est novare. Profecto erat homo ille acutissimi ingenii, sed qui nimis huic indulgens in novandi studio longius, quam par erat, sese passus est abripi, ut in dubitando quoque modum fere excessit. Sint non omnia, quae ab Livio aliisque historicis de primis Romanae rei publicae temporibus traduntur, aeque certa: sed neque illa certa et saepe obscuriora sunt indicia, quae secutus NIEBVHRIVS novam nobis rerum Romanarum imaginem effinxit. Praestat igitur, in summa certe, veriorem illam habere, quam secundum antiquos nobis CICERO in primo suo de re publica libro exposuit, cuius aetate, ut postea HORATII, exstabant adhuc Regum Romanorum foedera, census tabulae, aliaque huius modi prisci temporis monumenta, ut iam nihil dicam de pontificum annalibus, ab antiquissimo inde tempore rerum quovis anno gestarum memoriam tuentibus.

Sciunt omnes, qui historiam tractant, magnum ei subsidium esse in re Veterum numismatica, quapropter haud reticendi nobis sunt optime de illa nostra hac aetate meriti accuratissimae diligentiae viri, in Germania RASCHIVS, ECKHELIVS, in Gallia NORMANDVS. Multum quoque ut Graecis literis, ita Graecorum populorum historiae profuit editum superioribus annis Berolinensis Academiae consilio et sumtibus a doctissimo viro BOECKHIO Inscriptionum Graecarum Corpus. Praedicandum quoque hîc inprimis quod antiquissimis Aegypti rebus praeclare ante aliquot annos lux oborta est, inventa per CHAMPOLLIONEM ratione inscripta in monumentis eius regionis hieroglyphica legendi, cui parem lucem ad illustranda regni veteris Assy-

riorum res utinam aliquando afferat reperta denique ratio cuneiformibus literis inscriptiones in erutis nuper antiquissimae urbis Nini reliquiis legendi.

Haec omnia, quae memoravi, subsidia, ut item alia, quae memorare hîc longum sit, mihi quoque in Historicis lectionibus, necnon in iis, quas super Graecis Latinisque Antiquitatibus habebam, haud mediocriter adiumento fuere. Sed dicendum hîc, quod res est. In Historia tradenda nunquam plene satisfacere mihi potui. Statueram equidem in Academicis super historia lectionibus docentem haud contentum esse debere nuda factorum expositione, sed agendum ei quoque de factorum eventuumque causis, exponendum esse populorum mores, rerum publicarum instituta et regiminis formam, describendum excellentium virorum characterismum, explorandum res historiae controversas. Sed cito animadverti, plerisque auditorum ita parum cognita esse ipsa facta, vel illustriora, veteris historiae, ut omnino mihi necesse foret exponendis iis diutius semper immorari. Desiderabatur praevia institutio, quam nunc spes est fore ut profecti e Gymnasiis discipuli pleniorem inde secum ad Academicas lectiones afferant.

Sed Gymnasiorum mentione facta non dissimulandum est super iis mihi residere scrupulos metumque, ne fortasse nova iis inducta forma, rerumque ibi addiscendarum copia, et literis, quas eximie tueor, detrimentum et discipulis, qui illic instituuntur, diligentioribus quidem, incommodi nonnihil afferat. Quarum artium doctrinarumque aliqua est inter se necessitudo, illae si eodem tempore adolescentulis per vices tradantur, nihil id sane habet, me iudice, quod vel institutioni cuiusque illorum obsit, vel discipulos nimium gravet, cum adeo coniuncta illa affinium inter se rerum traditio faciat ut una alteram illustret, iuventutique res illae sic per vices traditae aliquam etiam afferant ex varietate delectationem. Itaque nihil sane impedit quominus in Gymnasiis cum Graecarum Latinarumque literarum disciplina coniungatur ut historiae, sic etiam geographiae veteris et antiquitatum, quae dicuntur, praevia quaedam institutio. Num idem dicendum de Matheseos in Gymnasiis disciplina? Est quidem hîc duntaxat dubitationi locus. Attamen, cum ipse unus eram e quinqueviris Legis super Academica institutione conditoribus et collegarum meorum unus de male neglecto apud nostrates matheseos studio graviter nec temere conques-

tus ei malo remedium paratum censuerat, si institutionis in Gymnasiis pars fieret matheseos disciplina, equidem, qui praeclaram hanc artem ipse magni facerem, nihil id admittere gravatus sum, quamvis super eventu rei prospero addubitans, cum mihi videretur maior semper ab institutione in eam artem sperandus esse fructus, si seorsim unus, quam si, ut Gymnasiorum ratio fert, plures simul instituantur, cum sic necesse sit, ut discipulorum aliis magister progredi tardius quam ipsi velint, aliis citius quam pro captu suo videatur. An falsus fuerim opinione diiudicandum aliis relinquo. Ceterum iuventutem in Gymnasiis etiam mathematica disciplina uti neque nunc improbo, modo se institutio eius ferme intra elementa artis contineat, aut certe non multo ulterius progrediatur, cum alioqui futurum verear, ne plus ei temporis et studii impendendum sit, quam fieri possit sine detrimento illius studii, quod, si quid video, primarium esse etiam nunc in Gymnasiis nostris debet. Sed est aliud, quod multis de causis minus probandum mihi videtur: iuventuti, quo tempore per Graecas Latinasque literas erudienda est, addiscendas in Gymnasiis simul proponi recentiores linguas. Habet quaeque lingua suum ingenium, suam grammaticae, syntaxeos, stili proprietatem, ac diversitatis multum est inter veteres linguas et recentiores hasce. Qui simul his et illis operam dat, vix est ut ullius ingenium probe percipiat, ullius proprietatem bene adsequatur. Imo, confundant multa addiscentes, illa praesertim aetate, necesse est. Itaque omnino praestare duco ut illa recentiori cuidam linguae danda opera Gymnasiorum institutionem vel praecedat, vel sequatur. Qui nostratium iam in puerilibus scholis exacte vernaculi sermonis grammaticam et syntaxin atque insuper, ut honestiores plerique, Francicam linguam addidicerit, deinde autem in Gymnasiis veterum linguarum scientia probe imbutus fuerit, is postea nullo negotio familiarem sibi reddet, quam voluerit, recentiorem linguam. Scio, quae possint obiici, quidque vulgo homines sequantur. Sed equidem aureum duco illud vetus dictum, *non multa, sed multum*. Qui in meàs scholas veniebant profecti e Gymnasiis discipuli, quod ibi in una re maxime se multum exercuerant, longe illi antecellebant alios, quibus in domestica institutione pravo parentum consilio studium dividendum in nimis multa fuerat. Erit nunc quoque fortasse, multi multa tenere ut dicantur; sed vix erit, ut eorum plures multa illa,

ut oportet, vix, ut firmiter pleneque teneant. Tum, si qui erunt diligentiores, discendique in tantum avidi adolescentes, ut ex tot, ad quas simul instituuntur, rebus, nullam negligendam sibi putent, in omnes pariter amplectendas indefesso studio, adhibitis cunctis tenerae adhuc mentis viribus, operam dent, metuendum sane est, ne quorundam nimia hac intentione fatigata sensim hebetetur mens, atque ipsi denique prorsus deficiant; cuius rei tristia iam exstant exempla.

Mihi quidem, AA., persuasissimum est eum, qui in Gymnasiis ac deinde Academica institutione id adsecutus fuerit, ut Auctores Veteres probe intelligens ita quoque penitus sit illorum amore imbutus, ad multa alia deinceps vitae munia obeunda paratissimum fore, quaeque ille postea vel ore vel scripto protulerit, omnia relatura esse sensum pulcri magnique per Veterum lectionem factum ipsi proprium. Sunt multa, in quibus praestant Veteribus recentiores, sed ab illis semper petenda erunt elegantiae, non calamistris aut fuco arcessitae, sed simplicis sinceraeque exempla. Per haec depulsa fuit Europae barbaries. Haec secuti maximum sibi nomen compararunt recentiorum elegantissimus quisque, poëtae, oratores, historici. Haec iam parvi facientes quidam modum ingenio suo ponere non norunt ac pravo, quae rerum humanarum natura, quae vita seculi fert, omnia, vel turpissima quaeque, scriptis suis exprimendi studio abrepti, venustiorum hominum pulcri decorique sensum offendere nihil verentur. Denique de his literis studioque in his posito valet etiam nunc, quod CICERO dixit: *Haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.* Qui me auditis, Athenaei nostri vel Seminariorum alumni, credite iuvenes mihi seni; credite homini iam pene sexaginta annos in his literis studiisque versato. Vere sic dixisse CICERONEM omni illo tempore expertus sum. Iam adolescentulo mihi studia illa in deliciis fuerunt, salutare tenerae menti pabulum praebentes. Senem me haud sane minus oblectant. Qui recentiorum pleraque non nisi obiter percurrere soleo, nec facile lectionem eorum repeto, eundem me Veterum lectionis, Graecorum quidem HOMERI, tragicorum, historicorum, oratorum, Socraticorum, Latinorum autem inprimis TERENTII, CICERONIS, LIVII seculique Augusti poëtarum ita nunquam satietas capit, ut illi de-

cies lecti postrema quoque lectione magis semper mihi placeant. Divino in me favore pleraeque res meae secundae fuerunt, iisque haud parvo ornamento literae. Sed, cum patriae casum, coactae iugum externum pati, dolebam, posteaque, cum dulcissima priori coniuge orbatus triste illud viduitatis tempus transigebam, eaedem literae mihi perfugium et solatium fuerunt, cum viduo quidem saepe illae pernoctantes. Rusticantem me secuta Hesiodi Opera ac Dies, Virgilii Georgica, saepe mihi rusticationis voluptatem auxerunt, ut item saepe hiemali tempore a me cum discipulis lecta eadem, quod amati me ruris admonerent, eo gratiora mihi fuerunt. Peregre degenti studia haec inventos forte ibi viros doctos statim mihi conciliarunt; non inventis in eorum locum mihi subintrarunt. Quae cum tanta inde bona mihi obvenerint, vos quoque, Ornatissimi Iuvenes, fieri compotes eorundem velim, vosque appetere iam nunc ea, quae vobis quoque in omnem vitam futura sunt subsidia, praesidia, ornamenta, oblectamenta, in adversis rebus, quas humana fert conditio, perfugia ac solatia. Quare id agite, in id omnes animi ingeniique vires intendite, sintque in eam rem vobis adiumento omnes, quibus iuventutis commoda sunt curae. Vos inprimis, Athenaei nostri vel Seminariorum Curatores, Viri Praestantissimi, vos, quibus commissa est Gymnasii in hac urbe cura, vel tradendi ibi literas provincia, Viri Spectatissimi, Doctissimi, vos omnes oro atque obstestor, ut eas literas, quas ego quinquaginta annos tueri conatus sum, elanguere hîc et inferiore aliquo loco esse non sinatis. Vos etiam, Viri Clarissimi, collegae mihi coniunctissimi, quamvis sua cuique sit provincia, cuius praecipua semper ei cura esse debet, mecum tamen, ut puto, in id consentientes, sensum elegantiae quam utile sit in cuiusvis artis traditione apparere, maximeque eum per laudatas a me literas acquiri, vos igitur etiam rogo, atque oro, ut vobis eas in honore esse omni modo, vestroque maxime, quantum par est, exemplo ostendere porro velitis. Denique omnes, qui auctoritate aliqua inter cives suos praediti hîc adsunt, pariter oro atque obtestor, ut earum patrocinium literarum suscipiant, vel susceptum iam porro praestent his maxime temporibus, cum iam in dies crescat numerus eorum, qui illis non iustum honorem tribuunt. Et est, ut huic confidam patrocinio. Nam certe, qui diebus hisce, qui cum maxime hodie mihi ab ornatissimis tot viris honor habitus est et habetur, is

non mihi magis, quam bonis literis habetur. Apud multos adhuc in honore esse eas literas declaravit mihi tanta eorum hodie hoc loco frequentia, quorum in eas benevolentiae firmandae augendaeque si vel minimum visus fuero mea hac oratione contulisse, erit ut de hoc maxime mihi gratuler, idque habeam quasi cumulum additum bonis, quorum partem recensui, sed quae Summus bonorum Dator quinquaginta annos minimo meo vel potius nullo merito infinita in me contulit, de quibus igitur omnibus, ut de hoc postremo, soli sit Deo gloria. Dixi.

ATHENAEUM

DAVENTRIENSE.

NOMINA PROFESSORUM ET LECTORIS

QUI

IN ILLUSTRI ATHENAEO DAVENTRIENSI

DOCENDI MUNUS OBIERUNT

A. D. 16 FEBR. 1849 A. D. 16 FEBR. 1850.

J. VERBURG, Th. D.
P. BOSSCHA, Ph. Th. M. L. H. et J. U. D.
J. DUYMAER VAN TWIST, J. U. D.
M. J. COP, M. M. Ph. N. D., h. t. Rector Magnif.
G. J. A. JONCKBLOET, Ph. Th. M. L. H. D.
V. S. M. VAN DER WILLIGEN, M. M. Ph. N. D.

S. SUSAN, Ling. hod. Lector.

ORDO LECTIONUM

HABENDARUM

IN ILLUSTRI DAVENTRIAE ATHENAEO,

A. D. XVIII M. SEPT., A. MDCCCXLIX, USQUE AD FERIAS AESTIVAS A. MDCCCL,

RECTORE MAGN. MARINO JOHANNE COP.

M. J. COP Chemiam docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Jovis, horâ XI. Botanices elementa tractabit, iisdem diebus horâ XII. Artis pharmaceutices studiosis Chemiam tradet diebus Martis, Jovis et Saturni, Botaniam autem diebus Lunae et Mercurii eadem horâ IX. Chemiam theoreticam atque analyticam docere et ordines plantarum naturales exponere paratus est. Exercitiis chemicis quotidie praeërit. Favente anni tempestate, cum auditoribus excursiones botanicas instituet. *Publice* de plantarum vita disserendo agrorum culturae praecepta illustrabit.

J. VERBURG diebus horisque commodis, initia linguae Hebraeae tradet. Porro provectioribus discipulis, ad penitiorem monumentorum Hebraeorum cognitionem aditum patefaciet, illustrandis varii styli speciminibus, diebus Mercurii et Veneris, horâ X. Linguae Arabicae exercitiis occasionem dabit, diebus Martis et Jovis, eâdem horâ. De Antiquitate Hebraeâ lectiones habebit, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XI. Christianam doctrinam Moralem si qui, hoc anno Academico, tradi sibi cupiant, et horum desiderio satisfaciet.

P. BOSSCHA Historiam vet. univ. ad ductum Compendii sui tractabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii et Veneris, hora meridiana. Antiquitates Romanas explicabit, diebus Lunae, Mercurii et Jovis, horâ XI. De scriptore Graeco et Latino explicando diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ X, consilium cum auditoribus inibit.

J. DUYMAER VAN TWIST Institutiones Justinianeas explicabit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ IX. Historiam Juris Romani tradet diebus Lunae, Martis, Jovis et Veneris, horâ XII. Pandectas docebit, diebus Lunae, Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XI. GAJI Institutionum Commentarios exponet, diebus Lunae et Mercurii, horâ X. Iis, qui aliarum juris doctrinae partium studio operam dare velint, dux erit, tempore postea cum auditoribus constituendo.

G. J. A. JONCKBLOET Historiam patriae enarrabit diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XI. Poeseos belgicae historiam tradere perget diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ XII. Litteras mediobelgicas docebit diebus Martis et Jovis, horâ X. Elementa linguae Gothicae tractabit ad ductum compendii Cll. v. D. GABELENTZ et LOEBE, diebus et horis cum auditoribus constituendis. Archaeologiam belgicam explicabit diebus Mercurii et Veneris, horâ X. Eloquentiae quae dicitur exterioris exercitiis et disputationibus academicis praeërit diebus dein indicandis.
Publicas habebit *lectiones* historico-politicas die postea indicanda.

V. S. M. VAN DER WILLIGEN Elementa Geometriae explicabit, diebus Martis, Mercurii et Jovis, horâ matutina VIII. Arithmeticam universalem docebit, diebus, Mercurii horâ IX, Jovis horâ IX et Veneris horâ matutina VIII. Physicam theoreticam atque experimentalem, diebus Martis, Mercurii, Jovis et Veneris, horâ post meridiem I. Logicam tradet diebus, Martis et Veneris horâ IX. Mathesin sublimiorem, Physicam mathematicam et Astronomiam theoreticam atque practicam tradere paratus est, diebus et horis postea cum auditoribus constituendis.
Astronomiam quam popularem vocant *publicis* exponere perget *lectionibus*, horis dein indicandis.

SALLIUS SUSAN, *Litterarum hodiernarum Lector*, Athenaei civium, qui Litteras Germanicas, Anglicas, Italicas et Gallicas sibi tradi cupient, desiderio lubens satisfaciet. Idem cum auditoribus de tragoedia Anglica, *Shakespeare's Hamlet, Prince of Denmark* inscripta, ad ductum auctioris editionis *Collier Payne's Edition*, nuper emendatae, disseret.